

regio
zwolle
congres
2019

top

Economische
toplocatie van
Nederland

BLIJF IN BUSINESS

Hyperflexibel ondernemen in een platformeconomie

REGIO ZWOLLE MONITOR 2019

REGIO
ZWOLLE

Vormgeving

STUNNED communicatie & vorm

Fotografie

Peter Timmer Fotografie

Interviews

Mirjam van Huet (MCM tekst)

Disclaimer

Alles uit deze uitgave mag worden overgenomen,
echter uitsluitend met bronvermelding.
Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

REGIO ZWOLLE MONITOR 2019

HYPERFLEXIBEL
ONDERNEMEN

IN EEN
PLATFORM
ECONOMIE

Blijf in business

VOORWOORD

Stichting Metropool Regio Zwolle heeft als doelstelling het verbinden van Ondernemers, Overheden, Onderwijs en Onderzoek in Regio Zwolle. Dat doen we met twee instrumenten. Allereerst geven we inzicht in de economische situatie van onze regio door middel van deze Regio Zwolle Monitor. Daarnaast organiseren wij ieder jaar het Regio Zwolle Congres, waar we deze monitor presenteren, kennis uitwisselen en de samenwerking tussen de genoemde partijen stimuleren.

De monitor bestaat dit jaar uit drie pijlers: Staat van het Bedrijfsleven, Regionale Kerngegevens en Ondernemen en werken in de platformeconomie. De inhoud sluit zoveel mogelijk aan bij de opgaven van Regio Zwolle die richting geven aan de koers van de regio.

Onder de titel 'Blijf in Business' wordt tijdens het Regio Zwolle Congres dit jaar aandacht besteed aan de veranderingen door de opkomst van de platformeconomie. Digitale platformen stellen ondernemers en werknemers voor nieuwe vraagstukken en uitdagingen. Samenwerking tussen de partijen blijft van cruciaal belang om alle uitdagingen waar we voor staan het hoofd te bieden. De monitor biedt inzicht in de onderdelen waar deze samenwerking nu al rendert of in de toekomst voor verdere versterking van ons economisch potentieel kan zorgen.

Met deze monitor delen wij kennis en geven we, onder het motto 'meten is weten', inzicht in hoe de regio ervoor staat. De cijfers laten zien

waar kansen en uitdagingen liggen. Het is aan ons allen om hier mee aan de slag te gaan. Iedereen vanuit zijn of haar verantwoordelijkheid. Zo zetten we ons gezamenlijk in om een mooie regio te zijn en te blijven, ook voor onze kinderen!

Veel leesplezier,

Het bestuur Stichting Metropool Regio Zwolle

Pierre Satink

Marnix van Daal

Kornelis Wetsema

Jasper Vrieling

Ronald Knoll

Paula Buit

INHOUD

Voorwoord	5
Inhoud	6
Samenvatting	10
PIJLER I - STAAT VAN HET BEDRIJFSLEVEN	20
1.1 Vooraf	21
1.2 Economische prestaties	21
1.3 Bedrijvigheid en werkgelegenheid	27
1.4 Sectorstructuur	40
1.5 Internationalisering	46
1.6 Aandachtspunten voor beleid	52
PIJLER 2 - REGIONALE KERNGEGEVENS	54
2.1 Vooraf	55
2.2 Brede welvaart	55
2.3 Menselijk kapitaal	64
2.4 Leefomgeving	70
2.5 Bereikbaarheid	78
2.6 Energie	85
2.7 Aandachtspunten voor beleid	90
PIJLER 3 - ONDERNEMEN EN WERKEN IN DE PLATFORMECONOMIE	92
3.1 Vooraf	93
3.2 De opkomst van de platformeconomie	93
3.3 Het ene platform is het andere niet	97
3.4 Kansen platformeconomie benutten	101
3.5 Platformen en een veranderende arbeidsmarkt	107
3.6 Aandachtspunten voor beleid	111
Gemeentelijke kerngegevens	118
Bijlagen	126

PRAKTIJKVERHALEN UIT REGIO ZWOLLE

Interview Martijn Arets, expert op het gebied van online platformen	
'De platformeconomie is in veel gevallen een 'winners-take-all-markt''	16
Interview Frans van der Kolk, VDK Groep	
'Samenwerking is de kurk waar de regio op drijft'	36
Interview Elbert Jan Hesse, Novon Schoonmaak	
'Schoonmaakwerk is mensenwerk'	58
Portret Dommerholt Advocaten	
Over de contracten tussen kleine leveranciers en machtige marktplaatsen	104
Portret Brink Fashion	
Genereert 22 procent van de omzet via het online platform TopShoe.nl	114
Portret TCR Groep BV	
Over de app RideNOW, een lokaal platform waarop mensen bij TCR een taxi bestellen	116
Portret Daan de Leur, jonge online ondernemer	
Ziet zijn klanten nooit en heeft zelfs zijn compagnon nog nooit in het echt ontmoet	122
Portret Ilona Wielinga, student Motion Design en parttime zelfstandig ondernemer	
Als parttime zelfstandig ondernemer vindt ze haar klanten via online platforms	125

VERANTWOORDING

De Regio Zwolle Monitor, een initiatief van Stichting Metropool Regio Zwolle, brengt de sociaal- en ruimtelijk-economische ontwikkeling in beeld van Regio Zwolle. Statistieken worden zoveel als mogelijk gepresenteerd voor het gebied van de samenwerkende gemeenten die bij elkaar Regio Zwolle vormen. Er zijn beperkingen in de beschikbaarheid van data. Niet zelden zijn alleen data beschikbaar op het niveau van COROP-regio's, arbeidsmarktregio's en provincies. Voor een aantal indicatoren heeft het onderzoeksteam zelf data verzameld. In de figuren staat zo goed als mogelijk vermeld op welk ruimtelijk schaalniveau de cijfers betrekking hebben. De monitor besteedt waar relevant aandacht aan de overeenkomsten en verschillen tussen de gemeenten. De regio telt inmiddels eenentwintig gemeenten sinds op 1 oktober 2018 de gemeente Hoogeveen is toegevoegd aan Regio Zwolle. Met terugwerkende kracht is deze uitbreiding van de regio doorgevoerd in de cijfers over de voorgaande jaren om consistente tijdreeksen te kunnen presenteren. Een groot deel van in de vorige edities gepubliceerde cijfers, die betrekking hebben op de totale regio, wijken daarom af van de cijfers gepubliceerd in deze editie van de monitor. De indicatoren in deze monitor zijn weloverwogen geselecteerd, maar vormen noodzakelijkerwijs een selectie en een momentopname die geen antwoorden geven op alle denkbare vragen. Het geeft wel een rijk palet aan inzichten, waarmee de discussie over de ontwikkeling van Regio Zwolle met cijfermatig onderbouwde kennis wordt gevoed.

ONDERZOEK

Het onderzoeksteam bestaat voornamelijk uit onderzoekers uit Regio Zwolle en wordt gecoördineerd door het Kenniscentrum Technologie van Hogeschool Windesheim. Het onderzoek staat onder leiding van dr. Friso de Vor, senior-onderzoeker regionale economie bij het Kenniscentrum Technologie. Eventuele inhoudelijke opmerkingen en/of suggesties kunnen naar hem ge-e-mailed worden via: f.de.vor@windesheim.nl.

Het onderzoek is tot stand gekomen door bijdragen van: drs. Rogier Aalders en dr. Sjoerd Hardeman (Rabobank Research), Daniël Agterhuis BSc, Julian van den Akker BSc en dr. Erik Veldhuizen (Hogeschool Windesheim, Landelijk Expertisecentrum Familiebedrijven), lic. Laurent de Borman (Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie), prof. dr. Henri de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam, Afdeling Ruimtelijke Economie), drs. Sander Klaver (BPD Ontwikkeling) en ing. Wibo van Wier (Kennispoort Regio Zwolle - Trade Office).

Martijn Arets, onafhankelijk internationaal platformexpert, heeft medewerking verleend door middel van advisering en het voorzien van tekstueel en inhoudelijk commentaar op eerdere versies van het onderdeel 'Ondernemen en werken in de platformeconomie' (pijler 3). Dr. Jeike Wallinga, lector Energietransitie bij Hogeschool Windesheim, heeft eveneens tekstueel en inhoudelijk commentaar gegeven, met name ten aanzien van het hoofdstuk 'Energie'. CBRE Research heeft medewerking verleend door het beschikbaar stellen van actuele kantorenmarktcijfers.

De klankborggroep met vertegenwoordigers uit bedrijfsleven, overheid en wetenschap wordt gevormd door: prof. dr. Henri de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam), mr. Erik Doves (Zwolse8), drs. Hedwig Duteweerd (Marketing Oost), Klaas Korterink (Provincie Overijssel), drs. Janko Lolkema (Economic Board Regio Zwolle), drs. Auke Oosterhoff (VNO NCW), Kees Praamstra (Regio Zwolle Bureau), drs. Leven Rademaker (Deltion), Eilt Staal, MA (Kennispoort), Mathijs Triou, MSc (Regio Zwolle Bureau), Maarten Veeger (Gemeente Zwolle) en Jasper Vrieling (Stichting Metropool Regio Zwolle).

**“DE REGIO IS NIET IN DE EERSTE PLAATS
EEN TERRITORIUM, MAAR EEN ‘TUSSENRUIMTE’,
EEN INFORMELE ONTMOETINGSRUIMTE TUSSEN
ORGANISATIES WAARIN ZE VIA KETEN- EN
NETWERKVORMING VRAAGSTUKKEN SNELLER
EN HOOGWAARDIGER KUNNEN AANPAKKEN”**

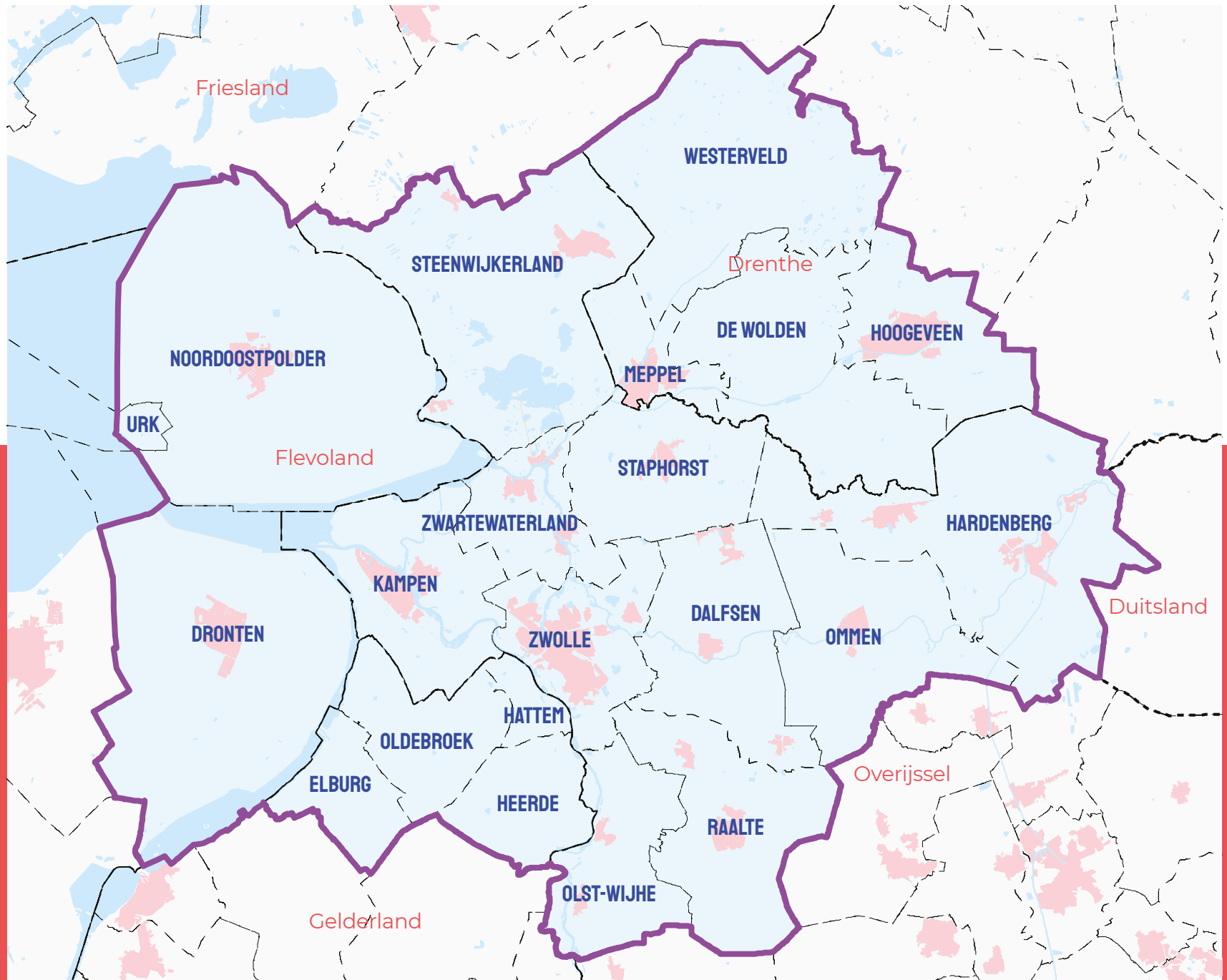
Geert Teisman

hoogleraar bestuurskunde
Erasmus Universiteit Rotterdam

REGIO ZWOLLE

Regio Zwolle Rijksgrens --- provinciegrens ---- gemeentegrens

Bron: Provincie Overijssel

Regio Zwolle Monitor 2019

De Regio Zwolle Monitor brengt jaarlijks de sociaal- en ruimtelijk-economische ontwikkeling in beeld aan de hand van cijfers die een goede indicator zijn voor de ontwikkelkracht van de regio. Daarbij worden ieder jaar nieuwe accenten gelegd, zodat het niet beperkt blijft tot een standaard 'fotomoment' van de regio, maar er jaar op jaar diepgaander inzicht wordt verkregen in het bijzondere en kenmerkende van Regio Zwolle.

De Regio Zwolle Monitor 2019 omvat drie pijlers: (1) 'Staat van het bedrijfsleven', (2) 'Regionale kerngegevens' en (3) 'Ondernemen en werken in de platformeconomie'. Een pijler omvat een aantal indicatoren waarmee inzicht wordt gegeven in de ontwikkeling van verschillende facetten van de regionale economie. Elk jaar wordt in de derde pijler stilgestaan bij een specifiek thema. Onder de titel 'Ondernemen en werken in de platformeconomie' wordt dit jaar aandacht besteed aan de veranderingen die de opkomst van de platformeconomie teweeg brengt. Digitale platformen stellen ondernemers en werknemers voor nieuwe vraagstukken en uitdagingen. Zonder daarbij volledig en uitputtend te willen (en te kunnen) zijn, gaan we in op de betekenis van digitale platformen voor ondernemers en werknemers. Gegeven de trends en ontwikkelingen staan we stil bij de (strategische) keuzes waarvoor bedrijven mogelijkwerijs komen te staan. Ook heeft platformisering gevolgen voor de arbeidsmarkt. Werk wordt flexibeler: wat betekent dit voor de werkende? Met het schetsen van wat de opkomst van digitale platformen kan betekenen, wordt een vertrekpunt gemarkeerd voor het gesprek over nieuwe vraagstukken en uitdagingen waarvoor Regio Zwolle zich nu en in de toekomst gesteld ziet.

SAMENVATTING

De economie van Regio Zwolle draait op volle toeren. In 2018 is de economie verder gegroeid met 3,0 procent en naar het zich laat aanzien zal er ook in 2019 en 2020 sprake zijn van groei, die overigens wel afvlakt naar, respectievelijk, 2,0 en 1,9 procent. De economische groei ligt boven het landelijk gemiddelde (2,6 procent in 2018) en ook boven dat van veel andere regio's in ons land.

En niet alleen qua groei, ook op tal van andere economische kernindicatoren scoort de regio bovengemiddeld. Hoewel de economie van Regio Zwolle er goed voor staat, zien we dat de economische ontwikkeling op verschillende punten tegen grenzen aanloopt. Zo vormen de arbeidsmarkt en de woningmarkt zichtbare – en onderling samenhangende – knelpunten. Ook zijn er uitdagingen ten aanzien van de vertragende productiviteitsontwikkeling, het innovatie- en aanpassingsvermogen van bedrijven en werkenden, de vormgeving van de verduurzamingsopgave en het ervoor zorgen dat de welvaart zich in brede zin ontwikkelt – waarbij de materiële welvaartsgroei niet ten koste gaat van andere, immateriële welvaartsaspecten. Daarnaast heeft de regio te maken met onzekerheden die voortvloeien uit diverse binnenlandse én buitenlandse ontwikkelingen, zoals het handelsconflict tussen de Verenigde Staten en China, de slepende discussie over de Brexit en de gevolgen van de stikstofuitspraak van de Raad van State.

Regio Zwolle kan bogen op een gunstige uitgangspositie, zowel wat betreft de economische prestaties als de manier waarop ondernemers, overheden en onderwijs- en kennisinstellingen onderling met elkaar samenwerken. Voortgaande samenwerking is dan ook essentieel om succesvol te blijven investeren in het toekomstige verdienvermogen van de regio. Regio Zwolle ziet zich gesteld voor een meervoudige opgave om diverse uitdagingen op lange termijn het hoofd te bieden, onder meer op het vlak van de energietransitie, de duurzame bereikbaarheid,

de woningbouwopgave en de toekomstbestendigheid van de arbeidsmarkt. Dit vraagt om scherpe keuzes. Belangrijk hierbij is dat er sprake is van een integrale afweging, waarbij het de kunst is om opgaven zorgvuldig te combineren, te faseren, en te verdelen over de ruimte. Een complexe opdracht die vraagt om regie van de regio, om het gebied als geheel uiteindelijk nog sterker en veerkrachtiger te maken.

I. STAAT VAN HET BEDRIJFSLEVEN

Economische ontwikkeling vlak af

De economie van Regio Zwolle blijft groeien. Het bruto regionaal product (brp) is in 2018 met 3,0 procent toegenomen. Daarmee is 2018 het vijfde jaar op rij met positieve economische groei. Landelijk gezien was de groei iets lager dan in Regio Zwolle: 2,6 procent in 2018. Toch is sprake van een lichte daling ten opzichte van een jaar eerder. In Regio Zwolle daalde de groei met 0,1 procentpunt, landelijk bedroeg de daling 0,3 procentpunt. De opgaande fase van de conjuncturele beweging waarin we ons momenteel bevinden ligt achter ons. Vanaf 2018 schakelt de economie verder terug naar een lager toerental. In Regio Zwolle wordt een economische groei voorzien van 2,0 procent in 2019 en 1,9 procent in 2020. Deze raming past in een patroon van een afvlakkende groei van de economie. De economische groei keert zo terug naar een, op lange termijn bezien, standaard groeitempo.

Regio Zwolle behoort tot de beter presterende regio's

Als we kijken naar de hoogte van de materiële welvaart (brp) van Regio Zwolle in 2018, dan bedroeg die in absolute termen € 28,2 miljard. Hiermee is het aandeel van Regio Zwolle in de totale Nederlandse economie 3,6 procent. In de periode 2012–2018 is het brp met 23 procent toegenomen. De gemiddelde landelijke toename van het bbp (bruto binnenlands product) in dezelfde periode bedroeg 20 procent. Het aandeel van Regio Zwolle in de nationale economie neemt dus toe. Zetten we deze groeiontwikkeling af tegen de afgelegde groeipaden van andere regio's in Nederland, dan kunnen we vaststellen dat Regio Zwolle behoort tot de beter presterende regio's van Nederland. Qua groei over de afgelopen zes jaar presteert de regio ongeveer even sterk als Utrecht (gegroeid met 26 procent) en Brainport Eindhoven (25 procent).

Krapte op arbeidsmarkt remt groei, productiviteit onder druk

Met een historisch lage werkloosheid (3,3 procent in 2018) en juist veel nieuw ontstane vacatures (ruim 58.000 in 2018) is de krapte op de regionale arbeidsmarkt één van de knelpunten voor verdere groei van de regionale economie. Daarnaast is de economie kwetsbaar door verstoringen op de wereldmarkt. Het handelsconflict tussen China en de Verenigde Staten speelt een grote rol in de mondiale onzekerheid, maar ook de onzekerheid die voortvloeit uit de Brexit. Kijken we naar de langere termijn, dan zal een hogere productiviteit per werkende de belangrijkste bron van economische groei moeten zijn. Al sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw wordt de arbeidsproductiviteit echter gekenmerkt door een stagnerende groei. Deze ontwikkeling is ten dele opgevangen door een toename van het arbeidsaanbod. De groei van de economie (productie) is tot op heden namelijk in belangrijke mate gerealiseerd door een sterke stijging van het aantal gewerkte uren van reeds werkzame personen en in veel mindere mate door een toename van de productie per gewerkt uur. Kijken we naar het niveau van de arbeidsproductiviteit in Regio Zwolle, dan scoort het onder het landelijk gemiddelde. De toegevoegde waarde per gewerkt uur in Regio Zwolle ligt gemiddeld genomen 18 procent lager dan de toegevoegde waarde die gemiddeld per uur in Nederland geproduceerd wordt.

Banengroei zit vooral bij bestaande bedrijven

Op 1 januari 2018 telde het bedrijvenbestand in Regio Zwolle ruim 68.000 bedrijfsvestigingen. Dat is 3,3 procent meer dan in 2017, waarmee het aantal bedrijfsvestigingen sterker gestegen is dan in de voorgaande jaren. De jaarlijkse groei schommelde toen rond de 2,0 procent. Deze regionale ontwikkeling wijkt af van die op landelijk niveau. Vanaf 2014 loopt de jaarlijkse groei van het aantal vestigingen in Regio Zwolle namelijk achter bij de Nederlandse groei – en zo ook in 2018. Met 4,6 procent overtrof de landelijke groei de regionale groei met 1,3 procentpunt. Hoe dan ook, de groei van het aantal vestigingen lijkt zich onder meer te vertalen in een toename van het aantal arbeidsplaatsen. In 2018 is de vraag naar arbeid gegroeid naar een niveau van bijna 375.000 arbeidsplaatsen. In één jaar zijn er bijna 7.000 banen bijgekomen in Regio Zwolle. Verhoudingsgewijs stijgt de vraag naar arbeid in Regio Zwolle sneller dan in Nederland als geheel. Dit is tegenovergesteld aan het beeld van de ontwikkeling van het aantal bedrijven. Het geeft de indruk dat de banengroei in Regio Zwolle met name bij reeds bestaande bedrijven zit – bedrijven worden groter – en in mindere mate het gevolg is van nieuwgevestigde bedrijven.

Regionale speerpuntsectoren drukken een belangrijk stempel

Regio Zwolle heeft zes sectoren aangemerkt als regionale speerpunten. Het betreft de bewezen topsectoren Agro-Food, Health en Kunststoffen en de als veelbelovend aangeduide sectoren E-commerce, Logistiek en Vrijtijdseconomie. In 2018 waren ruim 170.000 mensen in Regio Zwolle werkzaam in één van de zes regionale speerpuntsectoren. Dit komt overeen met ruim 45 procent van de totale regionale werkgelegenheid. In vergelijking met 2014 zijn in 2018 ruim 11.000 personen extra werkzaam in een regionale topsector, een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,7 procent.

In dezelfde periode groeide de totale werkgelegenheid in Regio Zwolle jaarlijks met gemiddeld 1,4 procent. Deze cijfers laten zien dat de regionale speerpuntsectoren een belangrijk stempel drukken op de economie van Regio Zwolle.

Export verder gestegen

In 2018 is de waarde van de totale export van goederen, inclusief wederuitvoer, gegroeid tot € 18,6 miljard; een groei van 6,6 procent ten opzichte van een jaar eerder. De exportgroei van Regio Zwolle overtrof hiermee de landelijke ontwikkeling; in 2018 groeide de nationale export (inclusief wederuitvoer) met 3,8 procent. Ruim 5,4 procent van het totale nationale exportvolume is afkomstig uit Regio Zwolle. Dit is fors als het wordt afgezet tegen de 3,6 procent die de totale economie van Regio Zwolle bijdraagt aan de nationale economie. De export vanuit Regio Zwolle bestaat voor een groot deel uit wederuitvoer, oftewel uit goederen die niet in Regio Zwolle zijn geproduceerd. In 2018 was meer dan de helft (56 procent) van de totale export wederuitvoer. Landelijk was het aandeel wederuitvoer in de totale exportwaarde aanzienlijk lager, namelijk 38 procent. De regio kenmerkt zich dus door een belangrijke spilfunctie in het transport van het ene naar het andere buitenland. Maar bij deze positie passen ook enkele kanttekeningen. De toegevoegde waarde die met wederuitvoer wordt gecreëerd is beperkt. En bovendien gaat het gepaard met negatieve effecten in de vorm van druk op infrastructuur en negatieve effecten voor het milieu.

Regio Zwolle is relatief kwetsbaar voor gevolgen Brexit

Een Brexit zal de economie van Regio Zwolle naar verwachting relatief hard raken. Een mix aan factoren ligt hieraan ten grondslag. In de productgroepen en sectoren die het meest te vrezen hebben van een Brexit blijken in Regio Zwolle meer dan 8.000 bedrijven actief te zijn. Van deze bedrijven blijkt 22 procent in de hoogste Brexit-risicocategorie te vallen. Daarnaast zullen in

Duitsland de grootste effecten merkbaar zijn in de regio's Nordrhein-Westfalen en de steden Hamburg, Keulen en Düsseldorf. Dit zijn uitgerekend de grootste handelspartners van Oost-Nederland, waarmee het Brexit-effect niet alleen uit het westen maar ook uit het oosten kan komen.

2. REGIONALE KERNGEGEVENS

Hoge brede welvaart in Regio Zwolle, vooral in Zuidwest-Drenthe

De brede welvaart in Regio Zwolle is hoger dan gemiddeld in Nederland. Als we de regio vergelijken met de twaalf provincies, dan blijkt zelfs dat de inwoners van Regio Zwolle na Utrecht de hoogste brede welvaart genieten. Ook als we kijken naar de elf onderliggende dimensies, doet Regio Zwolle het goed. De inkomens en het onderwijsniveau liggen iets lager, maar op woontevredenheid, welzijn, sociale contacten, werk-privébalans en vooral veiligheid staat de regio er veel beter voor. De ruim bovengemiddelde positie lijkt bovendien structureel. Sinds 2013, het eerste meetmoment van de brede welvaart in de regio, is het verschil met Nederland niet veel veranderd. Met zo'n 740.000 inwoners is Regio Zwolle groter dan de vijf kleinste provincies. Binnen het gebied zien we dan ook grote verschillen. De brede welvaart is het hoogst in Zuidwest-Drenthe en het laagst in de stad Zwolle. Noord-Flevoland en Gelderland en de overige gemeenten in Overijssel zitten daartussenin en hebben een brede welvaart die gelijk is aan de regio als geheel.

Historisch lage werkloosheid

Het totale arbeidsaanbod in Regio Zwolle is in 2018 aanzienlijk gegroeid naar 398.000 personen. Ongeveer 5.000 personen meer dan in het voorgaande jaar nemen actief deel aan de arbeidsmarkt. De gunstige (regionaal-)economische omstandigheden zorgen voor een groeiende vraag naar arbeid. Van de beroepsbevolking in Regio Zwolle was 3,3 procent werkloos, zo'n 13.000 personen. Ten opzichte van 2017 is de werkloosheid met 0,9 procentpunt gedaald, wat overeenkomt met een afname van ruim 3.500 werkloze personen. De arbeidsmarkt in Regio Zwolle presteerde in die zin beter dan de Nederlandse arbeidsmarkt, waar de werkloosheid 3,8 procent bedroeg (maar met 1,1 procentpunt gedaald is ten opzichte van het voorgaande jaar). Het CPB heeft geraamd dat de werkloosheid in Nederland verder zal dalen tot respectievelijk 3,4 en 3,5 procent in 2019 en 2020, wat nog steeds ver onder het gemiddelde ligt van 5,4 procent in de periode 2003–2018. De bodem lijkt dan

ook in zicht te zijn. En gezien het nu al historisch lage werkloosheidscijfer voor Regio Zwolle is het de vraag hoeveel verder die nog kan dalen.

Opleidingsniveau stijgt, maar minder dan landelijk

Een veelgebruikte maatstaf voor de kwaliteit van het aanwezige menselijk kapitaal in een regio is het opleidingsniveau van de beroepsbevolking. Als we naar de ontwikkeling van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking van Regio Zwolle kijken, dan zien we dat in de afgelopen jaren het aandeel hoogopgeleiden is toegenomen. In 2018 was 30 procent van de beroepsbevolking hoogopgeleid, zeven jaar eerder was dit nog 26 procent. Maar zetten we dit af tegen de landelijke ontwikkelingen, dan blijft de ontwikkeling van het aantal hoogopgeleiden achter. In 2018 bedroeg het aandeel hoogopgeleiden in Nederland als geheel 37 procent, in 2011 was dit nog 31 procent. Zowel in absolute zin als in vergelijking met Nederland is de beroepsbevolking in Regio Zwolle overwegend middelbaar opgeleid. In 2018 was 46 procent middelbaar opgeleid in Regio Zwolle, een percentage dat de afgelopen jaren nauwelijks is veranderd. Relatief hard gedaald is het aandeel laagopgeleiden; in 2018 is 23 procent van beroepsbevolking laagopgeleid, 6 procentpunt lager dan in 2011. Regio Zwolle loopt hiermee vrijwel in de pas met de landelijke ontwikkeling.

Toenemende druk op woningmarkt

De woningmarkt in Regio Zwolle kenmerkte zich de afgelopen jaren door een bijna continu afnemende hoeveelheid aangeboden woningen. Het aanbod dat per kwartaal 'nieuw' op de markt kwam, was kleiner dan het aantal verkochte woningen. We zien dat op de regionale woningmarkt het aanbod en de transacties elk kwartaal meer en meer naar elkaar toe zijn bewogen. Hiermee vertoont het duidelijke tekenen van een 'drooggekookte' woningmarkt. De toegenomen druk op de woningmarkt komt uiteindelijk tot uiting in de prijs. In Regio Zwolle is de koopsom de laatste jaren voortdurend gestegen. Zo bedroeg in 2018 de gemiddelde stijging € 17.000 (+7,2 procent), de stijging was zelfs hoger dan in eerdere jaren. Maar met een gemiddelde stijging van € 24.000 (+9,3 procent) stegen de woningprijzen in Nederland een stuk harder dan in Regio Zwolle.

Meer nieuwe woningen nodig, maar niet in elke gemeente

Tot 2030 wordt voor Regio Zwolle in totaal een behoefte van bijna 17.000 nieuwe woningen en appartementen voorzien. Wanneer de verwachte woningbehoefte in 2030 vergeleken wordt met de huidige woningvoorraad,

dan blijkt dat in het komende decennium in bijna alle gemeenten meer woningen nodig zijn. Tot 2030 gaat het voor de gemeente Zwolle bijvoorbeeld naar verwachting om ruim 6.600 woningen extra. Als we kijken naar de huidige situatie, dan laten modelschattingen zien dat er nu sprake is van een regionaal woningtekort van ruim 6.500 woningen. Verbijzonderd naar gemeente zien we dat er in de meeste gemeenten een klein woningtekort is en in sommige gevallen zijn woningvraag en -aanbod (nagenoeg) met elkaar in evenwicht. Grote uitzondering is gemeente Zwolle die een bovengemiddeld groot tekort kent van ruim 1.600 woningen.

De regionale CO₂-uitstoot daalt, maar minder hard dan landelijk gemiddelde

In 2017 bedroeg de uitstoot van CO₂ in Regio Zwolle in totaal ruim 5,5 miljoen ton. Ten opzichte van de voorgaande jaren is een daling waarneembaar, maar in 2017 ligt het niveau van de CO₂-uitstoot nog aanzienlijk boven dat van 2011. Anders is de ontwikkeling van de CO₂-uitstoot op landelijk niveau. In de periode 2011–2016 is het niveau van de CO₂-uitstoot in Nederland per saldo nauwelijks gegroeid. Regio Zwolle blijft verhoudingsgewijs achter bij de reductie van CO₂-uitstoot. De economie van Regio Zwolle draagt voor 3,6 procent bij aan de nationale economie, terwijl het aandeel in de jaarlijkse totale CO₂-uitstoot van Nederland ruim 4 procent bedraagt: de regionale CO₂-uitstoot is daarmee hoger dan op basis van regionaal-economische prestaties verwacht zou mogen worden.

Regio Zwolle produceert bovengemiddelde hoeveelheid hernieuwbare energie

We zien dat het aandeel opgewekte energie uit hernieuwbare bronnen in Regio Zwolle in de lift zit, en sneller groeit dan landelijk. In 2017 is in Regio Zwolle het percentage hernieuwbaar opgewekte energie gestegen tot 12 procent. Landelijk was dit 7 procent. Hiermee lijkt Regio Zwolle iets voorop te lopen, waar het gaat om de transitie naar een duurzamere energieproductie. De relatief grote beschikbaarheid van open ruimte speelt hier een belangrijke rol. Voor Regio Zwolle geldt dat wind (op land) de belangrijkste hernieuwbare bron van in de regio opgewekte energie is, op ruime afstand gevolgd door zonnestroom. Wanneer we kijken naar waar in Regio Zwolle hernieuwbare energie wordt opgewekt, dan zien we een ongelijkmatige ruimtelijke spreiding. Met een productie van 4.000 terajoule hernieuwbare energie in 2017 loopt de gemeente Noordoostpolder ver vooruit op de overige gemeenten. Op afstand volgt vervolgens Dronten met een opwek van 1.300 terajoule aan hernieuwbare energie.

3. ONDERNEMEN EN WERKEN IN DE PLATFORMECONOMIE

Spectaculaire groei platformeconomie

De laatste twintig jaar is het internet steeds sterker geïntegreerd geraakt in ons dagelijks leven. Eén van de manifestaties hiervan is de opkomst van digitale (online) platformen; platformen die fungeren als intermediair tussen vraag en aanbod van allerlei diensten en producten. Vooral na de komst van de smartphone in 2007 nam het aantal digitale platformen een enorme vlucht. Tegenwoordig zijn er platformen voor allerlei soorten transacties waaronder taxiritten (Uber), overnachtingen (Airbnb) en auto's (SnappCar). Op mondiale schaal wordt de platformeconomie gedomineerd door de Verenigde Staten en China. In 2017 is 46 procent van de platformbedrijven, met een omzet van meer dan 100 miljoen, gevestigd in de Verenigde Staten, 35 procent in Azië (merendeel China), 18 procent in de EU en 1 procent in Latijns-Amerika. Wanneer we kijken naar de verdeling van de totale marktwaarde, dan is deze nog schever: 72 procent voor de Verenigde Staten, 25 procent voor China en 2 procent voor de EU. Niet alleen heeft Europa minder platformen c.q. platformbedrijven, gemiddeld genomen zijn ze aanzienlijk kleiner (\$ 6,6 miljard) dan die in de Verenigde Staten (\$ 63 miljard) en Azië (\$ 23 miljard).

Veel Nederlandse ondernemers nog niet bekend met mogelijkheden platformen

Een in 2018 uitgevoerde peiling onder mkb-ondernemers in Nederland, geeft de indruk dat de mogelijkheden die platformen bieden nog vrij onbekend zijn binnen het mkb. Het blijkt dat tot op heden 31 procent van de ondernemers een platform gebruikt om producten of diensten aan te bieden. De voornaamste reden is dat ondernemers niet bekend zijn met platformen die relevant kunnen zijn voor hun business. Ondernemers die wel gebruikmaken van platformen, doen dat voornamelijk vanwege naamsbekendheid (38 procent) en meer omzet (32 procent). Andere redenen zijn gemak, kostenbesparing en expertise.

Een markt winnen met een platform?

Eén van de belangrijkste kenmerken van een platform is dat zij extreem focussen op gemak van de klant. Daarnaast zorgen platformen door de transparantie die zij in een doorgaans ondoorzichtige markt brengen ook

voor een efficiencyslag. Kort gezegd: ook in markten waar de huidige aanbieders prima hun werk doen kunnen platformen daar nog een slag bovenop doen en daarmee de markt en klantcontact naar zich toe trekken. Maar het is geen vaststaand gegeven dat een platform in de meeste gevallen een oplossing kan bieden. Een platform biedt in sommige gevallen een uniek voordeel en kans, maar in veel gevallen ook niet. Om na te gaan of een platform het juiste middel is om een bepaalde markt te winnen, spelen aspecten als duidelijkheid van wet- en regelgeving, mate van informatieasymmetrie en fragmentatie van de beoogde markt een voorname rol.

Digitale platformen benutten als ondernemer

Zonder dat een onderneming zelf investeert in een digitaal platform, kan het op relatief eenvoudige wijze profijt hebben van het aangesloten zijn op een platform. Platformen bieden een open infrastructuur voor interacties en transacties, maar treden zelf niet op als producent of consument. Deelname aan platformen is veelal open en laagdrempelig. Dit geldt niet alleen voor consumenten, maar juist ook voor producenten of ondernemers. Ondernemers kunnen via een platform meer en slimmer hun klanten bereiken en daardoor hun afzetmarkt vergroten. Ook kan via een platform slimmer worden samengewerkt met andere bedrijven. Nieuwe producten of diensten kunnen gemakkelijker geïntroduceerd worden of inkoop kan beter worden georganiseerd. Hoewel ondernemers kansen worden geboden door digitale platformen te gebruiken in hun business model, bestaat het risico dat ondernemers meer onderaan in de waardeketen terecht komen en (te) afhankelijk raken van digitale platformen. Ondernemers staan daarom voor uitdagingen wanneer (een deel van) hun business via een platform is georganiseerd. Zo kan het directe contact met de klant onder druk komen te staan en kunnen eventuele gebruikersvoorwaarden van het platform de ondernemer parten spelen, waardoor de winstmarges mogelijk verlagen of de afhankelijkheid van het platform (verder) wordt vergroot.

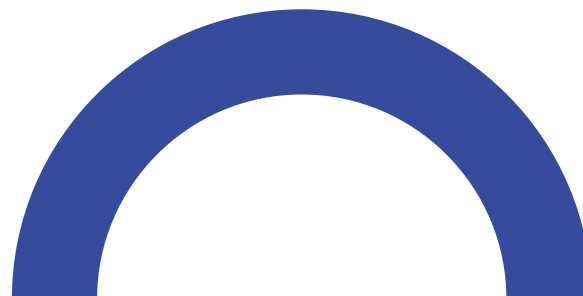
Platformen dragen bij aan verdere flexibilisering arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt flexibiliseert in hoog tempo. Een categorie digitale platformen die bijdragen aan deze verandering zijn de zogeheten werkplatformen. Digitale werkplatformen, zoals bijvoorbeeld Uber en Temper, faciliteren het werken als platformwerker (vaak via een zzp-contract) door middel van technologische oplossingen. Bovendien kost het zoeken van opdrachtgevers minder tijd: via een app komt de match automatisch tot stand. Vooral door het gemak dat deze platformen bieden, kan verwacht worden dat het aantal

platformwerkers, waaronder zzp'ers, in Nederland sterk toeneemt. De omvang van het digitale platformwerk is op dit moment nog relatief klein; afhankelijk van de gehanteerde definities gaat het in Nederland om 0,4 tot 12 procent van de beroepsbevolking. Hoe dan ook komt uit schattingen naar voren dat de opkomst van werkplatformen op den duur kan leiden tot een aanzienlijke toename van het aantal platformwerkers (in veel gevallen zzp'ers) op de Nederlandse arbeidsmarkt; variërend van 200.000 tot één miljoen extra zzp'ers. Wanneer we de geschatte landelijke groei van het aantal zzp'ers, dat via een platform actief kan zijn, projecteren op Regio Zwolle, dan komen we uit op een extra aantal zzp'ers, grofweg variërend tussen de 6.000 en 28.000. Bij het scenario dat leidt tot de hoogste groei zou dat betekenen dat ruim een vijfde van de regionale beroepsbevolking actief wordt als zzp'er. Bij een meer behoudend scenario zou dit aandeel 14 procent bedragen.

Platformwerk heeft zijn voors en tegens

Het gros van de zzp'ers kiest bewust voor ondernemerschap op basis van een positieve motivatie en een behoefte aan flexibiliteit, zelfstandigheid/autonomie, en passie voor het vak dat zij uitoefenen. Platformen kunnen daarnaast bijdragen aan de toegankelijkheid van werk, met name werk voor de zogeheten 'commodity skilled' zzp'ers, dat zorgt voor verhoging van de arbeidsparticipatie. Platformwerk kan groepen met een zekere afstand tot de arbeidsmarkt relatief eenvoudig helpen bij het zetten van (eerste) stappen op de arbeidsmarkt. Maar er bestaan ook zorgen over een deel van de werkenden die vanwege platformwerk juist in een kwetsbare positie terecht kunnen komen, zeker waar mensen er langdurig van moeten rondkomen. Verder spelen er kwesties met betrekking tot de aard en kwaliteit van het werk alsmede de arbeidsverhoudingen en juridische status van platformwerk. Deze keerzijden van platformwerk raken aan de discussies over maatschappelijk onwenselijke uitkomsten die flexibilisering van de arbeidsmarkt met zich meebrengen. Het gaat dan vooral over de zorgen omtrent vermogensopbouw van individuen. De kern is dat deze ontwikkelingen op de arbeidsmarkt een bron van onzekerheid kunnen vormen voor burgers die werkzaam zijn als flexwerker of zzp'er, al dan niet via een platform.

DE KANSEN EN VALKUILEN VAN DE PLATFORMECONOMIE

Digitale platforms zijn in rap tempo een vast onderdeel van de economie geworden; vraag en aanbod vinden elkaar tegenwoordig met een simpele muisklik. Waar liggen kansen voor ondernemers? Martijn Arets is expert op het gebied van digitale marktplaatsen en vertelt hoe bedrijven en overheden er hun voordeel mee doen.

Tekst: Mirjam van Huet, MCM tekst

We kennen allemaal Booking.com, Airbnb.nl, Marktplaats.nl en Thuisbezorgd.nl, maar weten we daarmee ook wat 'platformeconomie' precies inhoudt? 'Platforms maken vraag en aanbod inzichtelijk. Neem Marktplaats: iedereen heeft spullen in huis die hij niet meer gebruikt en die een ander graag wil overnemen. Marktplaats maakt vraag en aanbod transparant. Kopers kunnen specifieke zoekopdrachten geven en aanbieders kunnen aangeven wat ze voor het product willen hebben. Zo vindt men elkaar. Die transparantie en het snelle matchen zie je terug in ieder platform. Of het nu om verzekeringen, huisdieren of boodschappen gaat', zegt Arets.

Kracht van het platform

De kracht van zo'n platform zit 'm volgens Arets lang niet alleen in de transparantie of de snelheid waarmee je zaken kunt doen:

'Het netwerkeffect is onmisbaar. Met andere woorden: hoe meer mensen aan het platform zijn verbonden, hoe beter het werkt.

Neem Facebook. Wil je iemand toevoegen, dan is de kans groot dat die persoon ook daadwerkelijk op Facebook is te vinden. Dat draagt bij aan het succes van platform.' Daarnaast is de focus op de klant, op de gebruiker dus, een factor die alle succesvolle platforms bezitten. 'De platforms die het vandaag de dag zo goed doen, zijn meester in klantfocus. Ze bieden gemak en overzicht. Neem Uber: de klant rekent automatisch af, volgt live waar de taxi rijdt en betaalt ook nog eens minder dan voor een reguliere taxi', illustreert Arets. 'Ook andere platforms zijn vaak voordelig voor de consument. Dat kan dankzij de schaalgrootte die de platforms hebben. De platformeconomie is in veel gevallen een 'winners-take-all-markt'.

Inclusiviteit

Waar de uitspraak 'winners-take-all' wat individualistisch overkomt, is de platformeconomie tegelijkertijd juist het toonbeeld van inclusiviteit. 'Vooral op de platforms die vraag en aanbod van arbeid bij elkaar brengen zie je dat, de zogenaamde 'kluseconomie'', zegt Arets. 'Iedereen kan zich inschrijven en iedereen kan meedoen. Aanbieders worden niet gediscrimineerd op basis van achtergrond of achternaam. Vaak is niet eens een opleiding nodig; bezoekers beoordelen hun ervaring aan de hand van een cijfer of 'rating'. Het diploma maakt plaats voor de recensie.'

MARTIJN ARETS

**EXPERT OP
HET GEBIED VAN
ONLINE PLATFORMEN**

‘DE PLATFORMECONOMIE IS IN VEEL GEVALLEN EEN ‘WINNERS-TAKE-ALL-MARKT’

Scheve situaties

Tegelijkertijd wordt de platformeconomie in één adem genoemd met termen als ‘oneerlijke beloning’ en ‘verkapte dienstverband’.

‘FNV heeft vorig jaar schoonmaakplatform Helpling aangeklaagd, omdat er een gezagsverhouding tussen Helpling en de schoonmakers zou zijn.

Ondertussen zouden de schoonmakers te weinig verdienen om zichzelf te beschermen tegen de risico’s van ziekte of arbeidsongeschiktheid.’

De deskundige weet een oplossing voor deze ‘scheve’ situaties. ‘Dat een schoonmaker maar 12 euro per uur kan rekenen, komt doordat wij er als maatschappij niet meer voor willen betalen. Een platform brengt daar geen verandering in. Daarom moet de overheid reëel zijn en het werk subsidiëren. In Scandinavië geldt belastingkorting voor dienstverlening aan huis.’

NEDERLANDS BEKENDSTE PLATFORM KOMT UIT REGIO ZWOLLE

Marktplaats.nl, opgericht in 1999, was één van de eerste digitale platforms in Nederland. Het bedrijf werd opgericht in Emmeloord.

Kansen

Mits je als ondernemer een goed doordacht plan hebt, bieden platforms volop kansen. ‘Automatisering maakt meer mogelijk, voor minder geld’, vat Arets samen. ‘Een mooi voorbeeld daarvan is Roamlar Retail, een platform voor marketingmanagers in de retail. Stel dat zo’n manager wil weten hoe de campagne van Coca-cola eruitziet in tientallen Albert Heijn-winkels, dan kan hij daar natuurlijk iemand langs sturen, maar via de app kan hij jongeren die in de buurt van de winkels wonen, oproepen om ter plekke even een fotootje te maken. Daar krijgen ze dan een paar euro voor. Als een vaste werknemer daarvoor op pad moet, of al die jongeren er persoonlijk voor moet bellen, kost het veel meer tijd en geld.

Dankzij automatisering werkt dit snel en is het betaalbaar.’

Ook voor gemeenten en andere overheden ziet Arets kansen. ‘Het platform Voorjebuurt.nl faciliteert crowdfunding voor je buurt, dorp of stad. Stel je wil een speeltuin om de hoek, dan kun je je idee plaatsen en crowdfunding starten. Voor de gemeente is dat een geweldig meetinstrument; als genoeg mensen bijdragen, is er behoefte aan de speeltuin. De volgende stap kan matchfunding zijn: de ‘crowd’ financiert een deel en de gemeente een deel.’

Sociaal

Sociale platforms als Thuisafgehaald.nl en Peerby.nl verdienen volgens Arets ook aandacht van de (lokale) overheid. ‘Thuisafgehaald maakt het mogelijk om maaltijden te delen. Te veel gekookt? Dan bied je het aan op het platform. Een ideale oplossing voor mensen die alleen wonen of zelf

MEER ZZP'ERS DOOR TOENAME PLATFORMS

De arbeidsmarkt flexibiliseert. Digitale werkplatforms dragen bij aan deze verandering. Uber, Temper, YoungOnes en andere werkplatforms faciliteren het werken als zzp'er met technologische oplossingen: online opdrachten binnenhalen, factureren en incasseren. Door de inclusiviteit van platforms – iedereen kan meedoen – zal het aantal zzp'ers toenemen. Wanneer we de geschatte landelijke groei van het aantal zzp'ers projecteren op Regio Zwolle, komen we uit op grofweg tussen de 6.000 en 28.000 extra zzp'ers. In het uiterste geval is dan een op de vijf werkenden in onze regio zzp'er.

niet kunnen koken vanwege bijvoorbeeld ouderdom. Het gaat voedselverspilling tegen en heeft een enorme sociale impact. Alleen, het platform houdt slechts een kwartje per transactie in en heeft dus geen sluitende businesscase. Hoe mooi zou het zijn als gemeenten dan bijdragen? De Vlaamse overheid draagt bijvoorbeeld structureel bij aan Autodelen.net, vanwege sociale aspecten en vanwege het oplossen van het parkeerprobleem.'

PIJLER I

375.000

arbeidsplaatsen
telt de regionale
werkgelegenheid

58.000

nieuwe vacatures
in 2018

STAAT VAN HET BEDRIJFSLEVEN

6,6%

groei van de
export in 2018

3,0%

economische
groei in 2018

28,2 mld

bedraagt het
bruto regionaal product

68.000

bedrijfsvestigingen
in de regio

1.1 Vooraf

In 2018 is de Nieuwe Agenda voor Regio Zwolle gelanceerd¹. Vijf hoofdthema's zijn richtinggevend voor de koers die Regio Zwolle de komende jaren wil varen: Economie, Menselijke kapitaal, Leefomgeving, Bereikbaarheid en Energie. Het centrale thema Economie focust op de productiekant van de regionale economie: hoe kan het regionale bedrijfsleven voldoende in staat worden gesteld zich aan te passen aan relevante trends en ontwikkelingen – en zo (blijven) floreren?² De overige vier thema's, Menselijk kapitaal, Leefomgeving, Bereikbaarheid en Energie gaan over de opgaven die betrekking hebben op de randvoorwaarden voor een florerende regionale economie. We hebben ervoor gekozen om bij de opzet van deze editie van de Regio Zwolle Monitor zoveel als mogelijk aan te sluiten bij de thema's uit de Nieuwe Agenda. Deze pijler zal daarom draaien om het thema Economie; we bespreken het presteren van de economie van Regio Zwolle aan de hand van verschillende indicatoren. Zo staan we eerst stil bij de recente regionaal-economische ontwikkeling door te kijken naar de groei van het bruto

regionaal product (brp). Vervolgens kijken we naar de ontwikkeling van de bedrijvigheid en werkgelegenheid in de regio; hoeveel en wat voor type bedrijven zijn actief in de regio en hoe ontwikkelt zich het aantal arbeidsplaatsen en vacatures. Wat Regio Zwolle als economie kenmerkt, wordt in belangrijke mate bepaald door de sectoren waarin de regio uitblinkt. We hebben in kaart gebracht in welke mate de verschillende sectoren gegroeid dan wel gekrompen zijn. Daarnaast hebben we per sector de positie in de economie van Regio Zwolle vergeleken met die van sectoren in de rest van het land. Tot slot geven verschillende export- en importcijfers een indruk van de internationale oriëntatie van het regionale bedrijfsleven. Een onderwerp waar we in dat kader nader op ingaan zijn de mogelijke gevolgen van de Brexit voor Regio Zwolle. Waar mogelijk plaatsen we de geschetste economische ontwikkelingen in Regio Zwolle in perspectief door vergelijkbare relevante ontwikkelingen op nationaal niveau te tonen en door in een enkel geval vergelijkingen met andere regio's te maken. We sluiten de pijler af met enkele aanknopingspunten voor beleid. De overige thema's uit de Nieuwe Agenda komen aan bod in pijler 2.

1.2 Economische prestaties

Economische ontwikkeling vlakt af

De economie van Regio Zwolle blijft groeien. Het bruto regionaal product (brp) is in 2018 met 3,0 procent toegenomen (zie figuur 1.2a). Daarmee is 2018 het vijfde jaar op rij met positieve economische groei. Landelijk gezien was de groei iets lager dan in Regio Zwolle; 2,6 procent in 2018. Toch is sprake van een lichte daling ten opzichte van een jaar eerder. In Regio Zwolle daalde de groei met 0,1 procentpunt, landelijk bedroeg de daling 0,3

procentpunt. In de 2018-editie van de Regio Zwolle Monitor stelden we al dat de opgaande fase van de huidige conjuncturele beweging waarin we ons bevinden achter ons ligt. Vanaf 2018 schakelt de economie verder terug naar een lager toerental. Voor de komende jaren wordt verwacht dat de groei verder zal dalen. In Regio Zwolle wordt een economische groei voorzien van 2,0 procent in 2019 en 1,9 procent in 2020. Op nationaal niveau is de groei geraamd op respectievelijk 1,8 procent en 1,5 procent.³ Deze ramingen passen in een patroon: meerdere instituten, waaronder de Wereldbank, de Europese Commissie, De Nederlandsche Bank en het

Centraal Planbureau (CPB) gaan nu uit van een afvlakkende groei van de economie. De economische groei keert zo terug naar een, op lange termijn bezien, standaard groeitempo.

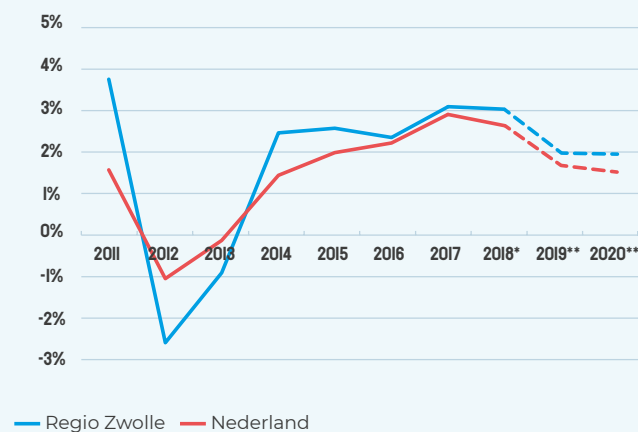
Met een historisch lage werkloosheid (3,3 procent in 2018) en juist veel nieuw ontstane vacatures (ruim 58.000 in 2018) is de krapte op de regionale arbeidsmarkt één van de knelpunten voor verdere groei van de regionale economie. Daarnaast is de economie kwetsbaar door verstoringen op de wereldmarkt. Het oplopende handelsconflict tussen China en de Verenigde Staten speelt een hoofdrol in de mondiale onzekerheid. In Europa speelt de onzekerheid die voortvloeit uit de Brexit, ongeacht de afspraken die met de EU gemaakt worden. Ook is de economische situatie in Italië een aanhoudende reden tot zorg. Het CPB waarschuwt: 'door de gure wind uit het buitenland zal de economie afkoelen'.⁴ Een wind die ook in Regio Zwolle hoogstwaarschijnlijk voelbaar zal zijn. Ook benadrukt het CPB dat de groei van de economie op lange termijn vooral zal moeten komen van een hogere productiviteit per werkende. Maar al sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw wordt de arbeidsproductiviteit gekenmerkt door een afzwakkende groei, een ontwikkeling die slechts ten dele wordt opgevangen door een toename van het arbeidsaanbod. De groei van de economie (productie) is namelijk gerealiseerd door een sterke stijging van het aantal gewerkte uren van reeds werkzame personen en in veel mindere mate door een toename van de productie per gewerkt uur. Kijken we naar het niveau van de arbeidsproductiviteit in Regio Zwolle, dan ligt die onder het landelijk gemiddelde. De toegevoegde waarde per gewerkt uur in Regio Zwolle ligt gemiddeld genomen 18 procent lager dan de toegevoegde waarde die gemiddeld per uur in Nederland geproduceerd wordt.⁵ Meer achtergronden over de arbeidsproductiviteit in Regio Zwolle zijn te vinden in de tekstbox *Arbeidsproductiviteit ontrafeld*.

De economische groei is voor Regio Zwolle gemeten aan de hand van het brp – de regionale evenknie van het bruto binnenlands product (bbp). Het is de optelsom van de waarde die door alle ondernemingen,

FIGUUR I.2a

ECONOMISCHE GROEI IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Volumemutaties t.o.v. voorgaande jaar van het brp en bbp in %; 2011–2020

* De cijfers van 2018 hebben een voorlopig karakter.

** Prognose 2019 en 2020

Bron: CBS en ING Economisch Bureau (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

huishoudens en overheden wordt toegevoegd, meestal gemeten over één jaar, aan de goederen en diensten die zij hebben voortgebracht. Hierbij is het saldo van productgebonden belastingen en subsidies en het verschil tussen toegerekende en afgedragen btw opgeteld, resulterend in het brp 'in marktprijzen'. De toename van de waarde van het brp (oftewel de jaarlijkse volumemutatie), geeft een indicatie van de reële toename van de materiële welvaart, oftewel de economische groei.

ECONOMISCHE GROEI GEREGIONALISEERD

De economische groeicijfers van Regio Zwolle zijn berekend op basis van de groeicijfers van de vijf afzonderlijke COROP-regio's (Noord-Overijssel, Zuidwest-Overijssel, Zuidwest-Drenthe, Flevoland en Veluwe), die de regio gedeeltelijk of in zijn geheel overlappen. Hiermee is de groei toegewezen aan Regio Zwolle. Gewogen voor het deel van de bevolking van elk van de COROP-regio's dat tot Regio Zwolle behoort, is de gemiddelde economische groei van Regio Zwolle bepaald. Aanvullend zijn ramingscijfers van ING gebruikt, die op COROP-niveau een inschatting van de verwachte groei geven. Op basis van deze cijfers is ook een prognose gemaakt van de regionaal-economische groei (zie figuur 1.2a).

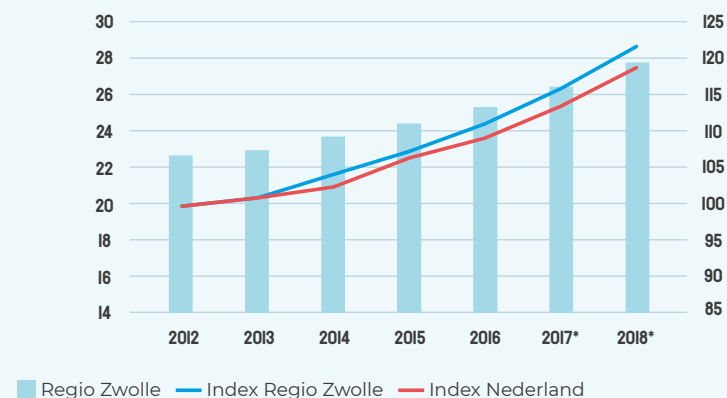
Als we kijken naar de hoogte van de materiële welvaart van Regio Zwolle in 2018, uitgedrukt in brp, dan bedroeg die € 28,2 miljard (zie figuur 1.2b). Hiermee is het aandeel van Regio Zwolle in de totale Nederlandse economie 3,6 procent. In de periode 2012–2018 is het brp met 23 procent toegenomen, wat boven het niveau ligt van de gemiddelde landelijke toename van het bbp in dezelfde periode. Het aandeel van de Regio Zwolle in de nationale economie neemt dus toe.

FIGUUR 1.2b

ONTWIKKELING BRUTO REGIONAAL (BINNENLANDS) PRODUCT REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Brp (x mld. euro) (linker as) en Index 2012=100 (rechter as); 2012–2018

* De cijfers van 2017 en 2018 hebben een voorlopig karakter.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

ARBEIDSPRODUCTIVITEIT ONTRAFELD ⁶

Met een toegevoegde waarde van 40 euro per gewerkt uur is de gemiddelde arbeidsproductiviteit in Regio Zwolle 18 procent lager dan de gemiddelde arbeidsproductiviteit op nationaal niveau. Om meer inzicht te krijgen in wat hieraan ten grondslag ligt, is verkend wat de oorzaken zijn die bijdragen aan het lage arbeidsproductiviteitsniveau in Regio Zwolle: de arbeidsproductiviteit ontrafeld. De hoogte van de arbeidsproductiviteit is de resultante van een samenspel van een reeks factoren. Een selectie van deze factoren – sectorstructuur, bedrijfsomvang, opleidingsniveau van de werkzame beroepsbevolking, innovativiteit van het bedrijfsleven, agglomeratievoordelen – vormt de kern van de mogelijke verklaringen en heeft de basis gevormd voor de ontrafeling. Uit de ontrafeling van de regionale arbeidsproductiviteit komt naar voren dat er verschillende oorzaken zijn aan te wijzen die bijdragen aan het lager dan gemiddelde niveau van de arbeidsproductiviteit in Regio Zwolle.

1. Sectorstructuur

- De sectorstructuur van Regio Zwolle en van Nederland lijken sterk op elkaar.
- De factor sectorstructuur bepaalt in beperkte mate de achterstand in arbeidsproductiviteit in Regio Zwolle ten opzichte van Nederland.

2. Bedrijfsomvang

- In Regio Zwolle zijn in vergelijking met Nederland veel mkb-bedrijven gevestigd; grootbedrijven zijn ondervertegenwoordigd.
- De mate van aanwezigheid van grootbedrijven maakt verschil als verklaring voor het niveau van de regionale arbeidsproductiviteit; grootbedrijven zijn gemiddeld genomen twee tot tweeëneenhalf keer productiever dan micro- en mkb-bedrijven.

3. Opleidingsniveau werkzame beroepsbevolking

- Van de in Regio Zwolle woonachtige werkzame beroepsbevolking is bijna de helft (46 procent) middelbaar opgeleid (landelijk 42 procent) en 30 procent hoogopgeleid (landelijk 37 procent).
- Het relatief lage aandeel hoogopgeleiden binnen de werkzame beroepsbevolking in Regio Zwolle is een factor die de lage arbeidsproductiviteit in de regio mede verklaart.

4. Innovativiteit bedrijfsleven

- Het bedrijfsleven in Regio Zwolle is iets minder innovatief dan landelijk, afgemeten aan het aantal in de regio gevestigde kleine innovatieve bedrijven (<10 werknemers).
- De verhoudingsgewijs lage mate van innovativiteit van het bedrijfsleven in de regio lijkt mede een verklaring te geven voor de lagere arbeidsproductiviteit in de regio, ten opzichte van heel Nederland.

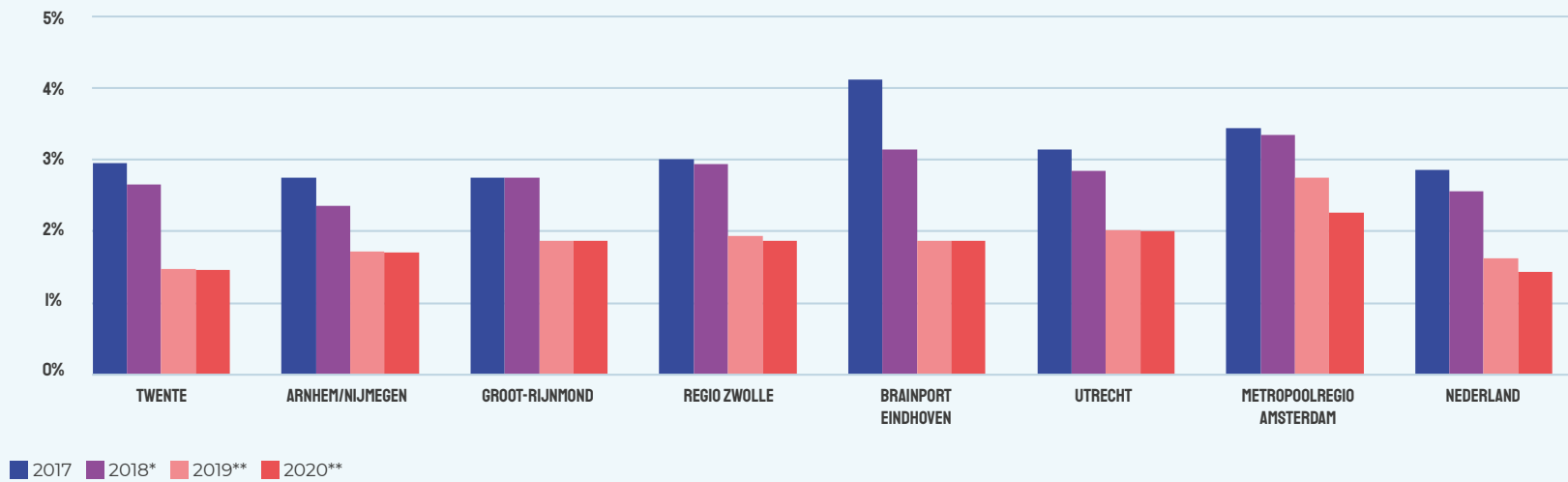
5. Agglomeratievoordelen

- Het is aannemelijk dat er in Regio Zwolle slechts in beperkte mate geprofiteerd wordt van agglomeratievoordelen.
- De geringe stedelijke dichtheid van Regio Zwolle als geheel biedt relatief weinig potentieel voor productiviteitsvoordelen.

FIGUUR 1.2c

ECONOMISCHE GROEI REGIONAAL VERGELEKEN

Volumemutaties t.o.v. voorgaande jaar van het brp/bbp in %; 2017-2020

* De cijfers van 2018 hebben een voorlopig karakter ** Prognose 2019 en 2020

Bron: CBS, Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam, ING Economisch Bureau (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Regio Zwolle behoort tot de beter presterende regio's

Als Regio Zwolle langs de regionaal-economische meetlat gelegd wordt, dan kan het zich, qua (toekomstige) economische groeiprestaties, spiegelen aan andere regio's in Nederland. Dit komt naar voren uit de vergelijking van de ontwikkeling van de regionaal economische groei van Regio Zwolle met de economische groei van een zestal andere regio's in Nederland (zie figuur 1.2c). De regio's waarmee Regio Zwolle vergeleken is, zijn de niet-Randstedelijke tech-regio's Twente en Brainport Eindhoven en de regio Arnhem/Nijmegen. De Randstedelijke regio's waarmee een vergelijking wordt gemaakt, zijn Utrecht, de Metropoolregio Amsterdam en de regio Groot-Rijnmond.⁷ De (verwachte) groeiontwikkeling van alle beschouwde regio's kent een zelfde

verloop: vanaf 2017 is er sprake van een afnemend groeitempo resulterend in groei in 2020 (iets) boven het Nederlands gemiddelde (1,5 procent). Qua economische groeiprestaties, in termen van jaarlijkse brp-volume-groei, laat Regio Zwolle zich het best vergelijken met Groot-Rijnmond. Hoewel de groei in Regio Zwolle de afgelopen jaren iets hoger was, lopen de groeiprognoses nagenoeg met elkaar in de pas. Zowel Regio Zwolle als Groot-Rijnmond verwacht een groei van 1,9 procent in 2020, wat eveneens de verwachte groei is van Brainport Eindhoven. Met een groei van 2,0 procent in 2020 ontwikkelt de economie van Utrecht zich een fractie sneller. De uitblinker blijkt Metropoolregio Amsterdam te zijn. Voor de jaren 2019 en 2020 duiden de ramingen voor die regio op een bovengemiddelde groei van

2,8 en 2,3 procent. Uit hoofdstuk 1.4 komt naar voren dat Regio Zwolle te typeren is als een gediversifieerde economie die sterke gelijkenissen vertoont met de nationale economie. Dit is terug te zien in de groeicijfers die qua dynamiek niet wezenlijk afwijken van de Nederlandse economie en de meeste andere regio's.

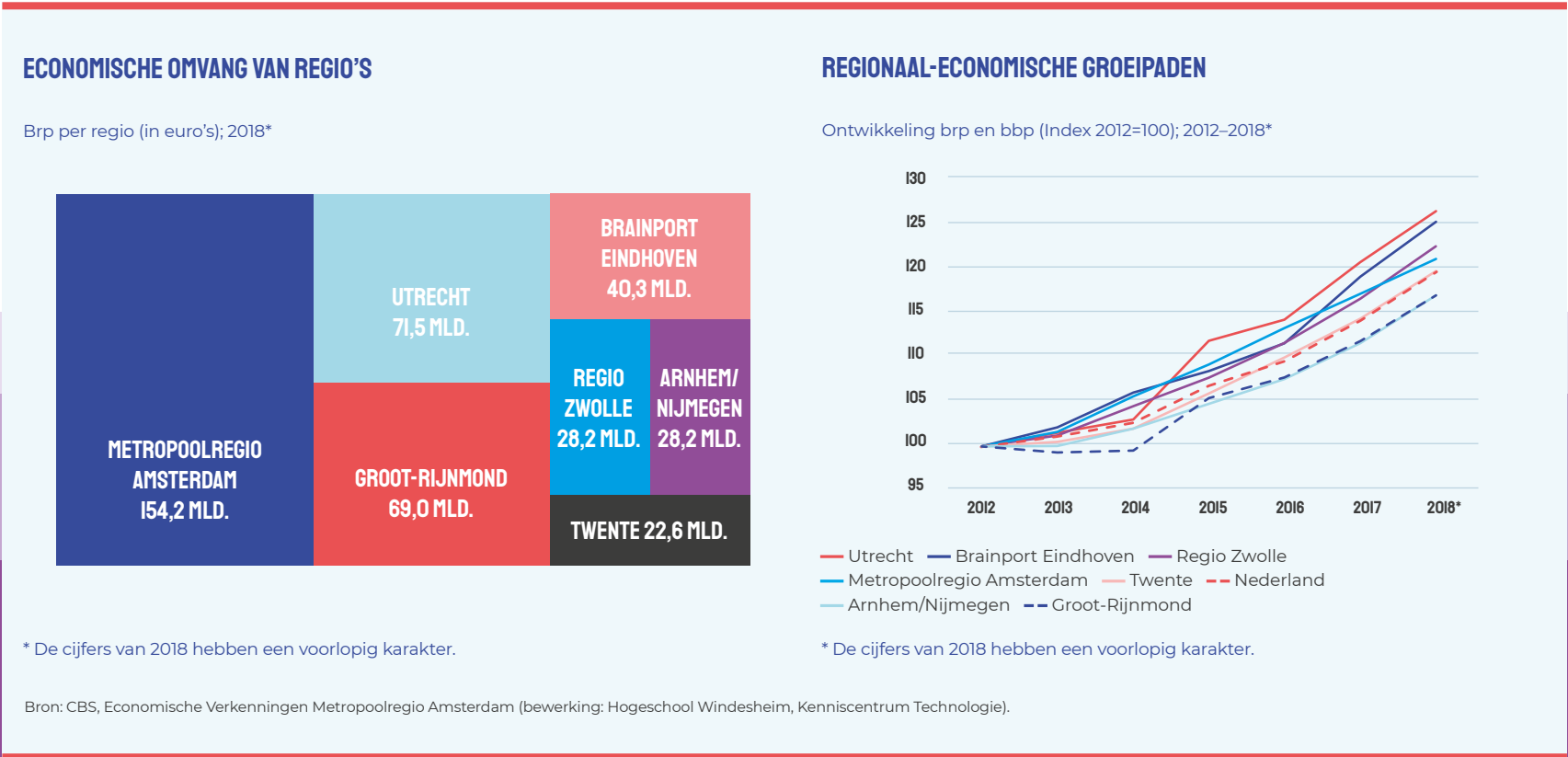
Hoe de verschillende regio's zich tot elkaar verhouden, in termen van absolute omvang van de economie, is weergegeven in figuur 1.2d. De grootte van de blokken correspondeert met de waarde van het brp in de betreffende regio's. In één oogopslag wordt duidelijk dat in 2018 Metropoolregio Amsterdam de grootste economie is, gevolgd door de regio's Utrecht en Groot-Rijnmond.

Regio Zwolle is met een brp van € 28,2 miljard qua economische omvang gelijk aan de regio Arnhem/Nijmegen.

Een manier om verschillen in regionale economische ontwikkeling in kaart te brengen is door te kijken naar afgelegde groeipaden. In figuur 1.2e hebben we voor de verschillende regio's de waardeontwikkeling van het brp en bbp (voor Nederland) over de periode 2012–2018 afgebeeld. We zien dan dat Regio Zwolle sterk, bovengemiddeld gegroeid is. Over een periode van zes jaar is de omvang van de economie van Regio Zwolle met bijna 23 procent toegenomen. Het completeert hiermee de top 3 die verder bestaat uit de regio's Utrecht (+26 procent) en Brainport Eindhoven (+25 procent).

FIGUUR 1.2d

FIGUUR 1.2e

1.3 Bedrijvigheid en werkgelegenheid

Aantal bedrijven groeit, maar minder hard dan landelijk

Op 1 januari 2018 telde het bedrijvenbestand in Regio Zwolle ruim 68.000 vestigingen. Dat is 3,3 procent meer dan in 2017, waarmee het aantal bedrijfsvestigingen sterker gestegen is dan in de voorgaande jaren. De jaarlijkse groei schommelde toen rond de 2 procent. Deze regionale ontwikkeling wijkt echter af van die op landelijk niveau. Tot aan 2013 hield Regio Zwolle qua groei van het aantal vestigingen nog gelijke tred met Nederland. Maar vanaf 2014 blijft de jaarlijkse groei in Regio Zwolle achter bij de Nederlandse groei. Zo ook in 2018. De groei van het aantal vestigingen in Nederland, ten opzichte van 2017, bedroeg 4,6 procent. De landelijke groei overtrof daarmee de regionale groei met 1,3 procentpunt (zie figuur 1.3a).

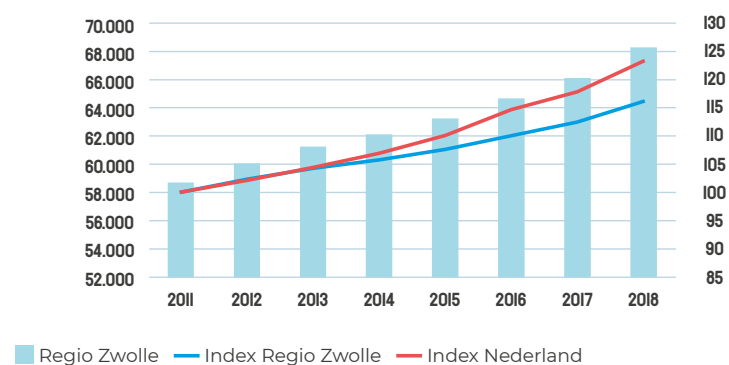

De groei van het aantal vestigingen lijkt zich onder meer te vertalen in een toename van het aantal arbeidsplaatsen (zie figuur 1.3b). In 2018 is de vraag naar arbeid gegroeid naar een niveau van bijna 375.000 arbeidsplaatsen. In één jaar zijn er bijna 7.000 banen bijgekomen in Regio Zwolle. De opgaande lijn die een jaar eerder is ingezet wordt onverminderd doorgetrokken. Verhoudingsgewijs stijgt de vraag naar arbeid in Regio Zwolle sneller dan in Nederland als geheel. In figuur 1.3a zagen we bij de ontwikkeling van het aantal bedrijven het tegenovergestelde beeld. Het geeft de indruk dat de banengroei in Regio Zwolle met name bij reeds bestaande bedrijven zit – bedrijven worden groter – en in mindere mate het gevolg is van nieuwgevestigde bedrijven.

FIGUUR 1.3a

ONTWIKKELING BEDRIJFSVESTIGINGEN IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (linker as) en Index 2011=100 (rechter as); 2011–2018
(peildatum 1 januari)

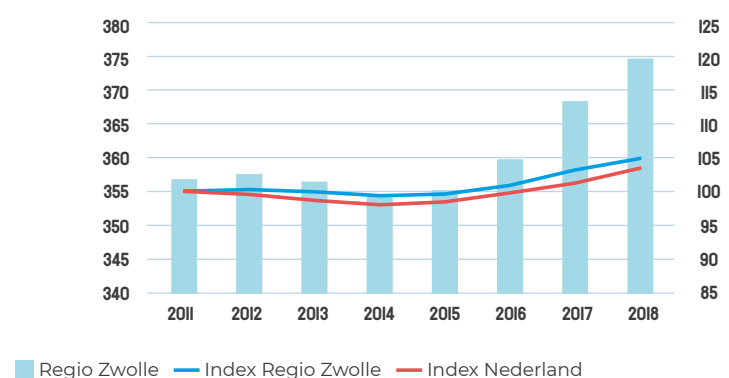

Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 1.3b

ONTWIKKELING ARBEIDSPLAATSEN IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND⁸

In absolute aantallen (x 1.000; linker as) en Index 2008=100 (rechter as); 2011–2018

Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

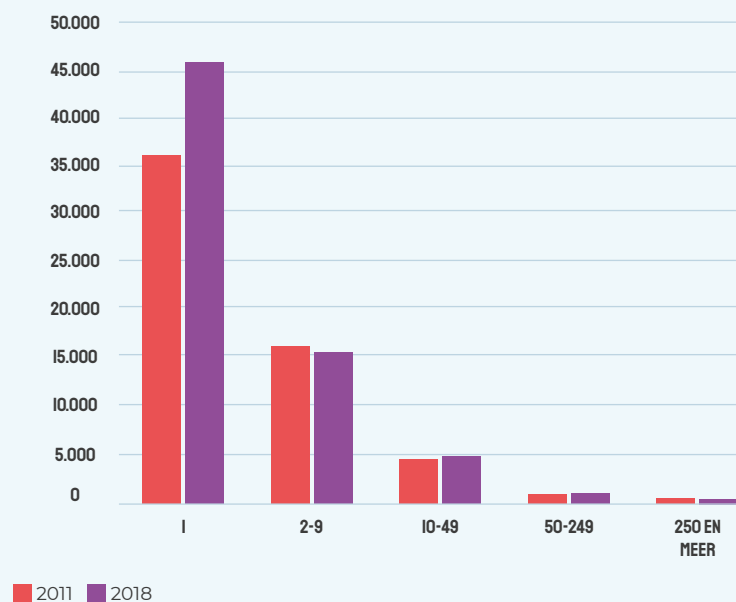
Aantal eenmanszaken snelst gegroeid, mkb grootste banenverschafter

Wanneer we inzoomen op de ontwikkeling van het aantal vestigingen naar grootteklasse, dan zien we dat de groei hoofdzakelijk is toe te schrijven aan de eenmanszaken (zie figuur 1.3c). Met een toename van 10.000 vestigingen is de categorie eenmanszaken (dit is inclusief zzp'ers⁹⁾ in de periode 2011–2018 flink gegroeid, terwijl de omvang van de andere grootteklassen in dezelfde periode nagenoeg onveranderd is gebleven of in een enkel geval zelfs gedaald (grootteklasse 2–9 werknemers). Hiermee vormen de eenmanszaken 68 procent van het bedrijvenbestand. De toename van het aantal eenmansbedrijven weerspiegelt de tendens van een toenemende flexibilisering van de economie; een ontwikkeling die in belangrijke mate wordt gedreven door veranderingen in de sectorstructuur, productiewijze en technologische ontwikkelingen (zie de 2017- en 2018-edities van de Regio Zwolle Monitor voor meer achtergrond). Na de eenmanszaken heeft het grootste deel (23 procent) van de bedrijven 2 tot 9 werknemers. Samen vormen deze zogeheten microbedrijven een substantieel deel van het vestigingenbestand in de regio. De overige mkb-bedrijven, de grootteklassen 10 tot 49 en 50 tot 250 werknemers, vormen respectievelijk 7,0 procent en 1,3 procent van de bedrijven in de regio. Grote bedrijven (250 werknemers of meer) vormen met 135 vestigingen 0,2 procent van het totaal aantal bedrijven.

FIGUUR 1.3c

SAMENSTELLING VESTIGINGENBESTAND NAAR GROOTTEKLASSE IN REGIO ZWOLLE

In absolute aantallen; 2011 en 2018

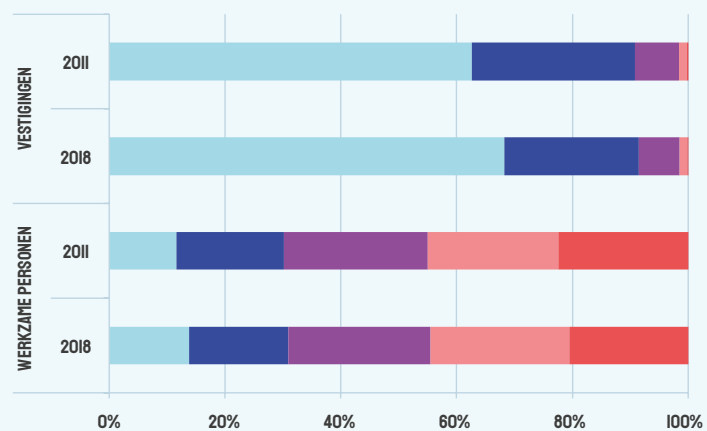
Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie en Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Figuur 1.3d laat zien dat het belang van eenmanszaken als werkverschafter relatief bescheiden is. Wel vindt de meeste banengroei juist binnen deze grootteklasse plaats, en gegeven de flexibiliseringstendens van de arbeidsmarkt zal deze categorie bedrijven in de toekomst alleen maar in betekenis toenemen (zie figuur 1.3c).¹⁰ Maar verder blijkt de economie van

FIGUUR 1.3d

VERDELING VESTIGINGEN EN WERKZAME PERSONEN NAAR GROOTTEKLASSE IN REGIO ZWOLLE

Aandelen grootteklassen in totale populatie bedrijven en werkzame personen in %; 2011 en 2018

1 2-9 10-49 50-249 250 en meer

Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie en Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Regio Zwolle vooral te leunen op het mkb. Het mkb (bedrijven met een omvang tussen 2 en 249 werknemers), vertegenwoordigt bij elkaar ruim 30 procent van het totaal aantal bedrijven en is goed voor ruim 65 procent van het aantal banen in Regio Zwolle. Daarnaast zorgen de 135 bedrijven en instellingen met 250 en meer werknemers voor een vijfde van de totale werkgelegenheid.

TRENDS GROTE FAMILIEBEDRIJVEN IN REGIO ZWOLLE

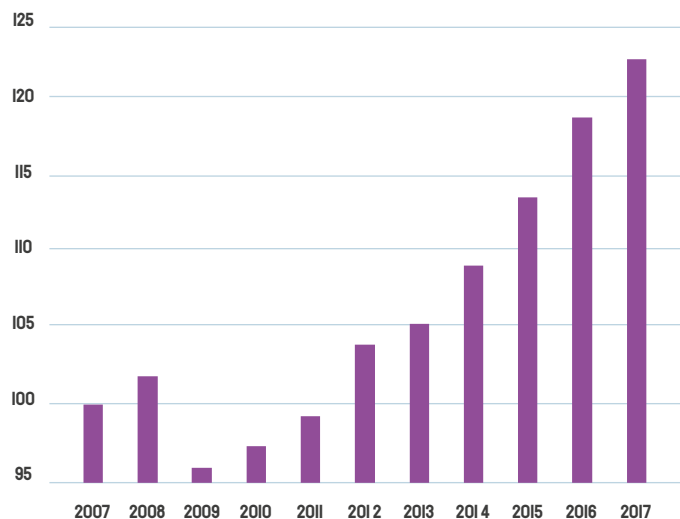
Kenmerkend voor de samenstelling van het bedrijfsleven in Regio Zwolle is het bovengemiddelde aantal familiebedrijven. Van het totaal aantal vestigingen in Regio Zwolle is zo'n 73 procent aan te merken als familiebedrijf; landelijk bedraagt het aandeel familiebedrijven 66 procent.¹¹ Familiebedrijven zijn hiermee een belangrijke steunpilaar voor de economie van Regio Zwolle. Het Landelijk Expertisecentrum Familiebedrijven van Hogeschool Windesheim heeft recentelijk een database opgesteld met financiële gegevens uit jaarverslagen van 228 grote familiebedrijven in Nederland. In dit onderdeel zoomen we in op vijftien grote familiebedrijven in Regio Zwolle. Over een periode van tien jaar wordt ingegaan op ontwikkelingen in het personeelsbestand, omzet, winst en de samenstelling van de balans. Hierdoor ontstaat zicht op de economische prestaties van deze grote familiebedrijven in de regio en op welke manier zij zijn gefinancierd.

Personeelsbestand grote familiebedrijven toegenomen

Het personeelsbestand van de vijftien grote familiebedrijven gevestigd in Regio Zwolle is in de periode 2007–2017 gegroeid. In 2017 hadden deze bedrijven bij elkaar 7.778 voltijds-equivalenten (fte) aan het werk, een stijging van 23 procent ten opzichte van 2007. Dit terwijl het aantal arbeidsjaren van werknemers over dezelfde periode bij alle bedrijven in heel Nederland is gestegen met slechts 1,8 procent.¹² Na het zwaartepunt van de crisis is het personeelsbestand in 2009 bij de vijftien grote familiebedrijven in Regio Zwolle met ongeveer 400 fte gekrompen, maar drie jaar later waren er al weer meer mensen aan het werk bij deze familiebedrijven dan voor de crisis (zie figuur 1.3e).

FIGUUR 1.3e**PERSONEELSONTWIKKELING FAMILIEBEDRIJVEN REGIO ZWOLLE**

Index aantal fte (2007=100); 2007–2017

Veel ondernemingen worstelen met het werven en behouden van goede medewerkers. Succesvolle familiebedrijven weten hier effectief mee om te gaan door het bouwen en ontwikkelen van goede langetermijn-relaties, bijvoorbeeld door betrokkenheid bij de besluitvorming te creëren en training- en stageprogramma's aan te bieden. In de onlangs verschenen publicatie 'De Overijsselse Mittelstand' komt naar voren dat succesfactoren van de Duitse Mittelstand ook zichtbaar zijn bij Overijsselse familiebedrijven. Zo kiezen deze bedrijven vaak voor een nichefocus en samenwerking met klanten, hebben zij een wereldwijde strategie, voorkeur voor financiering uit eigen middelen, een lange termijn-mindset, superieure relaties met medewerkers en zijn ze sterk geworteld in de regionale omgeving.¹³

Ondanks het feit dat familiebedrijven vaak als een aantrekkelijke werkgever worden beschouwd, is het aantrekken van personeel allesbehalve eenvoudig. De afgelopen jaren worden gekenmerkt door lage werkloosheidscijfers en een toenemende hoeveelheid openstaande vacatures, vooral voor technische functies. Werkzoekenden heeft dit een zekere machtspositie gegeven. Zij kunnen scherper onderhandelen over arbeidsvoorwaarden en het brutoloon. Uit figuur 1.3f blijkt dan ook dat de personeelskosten per fte bij de vijftien grote familiebedrijven in Regio Zwolle over een periode van 10 jaar met bijna 15 procent zijn gestegen. Gezien de krapte van de arbeidsmarkt is de verwachting dat deze stijging de komende jaren zal doorzetten.

FIGUUR 1.3f**ONTWIKKELING PERSONEELSKOSTEN FAMILIEBEDRIJVEN REGIO ZWOLLE**

Kosten per fte in euro; 2007–2017

Bron: Landelijk Expertisecentrum Familiebedrijven.

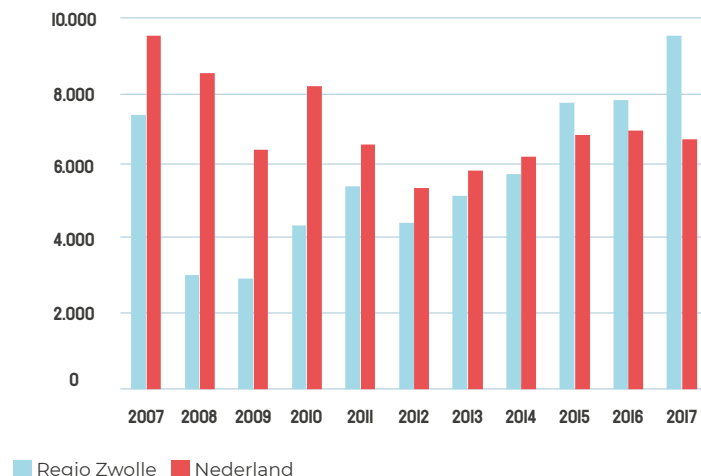
In Regio Zwolle hogere winst per fte dan landelijk

Ondanks de opwaartse trend van de loonkosten is in recente jaren de winst per fte gestegen. Wanneer de vijftien grote familiebedrijven in Regio Zwolle worden vergeleken met het landelijk gemiddelde van 228 grote Nederlandse familiebedrijven, valt op dat de winst per fte van de groep bedrijven in Regio Zwolle sinds 2007 met bijna 30 procent is gestegen terwijl dit landelijk is gedaald (zie figuur 1.3g). Daarnaast valt op dat grote familiebedrijven in Regio Zwolle het tijdens de crisis zwaarder hadden dan andere grote familiebedrijven in Nederland. Vooral de bedrijven uit de regio actief in de retail en bouw werden zwaar getroffen door terug-lopende winstcijfers. Maar vanaf 2015 kantelt het beeld: de winst per fte voor grote familiebedrijven in Regio Zwolle overtreft het landelijk gemiddelde. Dit is bovendien het eerste jaar waarin de winst per voltijd baan in Regio Zwolle hoger lag dan in het jaar 2007, vlak voor de financiële en economische crisis.

FIGUUR I.3g

ONTWIKKELING WINST FAMILIEBEDRIJVEN

Winst per fte in euro; 2007–2017

Figuur 1.3h geeft de ontwikkelingen weer van de omzet en de balansstanden van de vijftien grote familiebedrijven in Regio Zwolle. De grootste omzetsdaling vond plaats in 2009. De gemiddelde omzet daalde in dat jaar met ruim 15 procent. Opvallend genoeg was de sterkste winstdaling juist in 2008. De omzet bleef in dat jaar nog op peil, maar de gemiddelde kosten (waaronder kosten voor personeel) namen wel toe. De jaarlijkse omzet is over een periode van tien jaar met gemiddeld 4 procent gestegen. In dezelfde periode zijn de balanstotalen met gemiddeld 3,5 procent per jaar gestegen. De grote familiebedrijven in Regio Zwolle hebben dus meer omzet weten te creëren met de middelen die zij op hun balans hebben staan.

Eigen vermogen is belangrijkste financieringsbron

Figuur 1.3i geeft de financieringsstructuur weer van de grote familiebedrijven in Regio Zwolle. Om de activa te financieren kan gebruik worden gemaakt van eigen vermogen, lang vreemd vermogen en kort vreemd vermogen. Wanneer we kijken naar de gehele periode dan blijkt dat de financieringsstructuur meebeweegt met de conjunctuur van de economie. Tijdens de crisis in 2008 teerden veel bedrijven in op hun eigen vermogen en nam het aandeel kort vreemd vermogen toe. En toen de economie weer aantrok, steeg het aandeel financiering met eigen vermogen. Met name in recente jaren, toen de winsten harder stegen, nam het aandeel gefinancierd met kort vreemd vermogen af.

In vrijwel alle jaren heeft financiering met eigen vermogen het grootste aandeel in de financieringsstructuur. Eind 2017 blijkt zelfs meer dan de helft van het balanstotaal gefinancierd met eigen middelen. Financiering met eigen vermogen is daarmee de belangrijkste financieringsbron van grote familiebedrijven in Regio Zwolle.

Onderzoeksverantwoording

Vanuit de databank Company.info hebben onderzoekers van het Landelijk Expertisecentrum Familie-bedrijven een lijst opgesteld van bedrijven met meer dan € 40 miljoen omzet in het meest recente jaarverslag, en waarvan

FIGUUR I.3h

OMZET- EN BALANSONTWIKKELING FAMILIEBEDRIJVEN REGIO ZWOLLE

Verandering t.o.v. voorgaande jaar in %; 2008–2017

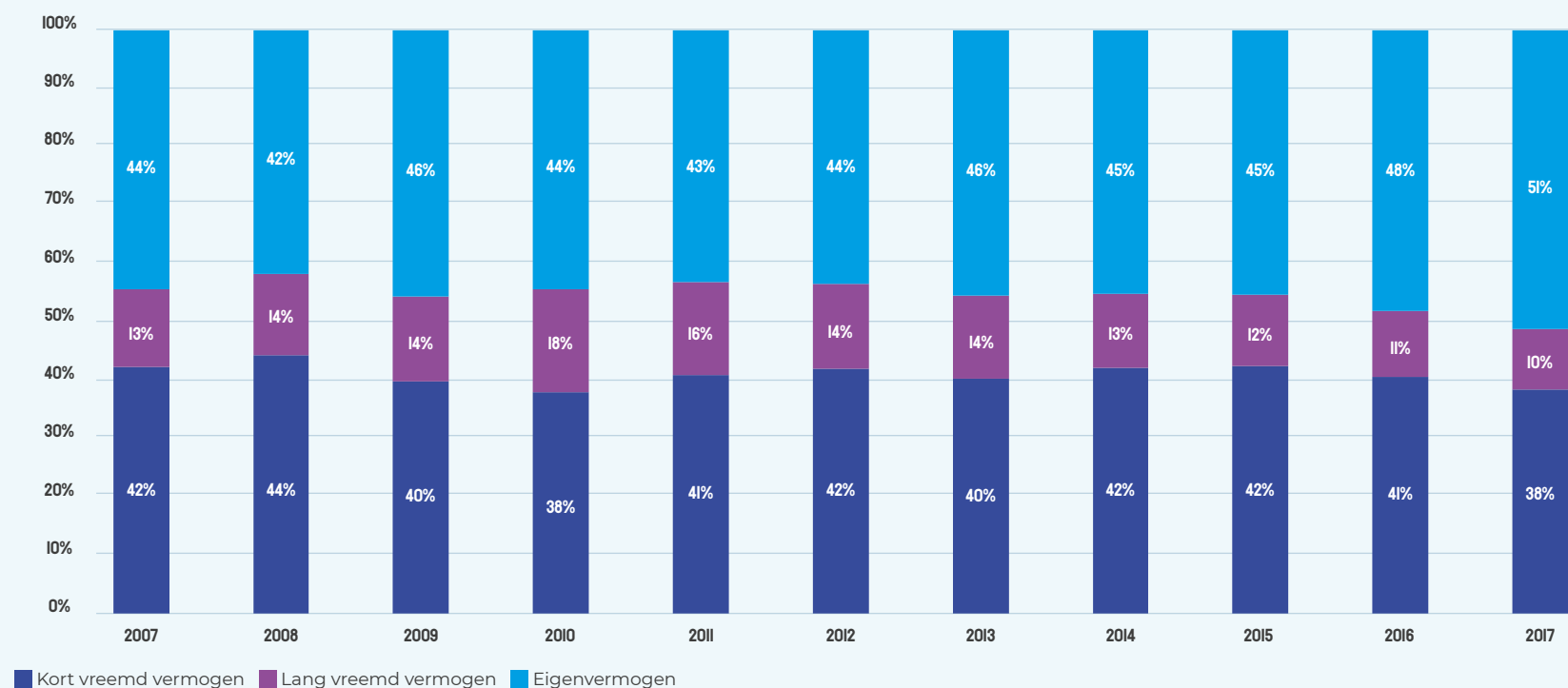
Bron: Landelijk Expertisecentrum Familiebedrijven.

FIGUUR I.3i

OPBOUW FINANCIERINGSSTRUCTUUR GROTE FAMILIEBEDRIJVEN REGIO ZWOLLE

Aandelen financiering naar type vermogensbron in %; 2007-2017*

* Bij enkele jaren tellen de percentages door afronding niet op tot 100 procent.

Bron: Landelijk Expertisecentrum Familiebedrijven.

de statutaire zetel gevestigd is in één van de gemeentes in Regio Zwolle. Dit leverde een lijst op met 131 organisaties (stichtingen en gemeentes uitgesloten). Van deze organisaties is vastgesteld of sprake is van een familiebedrijf (meerderheid van het eigendom in handen van de familie en tenminste tweede generatie aan het roer). Op grond van deze criteria werden uiteindelijk tweeëndertig bedrijven gekenmerkt als familiebedrijf. Van deze grootste familiebedrijven in Regio Zwolle zijn gegevens over omzet, winst, personeel en balanstotalen over de verslagjaren 2007-2017

verzameld. Hierdoor kon worden geanalyseerd hoe bedrijven zich tijdens en na de crisis hebben ontwikkeld. Van de tweeëndertig bedrijven in Regio Zwolle bleven uiteindelijk vijftien familiebedrijven over die over de gehele periode gegevens beschikbaar hadden en daardoor gebruikt konden worden voor de beoogde analyses. De landelijke gemiddeldes die in de figuren als vergelijking zijn gebruikt, zijn gebaseerd op een eerder onderzoek onder 228 Nederlandse grote familiebedrijven.

Onstuimige groei aantal vacatures, vooral in de handel, industrie en transport

Het ontstaan van het aantal nieuwe vacatures weerspiegelt de uitbreiding van de vraag naar arbeid. Veel vacatures zijn daarnaast het gevolg van vervangingsvraag, vooral doordat werknemers met pensioen gaan en de arbeidsmarkt verlaten. Ook zijn in periodes van economische groei steeds meer mensen bereid van baan te veranderen (zogenoemde positieverbeters). Ook dit heeft nieuwe vacatures tot gevolg.

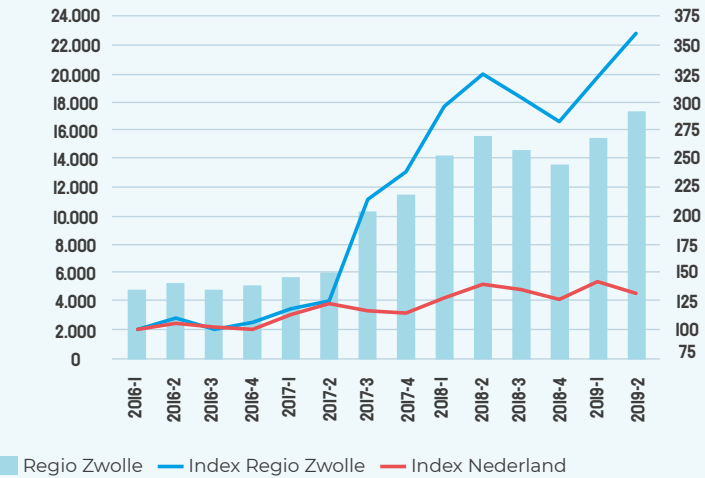
Figuur 1.3j geeft een indruk van de ontwikkeling van het aantal nieuw ontstane vacatures vanaf 2016 voor de arbeidsmarktregio Regio Zwolle (zie tekstbox). Het gaat hierbij om de vacatures die gepubliceerd zijn via het UWV. Zowel voor Nederland als voor de arbeidsmarktregio Regio Zwolle blijkt dat de laatste jaren het aantal nieuwe vacatures bijna elk kwartaal groeit. In 2017 is op nationaal niveau voor het eerst de grens doorbroken van in totaal 1 miljoen nieuw ontstane vacatures in één jaar. En in 2018 is dit nog eens met 100.000 vacatures overtroffen. Een deel daarvan is, in toenemende mate, toe te wijzen aan Regio Zwolle. In de arbeidsmarktregio Regio Zwolle ontstonden in heel 2018 ruim 58.000 vacatures, waarmee de regio verhoudingsgewijs Nederland aanzienlijk overtreft qua groeitempo van het aantal ontstane vacatures. En de eerste twee kwartalen van 2019 laten wederom een stijgende lijn zien. We zien ook dat vanaf halverwege 2017 de vraag naar arbeid in Regio Zwolle (arbeidsmarktregio) een forse sprong heeft gemaakt. Uit de 2017- en 2018-edities van de Regio Zwolle Monitor bleek reeds dat veel werkgevers in de regio moeite hebben om vacatures te vervullen. Met de recente groei van het aantal vacatures lijkt het tekort aan geschikt personeel in de regio alleen maar nijpender te zijn geworden.

FIGUUR 1.3j

ONTWIKKELING AANTAL ONTSTANE VACATURES IN DE ARBEIDSMARKTREGIO REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (linker as) en Index 2016-1e kwartaal=100 (rechter as); 2016-1e kwartaal–2019-2e kwartaal (per kwartaal)

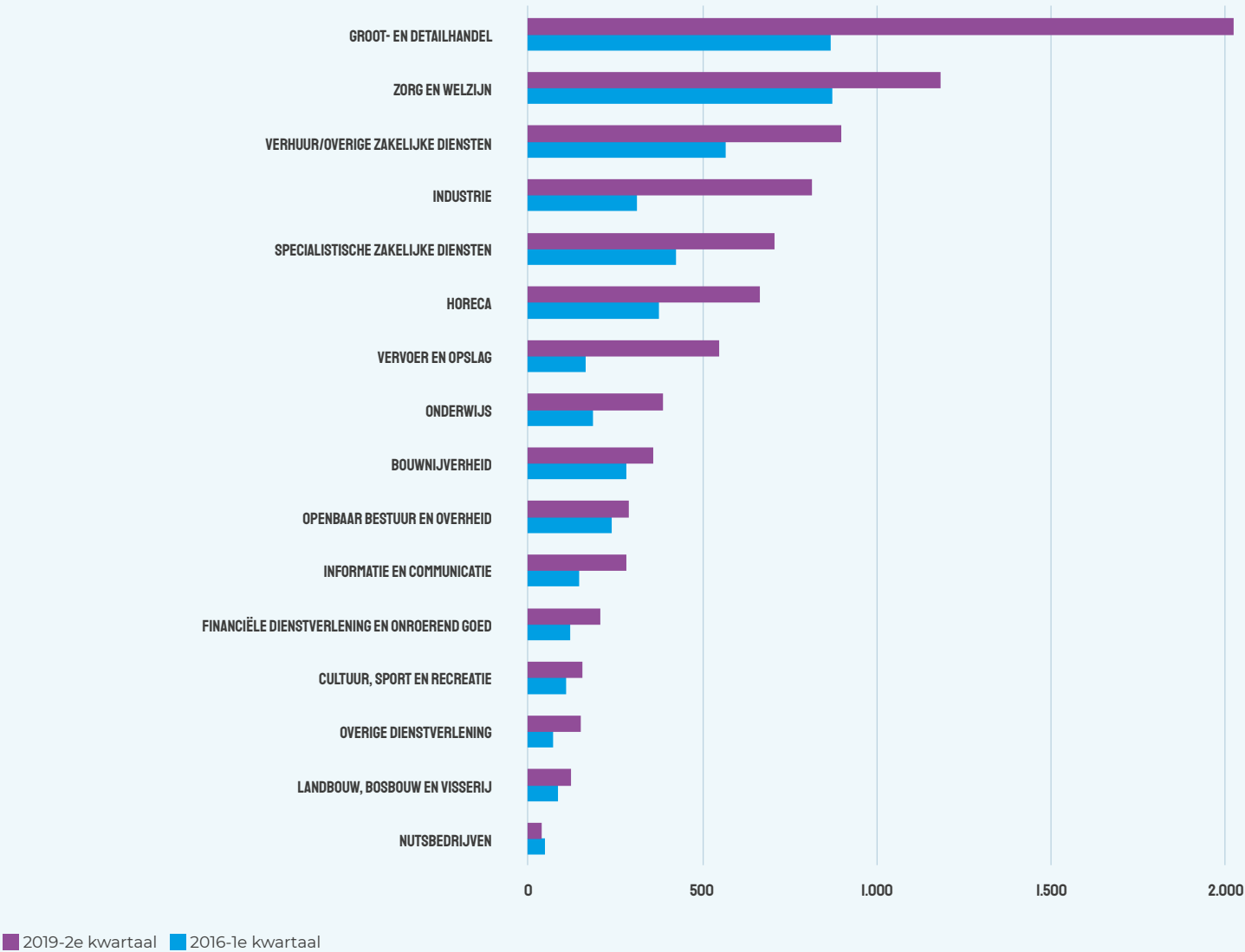
Bron: ArbeidsmarktInzicht.nl (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

In figuur 1.3k is het aantal ontstane vacatures naar sectoren weergegeven, voor 2016 (eerste kwartaal) tot en met 2019 (tweede kwartaal). Duidelijk wordt dat de vraag naar werknemers in de arbeidsmarktregio Regio Zwolle het grootst is in de sector Groot- en detailhandel, met op aanzienlijke afstand de overige sectoren aangevoerd door Zorg en welzijn. Alleen al in het tweede kwartaal van 2019 zijn er ruim 2.000 vacatures in de Groot- en detailhandel ontstaan. Drie jaar eerder lag het niveau op ongeveer 850 nieuwe vacatures per kwartaal. Andere sectoren die opvallen vanwege de dynamiek in het aantal ontstane vacatures zijn Industrie en Vervoer en opslag. In de industrie verdrievoudigde het aantal ontstane vacatures in 2019 (tweede kwartaal) ten opzichte van 2016 (eerste kwartaal), in de sector Vervoer en opslag was in 2019 het niveau van het aantal ontstane vacatures bijna vier keer zo hoog als in 2016.

FIGUUR I.3k

ONTSTANE VACATURES NAAR SECTOR IN DE ARBEIDSMARKTREGIO REGIO ZWOLLE

In absolute aantallen; 2016-1e kwartaal en 2019-2e kwartaal

Bron: ArbeidsmarktInzicht.nl (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

REGIO ZWOLLE: BESTUURSREGIO EN ARBEIDSMARKTREGIO

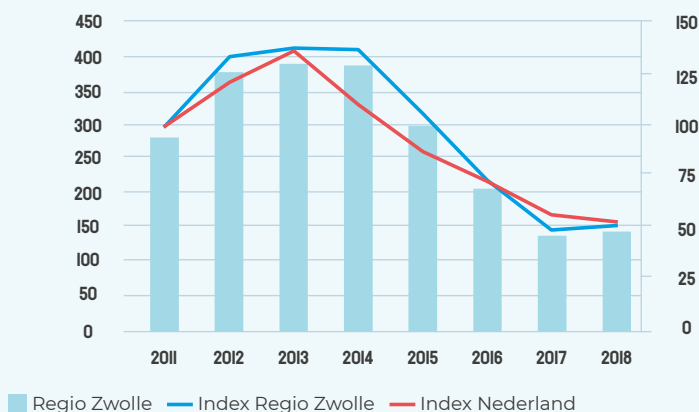
De Regio Zwolle Monitor brengt de economische ontwikkeling in beeld van Regio Zwolle. Cijfers zijn zoveel als mogelijk gepresenteerd voor het gebied van de eenentwintig samenwerkende gemeenten, verenigt in de bestuursregio Regio Zwolle. Op het gebied van arbeidsmarktinformatie zijn data, veelal ontsloten via het UWV, niet zelden alleen beschikbaar op het ruimtelijk schaalniveau van arbeidsmarktregio's. In het geval van Regio Zwolle overlapt de gelijknamige arbeidsmarktregio gedeeltelijk de bestuursregio van de

eenentwintig gemeenten. Tot de arbeidsmarktregio Regio Zwolle behoren de volgende veertien gemeenten: Dalfsen, Hardenberg, Hattem, Heerde, Kampen, Meppel, Oldebroek, Ommen, Raalte, Staphorst, Steenwijkerland, Westerveld, Zwartewaterland en Zwolle. In deze editie van de Regio Zwolle Monitor is enkele keren cijfermateriaal geaggregeerd op arbeidsmarktregio gebruikt. Bij de presentatie en bespreking van (vacature)cijfers is zo goed als mogelijk vermeld op welk ruimtelijk schaalniveau de cijfers betrekking hebben.

FIGUUR 1.31

FAILLISSEMENTEN IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (linker as) en Index 2011=100 (rechter as); 2011–2018

Bron: CBS, faillissementsdossier.nl (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Ontwikkeling aantal faillissementen stabiliseert

Figuur 1.31 schetst het beeld van een economie, zowel nationaal als regionaal, waarin het aantal bedrijven en instellingen (inclusief eenmanszaken) dat failliet is gegaan fors daalde de afgelopen jaren. Na het begin van de Grote Recessie in 2008 (de wereldwijde economische neergang en financiële crisis in de periode 2008–2012) steeg het aantal faillissementen sterk, met als negatief hoogtepunt het jaar 2013. Daarna trok de economie aan en dat is terug te zien in de afname van het aantal faillissementen, zowel op landelijk niveau als in Regio Zwolle. Met deze daling van het aantal faillissementen in de afgelopen jaren volgt Regio Zwolle de landelijke ontwikkeling. In 2013 werd nog een recordaantal faillissementen genoteerd in Nederland. De situatie is nu wezenlijk anders. Landelijk zijn in 2018 3.616 bedrijven en instellingen (inclusief eenmanszaken) failliet verklaard. Dat is ruim 60 procent minder dan in 2013. In Regio Zwolle heeft zich grofweg een soortgelijke ontwikkeling afgetekend. Met in totaal 143 faillissementen in 2018 was het aantal faillissementen 63 procent lager dan in 2013. Desondanks is opvallend dat in Regio Zwolle ten opzichte van 2017 het aantal faillissementen licht is toegenomen (in tegenstelling tot het landelijke beeld waar het aantal faillissementen nog steeds daalt). De ontwikkeling van het aantal faillissementen lijkt zodoende zich te stabiliseren.

Lees verder op pagina 40 >

ONDERNEMER ACHTER

VDK GROEP

**FRANS VAN
DER KOLK**

‘SAMENWERKING IS DE KURK WAAR DE REGIO OP DRIJFT’

Tekst: Mirjam van Huet, MCM tekst

Regio Zwolle is ‘booming’; er is werk voor iedereen. Maar, de economische groei neemt langzaam af. Was de economische groei in 2018 nog 3,0 procent, in 2019 is het naar verwachting 2,0 procent en in 2020 waarschijnlijk 1,9 procent. Is er over een paar jaar nog genoeg business? Frans van der Kolk, de ondernemer achter VDK Groep, laat zijn licht schijnen over de economische stand van zaken in Regio Zwolle.

Welke ‘issues’ verwacht u in de nabije toekomst in uw sector?

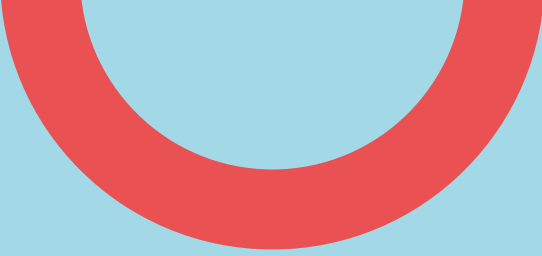
‘Het personeelstekort, de stikstofdiscussie en de naderende recessie. Daar moeten we een oplossing voor vinden. Het personeelstekort is de makkelijkste opgave; daarvoor kan ieder bedrijf een strategie bedenken. Bij VDK Groep is de verbinding tussen onze bedrijven de oplossing. Daarover later meer. Dan nu de stikstofdiscussie. Voor bedrijven die alleen nieuwbouw doen, is dit inderdaad een probleem. Andere bedrijven zou ik aanraden: spreid je risico's en je kansen over meerdere activiteiten. Wij doen bijvoorbeeld nieuwbouw, maar ook herontwikkeling en renovatie. Toen een paar jaar terug de vraag naar utiliteitsgebouwen en nieuwbouw afnam, werd VDK Groep daar ook niet door geraakt. Simpel gezegd: als nieuwbouw achteruitgaat, gaat onderhoud omhoog. Ben je in meerdere takken van sport actief, dan heb je je kansen mooi verdeeld.’

En de naderende recessie die u noemt, hoe slaat Regio Zwolle zich daar doorheen?

‘Door het grote aantal familiebedrijven verwacht ik dat de regio zich staande houdt en de bedrijven zich goed aanpassen aan de verschillende marktomstandigheden. Familiebedrijven hebben een langetermijnvisie en

VDK GROEP

VDK Groep bestaat uit vijftien zelfstandig functionerende bedrijven, die elk hun eigen specialiteit hebben. Bijvoorbeeld op het gebied van installatietechniek, schilderen, glaszetten, afbouw, vloeren, zonwering, gordijnen en (project)inrichting. Bekende namen zijn bijvoorbeeld Van Vilteren Installatietechniek, Technisch bureau Wesko, ten Brinke, Detec Beveiliging, Hanze projectinrichting, De Afbouwcombinatie Zwolle en ITR Groep. De vijftien bedrijven van VDK Groep, die samen 420 medewerkers tellen, werken waar mogelijk samen. Door samen werkzaamheden te verrichten, met één aanspreekpunt voor de opdrachtgever, levert de groep een totaalpakket.

‘SPREID JE RISICO’S EN JE KANSEN’

gaan niet voor het gewin op de korte termijn. De pieken van economische voorspoed zijn bij familiebedrijven niet hoog, maar de dalen door economische teruggang ook niet extreem laag. Bij VDK Groep kiezen we ook voor langetermijndoelen. Dat kan doordat we niet te maken hebben met een grote investeerder, die over het algemeen voor snelle winst zou kiezen.’

Binnen VDK Groep werken de verschillende bedrijven samen.

Wat betekent dat voor de omzetcijfers van de individuele merken?

‘Ongeveer tachtig procent van de omzet halen onze bedrijven uit hun eigen klantenkring, met hun eigen expertise. De andere twintig procent komt voort uit projecten die we samen doen. Door de onderlinge verbinding krijgen we er ieder dus een heel stuk werk bij. Die aanpak komt voort uit mijn visie op de bouwwereld: faalkosten minimaliseren door samenwerking. Als de schilder klaar is, kan hij de installateur mooi even op gang helpen. Op die manier samenwerken is met externe partijen een stuk moeilijker. Onze mensen kennen elkaar echt. Van de projecten waarin ze samenwerken en van ons jaarlijkse VDK-familiefeest.’

Welke kansen ziet u in de installatiebranche?

‘De verduurzaming en innovaties in onze branche zijn al een tijdje gaande en brengen veel kansen met zich mee. Wij realiseren al minimaal dertig procent van onze omzet met verduurzaming voor onze klanten. Per 1 januari 2023 moeten alle kantoren in Nederland energielabel C of hoger hebben. Dat betekent dat nog zo'n 30 miljoen vierkante kilometer in Nederland moet worden verduurzaamd.’

VDK Groep kent een snelle en voortdurende groei.

Hoe krijgt u dat voor elkaar?

‘We hanteren de ‘buy and build’ strategie. We nemen bedrijven over en bouwen daarna dat bedrijf uit. We maken het beter en leuker door het nieuwe bedrijf aan te laten sluiten op ons VDK-model met de kernwaarden ondernemerschap, sfeermeesterschap en rentmeesterschap. VDK Groep ontstond toen ik in 2013 Schuurman Techniek, Ten Brinke elektrotechniek en Technisch Bureau Wesko overnam. Inmiddels zitten we op vijftien zelfstandige bedrijven; wat goed is, komt snel. Overigens had ik als directeur in loondienst eerder al ervaring opgedaan in het op- en uitbouwen van bedrijven. Die kennis kon ik inzetten. Ik heb hierbij een duidelijke visie en plan. Winnaars hebben een plan. Verliezers een excuus.’

‘WINNAARS HEBBEN EEN PLAN. VERLIEZERS EEN EXCUUS’

Waarom kiest u voor deze manier van groei?

‘Personeel in de branche is schaars, dus bedrijven in hun eentje fors laten groeien, is haast niet mogelijk. Tegelijkertijd is er wel voldoende werk. Dus wat dat betreft zijn de omstandigheden voor groei er wél. Het aandachtspunt is dus het werven en behouden van mensen. We hebben gemerkt dat VDK als groep een grotere aantrekkingskracht heeft op potentiële werknemers. Onze basis is kwaliteit leveren, goed voor je mensen zijn en zorgen dat het leuk is. Dat doen we met leuke, kleine en grote projecten in de buurt. Ook dat is weer mogelijk dankzij de samenwerkingen tussen onze bedrijven onderling.’

Hoe kan de branche ervoor zorgen dat er genoeg vakmensen zijn, nu en in de toekomst?

‘Zelf vinden wij dat er voldoende jongeren worden opgeleid, maar het is de kunst dat het bedrijfsleven deze mensen begeleid tot volwassen monteurs én daarna behoudt. Wij moeten ze het vak leren en hen genoeg aandacht geven, zodat ze in de branche blijven. We moeten hen ook vertellen wat de mogelijkheden zijn in hun vakgebied. Dan voorkomen we dat ze na hun opleiding toch een andere richting kiezen. Bij ons weet ieder teamlid hoe

belangrijk het is om nieuwe collega's te vertellen over het werk en de mogelijkheden die erbij horen. Bovendien hebben alle werknemers direct contact met de directie. Ze kunnen hun ideeën kwijt en worden gehoord. En ze kunnen doorgroeien door opleidingen en cursussen te volgen en door eventueel over te stappen naar een ander bedrijf binnen de groep. Door die cultuur hebben wij maar 3 procent verloop. Het grootste deel van dat percentage bestaat uit mensen die met pensioen gaan; slechts een enkeling gaat op zoek naar wat anders.’

In 2018 was 30 procent van de beroepsbevolking in Regio Zwolle hoogopgeleid, tegenover 37 procent landelijk. Hoe brengen we dat percentage omhoog?

‘Het probleem is dat wij hier in de regio niet vertellen hoe goed we zijn. We zijn te bescheiden om te vertellen welke mooie producten we leveren. Maar we hebben een unieke regio met veel mkb- en familiebedrijven en mooie samenwerkingsverbanden met onderwijs, overheid, onderzoek en ondernemers. Die samenwerking, dat is de kurk waar de regio op drijft. In onze regio gunnen wij elkaar veel werk en delen wij veel kennis.’

1.4 Sectorstructuur

Regionale en landelijke sectorstructuur vertoont sterke gelijkenissen

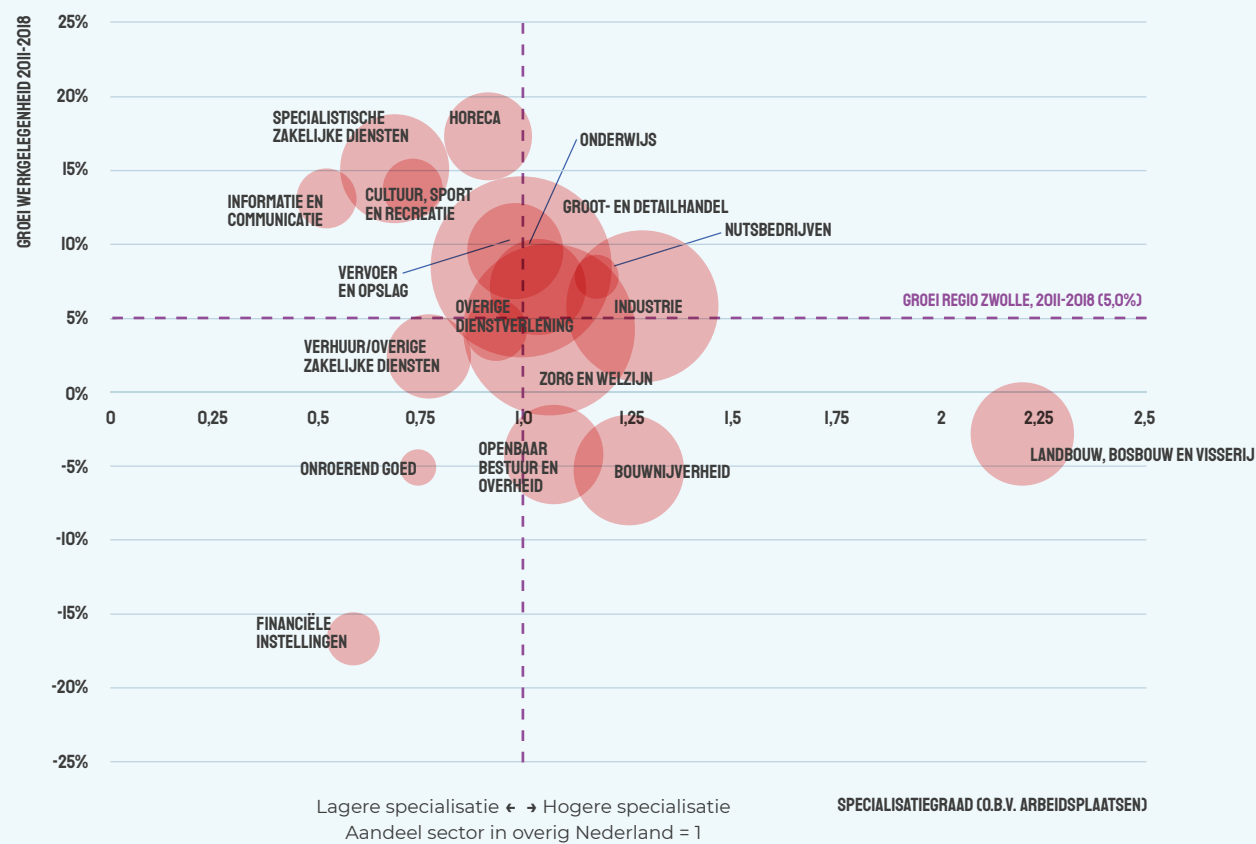
Regio's laten zich doorgaans typeren door de economische activiteiten waarin zij specifiek uitblinken. Dit zijn de activiteiten waarin zij sterk zijn. Deze specialisatie in bepaalde sectoren heeft te maken met de aanwezigheid

van comparatieve voordelen. Met andere woorden, unieke lokale productiefactoren, zoals personeelskwalificaties, aanwezigheid van grondstoffen, geografische ligging, et cetera, bepalen de mate waarin een regio in staat is bepaalde goederen en diensten efficiënter te produceren dan elders. Een hoge mate van specialisatie in een bepaalde sector is een uiting van regionale productievoordelen en daarmee van concurrentiekracht.

FIGUUR 1.4a

SPECIALISATIEPATOON EN GROEI REGIO ZWOLLE (STANDAARD BEDRIJFSINDELING)

Specialisatiegraad (op basis van arbeidsplaatsen), 2018 (horizontale as); werkgelegenheidsgroei in %, 2011–2018 (verticale as); aantal arbeidsplaatsen per sector (grootte bol), 2018

Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

De grootte van een sector, uitgedrukt in werkgelegenheid, zegt op zichzelf nog weinig over de mate van specialisatie van de betreffende sector, en dus de concurrentiekracht ten opzichte van de rest van Nederland. Om een indruk te krijgen van de mate van specialisatie van een sector, en dus de concurrentiekracht ten opzichte van de rest van Nederland, wordt de specialisatiegraad per sector berekend (ook wel het locatiequotiënt genoemd). De specialisatiegraad drukt de relatieve positie uit die elke sector in Regio Zwolle inneemt ten opzichte van de Nederlandse economie. Het is de verhouding tussen het sectorale aandeel in de regionale economie in vergelijking met het nationale aandeel van die sector. In dit geval gaat het om het aandeel arbeidsplaatsen. De specialisatiegraad geeft zodoende de relatieve over- of ondervertegenwoordiging aan van een sector in de economie in Regio Zwolle (in termen van arbeidsplaatsen). Een specialisatiegraad hoger dan 1 zegt dat de betreffende sector relatief oververtegenwoordigd is, ofwel dat er sprake is van een sterke concurrentiepositie op dit terrein.

Figuur 1.4a geeft een indruk van het economische specialisatiepatroon in 2018 en de werkgelegenheidsgroei, over de periode 2011–2018, in Regio Zwolle. De horizontale positie van de bollen drukt de mate van specialisatie op basis van het aantal arbeidsplaatsen uit van de betreffende sector. De verticale positie drukt de gemiddelde werkgelegenheidsgroei uit. Verder weerspiegelt de grootte van de bollen de absolute omvang van de betreffende sectoren in aantal banen; het geeft weer in welke sectoren de werkgelegenheid in Regio Zwolle zich concentreert. De figuur is op te delen in vier kwadranten die gevormd worden door (i) het aandeel van iedere sector in de werkgelegenheid in Regio Zwolle ten opzichte van overig Nederland, de specialisatiegraad (verticale stippellijn) en (ii) de groei van de werkgelegenheid in Regio Zwolle (horizontale stippellijn). Ten opzichte van Nederland als geheel is Regio Zwolle sterk gespecialiseerd in de sectoren aan de rechterzijde van de verticale stippellijn.

Het beeld dat naar voren komt uit figuur 1.4a, voor wat betreft de economische specialisatie van Regio Zwolle, is dat de economische structuur van Regio Zwolle vrij sterk lijkt op de structuur van Nederland als geheel; het merendeel van de sectoren ligt qua specialisatiegraad rond de 1. Weinig sectoren in Regio Zwolle zijn relatief sterk oververtegenwoordigd dan wel sterk ondervertegenwoordigd. Uitzondering is de agrarische sector. In 2018 was ruim 5,5 procent van het totaal aantal arbeidsplaatsen in Regio Zwolle te vinden in de sector Landbouw, bosbouw en visserij. In de rest van Nederland lag dit aandeel op 2,5 procent. Dit resulteert in een hoge specialisatiegraad (2,2), weerspiegeld in de positie aan de rechterzijde van de figuur. Voor de overige

sectoren ter rechterzijde van de verticale stippellijn geldt eveneens dat ze qua aantal arbeidsplaatsen, hoewel in veel mindere mate dan landbouw, bovengemiddeld vertegenwoordigd zijn in Regio Zwolle. Dit zijn sectoren waarin de regio een (licht) concurrentievoordeel heeft. Daarentegen ligt het zwaartepunt van de regionale werkgelegenheid niet in de agrarische sector, de sector waarin Regio Zwolle, ten opzichte van Nederland, bovengemiddeld gespecialiseerd is. Afgaand op de grootte van de bollen in figuur 1.4a, wordt duidelijk dat de regionale werkgelegenheid zich met name concentreert in de sectoren Groot- en detailhandel, Zorg en welzijn en Industrie. Bij elkaar nemen deze drie sectoren ruim 45 procent van de werkgelegenheid in Regio Zwolle voor hun rekening en vormen hiermee een belangrijk fundament voor de regionale economie.

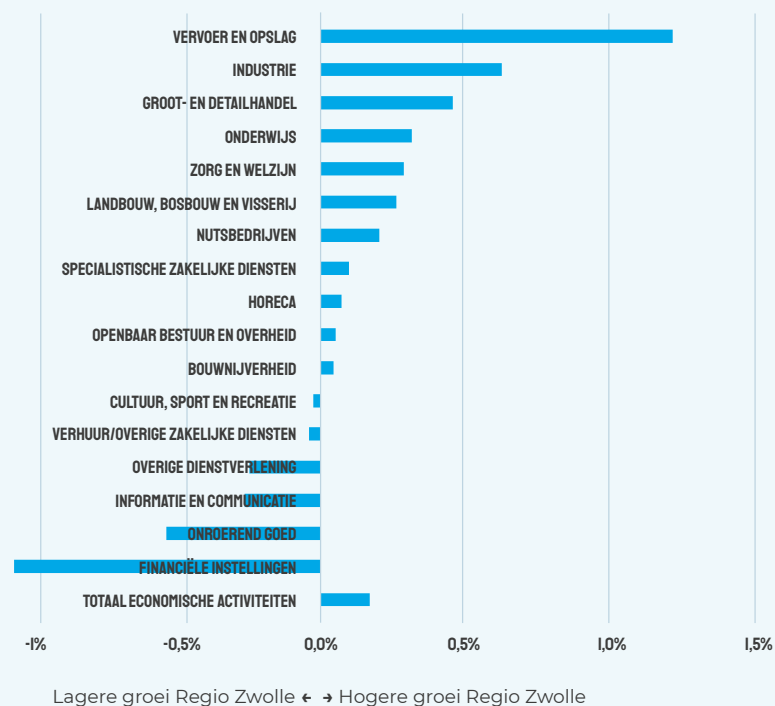
Sectoren in Regio Zwolle die tussen 2011 en 2018 bovengemiddeld groeiden bevinden zich boven de horizontale stippellijn. Wat opvalt is dat een aantal als toonaangevend aangeduide sectoren, sectoren waarin de regio gespecialiseerd is, juist gekrompen zijn qua aantal arbeidsplaatsen (kwadrant rechtsonder). Een sector als de Bouwnijverheid werd hard getroffen door de Grote Recessie, die in 2008 begon, en is blijkbaar nog niet hersteld. De afname van het aantal agrarische banen is een trend van meer structurele aard, als uitvloeisel van de toegenomen schaalvergroting. Daarnaast speelt de voortgaande (arbeidsbesparende) technologische ontwikkeling. Een gevolg is dat de werkgelegenheid juist is gegroeid in de dienstverlenende sectoren waar technologische ontwikkeling, zoals toenemende digitalisering, minder grip op heeft. In combinatie met de toegenomen consumptieve bestedingen groeiden in het bijzonder sectoren als Cultuur, sport en recreatie, Specialistische zakelijke diensten, Horeca, Informatie en communicatie en Groot- en detailhandel.

Een ander aspect dat naar voren komt uit figuur 1.4a is dat er geen sectoren zijn die zich rechtsboven in de figuur bevinden. Met andere woorden, Regio Zwolle heeft geen concurrentievoordeel in sectoren waarin de afgelopen jaren een relatief sterke positieve dynamiek heeft plaatsgevonden. En de sectoren waarin het gespecialiseerd is heeft de afgelopen jaren nauwelijks groei plaatsgevonden. Informatie en communicatie, Horeca, Specialistische diensten en Cultuur, sport en recreatie zijn sectoren die bovengemiddeld gegroeid zijn. Maar het zijn ook sectoren die gemiddeld of minder dan gemiddeld vertegenwoordigd zijn in Regio Zwolle, in vergelijking met Nederland. Het tegenovergestelde is onder andere van toepassing op de sectoren Landbouw en Bouwnijverheid.

FIGUUR 1.4b

GROEIVERSCHILLEN TUSSEN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND PER SECTOR (STANDAARD BEDRIJFSINDELING)*

Verskil Regio Zwolle en Nederland in gemiddelde jaarlijkse
werkgelegenheids groei per sector in procentpunten; 2011–2018

* Let op: in een aantal sectoren is in de periode 2011–2018 sprake van negatieve gemiddelde jaarlijkse groei in Regio Zwolle. De groei per sector over de periode 2011–2018 is opgenomen in figuur 1.4a.

Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Meeste sectoren in Regio Zwolle sneller gegroeid dan landelijk

Om na te gaan of de sectoren in Regio Zwolle zich de afgelopen zeven jaar in dezelfde mate ontwikkeld hebben als elders in Nederland, hebben we het verschil in werkgelegenheids groei per sector in kaart gebracht (zie figuur 1.4b). Dan blijkt dat de totale economie van Regio Zwolle, in termen van werkgelegenheid, gemiddeld sneller is gegroeid dan de economie van Nederland als geheel. Tussen 2011 en 2018 bedroeg het groeiverschil gemiddeld 0,2 procentpunt per jaar. De werkgelegenheid in Regio Zwolle groeide met gemiddeld 0,6 procent per jaar. Op landelijk niveau was er gemiddeld over de periode 2011–2018 sprake van een iets lagere jaarlijkse groei van het aantal arbeidsplaatsen (0,4 procent).

Als de economische sectorstructuur wordt ingedeeld volgens de standaard bedrijfsindeling (SBI) van economische activiteiten,¹⁴ dan blijkt dat de grotere werkgelegenheids groei in Regio Zwolle ten opzichte van de rest van Nederland vooral wordt gedragen door de sectoren Vervoer en opslag, Industrie en Groot- en detailhandel. Daarnaast groeide in het merendeel van de overige sectoren het aantal banen sneller in Regio Zwolle dan in Nederland als geheel. Uit deze variatie aan sectoren wordt het bekende beeld van Regio Zwolle bevestigd: het heeft een brede basis aan activiteiten waarop het goed presteert, maar het excelleert niet nadrukkelijk op één of enkele terreinen. Er zijn dan ook relatief weinig sectoren in Regio Zwolle die minder snel groeien ten opzichte van Nederland. Financiële instellingen en Onroerend goed zijn de sectoren die in dat opzicht het slechtst scoren.

Veel sectoren groeiden in Regio Zwolle sneller dan in de rest van Nederland. Niettemin is er in enkele van die sectoren sprake van een negatieve ontwikkeling tussen 2011 en 2018 (zie ook figuur 1.4a). Dat het groeiverschil in die gevallen positief was, komt doordat de ontwikkeling in Regio Zwolle minder ongunstig was dan de ontwikkeling in Nederland als geheel. Zo is de werkgelegenheid in de sectoren Landbouw, bosbouw en visserij, Openbaar bestuur en overheid en Bouwnijverheid in Regio Zwolle gedaald, maar minder snel dan in Nederland. Andersom komt ook voor. Het aantal banen in Informatie en communicatie, Overige dienstverlening, Verhuur/overige zakelijke diensten en Cultuur, sport en recreatie is in Regio Zwolle gegroeid, maar minder snel dan in Nederland in zijn geheel. Dit resulteert in een negatief groeiverschil.

Meerderheid regionale speerpuntsectoren minder snel gegroeid dan landelijk

In overeenstemming met de economische agenda van de Regio Zwolle 2018–2022, zijn in de Nieuwe Agenda voor Regio Zwolle zes sectoren aangemerkt als regionale speerpunten. Het betreft de bewezen sectoren Agro-Food, Health en Kunststoffen en de als veelbelovend aangeduide sectoren E-commerce, Logistiek en Vrijtijdseconomie.¹⁵ Deze regionale speerpuntsectoren sluiten qua afbakening aan op hun nationale evenknie, de nationale topsectoren, of kennen in sommige gevallen (E-commerce, Health, Kunststoffen en Vrijtijdseconomie) een eigen definitie passend bij het regionale schaalniveau en de economische structuur van de regio.¹⁶ In 2018 waren ruim 170.000 mensen in Regio Zwolle werkzaam in één van de zes regionale speerpuntsectoren. Dit komt overeen met ruim 45 procent van de totale regionale werkgelegenheid. In vergelijking met 2014 zijn in 2018 ruim 11.000 werkzame personen extra werkzaam in een regionale topsector, een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,7 procent. In dezelfde periode groeide de totale werkgelegenheid in Regio Zwolle jaarlijks met gemiddeld 1,4 procent. Deze cijfers laten zien dat de regionale speerpuntsectoren een belangrijk stempel drukken op de regionale economie.

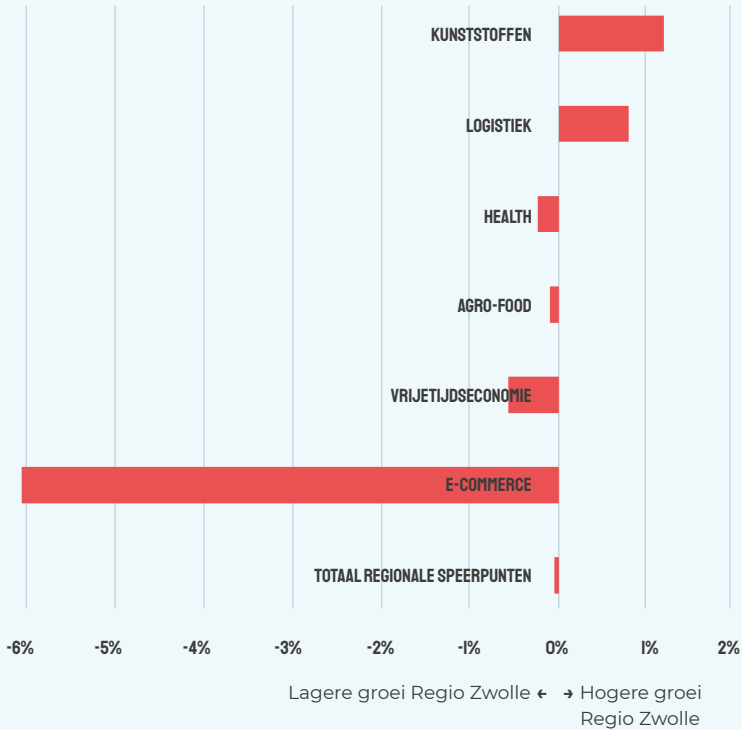
Zetten we de gemiddelde jaarlijkse groei van de afzonderlijke regionale speerpuntsectoren af tegen de gemiddelde jaarlijkse groei van dezelfde sectoren op landelijk niveau, dan levert dit vrijwel te verwaarlozen verschil op van 0,05 procentpunt – in het nadeel van Regio Zwolle (zie figuur 1.4c). Zowel op landelijk niveau als op regionaal niveau geldt dat de zes speerpuntsectoren over de periode 2014–2018 gegroeid zijn.¹⁷ Alleen zien we dat de sectoren Logistiek en Kunststoffen harder gegroeid zijn in Regio Zwolle dan op landelijk niveau, terwijl de overige sectoren minder hard groeiden. Een verschil dat er met name uitspringt betreft de sector E-commerce. In Regio Zwolle nam de werkgelegenheid in deze sector met 5 procent voor regionale maatstaven bovengemiddeld hard toe. Echter, landelijk groeide de werkgelegenheid in de sector E-commerce gemiddeld met 11 procent. Op dit vlak presteert Regio Zwolle goed, maar blijft het desondanks achter op de rest van Nederland.

FIGUUR 1.4c

GROEIVERSCHILLEN TUSSEN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND PER REGIONALE SPEERPUNTSECTOR*

Verschil Regio Zwolle en Nederland in gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei per sector in procentpunten; 2014–2018**

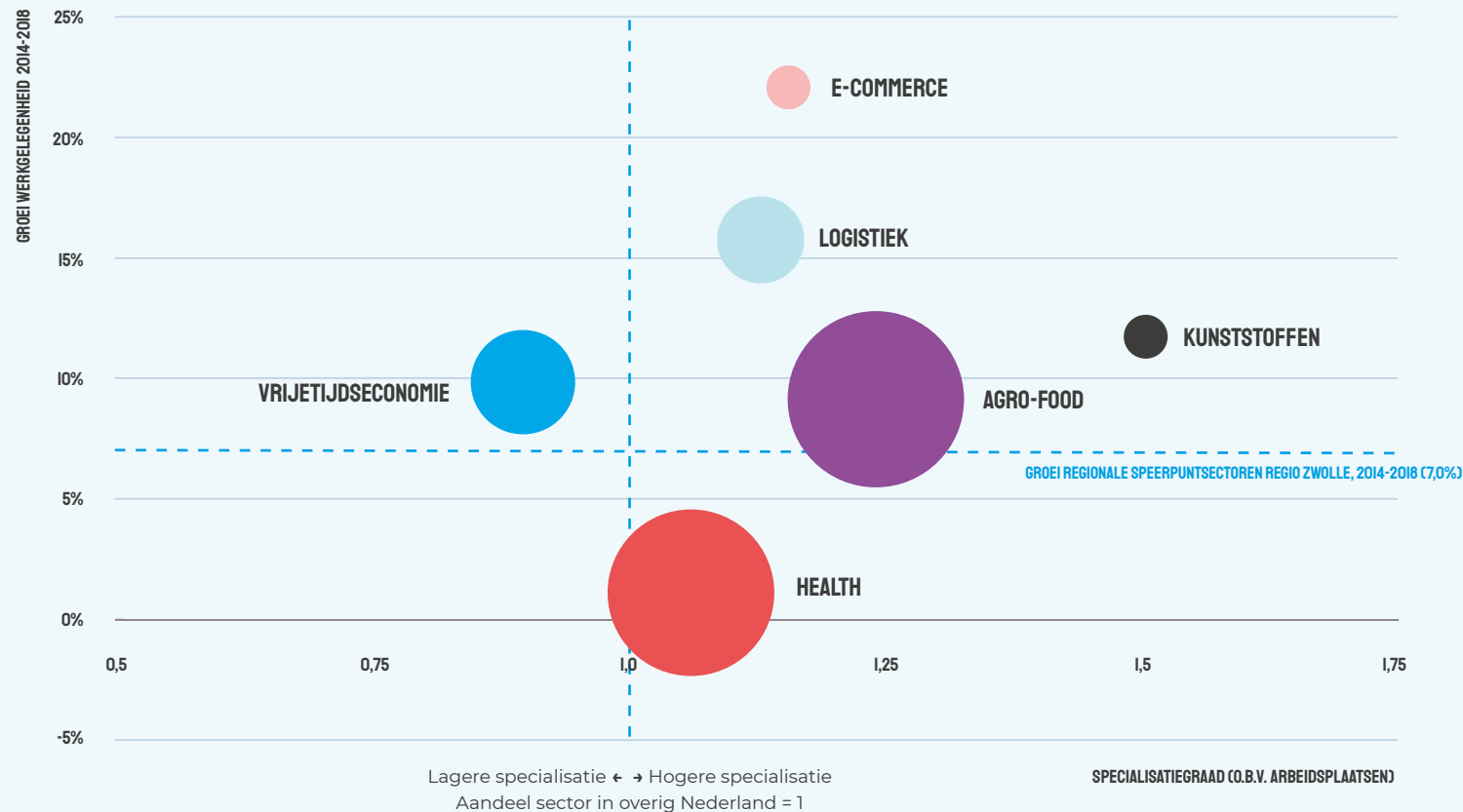
* Let op: in een aantal sectoren is in de periode 2014–2018 sprake van negatieve gemiddelde jaarlijkse groei in Regio Zwolle. De groei per sector over de periode 2014–2018 is opgenomen in figuur 1.4d.
** Vanwege revisie van data beschikken we niet over werkgelegenheidscijfers van de sector Vrijtijdseconomie van voor 2014. Het getoonde groeiverschil betreft daarom de periode 2014–2018. Omwille van de vergelijkbaarheid hanteren we voor de overige sectoren ook de periode 2014–2018 waarover de groei is bepaald.

Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 1.4d

SPECIALISATIEPATROON EN GROEI REGIO ZWOLLE (REGIONALE SPEERPUNTSECTOREN)

Specialisatiegraad (op basis van arbeidsplaatsen), 2018 (horizontale as); werkgelegenheidsgroei in %, 2014–2018 (verticale as); aantal arbeidsplaatsen per sector (grootte bol), 2018

Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Om meer inzicht te krijgen in de relatieve positie van de speerpuntsectoren in Regio Zwolle ten opzichte van de Nederlandse structuur in speerpuntsectoren, hebben we ook de specialisatiegraden (op basis van arbeidsplaatsen) berekend. Figuur 1.4d geeft weer in welke mate Regio Zwolle gespecialiseerd is als het om speerpuntsectoren gaat (horizontale as), gecombineerd met de absolute omvang van de betreffende speerpuntsectoren (weerspiegeld in de grootte van

de bollen) en de gemiddelde werkgelegenheidsgroei, over de periode 2014–2018 (verticale as). Er is een duidelijk onderscheid tussen de sectoren die over- dan wel ondervertegenwoordigd zijn in Regio Zwolle, ten opzichte van Nederland. In het oog springt dat bijna alle regionale speerpunten rechts van de verticale stippellijn gepositioneerd zijn, wat de keuze om extra in te zetten op deze sectoren legitimeert (onder het mom van 'picking the winners').

Alleen Vrijtijdseconomie blijkt, qua aantal banen, ondervertegenwoordigd te zijn in Regio Zwolle in vergelijking met Nederland als geheel. Met ruim 23.000 banen en een bovengemiddelde werkgelegenheidsgroei van 10 procent over de gehele periode 2014–2018, is de vrijtijdseconomie evengoed een substantiële sector voor Regio Zwolle. Het is een brede sector die zijn basis vindt in recreatie en toerisme, maar ook afhankelijk is van de (historische) steden, landschapswaarde en aanwezig natuurschoon. Onder Vrijtijdseconomie vallen deelsectoren zoals cultuur, recreatie, logiesverstrekking, sport en handel in sport- en reisartikelen.¹⁸

Van de regionale speerpuntsectoren is Kunststoffen verhoudingsgewijs het sterkst oververtegenwoordigd in Regio Zwolle. Er is sprake van een hoge mate van specialisatie waarmee een uiting wordt gegeven van regionale productievoordelen en daarmee een bepaalde mate van concurrentiekracht. Kunststoffen is daarentegen met 3.100 arbeidsplaatsen wel het kleinste speerpunt in termen van werkgelegenheid.¹⁹ In dezelfde orde van grootte ligt het aantal arbeidsplaatsen van de sector E-commerce; dat zijn er zo'n 3.300. Het regionale speerpunt E-commerce draait om twee soorten activiteiten: online-retail en dienstverlening aan webwinkels.²⁰ Op basis van het aantal arbeidsplaatsen is deze sector oververtegenwoordigd in Regio Zwolle en het blijkt een veelbelovende groeisector te zijn. In vier jaar tijd is het aantal arbeidsplaatsen met 22 procent toegenomen. Met een groei van 15 procent van het aantal arbeidsplaatsen over de gehele periode 2014–2018 kan een andere regionale speerpuntsector, Logistiek, als groeisector worden aangemerkt. En gezien de specialisatiegraad beschikt Regio Zwolle over regionale productievoordelen op het vlak van logistiek.

Figuur 1.4d benadrukt ook het belang van de sector Agro-Food voor Regio Zwolle. Met 63.000 arbeidsplaatsen en een stevige specialisatie speelt Regio Zwolle op dit gebied een voortrekkersrol; iets wat ook naar voren komt bij de agrarische sector, wanneer de regionale economie wordt ingedeeld volgens de SBI-indeling (zie figuur 1.4a). Anders is dat Agro-Food een veel breder palet aan activiteiten (waaronder primaire productie, vervaardiging van voedingsmiddelen, kunstmeststoffen en landbouwchemicaliën, handel in landbouwproducten en biotechnologische ontwikkeling)²¹ bestrijkt dan de traditionele agrarische sector (21.000 banen). Een ander fundament onder de regionale economie is Health. Hoewel deze regionale topsector verhoudingsgewijs niet ovengemiddeld aanwezig is in de regio, verschaft het werk aan 62.000 mensen.

1.5 Internationalisering

Groeiende handel met buitenland

Internationale handel is een belangrijke bron van inkomsten voor de economie van Regio Zwolle. Zo worden er goederen van eigen makelij geëxporteerd, vindt er wederuitvoer van goederen plaats en worden er ook diensten geëxporteerd. De productie van de export vindt voor een aanzienlijk deel plaats in internationale waardeketens. Dat betekent dat in de productie daarvan ook veel geïmporteerde goederen en diensten worden verbruikt.

Als we kijken naar de ontwikkeling van de export vanuit Regio Zwolle, dan wordt dit gekenmerkt door een redelijk gelijkmatig verloop, met vanaf 2014 een sterk opgaande lijn (figuur 1.5a, linker diagram). In 2018 is de waarde van de totale export van goederen, inclusief wederuitvoer, gegroeid tot € 18,6 miljard; een groei van 6,6 procent ten opzichte van een jaar eerder. De exportgroei van Regio Zwolle overtrof hiermee de landelijke ontwikkeling. In 2018 groeide de

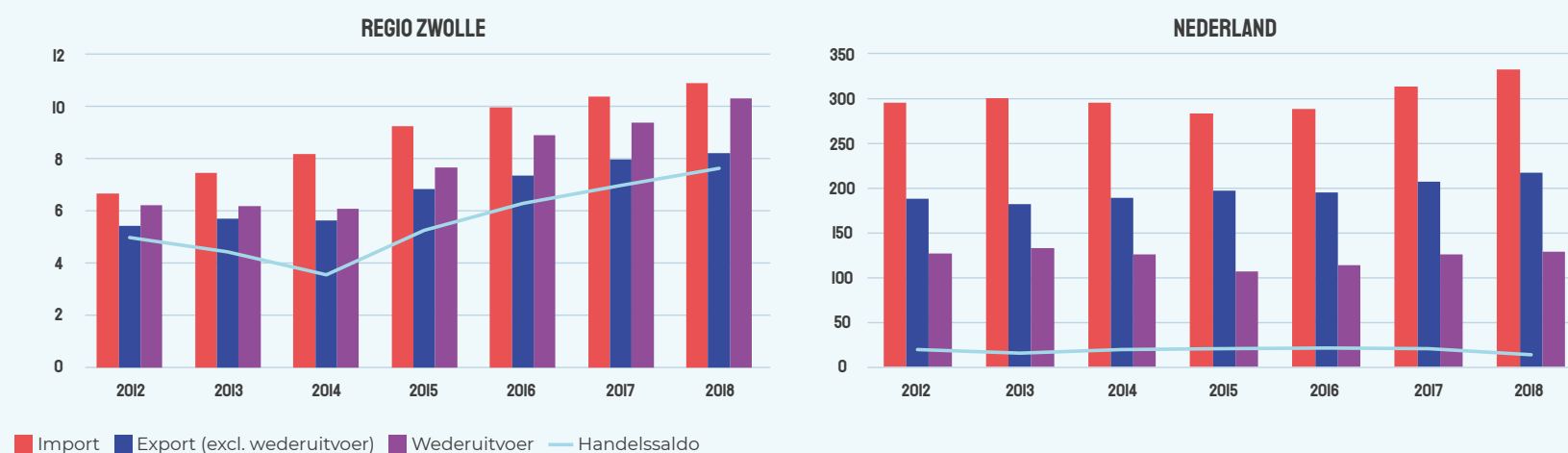
ationale export (inclusief wederuitvoer) met 3,8 procent tot een waarde van € 343 miljard (figuur 1.5a, rechter diagram). Niet alleen de groei, maar ook de samenstelling van de export van Regio Zwolle wijkt wezenlijk af van die van Nederland als geheel. In toenemende mate bestaat de export vanuit Regio Zwolle uit wederuitvoer, oftewel uit goederen die niet in Regio Zwolle zijn geproduceerd. In 2018 was meer dan de helft (56 procent) van de totale export wederuitvoer. Landelijk was het aandeel wederuitvoer in de totale exportwaarde aanzienlijk lager, namelijk 38 procent. In de 2018-editie van de Regio Zwolle Monitor constateerden we reeds dat de regio zich kenmerkt door een belangrijke spilfunctie in het transport van het ene naar het andere buitenland, maar dat bij deze positie ook enkele kanttekeningen passen.

De toegevoegde waarde die met wederuitvoer wordt gecreëerd is beperkt. En bovendien gaat het gepaard met negatieve effecten in de vorm van druk op infrastructuur en negatieve effecten voor het milieu. Onduidelijk is overigens om welke goederen het gaat, die in Regio Zwolle ingevoerd worden en daarna weer vrijwel direct worden uitgevoerd.

FIGUUR 1.5a

GOEDERENIMPORT, -EXPORT, -WEDERUITVOER EN HANDELSBALANS REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Waarde internationaal verhandelde goederen (x mld. euro) Regio Zwolle (linker diagram) en Nederland (rechter diagram); 2012–2018*

* De cijfers van 2018 hebben een voorlopig karakter.

Bron: CBS, Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

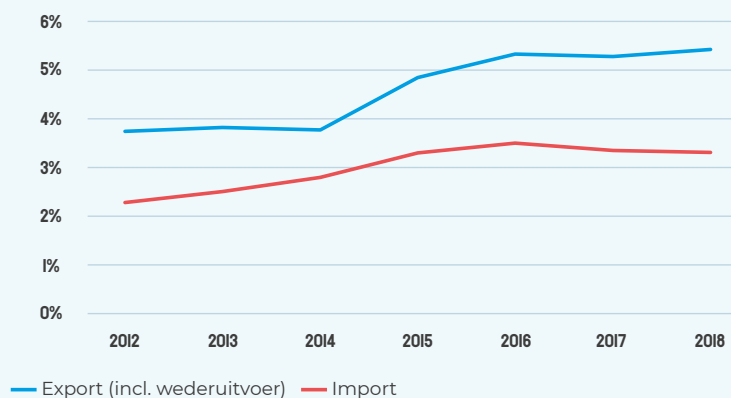
Er zijn in zijn algemeenheid wel een aantal structurele factoren aan te wijzen die van invloed zijn op de omvang van de wederuitvoer. Met name de mate van containerisatie die het makkelijker en goedkoper maakt om grote massa's goederen over grote afstanden te verplaatsen speelt een belangrijke rol. Containerisatie wordt daarnaast extra gefaciliteerd door investeringen in grote (zee)schepen en infrastructuur. Andere factoren die een rol spelen zijn wetgeving ten gunste van wederuitvoer (zoals reductie van invoerrechten) en een toenemende specialisatie rondom distributie en transport.²²

De ontwikkeling van de import in Regio Zwolle laat, in vergelijking met de export, een meer gelijkmatige groei zien over de hele periode 2012–2018. In 2018 is de importwaarde gegroeid tot € 10,9 miljard. De groeiversnelling van de export (inclusief wederuitvoer), ten opzichte van de import, is af te lezen uit de handelssaldi tussen 2012 en 2018. In 2014 was het goederenhandelsoverschot gedaald tot € 3,5 miljard, terwijl het vier jaar later met een waarde van € 7,7 miljard meer dan verdubbeld is.

FIGUUR 1.5b

BIJDRAGE REGIO ZWOLLE AAN DE NATIONALE EXPORT EN IMPORT

Aandelen van de totale Nederlandse goederenexport (incl. wederuitvoer) en goederenimport in %; 2012–2018*

* De cijfers van 2018 hebben een voorlopig karakter.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

WEDERUITVOER VAN GOEDEREN

Het CBS neemt wederuitvoer op in de statistieken van de internationale handel vanwege de wisseling van eigendom van een goed. Bij wederuitvoer gaat het om de goederen die via Nederland – of Regio Zwolle – vervoerd worden en daarbij (tijdelijk) eigendom worden van een ingezetene. Het zijn doorgaans goederen die worden ingevoerd en het land in (vrijwel) onbewerkte staat verlaten.

In figuur 1.5b is te zien dat het aandeel van Regio Zwolle in de totale nationale export in 2018 weer (licht) toegenomen is. Na twee jaren van stagnatie, rond de 5,3 procent, is in 2018 het aandeel gegroeid tot ruim 5,4 procent. Dit aandeel is fors als het wordt afgezet tegen de 3,6 procent die de totale economie van Regio Zwolle bijdraagt aan de nationale economie (zie hoofdstuk 1.2). Het illustreert dat de mate van openheid van de economie van Regio Zwolle hoger is dan op grond van het aandeel van de regio in de totale nationale economie verwacht zou kunnen worden. Het aandeel van Regio Zwolle in de nationale import is daarentegen iets lager. In 2012 kwam 2,3 procent van de totale goederenimport in Nederland op het conto van Regio Zwolle. Zes jaar later was dit aandeel zo'n 3,3 procent.

Meeste handel met Duitsland, Brexit dreigt Regio Zwolle relatief hard te raken

Figuren 1.5c en 1.5d tonen de samenstelling van de internationale handel naar bestemming en herkomst. De landen van de huidige EU (nog inclusief het Verenigd Koninkrijk) zijn belangrijk voor Regio Zwolle als afzetmarkt bij de export en als leverancier bij de import. De EU is als afzetmarkt ongeveer net zo belangrijk als leverancier. Bij de totale invoer is het EU-aandeel in 2018 65,5 procent, en bij de totale uitvoer 66 procent.

Als wordt gekeken naar afzonderlijke landen, dan blijkt dat de export vanuit Regio Zwolle zich in belangrijke mate concentreert op Duitsland. In 2018 had een kwart van de totale goederenexport vanuit Regio Zwolle Duitsland als bestemming. Zes jaar eerder ging één vijfde van de export naar Duitsland. Vanuit het perspectief van de samenstelling van de import naar herkomst blijkt

de band met Duitsland zelfs nog iets hechter te zijn; 28 procent van de import in 2018 is afkomstig uit Duitsland. In vergelijking met 2012 is dit aandeel met 3 procentpunt toegenomen. Deze hechte handelsrelatie betekent echter ook dat de regio relatief gevoelig is voor ontwikkelingen in Duitsland. Onlangs gepresenteerde groeicijfers van de Duitse economie gaven aan dat er tekenen zijn van krimp. De Duitse economie nam in het tweede kwartaal van 2019 met -0,1 procent af ten opzichte van het eerste kwartaal. Het is niet ondenkbaar dat dit impact heeft op de directe buurregio Regio Zwolle. Immers, “Nederland wordt verkouden als Duitsland niest”.²³

Na Duitsland volgen Frankrijk en Verenigd Koninkrijk als belangrijkste exportpartners van Regio Zwolle, beide met een aandeel van afgerond

7 procent in de totale export. Hierbij valt op dat waar voorheen het Verenigd Koninkrijk de op één na belangrijkste Europese exportpartner was, dat in 2018 niet meer het geval is.²⁴ Dat komt wellicht door de discussies rondom de Brexit, die zijn schaduw al vooruit werpt. Een Brexit, ongeacht het uiteindelijke scenario, dreigt namelijk de economie van Regio Zwolle relatief hard te raken (zie tekstbox).

Verder is de opkomst van China en de teruggang van de Verenigde Staten als afzetmarkt spectaculair te noemen. Het Chinese aandeel in de totale export is gegroeid van 0,9 procent in 2012 naar 2,3 procent in 2018. Het Amerikaans aandeel in de totale export is daarentegen gedaald van 16,7 naar 2,6 procent. Hiermee heeft China de Verenigde Staten bijna ingehaald.

FIGUUR 1.5c

BESTEMMING VAN GOEDERENUITVOER REGIO ZWOLLE

Export (incl. wederuitvoer) naar land van bestemming in omvang (x miljoen euro) en aandelen totale export vanuit regio (%); 2012 en 2018*

BESTEMMING	2012		2018	
	MLN. EURO	%	MLN. EURO	%
DUITSLAND	2.386	20,4%	4.700	25,2%
FRANKRIJK	607	5,2%	1.236	6,6%
VERENIGD KONINKRIJK	919	7,8%	1.228	6,6%
BELGIË	648	5,5%	1.037	5,6%
VERENIGDE STATEN	1.957	16,7%	488	2,6%
CHINA	106	0,9%	426	2,3%
OVERIG EU	1.997	17,1%	4.106	22,0%
REST VAN DE WERELD	2.609	22,3%	4.584	24,6%
ONBEKEND	481	4,1%	822	4,4%
TOTAAL	11.710		18.627	

* De cijfers van 2018 hebben een voorlopig karakter.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 1.5d

HERKOMST VAN GOEDERENINVOER REGIO ZWOLLE

Import naar land van herkomst in omvang (x miljoen euro) en aandelen totale import naar regio (%); 2012 en 2018*

HERKOMST	2012		2018	
	MLN. EURO	%	MLN. EURO	%
DUITSLAND	1.688	25,1%	3.061	28,0%
BELGIË	570	8,5%	693	6,3%
CHINA	313	4,7%	528	4,8%
VERENIGD KONINKRIJK	1.090	16,2%	520	4,7%
VERENIGDE STATEN	233	3,5%	407	3,7%
FRANKRIJK	247	3,7%	385	3,5%
OVERIG EU	1.043	15,5%	2.366	21,6%
REST VAN DE WERELD	993	14,8%	1.794	16,4%
ONBEKEND	537	8,0%	1.196	10,9%
TOTAAL	6.714		10.950	

* De cijfers van 2018 hebben een voorlopig karakter.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 1.5e

Chemische producten domineren de internationale handel

Figuren 1.5e en 1.5f geven, op hoofdlijnen, een indruk van de soorten goederen die Regio Zwolle in 2018 heeft geëxporteerd en geïmporteerd. Hierbij zijn de goederen ingedeeld volgens de *Standard International Trade Classification* (SITC). Deze goederen-indeling, gemaakt door de Verenigde Naties, wordt doorgaans gebruikt om de internationale statistieken omtrent internationale handel te kunnen vergelijken. Het blijkt dat bij de samenstelling van zowel de export als de import, de goederengroep 'Chemische producten' het grootst is. Ruim 51 procent van de export (incl. wederuitvoer) en 33 procent van de import betrof goederen behorend tot deze goederengroep, bestaande uit een breed palet aan goederen, zoals organische en anorganische chemische producten, verfstoffen, meststoffen en kunststoffen.²⁵

* De cijfers van 2018 hebben een voorlopig karakter.
** Voor de goederengroepen Dranken en tabak (SITC 1) en Niet afzonderlijk genoemde goederen (SITC 9) zijn geen exportcijfers beschikbaar op Regio Zwolle niveau.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

BELANGRIJKSTE EXPORTGOEDEREN REGIO ZWOLLE

Overzicht export (incl. wederuitvoer) naar goederengroep (SITC)²⁶ in omvang (x miljoen euro) en aandelen (%); 2018**

GOEDERENGROEP	MLN. EURO	%
1. CHEMISCHE PRODUCTEN (SITC 5)	9.533	51,2%
2. VOEDING EN LEVENDE DIEREN (SITC 0)	3.316	17,8%
3. MACHINES EN VERVOERMATERIEEL (SITC 7)	2.129	11,4%
4. FABRICATEN, HOOFDZAKELIJK GERANGSCHIKT VOLGENS DE GRONDSTOFFEN (SITC 6)	1.364	7,3%
5. GRONDSTOFFEN, NIET EETBAAR, BEHALVE BRANDSTOFFEN (SITC 2)	115	0,6%
6. DIVERSE GEFABRICEERDE GOEDEREN (SITC 8)	666	3,6%
7. MINERALE BRANDSTOFFEN, SMEERMIDDELEN E.D. PRODUCTEN (SITC 3)	435	2,3%
8. DIERLIJKE EN PLANTAARDIGE OLIËN EN VETTEN (SITC 4)	145	0,8%
ONBEKEND	753	4,0%

FIGUUR 1.5f

BELANGRIJKSTE IMPORTGOEDEREN REGIO ZWOLLE

Overzicht import naar goederengroep (SITC)²⁷ in omvang (x miljoen euro) en aandelen (%); 2018*

GOEDERENGROEP	MLN. EURO	%
1. CHEMISCHE PRODUCTEN (SITC 5)	3.627	33,1%
2. MACHINES EN VERVOERMATERIEEL (SITC 7)	1.591	14,5%
3. VOEDING EN LEVENDE DIEREN (SITC 0)	1.477	13,5%
4. FABRICATEN, HOOFDZAKELIJK GERANGSCHIKT VOLGENS DE GRONDSTOFFEN (SITC 6)	1.245	11,4%
5. DIVERSE GEFABRICEERDE GOEDEREN (SITC 8)	772	7,1%
6. MINERALE BRANDSTOFFEN, SMEERMIDDELEN E.D. PRODUCTEN (SITC 3)	658	6,0%
7. DIERLIJKE EN PLANTAARDIGE OLIËN EN VETTEN (SITC 4)	223	2,0%
8. GRONDSTOFFEN, NIET EETBAAR, BEHALVE BRANDSTOFFEN (SITC 2)	191	1,7%
9. DRANKEN EN TABAK (SITC 1)	34	0,3%
10. NIET AFZONDERLIJK GENOEMDE GOEDEREN (SITC 9)	13	0,1%
ONBEKEND	1.119	10,2%

DE BREXIT EN OOST-NEDERLAND

De Brexit is met veel politieke, sociale en economische onzekerheden omgeven. De volledige impact blijft onduidelijk en heeft uiteenlopende effecten op individuen, bedrijven en deelsectoren. Hieronder volgt een opsomming van feiten en mogelijke effecten van de Brexit voor Nederlandse bedrijven in Oost-Nederland en Regio Zwolle, gebaseerd op verschillende onderzoeken.

1. Nederland verdient relatief goed aan de handel met het Verenigd Koninkrijk

In de laatste twintig jaar is zowel de import uit het Verenigd Koninkrijk als de export naar het land sterk in waarde toegenomen. Daarbij groeide de Nederlandse export naar het land een stuk sterker dan de import uit het Verenigd Koninkrijk. Dit heeft geleid tot een fors gegroeid handelsoverschot, van 1,1 miljard euro in 1996 tot 22,7 miljard euro in 2017, de hoogste waarde ooit.^{28 29} Tot en met 2017 was het Verenigd Koninkrijk de tweede handelspartner van Regio Zwolle en sinds 2011 verdrievoudigde de handel met dit land. In de periode 2011 – 2017 is de handelsbalans omgeslagen van negatief naar 729 miljoen euro overschot in 2017.³⁰

2. 218.000 banen betrokken bij handelsrelatie met het Verenigd Koninkrijk

Doorrekeningen van het Centraal Planbureau voorspellen een daling van de koopkracht van 4 procent in het Verenigd Koninkrijk en circa 1 procent in Nederland.³¹ Circa 20.000 banen verdwijnen in Nederland, maar circa 15.000 banen komen terug door verschuivingen van werkgelegenheid naar andere sectoren. In totaal zijn 218.000 banen betrokken bij de handel met het Verenigd Koninkrijk. Het grootste deel van deze banen is te vinden in de zakelijke dienstverlening, de industrie, handel en logistiek. Deze sectoren zorgen voor het merendeel van de handel in Regio Zwolle, en vormen sterke sectoren in Overijssel en Gelderland.³²

3. 1923 nieuwe banen door Britse vestigingen in Nederland

De Brexit biedt ook kansen. Het Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA) becijferde dat er 1.923 banen bij zijn gekomen in 2018 door de vestiging van bedrijven uit het Verenigd Koninkrijk in Nederland.

4. Oost-Nederland vangt relatief veel klappen op, direct en indirect.

Europees onderzoek laat zien dat de impact per regio en per sector grote verschillen kent.³³ Van de Nederlandse provincies is Overijssel het meest afhankelijk van de export naar het Verenigd Koninkrijk; 10,3 procent van de totale export gaat naar het Verenigd Koninkrijk. Voor Drenthe bedraagt het aandeel 7,8 procent, voor Flevoland 8,3 procent en voor Gelderland 7,2 procent. Ook de importafhankelijkheid is verhoudingsgewijs het hoogst in Overijssel; 8,9 procent van de totale import komt uit het Verenigd Koninkrijk. Voor Drenthe is dit aandeel 3,4 procent, voor Flevoland 3,7 procent en voor Gelderland 3,8 procent. Kijken we naar sectoren dan is de impact het grootst in de sectoren automotive, agro & food, chemicaliën en maakindustrie. Voor de primaire sector staan Gelderland en Overijssel in de top 10 meest geraakte regio's van heel Europa. Voor de maakindustrie staan Noord-Holland, Flevoland, Groningen en Overijssel na Duitsland als meest geraakte regio's te boek. In Duitsland zijn de grootste effecten merkbaar in de regio's Nordrhein-Westfalen en de steden Hamburg, Keulen en Düsseldorf. Dit zijn tevens de grootste handelspartners van Oost-Nederland, waarmee het Brexit-effect niet alleen uit het westen maar ook uit het oosten kan komen.

5. Concurrentiepositie van regio's en sectoren gaat veranderen

Onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) laat zien dat in enkele sectoren de concurrentiepositie zal versterken, zoals de textielindustrie in Overijssel.³⁴ Dit wordt veroorzaakt door relatief lagere productiekosten ten opzichte van het Verenigd Koninkrijk. De voedingsmiddelenindustrie in Overijssel en Gelderland zal haar positie

zien verslechteren door hogere verkoopprijzen veroorzaakt door grensheffingen. Dit geldt niet voor alle bedrijven in die sector en provincies, het effect kan zelfs per product verschillen.

6. Regio Zwolle is relatief kwetsbaar

Op basis van het PBL en CBS onderzoek zijn voor Oost-Nederland zestien productgroepen en sectoren aangemerkt die een verhoogd Brexit risico lopen.³⁵ Er is daarbij ingezoomd op 8.148 bedrijven uit Regio Zwolle met vijf medewerkers of meer. Van deze groep bedrijven blijkt 22 procent in de hoogste Brexit risicocategorie te vallen, waarbij exportprijsstijgingen tot 9 procent te verwachten zijn. Het blijkt dat deze groep bedrijven over de gehele regio verspreid is (zie figuur 1.5g). Er zijn enkele hot-spots zichtbaar, zoals Urk (visverwerkende industrie) en Genemuiden (tapijt). Maar ook Raalte (onder andere vleesverwerking) en Steenwijk (kunststoffen en apparaten) huisvesten bedrijven die hoger risico lopen op prijsstijgingen in de handel met het Verenigd Koninkrijk. Alhoewel het van bedrijf tot bedrijf verschilt of en welke impact een Brexit zal hebben, blijkt Regio Zwolle relatief kwetsbaar.

7. Kansen voor export naar Duitsland en Verenigde Staten vanwege Brexit

Andere kant van het verhaal is dat enkele sectoren (onder andere textiel en chemie) ondanks prijsstijgingen een relatief betere concurrentiepositie krijgen, omdat de exportprijzen vanuit het Verenigd Koninkrijk meer stijgen. Door vertrek uit de EU zal de concurrentiepositie van Britse bedrijven naar alle waarschijnlijkheid verslechteren op de gehele wereldmarkt. Het Verenigd Koninkrijk is net als Nederland wereldwijd een grote exporteur. Nederlandse bedrijven die nu concurrentie ervaren van bedrijven uit het Verenigd Koninkrijk, in de Verenigde Staten en Duitsland, zullen de Brexit op dit punt als positief ervaren.

FIGUUR 1.5g

GEOGRAFISCHE SPREIDING BEDRIJVEN MET VERHOOGD BREXIT RISICO

Bron. Kennispoort Regio Zwolle, Trade Office.

1.6 Aandachtspunten voor beleid

Ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit

We hebben gezien dat de economische groei afvlakt onder invloed van een stagnerende groei van arbeidsaanbod door vergrijzing en een afvlakkende arbeidsproductiviteitsgroei. Deels is hier sprake van conjuncturele ontwikkelingen, maar er zijn ook duidelijke structurele ontwikkelingen gaande. Groei van arbeidsproductiviteit is cruciaal voor onze toekomstige economische welvaart. Dankzij hogere arbeidsproductiviteit kan met eenzelfde inzet van arbeid een hogere materiële welvaart worden bereikt. Die groei kan voortkomen uit zowel inzet van meer kapitaal als het slimmer produceren (door betere technieken en processen en ook door een toename van de beschikbaarheid van gekwalificeerde arbeidskrachten). De combinatie van dalend arbeidsaanbod (ten gevolge van de toenemende vergrijzing van de bevolking) en vertragende groei van arbeidsproductiviteit, zet de toekomstige economische groei onder druk. Deze dalende arbeidsproductiviteit is overigens een (inter-)nationaal verschijnsel. Maar juist in een snel vergrijzende samenleving, waarin groei van werkgelegenheid niet langer een bron van hoge economische groei kan zijn, verdient een dergelijke ontwikkeling aandacht. Voor een deel ligt de oplossing op nationaal niveau. Waar de regio in beeld komt is met name in het ontwikkelen van het regionale menselijk kapitaal. Regio Zwolle is hier inmiddels voortvarend mee aan de slag, door middel van de regionale Human Capital Agenda (HCA). Met deze agenda wordt aangesloten bij een reeds lang geopperde noodzaak om concreet invulling te geven aan een leven lang ontwikkelen.

Bedrijvendynamiek

We zien een trend waarbij de groei van het aantal vestigingen van bedrijven in Regio Zwolle achterblijft bij de landelijke ontwikkeling. Ook hebben we gezien dat het aantal banen bovengemiddeld gegroeid is. Deze ontwikkelingen maken duidelijk dat de banengroei in Regio Zwolle met name bij reeds bestaande bedrijven plaatsvindt (zittende bedrijven worden groter), en in mindere mate het gevolg is van nieuwgevestigde bedrijven. Vanuit het oogpunt van innovatie en vernieuwing, is de onderliggende dynamiek van oprichtingen en opheffingen van bedrijven relevant. In een proces van creatieve destructie zullen bedrijfsactiviteiten die aan het einde van de productlevenscyclus zijn, oftewel al enige tijd in de fase van volwassenheid verkeren, het in de concurrentiestrijd afleggen tegen vernieuwende bedrijfsactiviteiten, die zich baseren op nieuwe technologieën of nieuwe

businessmodellen. In Regio Zwolle lijkt er echter van dit proces minder sprake te zijn; de regio blijft achter waar het gaat om de opkomst van nieuwe bedrijven. Een deel van de verklaring kan gevonden worden in de beschikbaarheid van 'goedkoop geld'. De lage rentepercentages zorgen ervoor dat middelmatig functionerende bedrijven het langer vol kunnen houden (ook terug te zien in het afnemende aantal faillissementen). Werknemers blijven daardoor in dienst op plekken die relatief weinig waarde toevoegen. De gematigde groei van lonen versterkt dit verder en reduceert ook de prikkel bij bedrijven om via technologische ontwikkelingen te besparen op arbeid. Doordat de grotere bedrijven hun positie op deze manier makkelijker kunnen consolideren, wordt het voor startende bedrijven lastiger een plek te vinden en door te groeien naar volwassenheid. De geconstateerde ontwikkelingen onderstrepen het belang van vernieuwend ondernemerschap als aandachtspunt voor beleid, om bij te dragen aan een adaptieve en robuuste regionale economie.

Samenstelling van de export

We hebben gezien dat de export vanuit Regio Zwolle voor een belangrijk deel uit wederuitvoer bestaat, oftewel uit goederen die niet in Regio Zwolle zijn geproduceerd. In 2018 was meer dan de helft (56 procent) van de totale export wederuitvoer. Landelijk was het aandeel wederuitvoer in de totale exportwaarde aanzienlijk lager, namelijk 38 procent. De regio kenmerkt zich dus door een belangrijke spilfunctie in het transport van het ene naar het andere buitenland. Hoewel de regio hiermee een belangrijke bijdrage levert aan de unieke positie van Nederland als 'Gateway to Europe', passen er ook enkele kanttekeningen bij deze positie. De toegevoegde waarde die met wederuitvoer wordt gecreëerd is beperkt. En bovendien gaat het gepaard met negatieve effecten in de vorm van druk op infrastructuur en negatieve effecten voor het milieu. Beleid zal er op gericht moeten zijn dat zoveel als mogelijk wordt voorkomen dat er alleen maar goederenvervoersstromen Regio Zwolle doorkruisen, zonder dat deze waarde toevoegende activiteiten met zich meebrengen. Onduidelijk is overigens om welke goederen het gaat, die in Regio Zwolle ingevoerd worden en daarna weer vrijwel direct worden uitgevoerd. Het verdient dan ook aanbeveling om te komen tot een integrale evaluatie waarbij de positieve en negatieve effecten van de wederuitvoerfunctie van de regio voor zowel de Nederlandse economie als voor de regio zelf worden meegenomen.

- 1 Regio Zwolle (2018). *Regio Zwolle stapt over eigen grenzen de beweging naar meer slagvaardigheid*. Zwolle: Regio Zwolle Bureau. Beschikbaar via: <https://regiozwolle.info/over-regio-zwolle/de-nieuwe-agenda-van-regio-zwolle/>.
- 2 Het thema Economie is nader uitgewerkt door de Economic Board Regio Zwolle in de economische agenda Regio Zwolle 2018–2022. Beschikbaar via: <http://ebrz.nl/economischeagenda/>.
- 3 CPB (2019). *Macro Economische Verkenning 2020*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- 4 Idem.
- 5 De Vor, F. & E. Veldhuizen (2019). *Arbeidsproductiviteit ontrafeld, Verkennend onderzoek naar de achtergronden van de arbeidsproductiviteit in de Regio Zwolle*. Zwolle: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie.
- 6 Deze bijdrage is een samenvatting van de belangrijkste inzichten uit de studie Arbeidsproductiviteit ontrafeld, die is uitgevoerd in opdracht van de Regio Zwolle, Economic Board Regio Zwolle en Werkbedrijf Regio Zwolle/Human Capital Agenda. Meer details in: De Vor, F. & E. Veldhuizen (2019). *Arbeidsproductiviteit ontrafeld, Verkennend onderzoek naar de achtergronden van de arbeidsproductiviteit in de Regio Zwolle*. Zwolle: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie.
- 7 De afbakening van de regio's is in de meeste gevallen conform de veelal gelijknamige COROP-gebieden. waarbij Brainport Eindhoven samenvalt met COROP Zuidoost-Noord-Brabant. Uitzondering is de bestuursregio Metropoolregio Amsterdam, die bestaat uit 36 gemeenten die gelegen zijn in meerdere COROP-gebieden en een tweetal provincies, nl. Noord-Holland en Flevoland (voor nadere details zie: <http://www.metropoolregioamsterdam.nl/>).
- 8 We gaan in de Regio Zwolle Monitor uit van banen zoals geregistreerd in het LISA-vestigingenregister in plaats van de door het CBS geregistreeerde banen. CBS-banen verschillen in totaal en op locatieniveau in aantallen van LISA-banen door verschillen in registratiemethoden; LISA registreert meer banen. We kiezen voor LISA in plaats van het CBS om een aantal redenen. 1) LISA registreert banen op vestigingsniveau (de locatie waar mensen werkelijk werken), terwijl CBS-banen op bedrijfsniveau worden geregistreerd (een bedrijf kan meerder vestigingen op verschillende locaties hebben). 2) LISA registreert ook werkzame zelfstandigen op bedrijfsvestigingsniveau; het CBS doet dat niet waardoor deze omvangrijke groep niet wordt meegenomen. 3) Bij LISA worden uitzendkrachten geregistreerd bij het bedrijf waar ze worden ingehuurd, het CBS registreert ze bij het uitzendbureau.
- 9 De cijfers maken geen onderscheid tussen zzp'ers met hoofdkomen uit een eigenbedrijf en zogeheten bijverdieners.
- 10 Zie onder andere: Vor, F. de, e.a. (2017). *Regio Zwolle Monitor 2017*. Zwolle: Stichting Metropool Regio Zwolle.
- 11 Vor, F. de, e.a. (2018). *Regio Zwolle Monitor 2018*. Zwolle: Stichting Metropool Regio Zwolle.
- 12 CBS, Statline.
- 13 Matser, I. A. & J.M.C. van Helvert (2019). *De Overijsselse Mittelstand, over parels van familiebedrijven*. Zwolle: Landelijk Expertisecentrum Familiebedrijven, Hogeschool Windesheim.
- 14 De Standaard Bedrijfsindeling (SBI) biedt een hiërarchische indeling van alle economische activiteiten, ofwel alle op de productie van goederen of diensten gerichte activiteiten, zowel van het bedrijfsleven als van de overheid. Meer gedetailleerde informatie en achtergronden over de SBI zijn beschikbaar op: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/sbi/default.htm>
- 15 Regio Zwolle (2018). *Regio Zwolle stapt over eigen grenzen de beweging naar meer slagvaardigheid*. Zwolle: Regio Zwolle Bureau. Beschikbaar via: <https://regiozwolle.info/over-regio-zwolle/de-nieuwe-agenda-van-regio-zwolle/>.
- 16 CBS (2014). *Monitor topsectoren 2014*. Uitkomsten 2010, 2011, 2012. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 17 Vanwege revisie van data beschikken we niet over werkgelegenheidscijfers van de sector Vrijtijdseconomie van voor 2014. Daarom kiezen we voor 2014 als startpunt van de metingen, ook voor de overige sectoren en totalen.
- 18 De afbakening van de regionale topsector is gebaseerd op de gebruikte sbi-codes uit de notitie *De landelijke R&T Standaard, Notitie over bepalen bestedingen en werkgelegenheid in de vrijetijdssector op provinciaal niveau*, die is ontwikkeld door het Interprovinciaal Overleg (IPO), 2009.
- 19 De afbakening van de regionale topsector Kunststoffen is gebaseerd op de gebruikte sbi-codes uit de brancheverkenning *Kunststoffen Overijssel/Regio Zwolle*, die is uitgevoerd door Kamer van Koophandel Oost Nederland (2011).
- 20 Voor de afbakening van E-commerce is gebaseerd op de volgende SBI-codes: 47911 t/m 47919 (Detailhandel via internet).
- 21 Meer details zie: CBS (2017). *Monitor topsectoren. Methodebeschrijving en tabellenset*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 22 CBS (2018). *Internationaliseringsmonitor 2018, eerste kwartaal: de positie van Nederland*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 23 NRC (2019). *Nederlandse economie groeit, maar hoe lang nog?*, 14 augustus 2019.
- 24 Vor, F. de, e.a. (2018). *Regio Zwolle Monitor 2018*. Zwolle: Stichting Metropool Regio Zwolle.
- 25 Meer details over de SITC zijn beschikbaar via het CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/classificaties/producten/standard-international-trade-classification#id=standard-international-trade-classification--sitc-2---3-2018>
- 26 De Standard International Trade Classification (SITC) is een goederenindeling, gemaakt door de Verenigde Naties, om de internationale vergelijkbaarheid van statistieken omtrent internationale handel te bevorderen.
- 27 Idem.
- 28 CBS (2017). *Internationaliseringsmonitor 2017, eerste kwartaal*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 29 CBS (2018). *Maatwerktabellen (bewerking Kennispoort Regio Zwolle, Trade Office)*.
- 30 Vor, F. de, e.a. (2018). *Regio Zwolle Monitor 2018*. Zwolle: Stichting Metropool Regio Zwolle.
- 31 Rojas-Romagosa, H. (2016). *Trade effects of Brexit for the Netherlands*, CPB Background Document, June 2016.
- 32 Vor, F. de, e.a. (2018). *Regio Zwolle Monitor 2018*. Zwolle: Stichting Metropool Regio Zwolle.
- 33 European Committee of the Regions (2018). *Assessing the exposure of EU27 regions and cities to the UK's withdrawal from the European Union*, European Union Policy Paper.
- 34 Thissen, M., Weterings, A. & T. Husby (2019). *Korte termijn gevolgen van de Brexit*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- 35 Jansen, S. (2019). *The impact of Brexit on municipalities in Zwolle Area*. Zwolle: Kennispoort Regio Zwolle, Trade Office.

PIJLER 2

17.000

nieuwe woningen
zijn nodig de
komende 10 jaar

4,0%

is de regionale bijdrage
aan de totale landelijke
CO₂-uitstoot

745.717

inwoners
telt de regio
begin 2019

REGIONALE KERNGEGEVENEN

3,3%

van de beroeps-
bevolking is
werkloos

€250.567

is gemiddeld betaald
voor een woning

68%

van de inwoners
met een baan werkt
ook in de regio

2.1 Vooraf

In deze pijler presenteren we diverse zogenoemde regionale kerngegevens. We sluiten aan bij de Nieuwe Agenda van Regio Zwolle door stil te staan bij de thema's Menselijk kapitaal, Leefomgeving, Bereikbaarheid en Energie (het thema Economie is behandeld in pijler 1). Aan de hand van elk van deze thema's geven we een indruk van de staat van verschillende regionale randvoorwaarden die van invloed zijn op de (economische) ontwikkeling van de regio. Maar voordat we starten met de afzonderlijke thema's, presenteren we de stand van de brede welvaart van de regio. Met behulp van de Brede Welvaartsindicator wordt op een integrale manier een breder perspectief op welvaart gegeven. Economische groei is immers niet het enige wat de

welvaart in Nederland, en dus ook Regio Zwolle, bepaalt. Ook (immateriële) aspecten als gezondheid, inkomen, onderwijs, veiligheid, milieu en geluk zijn hiervoor van belang – facetten die eveneens terugkomen binnen de verschillende thema's uit de Nieuwe Agenda. Daarna gaan we achtereenvolgens nader in op (i) verschillende kenmerken en ontwikkelingen van de regionale arbeidsmarkt (Menselijk kapitaal), (ii) het functioneren van verschillende vastgoedmarkten, als een belangrijke indicator voor de aantrekkingskracht van Regio Zwolle als plek om te leven en te werken (Leefomgeving), (iii) ontwikkelingen op het vlak van woon-werkverkeer in en bereikbaarheid van de regio (Bereikbaarheid), en (iv) de prestaties van Regio Zwolle op het gebied van gebruik van energie, CO₂-uitstoot en opwek van hernieuwbare energie (Energie). We sluiten af met enkele aandachtspunten voor beleid.

2.2 Brede welvaart

Wat is welvaart?

Hoe welvarend zijn we in Nederland? Hoe steekt de welvaart in Regio Zwolle af bij de rest van Nederland? En waar moeten we op inzetten om de welvaart in Regio Zwolle te vergroten? De traditionele manier om na te gaan hoe onze welvaart zich ontwikkelt, is door economische groei te meten aan de hand van het bruto binnenlands product (bbp), zoals we hebben laten zien in pijler 1. Economische groei is echter niet het enige wat de welvaart van Nederlanders bepaalt. Ook aspecten als gezondheid, inkomen, onderwijs, veiligheid, milieu en geluk zijn hiervoor van belang. Die veelal immateriële aspecten komen echter nauwelijks aan de orde bij het meten van welvaart op de traditionele manier. Bovendien kan het goed zijn dat economische productie in de ene regio plaatsvindt, terwijl het goede leven toch echt in een andere regio is te vinden. Het bbp vormt daarom een kompas met beperkingen om op te koersen voor het vergroten van regionale welvaart.

Een alternatieve maatstaf is de Brede Welvaartindicator (BWI), die probeert wel rekening te houden met de verschillende dimensies die samen onze welvaart vormen.³⁶ De BWI is een integrale welvaartsmaatstaf waarin elf belangrijke welvaartsdimensies worden samengebracht. Deze dimensies zijn: gezondheid,

milieu, onderwijs, (subjectief) welzijn, inkomen, woontevredenheid, de balans tussen werk en privé, veiligheid, werk, sociale contacten en maatschappelijke betrokkenheid. Voor het vergroten van onze welvaart is het van belang niet eenzijdig naar een van deze dimensies te kijken, maar deze integraal te benaderen. Dit betekent dat bij het zoeken naar manieren om de welvaart te vergroten, moet worden geprobeerd om verbeteringen in één welvaartsdimensie niet ten koste te laten gaan van andere welvaartsdimensies. De BWI gaat verder dan een landelijk gemiddelde en meet brede welvaart op regionaal of zelfs lokaal niveau. De welvaart van mensen wordt immers doorgaans bepaald door de omstandigheden in hun directe leefomgeving. Of mensen een baan kunnen vinden, in veiligheid leven of bevredigende sociale relaties met anderen weten te onderhouden wordt voor een belangrijk deel bepaald door waar ze wonen, werken en leven. Iemand die in Ommen woont, zal bijvoorbeeld weinig welvaartsdaling ervaren als de natuurgebieden in de Randstad kleiner worden. De BWI is een hulpmiddel voor het scherper krijgen waar beleid zich op zou kunnen richten. Het biedt handvatten bij het inzichtelijk maken van welke kansen en uitdagingen een regio precies heeft en kan zo een startpunt zijn voor het ontwikkelen van lokale en regionale welvaartsinitiatieven.

Brede welvaart terug op pre-crisisniveau

De Brede Welvaartsindicator en het bbp per hoofd van de bevolking hebben in Nederland duidelijk een ander verloop (zie figuur 2.2a). Tot 2009 vertoont zowel

het bbp als de BWI een opwaartse ontwikkeling. In 2009 daalde het bbp echter sterk, terwijl de brede welvaart nagenoeg gelijk bleef. In die periode hielden veel bedrijven nog vast aan hun werknemers en bleven de lonen stijgen. Vanaf 2010 begint de brede welvaart te dalen, om in 2013 het dieptepunt te bereiken. Toen was de werkloosheid sterk toegenomen en daalde het subjectieve welzijn (geluk en tevredenheid) van mensen. Terwijl de economische groei na 2013 flink aantrok, nam de brede welvaart sindsdien slechts mondjesmaat toe. Pas vanaf 2015 werd onze brede welvaart snel groter, om pas afgelopen jaar terug te komen op het niveau van voor de crisis.

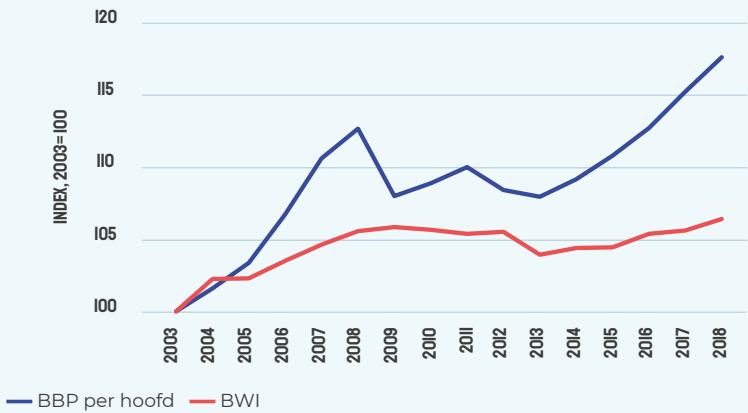
De groei van de brede welvaart in 2018 kan met name worden toegeschreven aan ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. De werkloosheid daalde van 4,9 procent in 2017 naar 3,8 procent in 2018. Daardoor steeg het gemiddelde besteedbaar inkomen, dat samen met de lagere werkloosheid de voornaamste oorzaak was van de groei van de brede welvaart (zie figuur 2.2b). Mogelijk zorgt de lagere werkloosheid ervoor dat mensen hun familie en vrienden gemiddeld iets minder vaak zien en is zij ook de oorzaak van de iets slechtere balans tussen werk en privé. Nederlanders maken gemiddeld meer uren. Hoewel de Brede Welvaartsindicator dus verder kijkt dan materiële welvaart is de groei in 2018

wel grotendeels materieel van aard. De enige noemenswaardige daling zien we in de woontevredenheid. Minder Nederlanders zijn tevreden met hun huidige woning, wat zeer waarschijnlijk te maken heeft met de beperkte mogelijkheden van vooral starters. Zij kunnen door de gestegen prijzen en aangescherpte leennormen moeilijker een eerste huis kopen.³⁷ Tot slot zien we dat met de toegenomen materiële welvaart ook de belasting van het milieu is Grote regionale verschillen BWI

De regionale verschillen in brede welvaart zijn tamelijk groot (zie figuur 2.2c). De inwoners van Het Gooi en Vechtstreek, Zuidwest-Drenthe en Alkmaar en omgeving genieten de hoogste brede welvaart. Hier zijn de mensen over het algemeen gezond, hoog opgeleid, gelukkig en tevreden met hun huis. Daarnaast is de veiligheid hoog en de werkloosheid laag in deze gebieden. Wat ook meetelt is dat de inwoners van Het Gooi en Vechtstreek gemiddeld genomen een hoger inkomen hebben. De brede welvaart is beduidend lager in de stedelijke regio's Agglomeratie 's-Gravenhage, Groot-Amsterdam, Zaanstreek en in mindere mate Groot-Rijnmond. Dat de stedelijke regio's laag scoren, komt vooral door negatieve effecten van verstedelijking. Die regio's zijn gemiddeld genomen minder veilig en ze scoren slechter op milieu. Ook werk en privé zijn er minder goed in balans, wat past

FIGUUR 2.2a

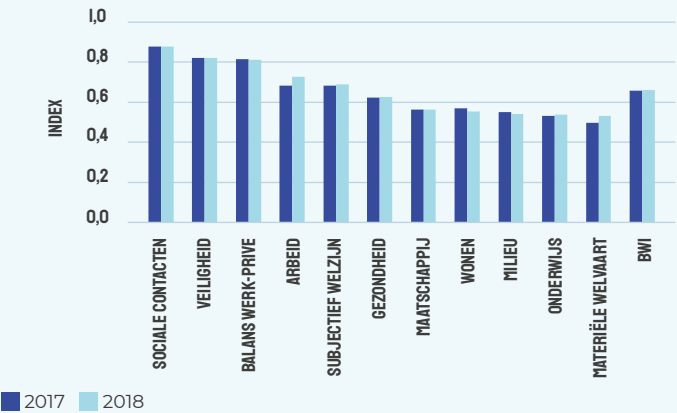
ONTWIKKELING BWI EN BBP PER INWONER IN NEDERLAND; 2003–2018

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht.

FIGUUR 2.2b

DIMENSIES LANDELIJKE BREDE WELVAART; 2017 EN 2018

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht.

FIGUUR 2.2c

bij de drukte van de stad. Ze vallen echter het meeste op door de lage woontevredenheid van hun inwoners. De verklaring hiervoor ligt grotendeels in de gestegen prijzen van huur- en koopwoningen. Stedelijkheid is echter niet de enige factor achter een lage brede welvaart. Ook in een aantal regio's aan de randen van het land, vooral Delfzijl en omgeving en Zuid-Limburg, is de brede welvaart lager dan gemiddeld. In die regio's is de woontevredenheid laag, al dan niet verklaard door schade als gevolg van aardbevingen. De knelpunten zijn daar ook gerelateerd aan de arbeidsmarkt. Het opleidingsniveau ligt gemiddeld lager, de werkloosheid is hoger en er zijn meer flexibele arbeidscontracten. Met als resultaat een lager gemiddeld inkomen.

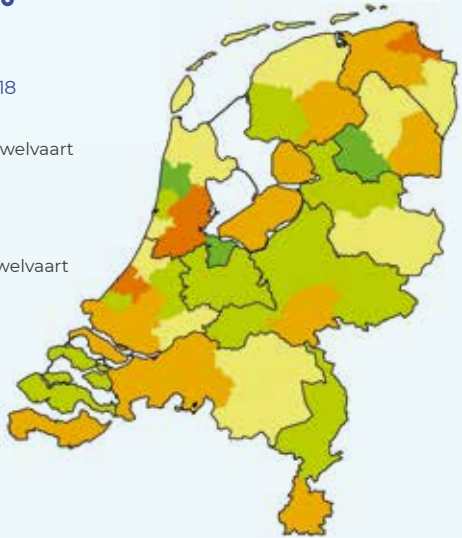
Hoge brede welvaart in Regio Zwolle

De brede welvaart in Regio Zwolle is hoger dan gemiddeld in Nederland. Als we de regio vergelijken met de twaalf provincies, dan blijkt zelfs dat de inwoners van Regio Zwolle na Utrecht de hoogste brede welvaart genieten (zie figuur 2.2d). Ook als we kijken naar de elf onderliggende dimensies, doet Regio Zwolle het goed. De inkomens en het onderwijsniveau liggen iets lager, maar op woontevredenheid, welzijn, sociale contacten, werk-privébalans en vooral veiligheid staat de regio er veel beter voor (zie figuur 2.2e).

BWI NAAR REGIO

BWI-scores per
COROP-regio; 2018

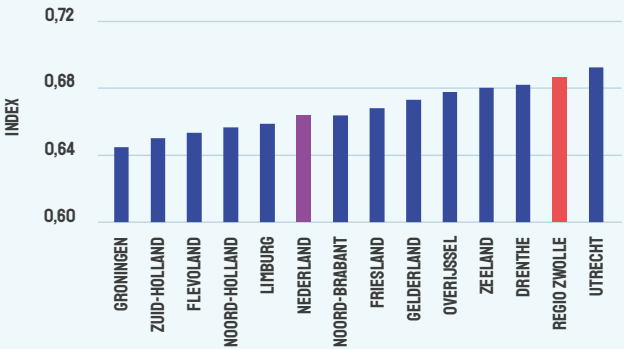
- Hoogste brede welvaart
-
-
- Laagste brede welvaart

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht.

FIGUUR 2.2d

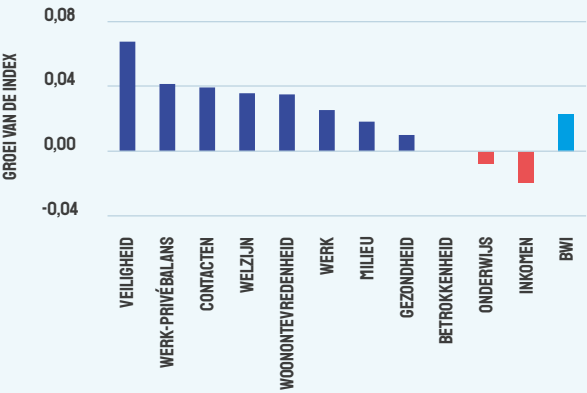
BWI REGIO ZWOLLE, PROVINCIES EN NEDERLAND

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht.

FIGUUR 2.2e

SAMENSTELLING BWI REGIO ZWOLLE

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht.

ALGEMEEN DIRECTEUR

NOVON SCHOONMAAK

**ELBERT JAN
HESSE**

‘SCHOONMAAKWERK IS MENSENWERK’

Tekst: Mirjam van Huet, MCM tekst

Novon Schoonmaak is door provincie Overijssel benoemd tot ‘ambassadeur sociale innovatie’, vanwege het sociale werkgeverschap. Algemeen directeur Elbert Jan Hesse deelt zijn visie op het vinden en binden van werknemers én de toekomst van platforms in de schoonmaakbranche.

‘Het is moeilijk om mensen te krijgen’, valt Hesse met de deur in huis. ‘Dat geldt voor alle branches en dus ook voor de schoonmaakbranche. Vroeger kregen we genoeg sollicitanten door mond-tot-mondreclame van bestaande werknemers. Tegenwoordig hebben we drie mensen aan het werk die personeel werven.’ Met een historisch lage werkloosheid (3,3 procent in 2018) en juist veel nieuw ontstane vacatures (ruim 58.000 in 2018) is de krapte op de regionale arbeidsmarkt één van de knelpunten voor groei van de regionale economie. Dat stemt Hesse absoluut niet negatief. ‘We kunnen meehuilen met de media of bedenken hoe we mensen vinden.’

Novon bedacht een nieuwe werkvorm. Waar hun schoonmakers voorheen meestal in de vroege ochtend of in de avond kantoren schoonmaakten, doen ze dat nu zo veel mogelijk tijdens kantooruren. Gewoon wanneer de gebruikers van de ruimtes aan het werk zijn.

‘We hebben mobiele teams die meerdere locaties op een dag bezoeken. Bijvoorbeeld tussen 10.00 en 17.00 uur’, zegt hij. Het voordeel van deze formule is

dat Novon mensen over het algemeen tussen de 25 en 32 uur werk in de week kan bieden. En houdt mensen bij de club.’ Het is lastig om volgens de oude werkwijze mensen een flinke werkweek te bieden, legt Hesse uit. ‘Mensen die ’s avonds tot 21.00 uur werken, staan natuurlijk liever niet in alle vroegte op om rond 6.00 uur weer te beginnen. Bovendien hebben de meeste mensen een gezin en een sociaal leven, dat is niet te combineren met dag in dag uit zulke werktijden.’

Tevredenheidsonderzoek

De oplossing – schoonmaken tijdens kantooruren – bedacht de directie van Novon niet alleen. Een uitgebreid werknemerstevredenheidsonderzoek vormde de basis. ‘Daaruit bleek dat de meeste collega’s meer uren wilden werken. Om aan een volledige werkweek te komen, waren ze bij meerdere schoonmaakbedrijven actief. In sommige gevallen hebben we de mensen meer uren kunnen aanbieden.’

De inzet van mobiele teams die binnen de kaders van ‘tussen 10.00 en 17.00 uur’ hun eigen dagplanning maken, dat vraagt nogal wat van de zelfstandigheid van de mensen, toch? Dat is een aanname waarmee Hesse spontaan korte metten maakt: ‘We hebben in de schoonmaakbranche en in de maatschappij verzonnen, dat we als werkgever voor onze mensen moeten nadenken. Natuurlijk vraagt het om zelfstandigheid, maar onze collega’s

‘ONDERLING UREN VERREKENEN VIA PLATFORMS’

hebben over het algemeen allemaal een huis, een hypotheek, een partner en een gezin. Waarom zouden ze hun werkdag niet kunnen regelen?’

Van de klant is ook flexibiliteit nodig. Die moet immers even omschakelen naar de nieuwe situatie waarin de schoonmaker de bureaus afstofte terwijl mensen achter hun computer zitten. ‘Voor de meeste klanten is dat geen probleem. De meeste zeggen, ‘als we dan maar wel dezelfde gezichten zien’. En dat is nou juist een stuk makkelijker dankzij de nieuwe toedeling van uren.’

Duurzaam

De vooruitstrevende visie van Novon op het vinden en binden van werknemers komt voort uit de ambitie om ‘het duurzaamste schoonmaakbedrijf van

Nederland’ te worden. ‘Als we dat willen, moeten we ons richten op fijn werken voor onze mensen, want schoonmaakwerk is mensenwerk.’

Door daar aandacht aan te besteden, kun je volgens Hesse een hoop mensen enthousiast krijgen voor een baan binnen je bedrijf. ‘Het is echt niet alleen maar de schaarste aan professionals, waardoor bedrijven moeite hebben om mensen te krijgen. Het is in sommige gevallen ook de cultuur of structuur van een bedrijf. Ben je wel interessant voor werknemers? Veel bedrijven zijn nog hiërarchisch georganiseerd. Of de output per persoon weegt zo zwaar, dat de werknemer als mens te weinig aan bod komt. En in deze tijd, waarin werknemers de keuze hebben, kiezen ze voor een bedrijf waar ze met plezier werken.’

‘SOCIALE INNOVATIE IS GEEN HOGERE WISKUNDE’

Sociale innovatie

Novon is samen met Hemmink B.V. en 5 andere bedrijven uit de provincie Overijssel benoemd tot ambassadeur op het gebied van sociale innovatie. Inmiddels is dat aantal uitgegroeid tot meer dan 10. ‘De provincie heeft dit team van ambassadeurs gevormd vanwege de arbeidsproblematiek, met als doel grotere problemen voor te zijn. Vijf keer in het jaar komen de ambassadeurs bij elkaar en we treden op als sprekers bij werkgeversbijeenkomsten. En natuurlijk kunnen we van gedachten wisselen met werkgevers die zoeken naar een manier om mensen te vinden.’

‘Sociale innovatie is geen hogere wiskunde’, volgens Hesse. ‘Als wij een nieuwe schoonmaaklijn nodig hebben, kijken we niet alleen wat in de branche wordt aangeboden en wat goed uit de tests komt. We vragen onze collega’s waar zij graag mee werken. Welke schoonmaakmiddelen, welke werkwagens, welke sopjes, welke stofzuigers. En dat schaffen we dan aan. Van onder naar boven werken.’

Platforms

Waar sommige schoonmaakbedrijven hun heil zoeken in online platforms voor het vinden van klanten, vindt Hesse dat voor Novon geen oplossing. ‘Wij worden er niet blij van. Het ‘verkeer’ via zulke platforms is vaak kort-

cyclisch. Een klant heeft een vraag en de aanbieder moet direct acteren. Bovendien zijn de matches die daar plaatsvinden, vaak puur prijsgedreven. Het gaat dan om de laagste aanbieding, in plaats van om de kwaliteit van de dienst. Wij kiezen liever voor aanvragen die bij ons passen. En of je bij elkaar past, daar komt je pas achter als je écht in gesprek bent. En dat werkt. Want Novon is in zeventien jaar tijd van 1,5 miljoen naar 35 miljoen omzet gegroeid. Dat hebben we allemaal zonder platforms gedaan.’

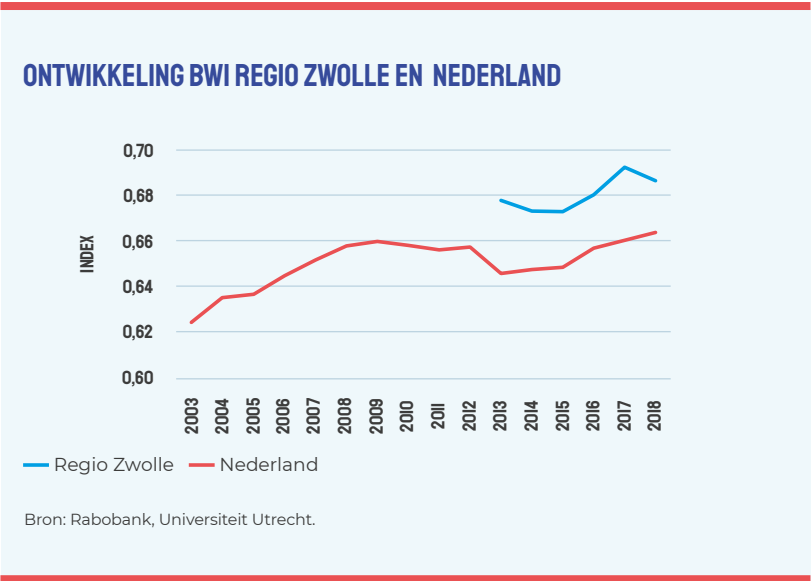
Community

Wel ziet Hesse toekomst in ‘communities’ waarin klussen en werknemers elkaar vinden. ‘Ik ben ervan overtuigd dat dat de volgende stap is. Zeker met de nieuwe generatie van mensen die alles digitaal afnemen. Ik denk dan aan een community van mensen die willen schoonmaken. En trouwens, misschien ook wel als horecamedewerker of beveiliging willen werken. Een bundeling van facilitaire beroepen dus. Mensen die bij hun werkgever net niet aan genoeg uren komen, kunnen via zo’n community extra uren maken. Het mooiste zou het zijn als die uren dan door het platform en de werkgever onderling werden verrekend. Dan ben je je werknemer echt van dienst.’

De ruim bovengemiddelde positie lijkt bovendien structureel. Sinds 2013, het eerste meetmoment van de brede welvaart in de regio, is het verschil met Nederland niet veel veranderd (figuur 2.2f). Wel valt op dat de regio en het land zich niet altijd in dezelfde richting ontwikkelen. Zo begon het landelijke herstel van de brede welvaart in 2014, terwijl dat herstel in Regio Zwolle tot 2016 op zich liet wachten. Regio Zwolle maakte in de twee jaren daarna wel een forse inhaalslag. Maar het meest opvallend is de daling van de brede welvaart in 2018, terwijl die in Nederland gestaag doorgroeide.³⁸

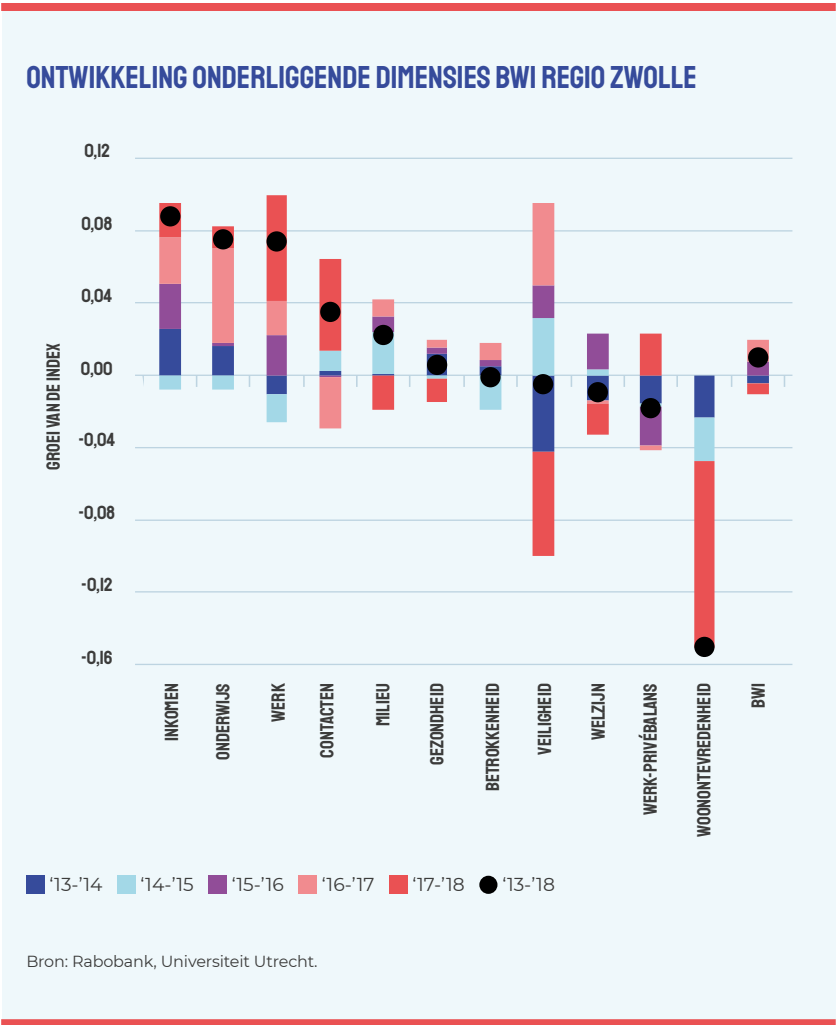
De verklaring voor de ontwikkeling van de brede welvaart ligt in die van de onderliggende dimensies. In figuur 2.2g is de groei van elke dimensie per jaar en voor de hele periode 2013–2018 weergegeven. Daaruit blijkt dat inkomen en werk in die tijd veel bijdroegen aan de brede welvaartsgroei. Hoewel brede welvaart verder kijkt dan economische groei, is de groei van de brede welvaartsindicator in de afgelopen jaren dus wel vooral materieel van aard. In inkomen loopt de regio achter op Nederland als geheel, maar de positieve ontwikkeling daarin is vergelijkbaar met Nederland. En hoewel Regio Zwolle nog iets achterloopt op onderwijs, is die achterstand in de afgelopen jaren nagenoeg goedge maakt. De groei van de werkgelegenheid en de inkomens lijkt, de hele periode bekeken, niet ten koste te gaan van het milieu,

FIGUUR 2.2f

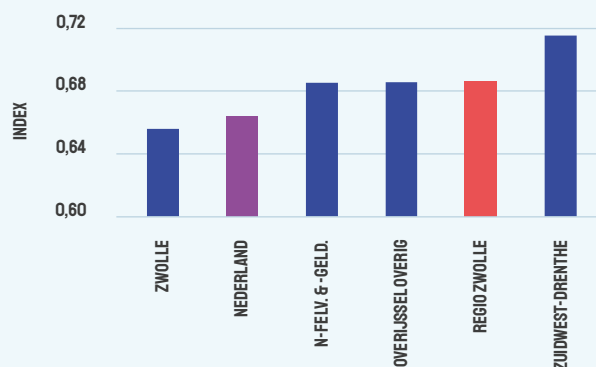
maar we zien hier in 2018 wel de eerste haarscheurtjes ontstaan. Deze afruil zien we landelijk ook. De groeiende economie, met onder andere als gevolg meer verkeer op de weg, raakt het milieu. Ook de minder goede balans tussen werk en privé is te koppelen aan het feit dat meer mensen een baan hebben en/of meer werken. Gegeven de doelstelling om onderdelen van brede welvaart te versterken zonder afbreuk te doen aan andere dimensies, zijn dit ontwikkelingen waar men voor zou moeten waken. Opvallend is overigens wel dat de inwoners van de regio tegelijkertijd meer sociale contacten hebben.

FIGUUR 2.2g

FIGUUR 2.2h

BWI PER REGIO ZWOLLE DEELGEBIED

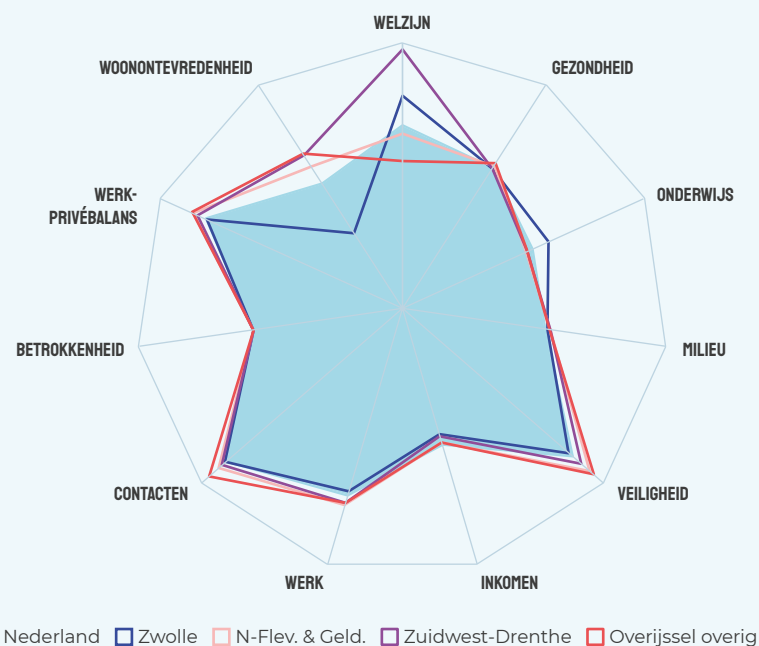

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht.

FIGUUR 2.2i

SAMENSTELLING BWI REGIO ZWOLLE DEELGEBIEDEN

Bron: Rabobank, Universiteit Utrecht.

De meest opvallende ontwikkeling sinds 2013 is de fors gedaalde woontevredenheid. Hierin is de regio beslist niet uniek, maar de daling is wel sterker dan landelijk. Vooral het laatste jaar valt op. Ook dit is mogelijk toe te schrijven aan de groeiende economie. De afgelopen jaren zien we de huizenprijzen sterk stijgen en vissen vooral starters vaak achter het net. Dit zien we terug in de gedaalde woontevredenheid.

Niet één pot nat

Met zo'n 740 duizend inwoners is Regio Zwolle groter dan de vijf kleinste provincies van Nederland. Binnen het gebied zien we dan ook grote verschillen. De brede welvaart is het hoogst in Zuidwest-Drenthe en het laagst in de stad Zwolle. Noord-Flevoland, Noord-Gelderland en Overijssel overig zitten

daartussenin en hebben een brede welvaart die gelijk is aan de regio als geheel (zie figuur 2.2h).³⁹ Onderliggend zijn de verschillen groter, waarbij we vooral een verschil zien tussen de stad Zwolle en de rest van de regio. De stad wordt gekenmerkt door een lagere veiligheid, een hogere werkloosheid, meer flexibele arbeidscontracten, een minder goede werk-privébalans, minder sociale contacten, een hoger opleidingsniveau, maar bovenal een veel lagere woontevredenheid (figuur 2.2i). Deze uitkomsten zijn niet vreemd voor een stad en zien we in nog sterkere mate in de grotere steden in de Randstad. De verschillen in brede welvaart tussen de deelgebieden maken duidelijk dat Regio Zwolle niet als één homogeen gebied kan worden beschouwd. Elk deelgebied, en daarbinnen elke gemeente en op sommige terreinen zelfs elke wijk en buurt, heeft haar eigen sterke eigenschappen en uitdagingen.

2.2 Menselijk kapitaal

Regio Zwolle groeit door naar 745 duizend inwoners

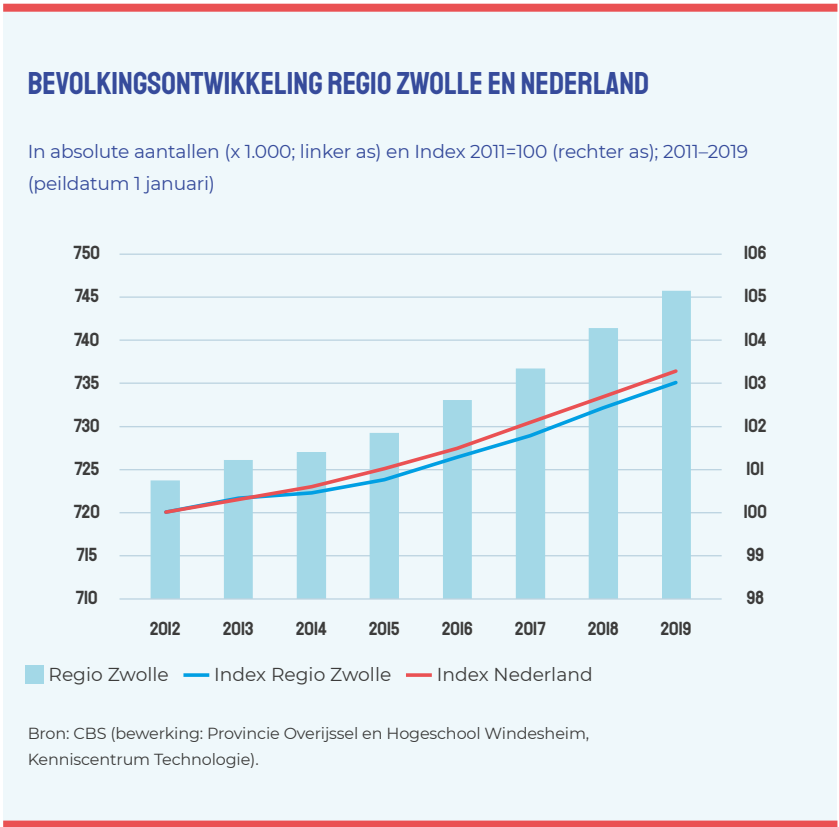
Ontwikkelingen aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt, hoeveel menselijk kapitaal ter beschikking staat, worden in belangrijke mate bepaald door demografische ontwikkelingen. De beroepsbevolking komt voort uit de algehele bevolking (zie ook tekstbox opbouw arbeidsmarkt). De éénentwintig gemeenten waaruit Regio Zwolle bestaat, telden op 1 januari 2019 tezamen 745.717 inwoners. Van de totale Nederlandse bevolking was op dat moment 4,3 procent woonachtig in Regio Zwolle. In de periode 2012–2019 steeg het inwoneraantal in Regio Zwolle en Nederland met respectievelijk 3,0 en 3,3 procent, wat overeenkomt met een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,38 en 0,41 procent. Sinds 2014 is sprake van een afwijkende groeiontwikkeling. Vanaf dat jaar is de bevolking in Nederland verhoudingsgewijs iets harder gegroeid dan in de Regio Zwolle. Tot die tijd lag de jaarlijkse groei nagenoeg op hetzelfde niveau (zie figuur 2.3a).

Bevolkingsgroei met verschillende snelheden

De groei van de bevolking van Regio Zwolle is niet gelijkmatig verspreid over de ruimte. De ene gemeente groeit harder dan de andere gemeente. En er is zelfs een gemeente gekrompen qua aantal inwoners. Figuur 2.3b geeft weer de bevolkingsgroei per gemeente over de periode 2011–2019. Het geeft tevens een indruk van hoe de groei per gemeente is opgebouwd: saldo van geboorte en sterfte (natuurlijk verloop) en vestigingssaldo (migratie vanuit binnen- en buitenland).

Met een toename van 7.000 en 3.000 inwoners vond de meeste groei, in absolute zin, plaats in respectievelijk Zwolle en Kampen, op enige afstand gevolgd door Urk met een groei van 2.000 inwoners tussen 2011 en 2019. Kijken we naar groeipercents van de top 3 van groeigemeenten in Regio Zwolle, dan wisselen Zwolle en Urk van positie. Urk kende een groei van ruim 11 procent, Kampen van bijna 7 procent en Zwolle 6 procent. Staphorst (+5 procent) en Dalfsen (+ 4,5 procent) vallen net buiten deze top 3. De enige gemeente die gekrompen is tijdens de meetperiode is Westerveld. Hoewel het om kleine aantallen gaat is per saldo het aantal inwoners met 17 gedaald, wat gelijk staat aan een krimp van 0,1 procent.

FIGUUR 2.3a

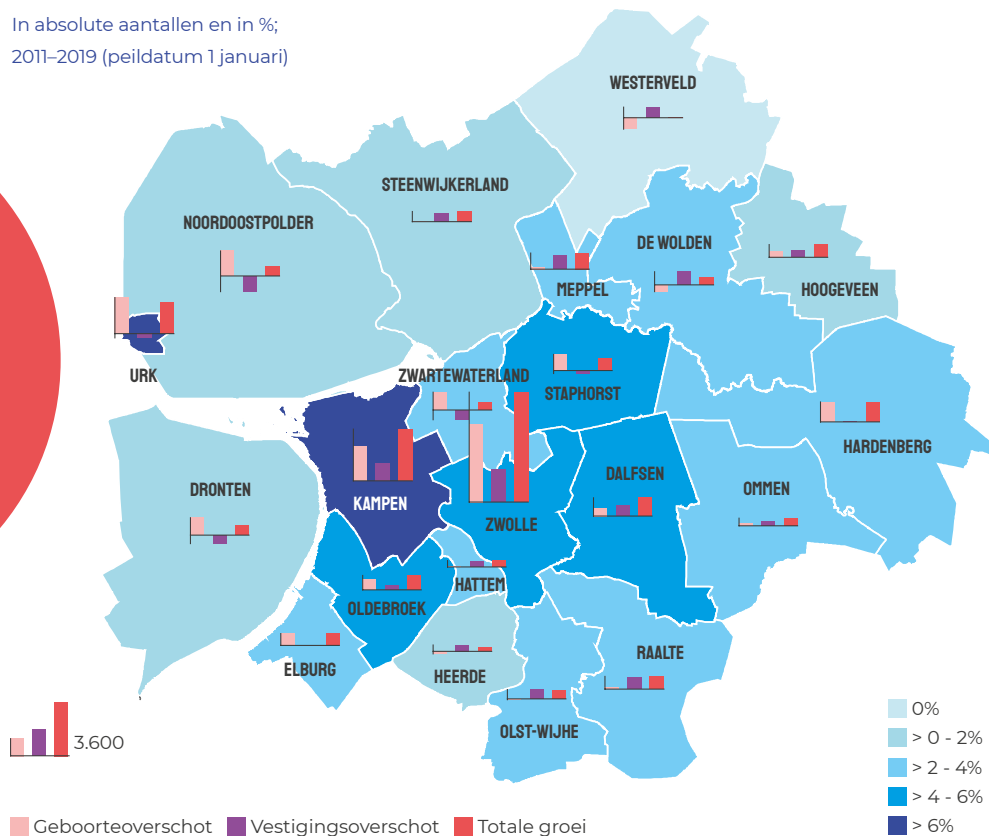

Door het geboorte- en vestigingsoverschot inzichtelijk te maken kunnen we een beter beeld krijgen van wat er achter de bevolkingsgroei (- en krimp) schuil gaat. In totaal is in Regio Zwolle, tussen 2011 en 2019, het aantal inwoners met bijna 25.000 gegroeid. De meeste groei komt voort uit de autonome factor natuurlijk verloop. Het geboorteoverschot bedroeg ongeveer 17.500 en het vestigingsoverschot 7.500. Maar wat voor Regio Zwolle in zijn geheel geldt, geldt niet voor veel afzonderlijk gemeenten binnen de regio. Het blijkt dat in meer dan de helft van de gemeenten (elf om precies te zijn) het vestigingssaldo het geboortesaldo overtreft, daar was migratie de afgelopen jaren de grootste bron van groei. De ontwikkeling van het vestigingssaldo, hangt nauw samen met de gunstige economische ontwikkeling die de regio doormaakt. De mix van een aantrekkende regionale arbeidsmarkt en een zich herstellende woningmarkt geeft een impuls aan de migratie. Maar gunstige

FIGUUR 2.3b

SAMENSTELLING EN RUIMTELIJKE VERDELING BEVOLKINGSONTWIKKELING REGIO ZWOLLE

In absolute aantallen en in %;
2011–2019 (peildatum 1 januari)

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel).

arbeidsmarktomstandigheden geven evengoed een impuls aan de ontwikkeling van het geboortesaldo. Een hoog geboortesaldo duidt op de aanwezigheid van veel jonge gezinnen, waarbij het geboortecijfer sterk wordt beïnvloed door de mate van zekerheid over de toekomst, naast specifieke religieus-culturele aspecten die in sommige gemeenten in Regio Zwolle een grote rol spelen. Zekerheden voortvloeiend uit van het hebben van werk, maar ook het kunnen beschikken over een betaalbare en passende woning dragen dan bij aan een hoger geboortesaldo.

Zo zien we in Regio Zwolle relatief hoge geboorteoverschotten in Hardenberg, Kampen, Staphorst, Zwartewaterland en Zwolle en in de Flevolands gemeenten. Bij die laatsten valt op dat de vestigingssaldi negatief zijn over de periode 2011–2019. Een tegenovergesteld beeld zien we in gemeenten als Westerveld, De Wolden, Olst-Wijhe en Heerde. Daar is sprake van negatieve geboortesaldi, duidend op relatief weinig jonge gezinnen (en relatief veel ouderen). Voor wat betreft de herkomst en bestemming van binnenlandse verhuizers zagen we in voorgaande edities van de Regio Zwolle Monitor dat er een paar duidelijke bewegingen vanuit en naar Regio Zwolle zijn waar te nemen. Eén beweging vindt vooral plaats tussen relatief ver weggelegen grote (universiteits-)steden. Aan deze steden ‘verliest’ Regio Zwolle hoofdzakelijk haar inwoners. Maar tegelijkertijd is ook een aanzienlijk aantal vestigers afkomstig uit deze steden. Een andere prominente beweging is die tussen de nabijgelegen, veelal direct omliggende, gemeenten. Per saldo ‘wint’ Regio Zwolle zijn binnenlandse nieuwkomers vooral van deze gemeenten. Een deel van de verklaring van het binnenlandse migratiepatroon ligt verscholen in de kenmerken van de vertrekkers en vestigers en de aantrekkingskracht van de stad Zwolle. Zwolle trekt vooral jongvolwassenen aan, die voor opleiding, werk of stedelijke voorzieningen komen. Ook verhuizen meer mensen van halverwege de twintig naar Zwolle dan dat er vertrekken. Van deze vertrekkers, die vaak verhuizen om elders te gaan studeren, keert overigens een behoorlijk deel na afronding van hun opleiding weer terug naar bekend terrein.

FIGUUR 2.3c

WERKZAME EN WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Aandelen van de beroepsbevolking in %; 2018

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Weer meer mensen aan het werk

Eind 2018 hadden 384.000 personen woonachtig in Regio Zwolle een baan. Dit is bijna 4,5 procent van het totaal aantal werkenden in Nederland. We zien in figuur 2.3c dat, afgezet tegen de beroepsbevolking, in Regio Zwolle 96,7 procent daadwerkelijk werkzaam was; 3,3 procent was werkloos. Verder blijkt dat in Nederland als geheel verhoudingsgewijs een iets kleiner deel van de beroepsbevolking een baan had. Van de beroepsbevolking is 96,2 procent geregistreerd als werkende; 3,8 procent was werkloos. Hoe dan ook zijn de werkloosheidspercentages historisch laag te noemen.

In 2018 namen ongeveer 5.000 personen meer actief deel aan de arbeidsmarkt dan in het jaar ervoor. Dit leidde ertoe dat het totale arbeidsaanbod in Regio Zwolle in 2018 naar 398.000 personen is gegroeid (zie figuur 2.3e). De gunstige (regionaal-)economische omstandigheden zorgen voor een groeiende vraag naar arbeid, die onder andere niet-actieven beweegt om (weer) toe te treden op de arbeidsmarkt. Deze ontwikkeling komt tot uitdrukking in de groei van de arbeidsparticipatie. Uitgedrukt als bruto participatiegraad, het aandeel van de

beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking, was in 2018 de arbeidsparticipatie opgelopen tot 72,7 procent (0,6 procentpunt hoger dan in 2017). Na jaren waarin de arbeidsparticipatie nauwelijks veranderde, nam in Nederland als geheel de arbeidsparticipatie in 2018 weer enigszins toe (+0,4 procentpunt). Hieruit ontstaat het beeld dat de omstandigheden op de arbeidsmarkt in Regio Zwolle, in vergelijking met de rest van Nederland, relatief meer mensen in staat stelt betrokken te (willen) zijn bij betaalde arbeid in de samenleving.

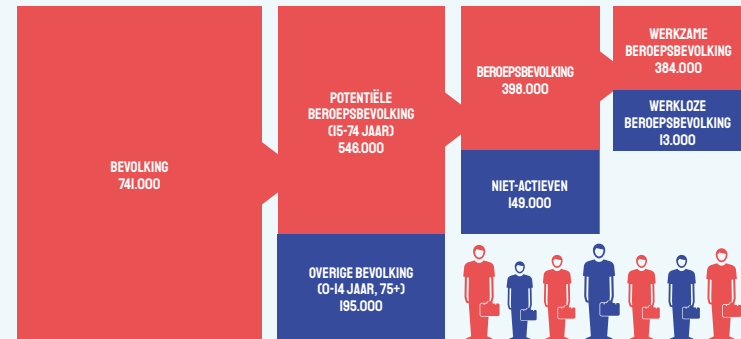
FIGUUR 2.3d

OPBOUW ARBEIDSMARKT

In figuur 2.3d wordt de opbouw van de arbeidsmarkt in Regio Zwolle schematisch weergegeven. Dit is gedaan in een aantal voor de arbeidsmarkt relevante categorieën. Alle mensen tussen de 15 en 74 jaar worden tot de potentiële beroepsbevolking gerekend (conform internationale definities). Zij zouden in potentie kunnen werken. Kinderen jonger dan 15 jaar (leerplicht) en ouderen vanaf 75 jaar (pensioen) zijn hiervan vrijgesteld. Zij zijn ingedeeld in de groep overige bevolking. Van de potentiële beroepsbevolking werkt een groot deel of is werkloos (dat wil zeggen: wenst werk, is beschikbaar voor de arbeidsmarkt, en zoekt actief naar werk). Samen vormen deze twee groepen de beroepsbevolking; het feitelijke arbeidsaanbod. Niet-actieven zijn de mensen die niet kunnen werken (bijvoorbeeld door ziekte of zorgtaken), die niet willen werken, of die niet verwachten werk te vinden. In deze editie van de Regio Zwolle Monitor worden de definities van het CBS gehanteerd.⁴⁰

OPBOUW ARBEIDSMARKT REGIO ZWOLLE

In absolute aantallen (x 1.000)*; 2018

* Door afrondingsverschillen kunnen sommige totalen ongelijk zijn aan de som van de bestanddelen.

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

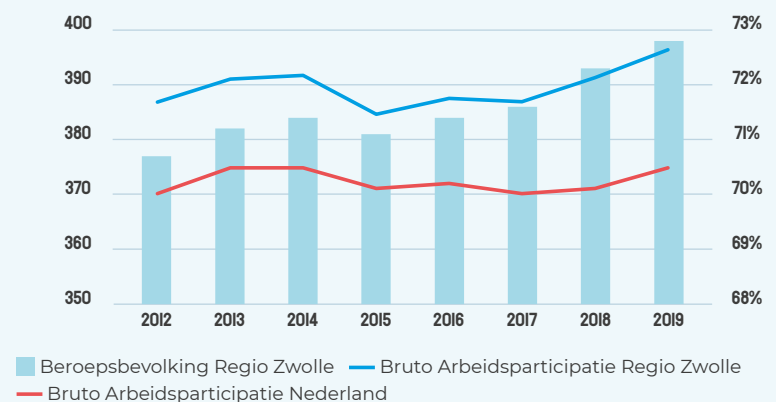
Historisch lage werkloosheid

De werkloosheid in Regio Zwolle is verder gedaald. In figuur 2.3f zien we dat eind 2018 in Regio Zwolle 3,3 procent van de beroepsbevolking werkloos was. Daarmee is de werkloosheid ten opzichte van een jaar eerder met 0,9 procentpunt gedaald, wat overeenkomt met een afname van ruim 3.500 werkloze personen. De arbeidsmarkt in Regio Zwolle presteerde in die zin beter dan de Nederlandse arbeidsmarkt, waar de werkloosheid 3,8 procent bedroeg (maar met 1,1 procentpunt gedaald is ten opzichte van het voorgaande jaar). Het CPB raamt dat de werkloosheid in Nederland zal stabiliseren op, respectievelijk, 3,4 en 3,5 procent in 2019 en 2020, wat nog steeds ver onder het gemiddelde ligt van 5,4 procent in de periode 2003–2018.⁴¹ De bodem lijkt daarmee zo ongeveer te zijn bereikt. En gezien het nu al historisch lage werkloosheidscijfer voor Regio Zwolle is het de vraag hoeveel verder die nog kan dalen.

FIGUUR 2.3e

BEROEPSBEVOLKING EN ARBEIDSPARTICIPATIE IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (x 1.000; linker as) en aandeel (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking in % (rechter as); 2011–2018

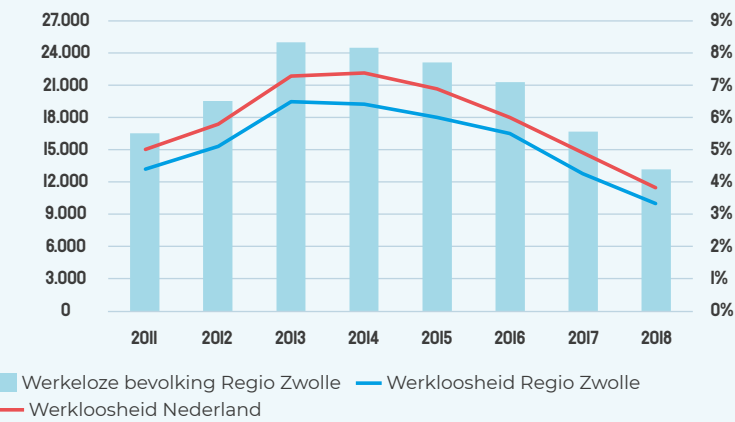

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 2.3f

WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING EN WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In absolute aantallen (linker as) en aandeel werkloze personen van de beroepsbevolking in % (rechter as); 2011-2018

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Opleidingsniveau stijgt, maar in mindere mate dan landelijk

Een veelgebruikte maatstaf voor de kwaliteit van het aanwezige menselijk kapitaal in een regio is het opleidingsniveau van de beroepsbevolking.

De kwaliteit van het aanwezige menselijk kapitaal hangt samen met het niveau van productiviteit, een samenhang die doorgaans sterk is.⁴⁸

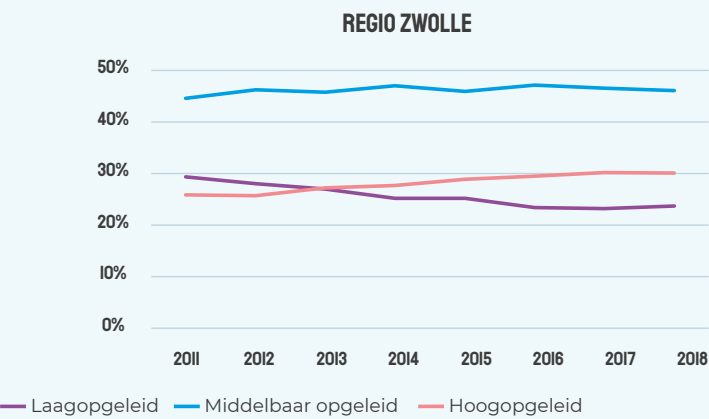
Door onderwijs worden werknemers in staat gesteld hun kennis en vaardigheden te vergroten en daarmee hun productiviteit. Daarnaast blijkt dat bij een hoger kwaliteitsniveau van het menselijk kapitaal de ontwikkeling van kennis en de adoptie van nieuwe technologieën sneller en effectiever kunnen plaatsvinden dan bij een minder hoog kwaliteitsniveau.

Als we naar de ontwikkeling van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking van Regio Zwolle kijken, dan zien we dat het de afgelopen jaren is toegenomen (zie figuur 2.3g). In 2018 was 30 procent van de beroepsbevolking hoogopgeleid. Zeven jaar eerder was dit nog 26 procent. Maar zetten we dit af tegen de landelijke ontwikkelingen, dan blijft de ontwikkeling van het aantal hoogopgeleiden achter. In 2018 bedroeg het aandeel hoogopgeleiden in Nederland 37 procent; in 2011 was dit nog 31 procent. Zowel in absolute zin als in vergelijking met Nederland is de

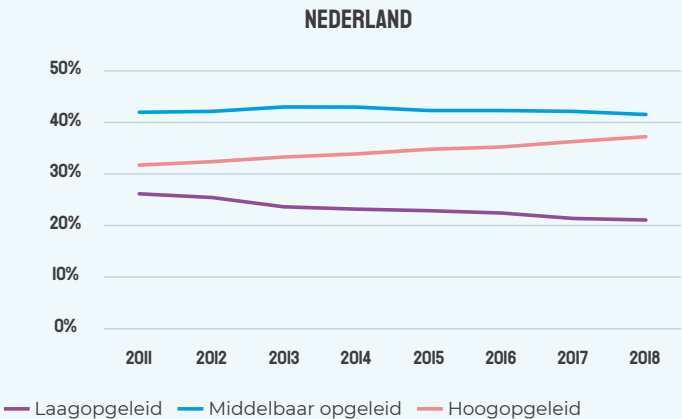
FIGUUR 2.3g

OPLEIDINGSNIVEAU BEROEPSBEVOLKING IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Verdeling naar opleidingsniveau Regio Zwolle (linker diagram) en Nederland (rechter diagram) in %; 2011-2018

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

beroepsbevolking in Regio Zwolle overwegend middelbaar opgeleid. In 2018 was 46 procent middelbaar opgeleid, een percentage dat de afgelopen jaren nauwelijks is veranderd. Relatief hard gedaald is het aandeel laagopgeleiden; in 2018 is 23 procent van beroepsbevolking laagopgeleid, 6 procentpunt lager dan in 2011. Regio Zwolle loopt hiermee vrijwel in de pas met de landelijke ontwikkeling.

Dat de beroepsbevolking van Regio Zwolle uit relatief veel middelbaar opgeleiden bestaat, maakt de regio enigszins kwetsbaar. We zagen in de 2018-editie van de Regio Zwolle Monitor dat een deel van de beroepen die deze groep uitoefent dan wel kan uitoefenen onder druk staat: onder invloed van technologische ontwikkelingen dreigen in de (nabije) toekomst juist dit soort beroepen drastisch te veranderen of zelfs te verdwijnen.⁴³

REGIO ZWOLLE IN PERSPECTIEF: WERKLOOSHEID

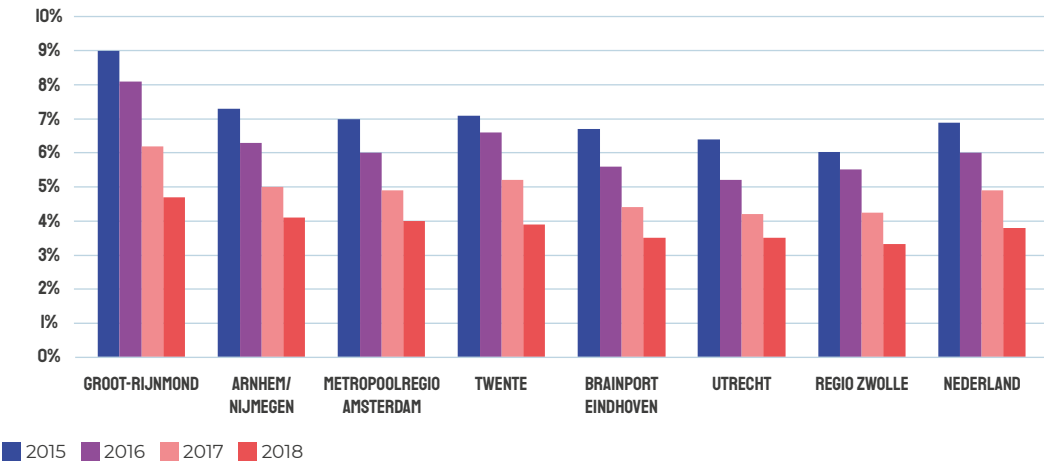
Door de werkloosheid in verschillende regio's naast elkaar te zetten, geven we een indruk van hoe de arbeidsmarkt in Regio Zwolle presteert in vergelijking met andere regio's . De regio's waarmee we Regio Zwolle vergelijken zijn de niet-Randstedelijke tech-regio's Twente en Brainport Eindhoven en de regio Arnhem/Nijmegen. De Randstedelijke regio's waarmee een vergelijking wordt gemaakt zijn Utrecht, Metropoolregio Amsterdam en de regio Groot-Rijnmond.⁴⁴

In figuur 2.3h zien we dat met een werkloosheid van 3,3 procent in 2018 de arbeidsmarkt van Regio Zwolle, afgemeten aan het werkloosheidspercentage, beter presteerde dan de arbeidsmarkten van de andere regio's. In de regio's Utrecht en Brainport Eindhoven lag de werkloosheid een fractie hoger; daar bedroeg de werkloosheid in 2018 3,5 procent. Landelijk bedroeg de gemiddelde werkloosheid 3,8 procent. In alle zeven regio's, en landelijk, vond een daling van de werkloosheid plaats ten opzichte van een jaar eerder. De daling van de werkloosheid in 2018 ten opzichte van 2017 schommelde in de meeste gevallen rond de 1,0 procentpunt. Zo bedroeg bijvoorbeeld de daling in Regio Zwolle 0,9 procentpunt en daalde het landelijk gemiddelde met 1,1 procentpunt. Opvallende uitschieter is Groot-Rijnmond, en in iets mindere mate Twente, waar de werkloosheid slonk met respectievelijk 1,5 en 1,3 procentpunt.

FIGUUR 2.3h

WERKLOOSHEID REGIONAAL VERGELEKEN

Aandeel werkloze personen van de beroepsbevolking in %; 2015–2018

Bron: CBS, Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

2.4 Leefomgeving

Stijgende woningprijzen, dalende huizenverkoop

Net als in de rest van Nederland is in 2018 de gemiddelde koopsom van bestaande koopwoningen in Regio Zwolle opnieuw fors gestegen ten opzichte van het voorgaande jaar (zie figuur 2.4a). De prijsstijging is zelfs hoger dan in eerdere jaren. Maar met een gemiddelde stijging van € 24.000 (+9,3 procent) stegen de woningprijzen in Nederland een stuk harder dan in Regio Zwolle, waar de gemiddelde stijging € 17.000 (+7,2 procent) bedroeg. Het heeft ertoe geleid dat de koopsommen nog verder uit elkaar zijn komen te liggen.

In tegenstelling tot de transactieprizen, daalde het aantal woningtransacties. Overigens daalde het aantal woningverkoop in Regio Zwolle relatief minder hard dan landelijk. In 2018 zijn 10.131 huizen van eigenaar gewisseld in Regio Zwolle. Hiermee nam het aantal verkopen met 5 procent af ten opzichte van een jaar eerder. Over dezelfde periode nam landelijk het aantal transacties af met bijna 10 procent.

Twee ontwikkelingen drukken het aantal woningverkoop. Allereerst zetten de aanhoudende prijsstijgingen de betaalbaarheid verder onder druk. Hierdoor daalt de vraag naar koopwoningen. Tegelijkertijd wachten doorstromers vaker met het te koop zetten van hun woning, totdat ze zelf een woning hebben gekocht. Zo wordt er een rem op het woningaanbod gezet.⁴⁵

Drooggekookte regionale woningmarkt

In figuur 2.4a zagen we reeds dat na sterke groeipercentages in de jaren 2014 tot en met 2017 – tussen de 20 en 30 procent – in 2018 het aantal woningtransacties in Regio Zwolle met 5 procent is afgenomen. Voor 2019 mag een

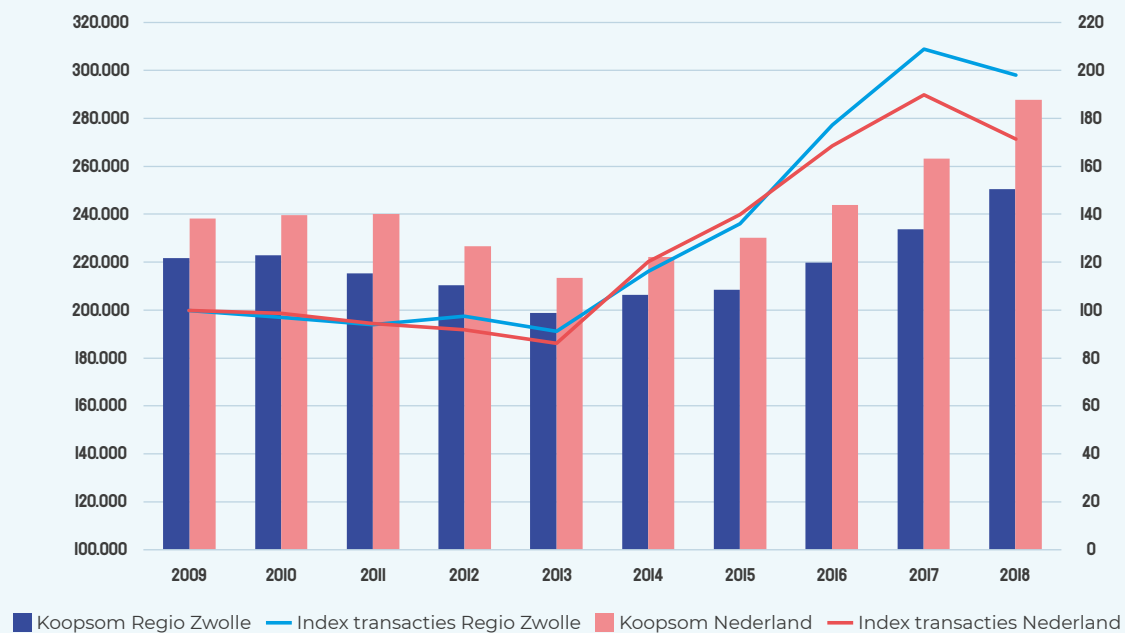
verdere daling worden verwacht. De afgelopen kwartalen wordt namelijk steeds meer zichtbaar dat het woningaanbod 'uitbodemt'. Onder invloed van gunstige economische ontwikkelingen en een gedaalde hypotheekrente, is sinds het hoogtepunt in 2013 het woningaanbod steeds verder gedaald. Van een recordaantal van 10.900 woningen in het derde kwartaal van 2013 naar een aanbod van iets meer dan 3.000 woningen in het tweede kwartaal van 2019.

De woningmarkt in Regio Zwolle kenmerkte zich de afgelopen jaren door een bijna continu afnemende hoeveelheid aangeboden woningen. Het aanbod dat per kwartaal 'nieuw' op de markt kwam, was kleiner dan het aantal verkochte woningen. Figuur 2.4b laat zien dat op de regionale woningmarkt het aanbod en de transacties elk kwartaal meer en meer naar elkaar toe zijn bewogen.

FIGUUR 2.4a

ONTWIKKELING GEMIDDELDE KOOPSOM EN AANTAL TRANSACTIES IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Gemiddelde koopsom in euro's (linker as) en Index aantal transacties (2009=100; rechter as); 2009–2018

Bron: Kadaster (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Hiermee vertoont het duidelijke tekenen van een 'drooggekookte' woningmarkt. De toegenomen druk op de woningmarkt komt uiteindelijk tot uiting in de prijs. Dit zagen we al in figuur 2.4a, waar onder andere is te zien dat de gemiddelde koopsom van bestaande koopwoningen in Regio Zwolle de laatste jaren keer op keer is gestegen.

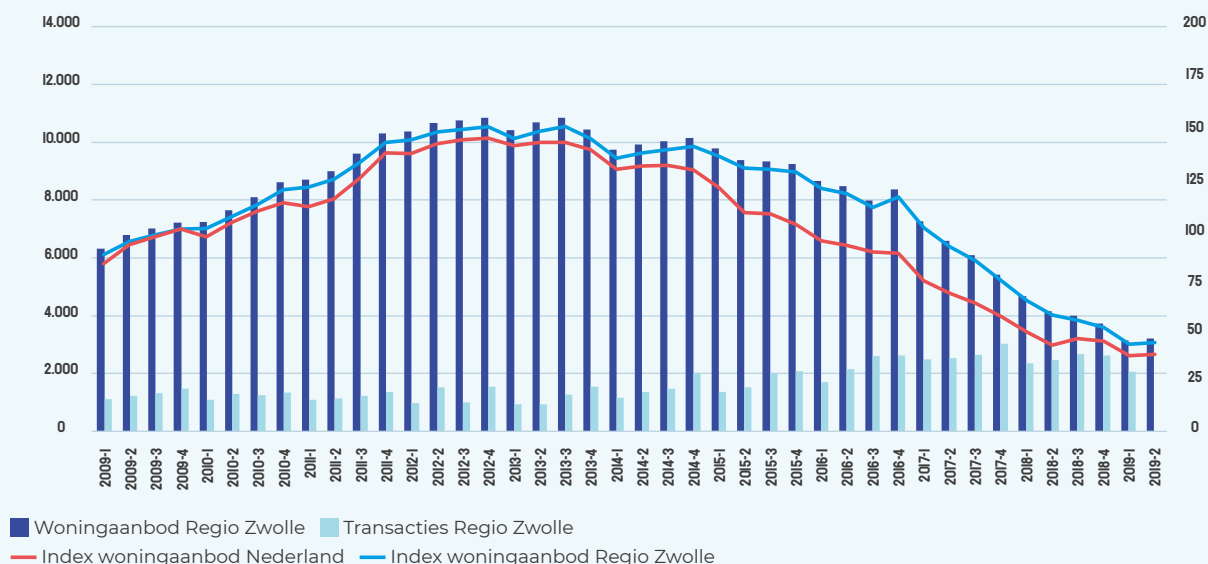
Gevarieerd beeld van de regionale woningmarkt

Figuur 2.4c bevat de door BPD ontwikkelde 'hittekaart van de woningmarkt'. Met deze kaart geven we inzicht in de variatie in de marktomstandigheden op de gemeentelijke koopwoningmarkten. Zo wordt in één oogopslag zichtbaar welke gemeenten in Regio Zwolle gekenmerkt worden door een sterke dan wel minder sterke woningmarkt (zie tekstbox).

FIGUUR 2.4b

ONTWIKKELING AANTAL AANGEBODEN KOOPWONINGEN EN TRANSACTIES

In absolute aantallen (linker as) en Index 2009/1e kwartaal=100 (rechter as); 2009–2019/2e kwartaal (per kwartaal)

Bron: Huizenzoeker.nl/ABF Research (bewerking: BPD Ontwikkeling en Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

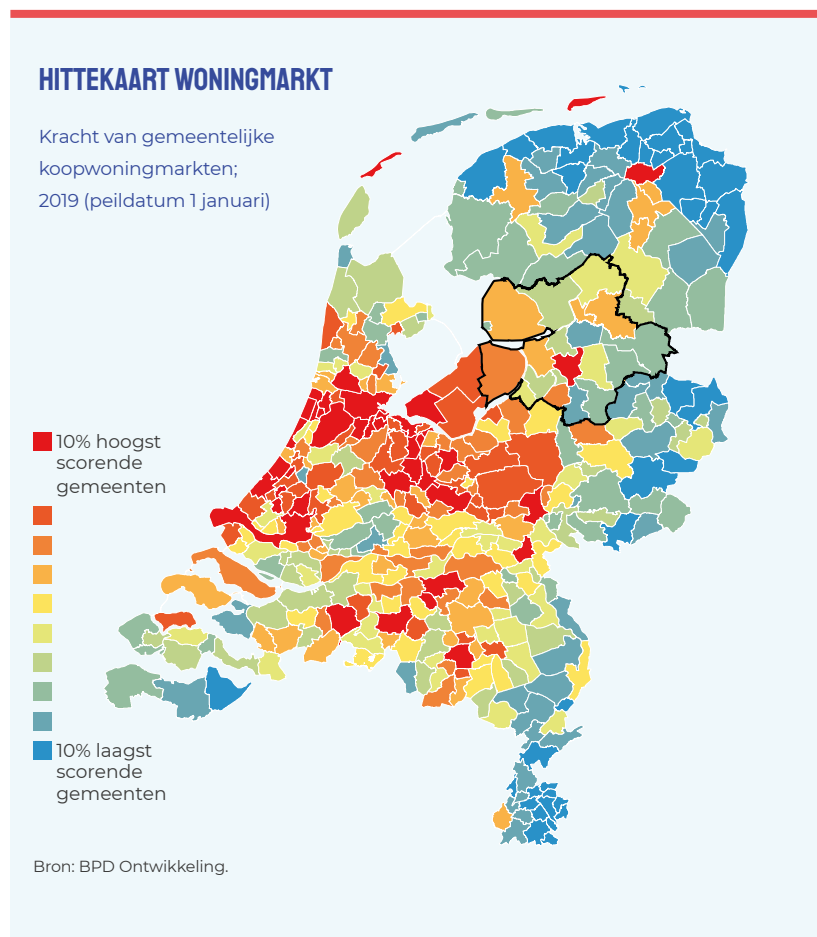
HITTEKAART WONINGMARKT

BPD Ontwikkeling heeft de zogeheten hittekaart van de woningmarkt ontwikkeld. Deze hittekaart geeft de variatie in de marktomstandigheden op de gemeentelijke koopwoningmarkten weer. Aan de hand van de hittegraad is af te leiden welke gemeenten gekenmerkt worden door een sterke dan wel minder sterke woningmarkt. De hittegraad is een samengestelde score die bestaat uit het marktvolume in een bepaald jaar, gecombineerd met de toekomstige huishoudensgroei tot 2025 in een gemeente. Het marktvolume in de bestaande markt is berekend door het aantal koopwoningtransacties te

vermenigvuldigen met de gemiddelde koopprijs. Om te voorkomen dat de omvang van een gemeente te zwaar telt, wordt gecorrigeerd door het marktvolume te delen door de voorraad koopwoningen. Een hoge score op de hittekaart kenmerkt zich door hoge prijzen en/of veel huizenverkopen, maar ook een sterke (verwachte) huishoudensgroei.

De kaart is een belangrijke graadmeter in de vastgoedbranche die marktpartijen richting geeft in de afweging waar te investeren. Prijs- en transactiegegevens zijn afkomstig van het Kadaster. Het CBS is leverancier van data over de omvang van de woningvoorraad en de verwachte huishoudensontwikkeling.

FIGUUR 2.4c

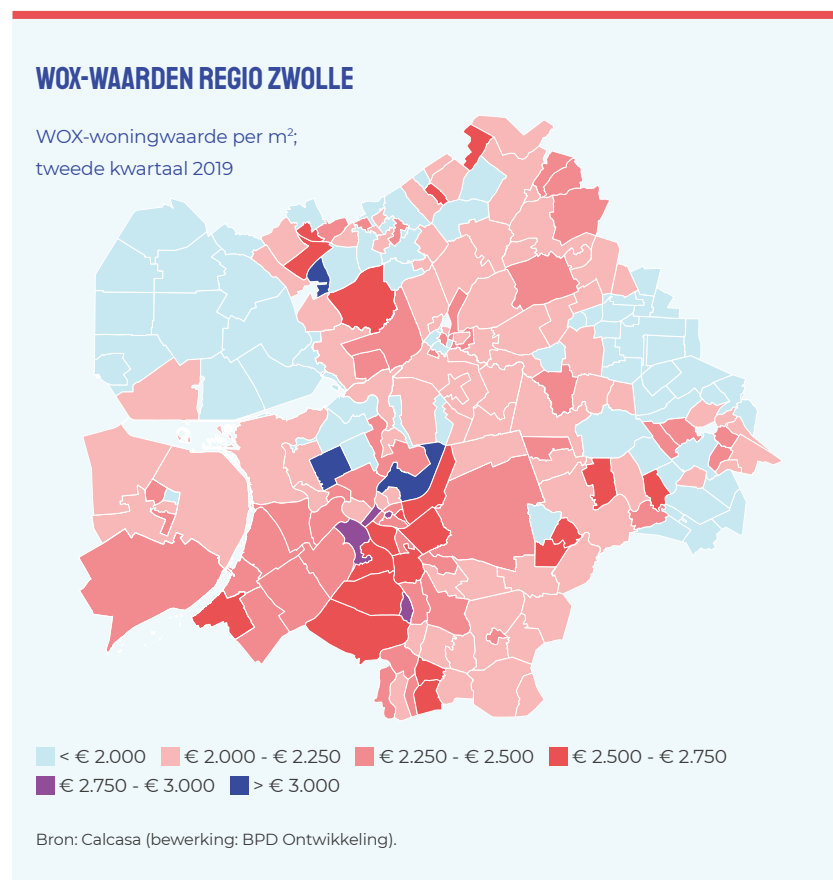

Aan de hand van de hittekaart kunnen we een ranking van gemeenten maken op basis van de druk op de woningmarkt. Hiermee krijgen we een indicatie voor de populariteit van steden als woonplaats. In 2019 wordt de top-3 gevormd door Amsterdam, Utrecht en Den Haag. Deze gemeenten worden op de voet gevolgd door een zestal kleine en middelgrote gemeenten die bekend staan als 'dure' woongemeenten. Dit zijn Blaricum, Laren, Wassenaar, Bloemendaal, Haarlem en Amstelveen. Gemeente Zwolle staat op plek 31 en schaart zich daarmee onder de 10 procent hoogst scorende gemeenten. In de regio scoren daarna de gemeenten Dronten en Heerde relatief hoog, gevolgd door De Wolden, Kampen, Noordoostpolder en Meppel. Dronten scoort hoog vanwege de verwachte huishoudensgroei (+1.840). De gemeente Heerde scoort hoog door het hoge prijsniveau. Aan de andere kant kunnen enkele gemeenten in Regio Zwolle, op basis van de hittekaart, getypeerd worden als

zwakkere woningmarkten. Met name de gemeenten Olst-Wijhe en Staphorst scoren relatief slecht.

De hittekaart laat zien dat de druk op de woningmarkt weer verder is toegenomen ten opzichte van 2018. Rondom de traditionele 'hotspots' Amsterdam, Rotterdam en Utrecht kleuren aangrenzende gemeenten steeds meer rood. Maar ook buiten Randstedelijk gebied, bijvoorbeeld bij steden zoals Groningen, Arnhem, Breda en Eindhoven, kleuren buurgemeenten roder dan voorheen. Een andere manier om de variatie in de regionale koopwoningmarkt te illustreren is het weergeven van de gemiddelde woningwaarde per gebiedseenheid. Figuur 2.4d toont de zogeheten WOX-waarde die de gemiddelde woningwaarde per vierkante meter per wijk weergeeft. De WOX-waarde houdt rekening met onder- of oververtegenwoordiging van de verkochte woningen ten opzichte van de bestaande woningvoorraad in een

FIGUUR 2.4d

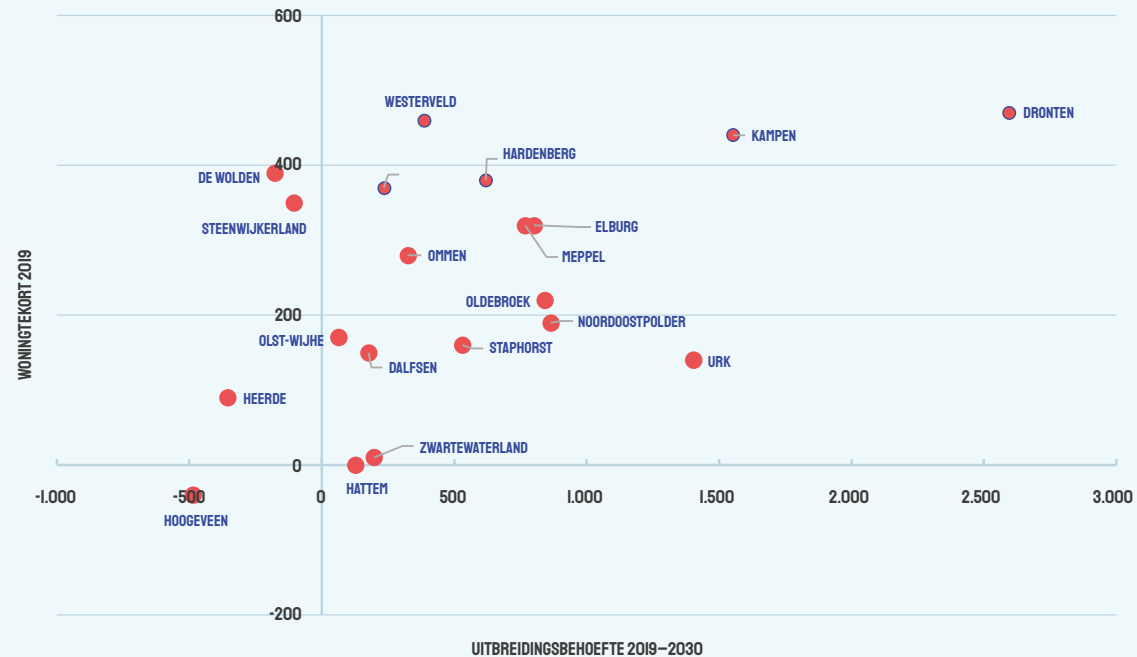

FIGUUR 2.4e

HUIDIG WONINGTEKORT EN VERWACHTE UITBREIDINGSBEHOEFTE REGIO ZWOLLE*

Ingeschat tekort aantal woningen in 2019 (verticale as) en ingeschatte uitbreidingsbehoefte aantal woningen (2019-2030) (horizontale as) per Regio Zwolle gemeente

* Omwille van de leesbaarheid is de gemeente Zwolle weggelaten uit de figuur. Zwolle kent een woningtekort (2019) van 1.640 woningen en een uitbreidingsbehoefte (2019-2030) van 6.637 woningen.

Bron: ABF Research (bewerking: BPD Ontwikkeling).

gebied en corrigeert daarmee voor de 'toevallige' verkoopprijs als gevolg van de transacties in een periode. Uit de kaart blijkt dat vooral de wijken in Zwolle en wijken in gemeenten ten zuiden van Zwolle de hoogste WOX-waarden kennen. Daarnaast zijn er in de gemeente Kampen en Steenwijkerland enkele wijken met hoge WOX-Waarden. De wijken met de laagste gemiddelde woningwaardes treffen we vooral aan in de gemeenten Hardenberg, Hoogeveen en Noordoostpolder.

Meer nieuwe woningen nodig, maar niet in elke gemeente

Tot 2030 voorziet het Socrates woningmarktmodel (zie tekstbox) voor Regio Zwolle in totaal een behoefte van bijna 17.000 nieuwe woningen en appartementen. Wanneer de verwachte woningbehoefte in 2030 vergeleken wordt met de huidige woningvoorraad, dan blijkt dat in het komende decennium in bijna alle gemeenten meer woningen nodig zijn (zie figuur 2.4e).

Tot 2030 gaat het voor Zwolle bijvoorbeeld naar verwachting om ruim 6.600 woningen extra. Andere gemeenten met een relatief grote uitbreidingsbehoefte zijn Dronten (+2.600 woningen), Kampen (+1.550) en Urk (+1.400). Alleen in de gemeenten Hoogeveen (-490 woningen), Heerde (-360), De Wolden (-180) en Steenwijkerland (-110) geven de schattingen aan dat er in 2030 een overschot aan woningen is te verwachten.

Als we kijken naar de huidige situatie, dan schat het Socrates model nu een regionaal woningtekort van ruim 6.500 woningen. Verbijzonderd naar gemeente zien we dat in de meeste gemeenten sprake is van een klein woningtekort. Uitzonderingen zijn Zwolle, Hattem en Hoogeveen. De woningmarkt in de gemeente Zwolle kent een relatief groot tekort van ruim 1.600 woningen. In Hattem zijn woningvraag en -aanbod precies met elkaar in evenwicht. In Hoogeveen daarentegen is er een overschot van 40 woningen.

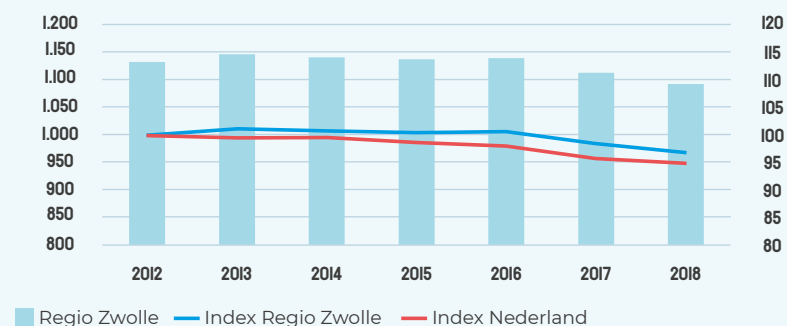
SOCRATES WONINGMARKTMODEL

Het Socrates woningmarktmodel is een woningmarktsimulatiemodel, ontwikkeld door ABF Research. Met behulp van Socrates kan voor verschillende perioden (in dit geval tot 2030) de vraag naar woningen in een gebied of regio ingeschat worden. Het model simuleert verhuisprocessen, verhuisketens en doorstroming op de woningmarkt, waarmee het rekening houdt met de impact van de dynamiek op de betreffende woningmarkt. Tevens worden vraag en aanbod op de woningmarkt naar een aantal kwalitatieve aspecten gespecificeerd, zoals eigendom (huur- versus koopsector) en prijsniveau.

FIGUUR 2.4f

ONTWIKKELING VOORRAAD KANTOORRUIMTE REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND*

Totale voorraad (x 1.000 m²; linker as) en Index 2012=100 (rechter as); 2012–2018 (peildatum 1 januari)

* Alleen kantoorpanden met minimaal 500 m² verhuurbare vloeroppervlakte zijn geregistreerd.

Bron: Bak, NVM (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Meeste dynamiek regionale kantorenmarkt in gemeente Zwolle

Uit figuur 2.4f blijkt dat zowel de regionale als nationale kantorenmarkt gekenmerkt wordt door een krimpende voorraad. Deze ontwikkeling wordt onder andere gedreven door de veranderende eisen aan omvang en gebruik van kantoorruimte. Het aantal vierkante meters per werkende neemt af, doordat veel bedrijven en organisaties overgaan op meer flexibele vormen van werken. Niettemin is er sprake van een overschot van kantoorruimte. In 2017 bedroeg de gemiddelde leegstand in Regio Zwolle 18 procent. Landelijk was de leegstand gemiddeld 15 procent.⁴⁶ Veel gedateerde kantoren zijn onvoldoende aangepast aan de eisen van vandaag. Er worden inmiddels stappen gemaakt in het bestrijden van het overaanbod. Steeds meer worden ongebruikte, verouderde kantoren getransformeerd in bijvoorbeeld woningen. Maar ook onttrekking van kantoren uit de voorraad door sloop is een toegepaste optie.

Wanneer we kijken naar de kantorenmarkt van Regio Zwolle, dan bestaat deze hoofdzakelijk uit kantoren die gevestigd zijn in de gemeente Zwolle (zie figuur 2.4g). En gezien de ontwikkeling van de voorraad in deze gemeente is daar ook de meeste dynamiek te bespeuren. Over de periode 2012–2018 is de voorraad gedaald met 48.500 m², terwijl in de andere 'kantorengemeenten' de voorraad per saldo relatief licht gestegen is (+9.000 m²).

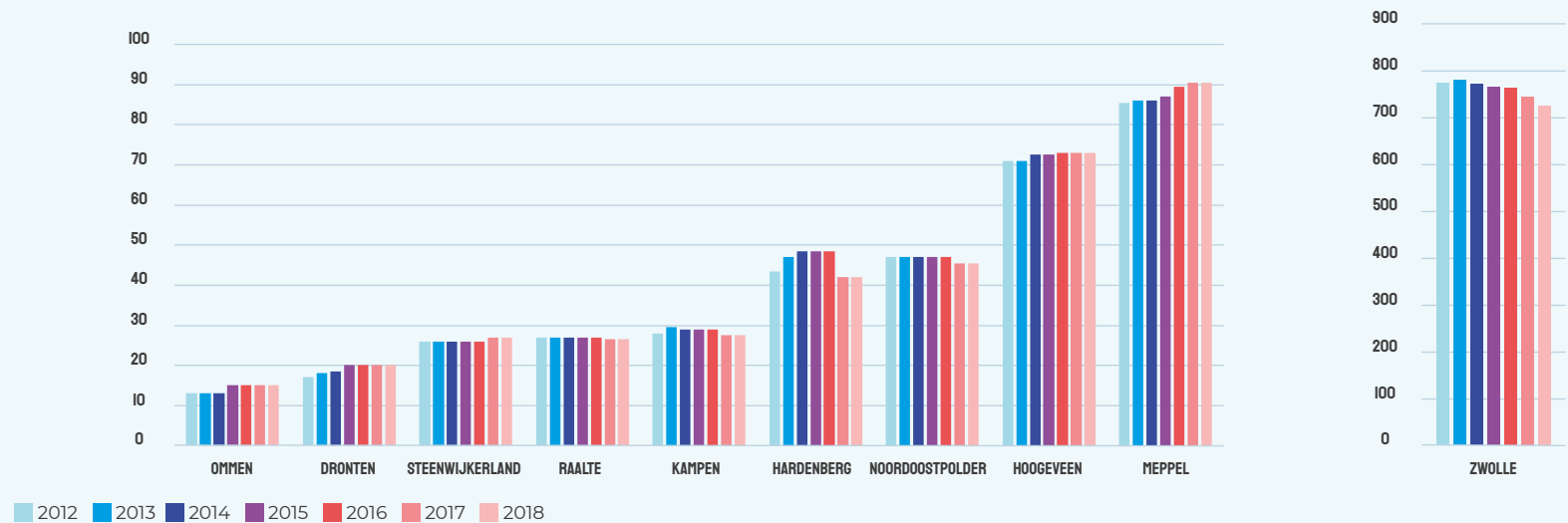
Toenemende vraag naar kantoorgebonden werkgelegenheid

Omdat de regionale kantorenmarkt zich hoofdzakelijk concentreert in de gemeente Zwolle, zoomen we nader in op de situatie in dit deel van de regionale kantorenmarkt. Op basis van onderzoek van vastgoedadviesbureau CBRE kijken we naar diverse kenmerken, ontwikkelingen en kansen.⁴⁷ Zo kunnen we stellen dat met een groot aantal monofunctionele kantoorgebieden de diversiteit in kantooraanbod in Zwolle beperkt is. Dit kan gezien worden als een gemiste kans, juist omdat Zwolle als kernstad van Regio Zwolle een aantrekkelijke vestigingsplaats voor bedrijven is. De gemiddelde historische opname van kantoorruimte in de stad in de periode 2015–2018 tot op heden was 25.200 m² per jaar. Niettemin geldt Zwolle als vestigingsplaats met potentie, in vergelijking met soortgelijke markten in Oost-Nederland (zie figuur 2.4h). Kantoorgebonden werkgelegenheid in Zwolle zal de komende tien jaar (2018–2028) in totaal naar verwachting met 4,1 procent toenemen. De verwachting is dat deze stijging vooral terug te vinden is in groeiende bedrijven in technologie, media en ICT, gevolgd door corporates in sectoren die meegroeien met de conjunctuur.

FIGUUR 2.4g

ONTWIKKELING VOORRAAD KANTOORRUIMTE REGIO ZWOLLE GEMEENTEN*

Totale voorraad (x 1.000 m²) 'overige' kantorengemeenten (linker diagram) en gemeente Zwolle (rechter diagram; 2012–2018 (peildatum 1 januari)

* Alleen gemeenten zijn opgenomen met kantoren met minimaal een omvang van 500 m² verhuurbare vloeroppervlakte.

Bron: Bak, NVM (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

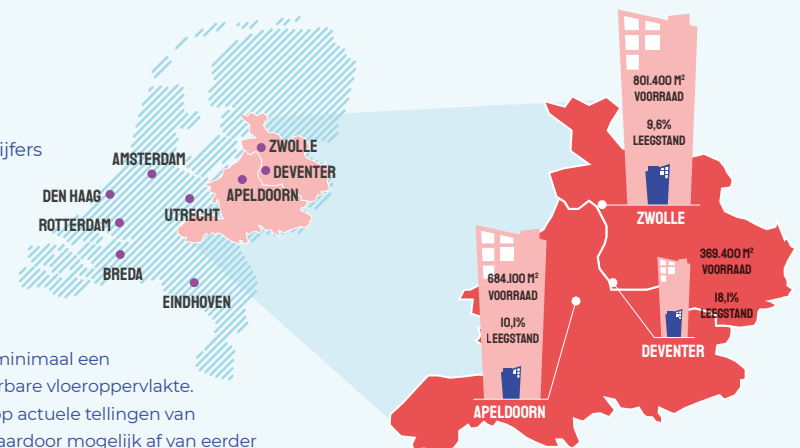
FIGUUR 2.4h

Verdere krimp kantorenvorraad verwacht

Net als de rest van Nederland heeft ook Zwolle te maken met verouderd kantorenaanbod. In een tijd waarin de bedrijvigheid door technologische ontwikkelingen in rap tempo verandert, voldoen veel van de huidige kantoren in Zwolle niet meer. Het resultaat is relatief hoge leegstand. Een in toenemende mate toegepaste oplossing is transformatie van kantoren in woningen. Zo ook in Zwolle. Zeker in combinatie met een groeiende druk op de woningmarkt en een langdurige lage rentestand zoals de afgelopen jaren het geval is.

BELANGRIJKSTE KANTORENMARKTEN OOST-NEDERLAND

Leegstands- en voorraadcijfers
Zwolle, Apeldoorn en
Deventer; 2019***

* Het betreft kantoren met minimaal een omvang van 500 m² verhuurbare vloeroppervlakte.

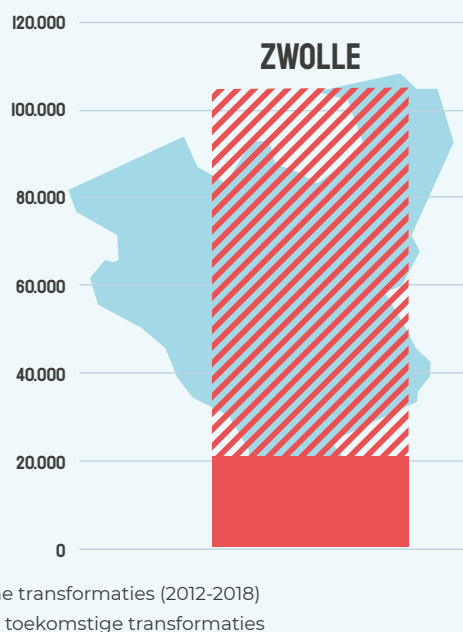
** De cijfers zijn gebaseerd op actuele tellingen van CBRE Research en wijken daardoor mogelijk af van eerder gepresenteerde voorraadcijfers afkomstig van andere bronnen.

Bron: CBRE Research.

FIGUUR 2.4i

TRANSFORMATIEPOTENTIEEL ZWOLSE KANTORENMARKT

Omvang historische en mogelijke toekomstige transformaties (in m²); 2012–2018

Bron: CBRE Research.

Het transformatiepotentieel in Zwolle bevindt zich met name op het gebied rondom Spoorzone Hanzeland, aan de stadssingels en Oosterenk. Sinds 2012 is 20.600 m² aan kantoorruimte getransformeerd. Naar schatting ligt voor ongeveer 84.400 m² aan transformatieplannen klaar – goed voor 10,6 procent van de totale voorraad (zie figuur 2.4i). Cumulatief betekent dit dat uiteindelijk 12,7 procent van de huidige voorraad getransformeerd zal zijn. Als gevolg hiervan wordt de komende tijd een krimpende voorraad en een geschatte 25 procent afname van de leegstand verwacht.

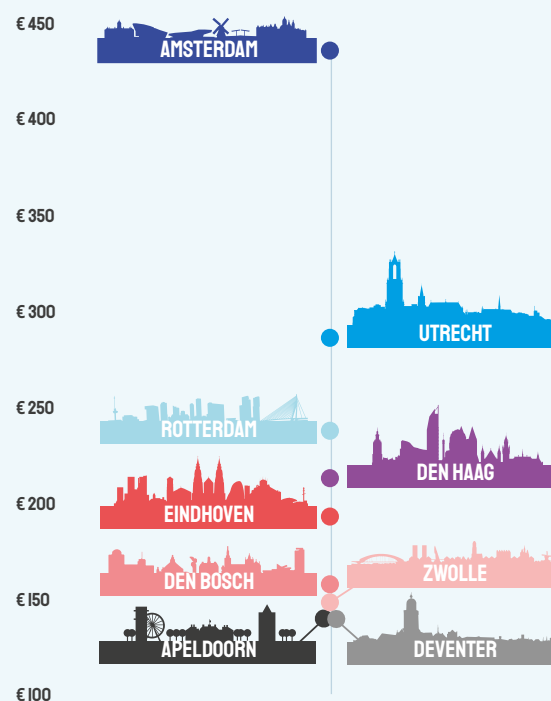
Verhuurders rekenen lage huurprijzen

De huurniveaus van kantoorruimte in Zwolle, maar ook in vergelijkbare markten als Apeldoorn en Deventer, zijn laag te noemen vergeleken met grote steden in het westen (zie figuur 2.4j). Het topniveau in de steden ligt tussen € 140 en € 150 per m² per jaar (exclusief BTW en servicekosten). Dit is aanzienlijk lager dan het tophuurniveau van € 440 per m² per jaar in Amsterdam, of dat van Utrecht (€ 285 per m² per jaar). Ook is het niveau lager dan in steden in het zuiden van het land, zoals Breda, Den Bosch en Eindhoven. Op basis van gunstige economische ontwikkelingen is de verwachting dat ook de huurniveaus in Zwolle, Apeldoorn en Deventer een stijgende lijn zullen laten zien, mits de kwaliteit van de gebouwen voldoet aan de eisen van nu en de balans in de markt door transformaties verder hersteld wordt.

FIGUUR 2.4j

HUURPRIJZEN REGIONAAL VERGELEKEN

Tophuurprijzniveaus in verschillende markten, per m² per jaar; 2018

Bron: CBRE Research.

Winkelleegstand verder gedaald

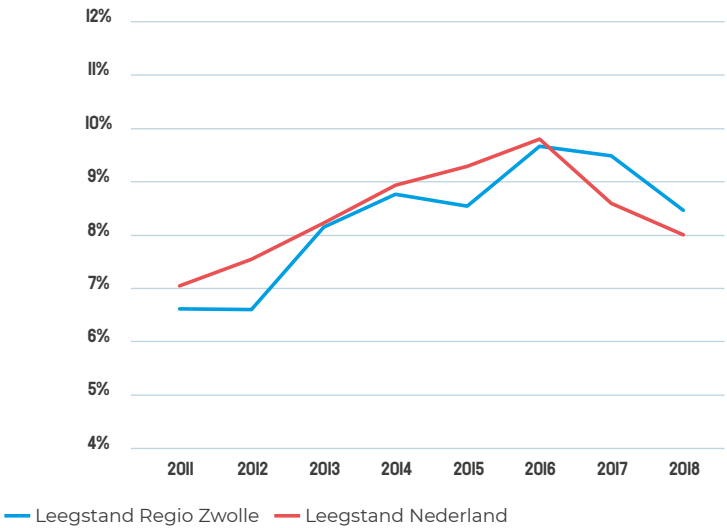
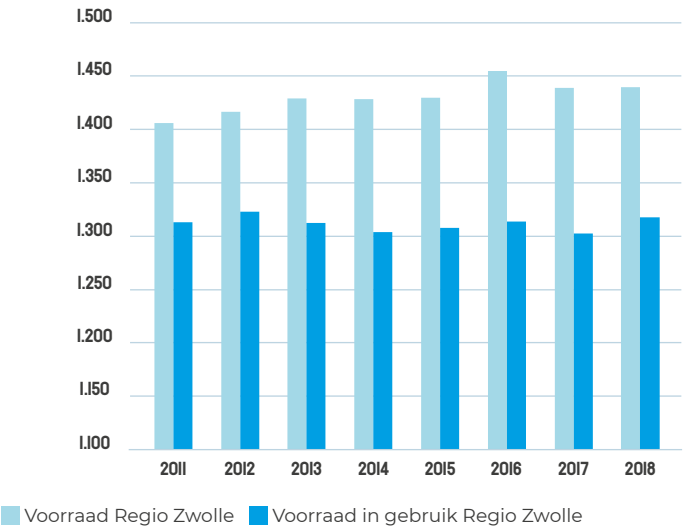
Nederland heeft een overaanbod vierkante meters in de detailhandel. Gemiddeld 8 procent van de winkelverkoopvloeroppervlakte bestemd voor detailhandel stond leeg in 2018 (peildatum 1 oktober).⁴⁸ In Regio Zwolle is sprake van een vergelijkbare situatie. In 2018 was gemiddeld 8,5 procent van het winkelverkoopvloeroppervlak in Regio Zwolle niet in gebruik, wat neerkomt op 122.000 m² leegstaand winkeloppervlak. Overeenkomstig de landelijke situatie zien we dat in Regio Zwolle de leegstandsontwikkeling de laatste jaren een dalend verloop heeft (zie figuur 2.4k). Ten opzichte van 2017 is de leegstand in Regio Zwolle in 2018 met 1 procentpunt gedaald. Deze daling is te danken aan een relatief forse groei van de opname van het aantal winkelmeters (+ 15.000 m²) bij een per saldo gelijk gebleven voorraad winkelruimte. Overigens neemt dit niet weg dat het leegstandsniveau nog altijd hoger ligt dan in het begin van dit decennium toen de leegstand iets meer dan 6 procent bedroeg. En daarbij past ook de opmerking dat met het

recentelijk aangekondigde vertrek van het warenhuis Hudson's Bay er waarschijnlijk een forse hoeveelheid winkelmeters extra leeg komt te staan. De effecten hiervan zijn nog niet in de gebruikte cijfers te zien. Figuur 2.4l toont de leegstandspercentages van de afzonderlijke gemeenten binnen Regio Zwolle. De gemeenten zijn gerangschikt naar hoogte van het leegstandspercentage in 2018. Opvallend is de variatie tussen gemeenten en de schommelingen per jaar binnen gemeenten. Grootste stijger was Zwartewaterland, met een stijging van bijna 12 procentpunt. Steenwijkerland is echter de gemeente met de hoogste leegstand in de regio (19,5 procent). Hiertegenover staan ook voorbeelden van gemeenten waarin juist de leegstand gedaald is. Bijvoorbeeld Meppel en Dronten, waar de winkelleegstand met respectievelijk 8,1 en 5,2 procentpunt is afgenomen. De verschillen tussen gemeenten worden deels verklaard door de mate van aanwezigheid van een bepaald type winkelgebied in een gemeente. Over het algemeen lijkt het met de (historische) binnenstedelijke gebieden beter te gaan dan met de kernverzorgende centrumgebieden.

FIGUUR 2.4k

WINKELVERKOOPVLOEROPPERVLAKTE EN LEEGSTAND IN REGIOZWOLLE EN NEDERLAND*

Voorraad winkelverkoopvloeroppervlakte (in gebruik) x 1.000 m² ; 2011–2018 (peildatum 1 oktober)

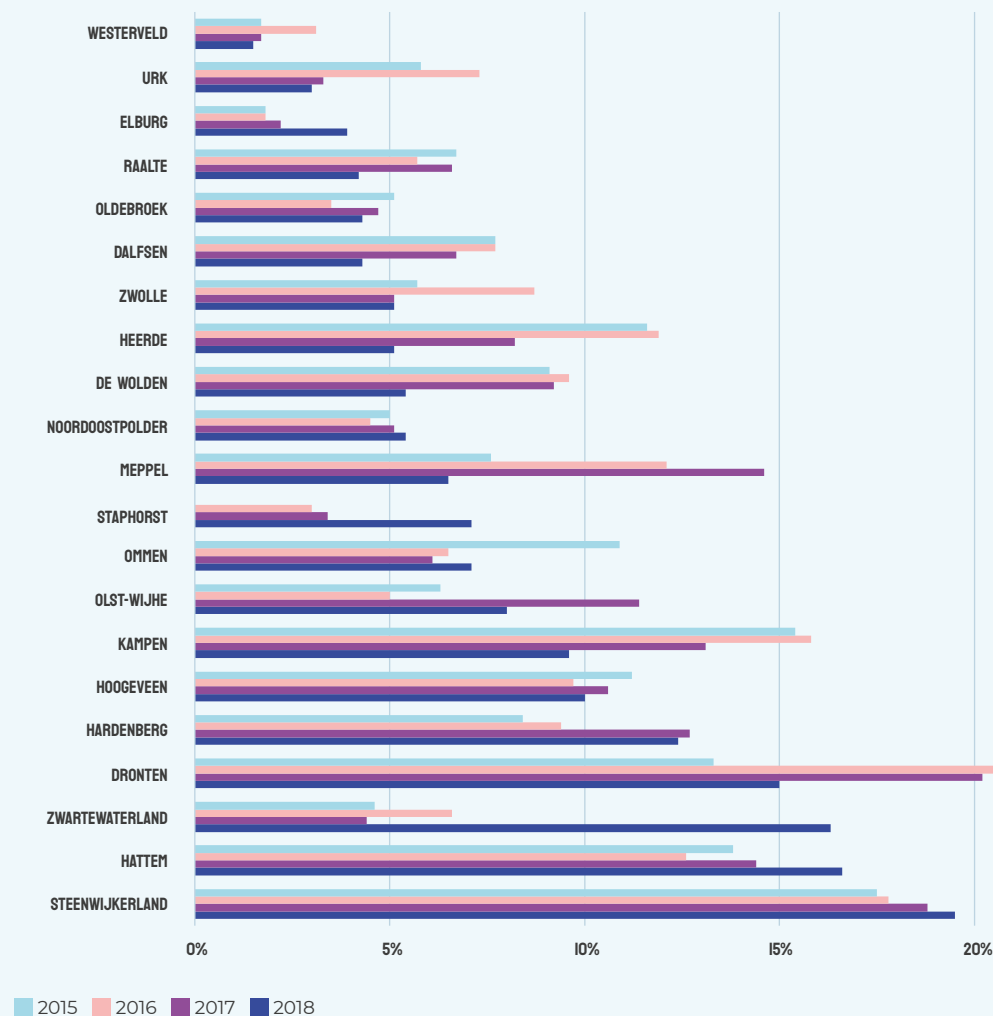
* Vanwege een revisie wijken de leegstandscijfers mogelijk af met de gepresenteerde cijfers in eerdere edities van de Regio Zwolle Monitor.

Bron: Locatus, Compendium voor de Leefomgeving (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 2.4I

WINKELLEEGSTAND PER GEMEENTE IN REGIO ZWOLLE

Aandeel van de winkelverkoopvloeroppervlakte in %; 2015–2018 (peildatum 1 oktober)

Bron: Locatus, Compendium voor de Leefomgeving (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

2.5 Bereikbaarheid

Pendel voornamelijk binnen de regio

Pendel tussen woon- en werkplaats is een indicator die uitdrukking geeft aan de samenhang binnen een regio, maar ook tussen regio's. Het is één van de mechanismen om de vraag naar en het aanbod van arbeid op elkaar aan te laten sluiten.

Lokale mismatches tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt kunnen door pendel (deels) worden tenietgedaan. Uit de figuren 2.5a en 2.5b kunnen we opmaken dat eind 2017 de balans tussen arbeidsvraag en -aanbod voor Regio Zwolle negatief was. Gemeten over de gehele maand december van 2017, kwamen dagelijks gemiddeld 103.000 personen naar Regio Zwolle om te werken. Daar stonden 113.000 'uitgaande' werkzame inwoners tegenover (inwoners die buiten Regio Zwolle werken). Per saldo leverde dit een negatieve woon-werkbalans van 10.000 personen op.

Zo'n 68 procent van de werkzame beroepsbevolking woonachtig in Regio Zwolle bleek ook binnen Regio Zwolle te werken. Hiervan werkten ruim 142.000 inwoners in de eigen woongemeente, terwijl 94.000 werkende inwoners elders in Regio Zwolle werkten. Bleef over een groep van 113.000 personen die buiten Regio Zwolle werkte (zie figuur 2.5a). Andersom kunnen we zien dat in Regio Zwolle 30 procent van de banen vervuld werd door werknemers van buiten de regio (zie figuur 2.5b).

Sterke aantrekkingskracht op werkenden uit Noord- en Oost-Nederland

We zagen al dat zo'n 30 procent van de werkende inwoners van Regio Zwolle buiten de regio werken. Maar het tegenovergestelde is ook van toepassing: zo'n 30 procent van de arbeidsplaatsen in Regio Zwolle wordt vervuld door werknemers afkomstig van buiten de regio. Wat de bestemming van de uitgaande

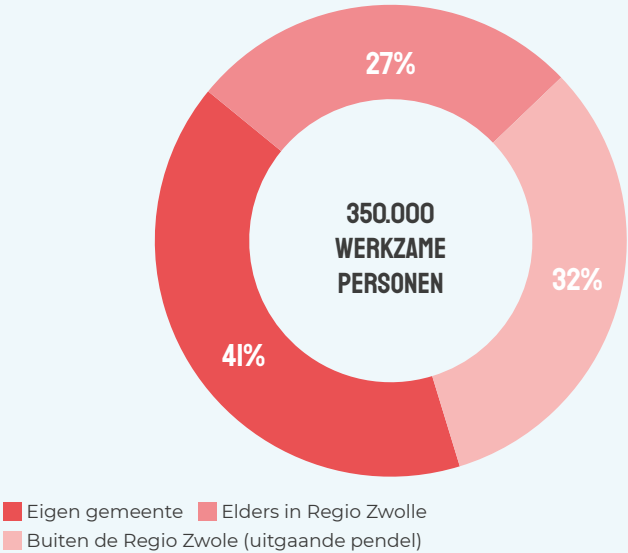
pendel en herkomst van de inkomende pendel is, is weergegeven in figuur 2.5c. Met cirkels geven we de mate van interactie tussen Regio Zwolle en de betreffende COROP-regio weer. Hoe groter de cirkels, des te groter de forensenstromen – ingaand en uitgaand. Binnenin de cirkel bevindt zich een kleinere cirkel waarmee het verschil in ingaande en uitgaande pendel wordt uitgedrukt. Een groene binnencirkel betekent dat er vanuit de betreffende regio meer pendel naar Regio Zwolle is dan andersom (positief pendelsaldo). Een rode binnencirkel geeft aan dat er sprake is van een negatief pendelsaldo; een grotere forensenstroom vanuit Regio Zwolle naar de betreffende regio dan andersom. De saldi, positief dan wel negatief staan ook vermeld in de kaart. Tevens geven de kleuren van de herkomst- en bestemmingsregio's het aandeel werkenden weer dat werkzaam is in Regio Zwolle.

Wanneer we naar figuur 2.5c kijken dan valt allereerst de uitgesproken aantrekkingskracht van Regio Zwolle op, voor de regio's in het noorden en het oosten. Regio Zwolle is een belangrijke werkverschaffer voor deze regio's. Er strekt zich een gebied vanuit de regio Arnhem/Nijmegen, via onder andere Twente, Oost-Groningen naar uiteindelijk Zuidwest-Friesland, waar een belangrijk deel van de arbeidskrachten werkzaam in Regio Zwolle uit afkomstig is. Met name met Twente is veel interactie, maar het pendelsaldo blijkt uiteindelijk relatief laag te zijn (+500). Nog lager is het saldo tussen Arnhem/Nijmegen en Regio Zwolle; met een positief saldo van 100 forensen is de pendel bijna in evenwicht.

FIGUUR 2.5a

WERKBESTEMMING VAN WERKZAME PERSONEN UIT REGIO ZWOLLE

Verdeling van werkzame inwoners uit Regio Zwolle naar werkbesteding in %; december 2017

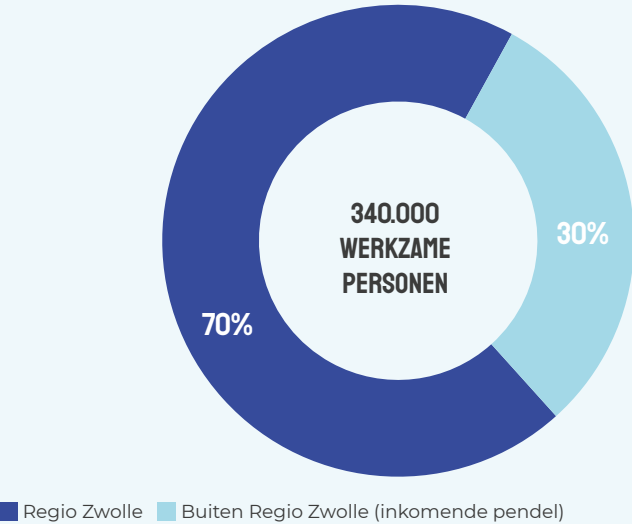

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 2.5b

HERKOMST VAN IN REGIO ZWOLLE WERKZAME PERSONEN

Verdeling van in Regio Zwolle werkzame personen naar woonregio in %; december 2017

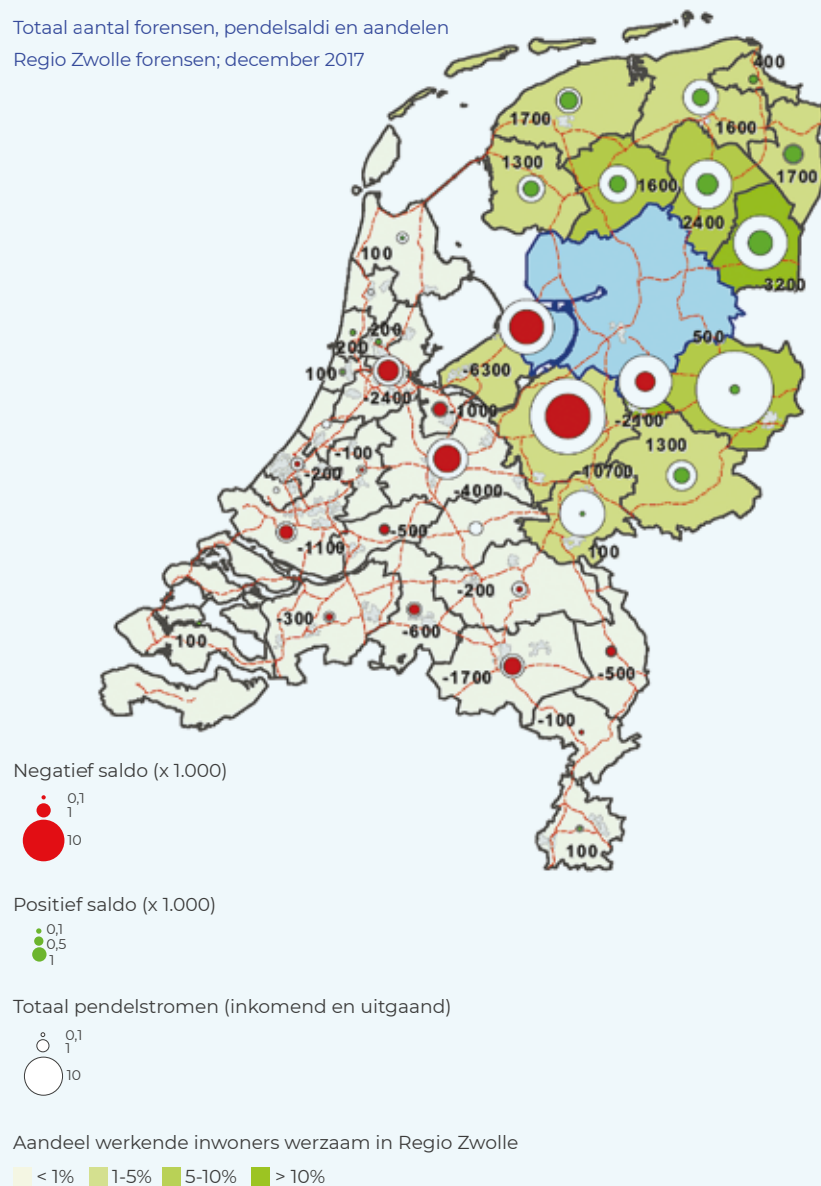

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 2.5c

PENDEL VAN EN NAAR REGIO ZWOLLE

Totaal aantal forensen, pendelsaldi en aandelen
Regio Zwolle forensen; december 2017

Naast bestemming is Regio Zwolle ook een belangrijke herkomstregio van arbeid. We zien dat het vooral de regio's ten zuidwesten van Regio Zwolle zijn die functioneren als werkbestemming en niet zozeer als herkomstregio van arbeidskrachten. Hoewel uit de grootte van de cirkels blijkt dat er betrekkelijk veel interactie is, zie je dat dit in belangrijke mate toe te dichten is aan uitgaande pendel (vanuit Regio Zwolle). Dit geldt vooral voor de Veluwe, Zuidwest-Flevoland, Utrecht en regio Amsterdam.

Maar per saldo vindt de meeste pendel binnen Regio Zwolle plaats. Het duidt erop dat de meeste inwoners uit de verschillende gemeenten zich verplaatsen naar werk in andere delen van Regio Zwolle. Gedetailleerde informatie over de mate waarin de vraag naar en het aanbod van arbeid in de gemeenten met elkaar overeenkwamen (woon-werkbalans) is opgenomen in bijlage 1.

NOORD-EUROPESE HANDELSADER STUWENDE FACTOR REGIO ZWOLLE

Regio Zwolle ligt op een strategische Europese handelsroute die de Noordzeelanden, de Oostzeelanden en Scandinavië over land met elkaar verbindt. Deze Noord-Europese route kennen we in Regio Zwolle als de A28 en de A37. De route verbindt industrie-handelssteden steden als Rotterdam, Kampen, Zwolle, Bremen, Hamburg en Gdansk met elkaar. De route kent één belangrijk knelpunt, vlak over de grens met Duitsland, waar de A37 overgaat naar de tweebaansweg E233. Deze 'adervernauwing' wordt in de komende jaren aangepakt en dat gaat Regio Zwolle merken.

Kansen en bedreigingen

Studenten van het Windesheim Honours College (WHC) hebben, in opdracht van Kennispoort Regio Zwolle, onderzoek gedaan naar de impact op Regio Zwolle.⁴⁹ Door middel van een focusgroepdiscussie met experts uit verschillende belangengroepen zijn trends en verwachtingen geïdentificeerd. De verschillende experts, uit de sectoren infra, logistiek, economie en milieu concludeerden dat er zowel (economische) kansen, maar ook (leefomgeving) bedreigingen te voorspellen zijn. Zo is de verwachting dat bij de voltooiing van de E233, de reistijd van Zwolle naar Bremen gehalveerd zal worden en er dagelijks 3.500 meer vrachtwagens over de A28 gaan rijden. Dit zal voor een aantal uitdagingen zorgen in Regio Zwolle, zoals een toenemende verkeersdruk op de A28 en de omliggende N-wegen. Genoemde opties om hiermee om te kunnen gaan is het bewerkstelligen van een 'modal shift', bijvoorbeeld door te investeren in de havens van Regio Zwolle om binnenvaartvervoer te bevorderen.

FIGUUR 2.5d

A28/A37–E233 CORRIDOR

Bron: Pro E233

Investeren om meer te zijn dan doorvoerregio

De toename aan vrachtvervoer geeft de regio een centralere positie in de internationale handel. Het WHC-onderzoek concludeert dat als Regio Zwolle de centralere positie beter wil benutten, er verder geïnvesteerd moet worden in het elektriciteitsnet, oplaadpunten voor elektrische voertuigen, high tech startups en educatie. Er moet voorkomen worden dat er alleen maar meer vrachtwagens dóór Regio Zwolle rijden zonder dat deze waarde toevoegende activiteiten met zich meebrengen. Door meer in te zetten op technologische ontwikkelingen zal Regio Zwolle een groei in de economie ervaren die niet alleen gefocust is op goederenvervoer, maar ook op gerelateerde technologie en innovatie. Het versterkt de positie van Regio Zwolle als hub in het (inter)nationaal goederenvervoer, door een totaalpakket te kunnen bieden op het vlak van hoogwaardige logistiek, kennis en technologie.

Regio Zwolle relatief goed bereikbaar⁵⁰

Bereikbaarheid kent vele dimensies. In deze editie van de Regio Zwolle Monitor brengen we een aantal van deze dimensies in kaart. Daarnaast gaan we in op de ontwikkelingen van personenmobiliteit, goederenvervoer, verkeersveiligheid en emissies. Daarbij richten we ons primair op nationale ontwikkelingen, met een enkele doorkijk naar de regio.

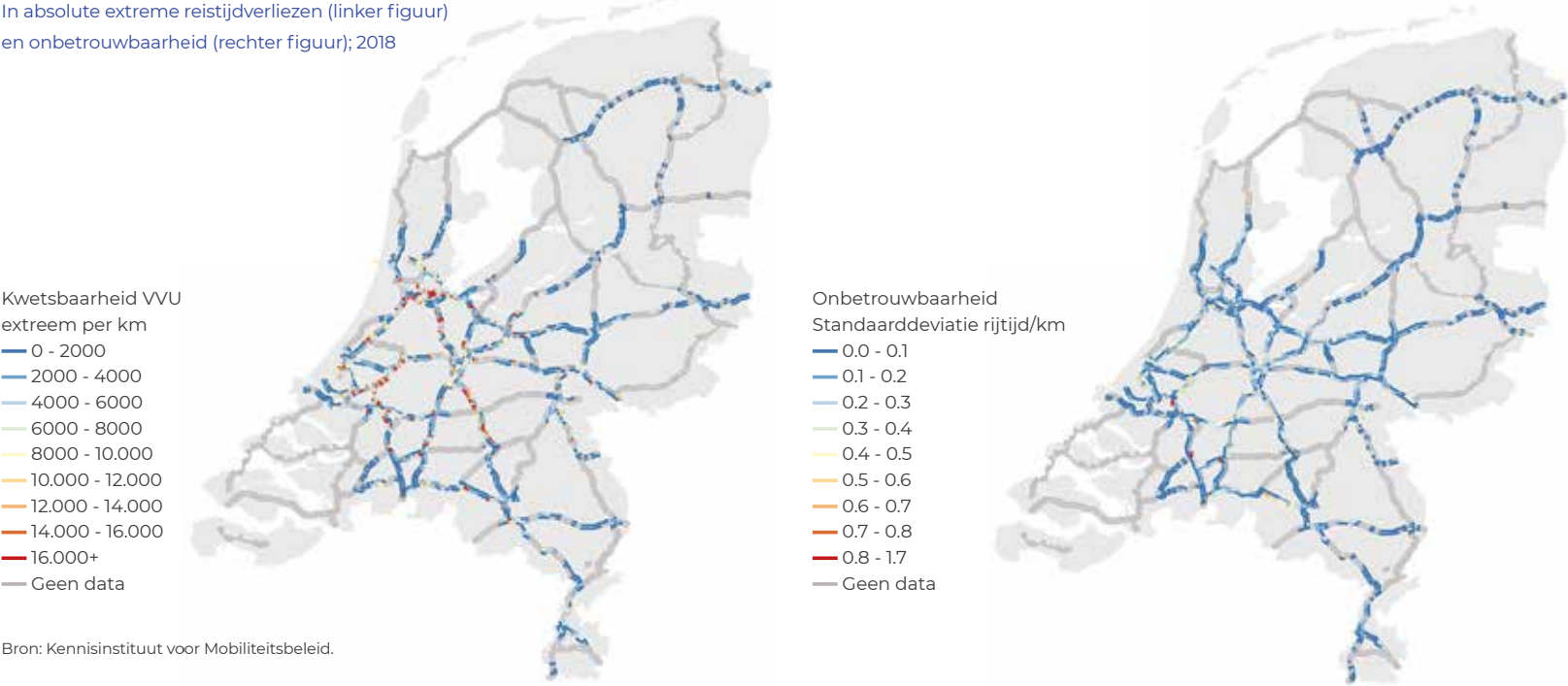
De totale mobiliteit is sinds 2010 nagenoeg constant is gebleven. Dit blijkt uit gegevens in bijlage 2 die gedetailleerde cijfers bevat over de ontwikkeling van de mobiliteit en bereikbaarheid in Nederland in het afgelopen decennium. De bezettingsgraad van auto's neemt af (van 1,45 in 2010 naar 1,41 in 2017). In vergelijking met autogebruik neemt het aantal treinkilometers relatief sterk toe. Koploper in de toename is de luchtvaart met een toename van ruim 60 procent tussen 2008 en 2018.

In verhouding met personenmobiliteit neemt het goederenvervoer relatief sterk toe (en meer over de weg dan over het water). Dit is in lijn met de bevindingen in hoofdstuk 1.5. De gegevens maken verder duidelijk dat de verkeersveiligheid een belangrijk punt van aandacht is. Na jarenlange dalingen neemt het aantal verkeersdoden en ernstig gewonden weer toe. In het kader van de actuele discussies over klimaatproblematiek en de stikstofcrisis zien we dat het aantal personenauto's en het totale wegverkeer stevig stijgt, terwijl de emissies in alle dimensies een dalende trend vertonen wat illustreert dat de intensiteit van vervuiling dalend is door steeds betere technologie en wijzigingen in de samenstelling van de gebruikte vervoersmiddelen. Als we vervolgens nader ingaan op de specifieke indicatoren voor bereikbaarheid dan is er vanaf 2013 een forse toename van zowel de verliestijd door files en vertragingen (zowel in uren als per afgelegde kilometer) en ook een forse toename van de onbetrouwbaarheid van de reistijd op het hoofdwegennet. We zien hier het

FIGUUR 2.5e

RUIMTELIJKE SPREIDING REISTIJDVERLIES EN -ONBETROUWBAARHEID

In absolute extreme reistijdverliezen (linker figuur) en onbetrouwbaarheid (rechter figuur); 2018

effect van het herstel van de Grote Recessie (de wereldwijde economische neergang en financiële crisis in de periode 2008–2012) die vanaf 2013 duidelijk zichtbaar werd en zich duidelijk manifesteert in de bereikbaarheidsindicatoren.

Wanneer we kijken naar de regionale spreiding dan zien we dat extreme reistijdverliezen zich met name voordoen in de Randstad (zie figuur 2.5e). De onbetrouwbaarheid is met name een probleem in de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant. Dit bevestigt het beeld dat de bereikbaarheid en betrouwbaarheid van het wegennetwerk in relatieve zin van goede kwaliteit is in Regio Zwolle.

Tot slot kijken we ook nog naar een aantal andere indicatoren voor bereikbaarheid. Figuur 2.5f laat de bereikbaarheid zien van regio's in Nederland met de auto en het OV. De bereikbaarheid is uitgedrukt in de zogeheten

bereikbaarheidsindicator (BBI) op etmaalniveau: de BBI-index voor auto en openbaar vervoer. De grootte van de cirkels geeft het aantal verplaatsingen met de betreffende vervoerwijze (respectievelijk auto en openbaar vervoer) naar de zone weer. De kleur van de cirkels drukt de bereikbaarheidskwaliteit uit. Groene cirkels geven aan dat de gemiddelde snelheid over de hemelsbreed gemeten afstand van verplaatsingen naar deze gemeenten hoog is ten opzichte van de referentiesnelheid (het landelijk gemiddelde voor deze afstand). Rode cirkels geven aan dat de snelheden relatief laag zijn. Hiermee wordt zichtbaar welke gemeenten op de bereikbaarheid beter of slechter scoren dan het landelijk gemiddelde. De BBI is dus geen absolute maatstaf of norm, maar een relatieve maat. Bijna alle gemeenten zijn op basis van hun indexwaarden verdeeld over zes groepen, waarbij zij aflopen van de 12,5 procent best bereikbare (donkergroen) naar de 12,5 procent slechtst bereikbare (donkerrood) gemeenten.

FIGUUR 2.5f

BEREIKBAARHEID PER AUTO EN OPENBAAR VERVOER

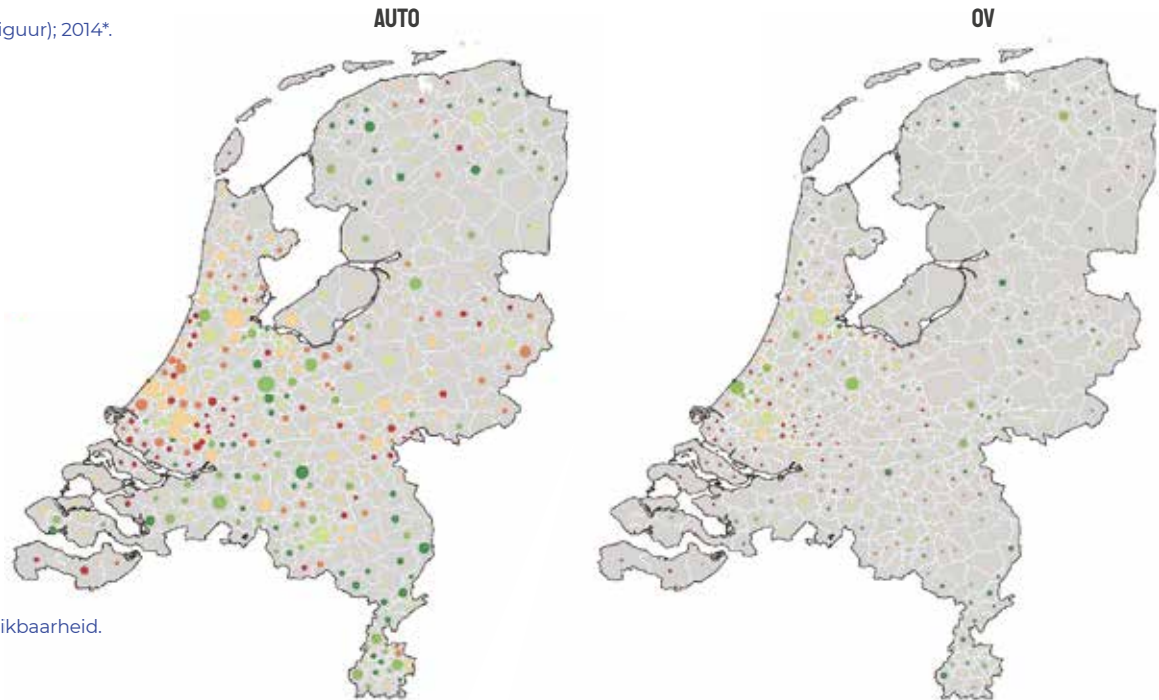
In BBI Auto (linker figuur) en BBI OV (rechter figuur); 2014*.

- #Aankomsten
- 0 Minimum bolgrootte)
 - 5.000
 - 10.000
 - 50.000
 - 100.000
 - 250.000
 - 500.000

- BBI:
- Relatief goed bereikbaar
 -
 -
 -
 - Relatief slecht bereikbaar

* 2014 is het meest recente jaar qua databeschikbaarheid.

Bron: Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid.

We zien dat per auto de bereikbaarheid in een groot deel van de Randstad minder is dan gemiddeld in Nederland. De BBI voor de automobilititeit laat in grote lijnen vooral zien dat de bereikbaarheid in veel gemeenten in de 'brede' Randstad (met uitzondering van Utrecht en omgeving) minder is dan gemiddeld. Hier zal vooral de mate van congestie een rol spelen, aangezien het netwerk er dicht is en de ruimtelijke structuur geen probleem vormt. Rode cirkels in de meer perifere gebieden ten opzichte van de Randstad, zoals Zeeuws-Vlaanderen, de Kop van Noord-Holland en aan Regio Zwolle grenzende gebieden in Twente, zijn daarentegen vooral terug te voeren op de ruimtelijke structuur en het netwerk. In deze gebieden moet het autoverkeer in veel richtingen eerst omrijden via een beperkt aantal tunnels of bruggen, of er zijn geen snelwegen. De BBI voor het openbaar vervoer laat zien dat vooral de grote steden relatief goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer. Gemeenten met een treinstation scoren beter dan het landelijk gemiddelde.

Kijken we naar Regio Zwolle, dan scoort de regio in vergelijking met de Randstad, en ook de regio Eindhoven, hier relatief goed. Dit geldt voor zowel de autobereikbaarheid als de OV-bereikbaarheid. En als we kijken naar de nabijheid van wonen en werken (zie ook de 2016-editie van de Regio Zwolle Monitor) dan zien we dat in vergelijking met de Randstad en de regio Eindhoven de nabijheid van arbeidsplaatsen weliswaar nog steeds beperkt is, maar dat deze juist in Regio Zwolle wel enorm is toegenomen (zie figuur 2.5g).

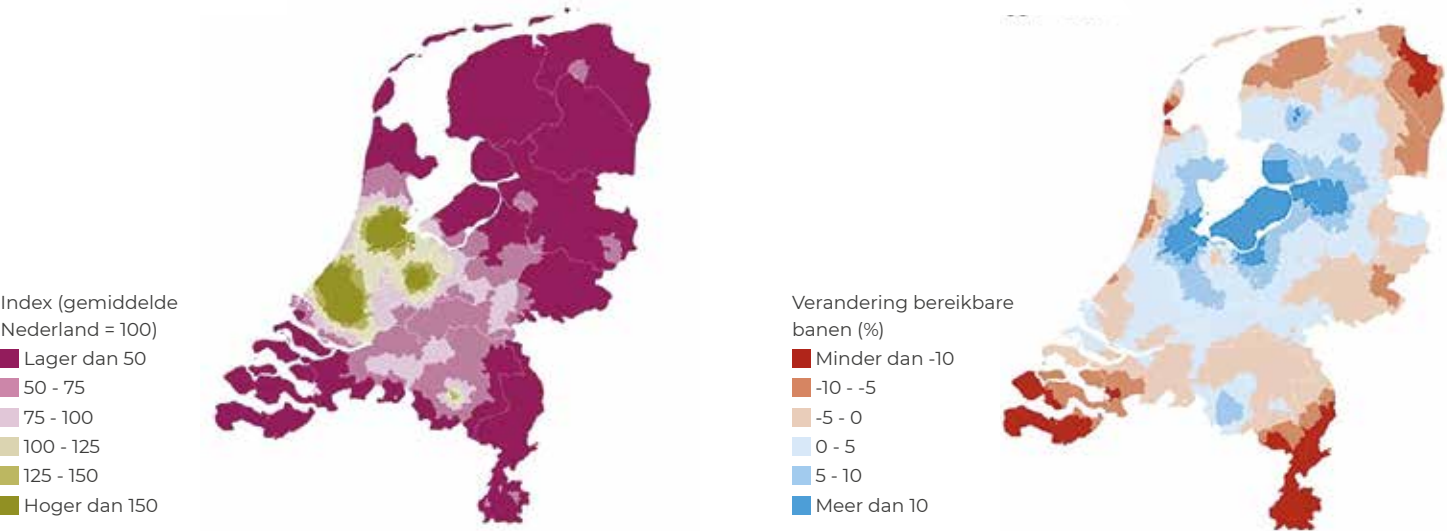
Het overheersende beeld dat voor Regio Zwolle ontstaat is een regio die zowel in absolute als in relatieve zin relatief goed bereikbaar is en waarvan de bereikbaarheid in de afgelopen 20 jaar fors is toegenomen. Dit is een van de factoren die aan de positieve ontwikkeling van de regio ten grondslag ligt. Belangrijke aandachtspunten voor de komende jaren (die in belangrijke mate juist ook op landelijk niveau spelen) zijn de milieudruk die met het vervoer gepaard gaat en de toename van het aantal verkeersdoden. Beter benutten van de bestaande capaciteit is een onderwerp dat het hierbij verdient op de agenda geplaatst te worden.

FIGUUR 2.5g

NABIJHEID VAN WONEN EN WERKEN

Nabijheid arbeidsplaatsen; 2016 (linker figuur) en verandering nabijheid; 1996-2016 (rechter figuur).

Bron: Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (o.b.v. CBS, LISA en PBL).

2.6 Energie

De regionale CO₂-uitstoot daalt, maar minder hard dan landelijk

Ook voor Regio Zwolle is energie een belangrijk thema vanwege de maatschappelijke noodzaak van energietransitie en het behalen van de klimaatdoelstellingen.

⁵¹ De regio koerst op meer opwekking en gebruik van duurzame energie.

De energie-opgave is extra relevant in het licht van het eind juni 2019 gepresenteerde nationale Klimaatakkoord. Hierin hebben overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke partijen afspraken gemaakt over hoe de uitstoot van het broeikasgas CO₂ in Nederland met 49 procent in 2030 (ten opzichte van 1990) teruggedrongen wordt. Voor regio's zal dit onder meer betekenen dat zij verantwoordelijk zijn voor het in de praktijk brengen van een groot deel van de gemaakte afspraken (via te ontwikkelen Regionale Energie Strategieën (RES)).

Wanneer we kijken naar de meest recent beschikbare cijfers uit de Klimaatmonitor (zie tekstbox), dan zien we dat in 2017 de uitstoot van CO₂

in Regio Zwolle totaal ruim 5,5 miljoen ton bedroeg (zie figuur 2.6a).

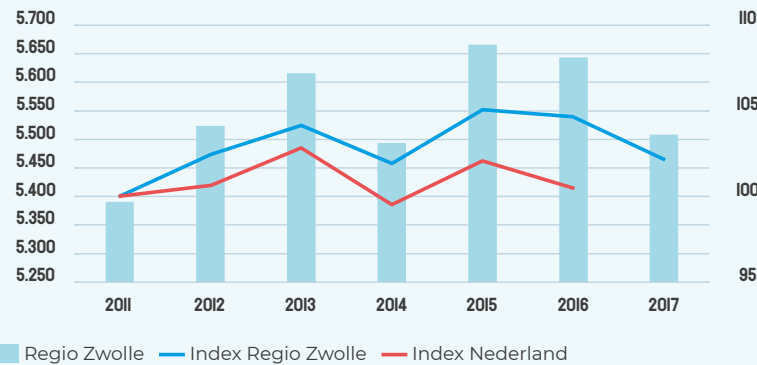
Ten opzichte van de voorgaande jaren is een daling waarneembaar, maar in 2017 ligt het niveau van de CO₂-uitstoot nog aanzienlijk boven dat van 2011.

Anders is de ontwikkeling van de CO₂-uitstoot op landelijk niveau. In de periode 2011–2016 is het niveau van de CO₂-uitstoot in Nederland per saldo nauwelijks gegroeid. Het valt op dat Regio Zwolle verhoudingsgewijs achterblijft bij de reductie van CO₂-uitstoot. figuur 2.6b maakt dit nog meer duidelijk. We zien dat over de periode 2011–2016 de bijdrage van Regio Zwolle aan de jaarlijkse totale CO₂-uitstoot iets gegroeid is; van bijna 3,9 procent naar ruim 4,0 procent. De economie van Regio Zwolle draagt voor 3,6 procent bij aan de nationale economie, terwijl het aandeel in de jaarlijkse totale CO₂-uitstoot van Nederland ruim 4 procent bedraagt: de regionale CO₂-uitstoot was hoger dan op basis van het regionaal-economische prestaties verwacht zou mogen worden. Hierbij dient opgemerkt te worden dat er niet rekening is gehouden met de sector-samenstelling. In sommige sectoren wordt meer waarde toegevoegd per verbruikte eenheid energie dan in andere sectoren.

FIGUUR 2.6a

CO₂-UITSTOOT IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND*

In hoeveelheid ton (x 1.000; linker as) en Index 2011=100 (rechter as); 2011–2017**

* Het betreft de CO₂-uitstoot die het gevolg is van energiegebruik in Regio Zwolle en in Nederland als geheel, voor zover de daarvoor benodigde gegevens beschikbaar zijn.

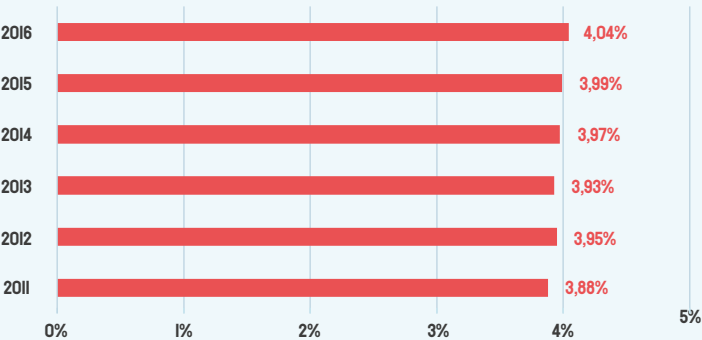
** Op nationaal niveau is 2016 het meest recente jaar waarvoor de benodigde gegevens beschikbaar zijn gemaakt.

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 2.6b

BIJDRAGE REGIO ZWOLLE IN TOTALE CO₂-UITSTOOT

Aandeel in de totale nationale CO₂-uitstoot in %; 2011–2016*

* 2016 is het meest recente jaar qua beschikbaarheid van CO₂-uitstoot data op landelijk niveau.

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

KLIMAATMONITOR

De Klimaatmonitor is een databank die beheerd wordt door Rijkswaterstaat. De Klimaatmonitor bevat gegevens voor de monitoring van klimaat- en energiebeleid. Voor alle Nederlandse gemeenten, regio's en provincies kan met deze gegevens inzicht gegeven worden in de CO₂-uitstoot, het energiegebruik en de opwekking van hernieuwbare energie, voor zover de daarvoor benodigde gegevens beschikbaar zijn. De beschikbare gegevens zijn grotendeels afkomstig uit bestaande registraties van het Rijk of zijn bewerkingen daarvan. De Klimaatmonitor bevat jaarlijks 92 tot 94 procent van het Nederlandse finale eindgebruik (en de CO₂-uitstoot die daarvan het gevolg is) volgens de Nationale Energie Verkenning (NEV) en 88 tot 90 procent van de Nederlandse hernieuwbare energie zoals gepubliceerd door het CBS in veel gevallen uitgesplitst naar gemeenten. Meer details via: <https://klimaatmonitor.databank.nl>.

CO₂-uitstoot

De in de Klimaatmonitor opgenomen CO₂-uitstoot is een weergave van het gevolg van het energiegebruik in het betreffende gebied (gemeente, regio, provincie), voor zover de daarvoor benodigde gegevens beschikbaar zijn. Niet al de gemeten CO₂-uitstoot voor een gebied wordt echter daadwerkelijk binnen dit gebied uitgestoten. De CO₂ die het gevolg is van elektriciteitsgebruik in een gebied zal in veel gevallen elders uitgestoten worden, daar waar de elektriciteit buiten het betreffende gebied wordt opgewekt door verbranding van fossiele brandstoffen.

Energiegebruik

Ten aanzien van het energiegebruik worden het fossiele en hernieuwbare energiegebruik weergegeven, voor zover de daarvoor benodigde gegevens beschikbaar zijn. Het energiegebruik is ingedeeld in vier hoofdsectoren: Gebouwde omgeving, Verkeer en vervoer, Industrie, energie, afval en water en Landbouw, bosbouw en visserij.

Hernieuwbare energie

De hoeveelheid opgewekte hernieuwbare energie in Nederland wordt bepaald op basis van inschatting. De reden hiervoor is dat veel vormen van hernieuwbare energie niet bemeterd worden, bijvoorbeeld omdat opwekking (en gebruik) geheel of gedeeltelijk 'achter de meter' plaatsvinden (denk aan zonnepanelen). En voor zover er wel bemeterd wordt, zijn deze gegevens in beperkte mate centraal beschikbaar. De inschatting van de hernieuwbare energie in een gebied komt hoofdzakelijk tot stand door de bekende nationale en provinciale totalen te alloceren (naar gemeenten) op basis van een verdeelsleutel. Deze manier van bepalen van de hoeveelheid hernieuwbare energie leidt ertoe dat jaarlijks 88 tot 90 procent van de Nederlandse hernieuwbare energie productie kan worden ingeschat. In veel gemeenten zal het percentage echter hoger zijn, omdat de missende 10 tot 12 procent zich concentreert in enkele gemeenten of op de Noordzee, waar een significant deel van de Nederlandse windproductie plaatsvindt.

Verkeer en vervoer is een belangrijke bron van CO₂-uitstoot in Regio Zwolle. In figuur 2.6c zien we dat in Regio Zwolle de Gebouwde omgeving (woningen, commerciële en publieke dienstverlening) tot voor kort de meest CO₂-uitstotende sector was. Het aandeel van deze sector in de totale CO₂-uitstoot is de laatste jaren echter aan het dalen, zowel op regionaal als landelijk niveau. In 2017 is het in Regio Zwolle gedaald tot 35 procent, één procent lager dan het aandeel van de sector Verkeer en vervoer. Met het relatief hoge aandeel van Verkeer en vervoer én het relatief lage aandeel van Industrie, energie, water en

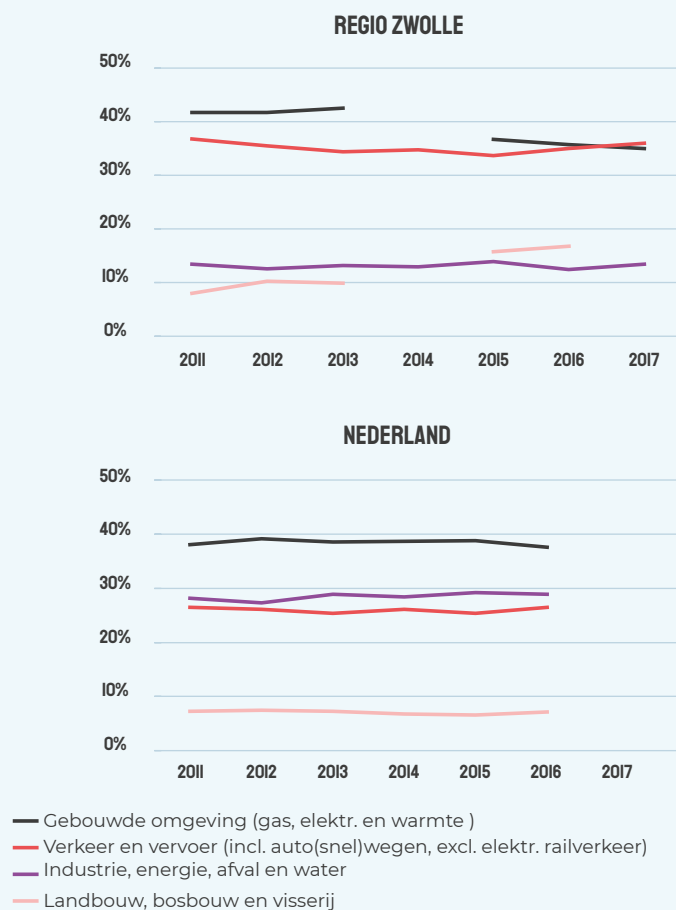
afval (industrie, delfstoffenwinning, waterwinning en afvalverwerking, energieproductie en bouwnijverheid) wijkt Regio Zwolle in sterke mate af van het landelijke beeld. Het weerspiegelt de afwezigheid van grootschalige zware industrie in de regio en de rol die Regio Zwolle speelt als vervoersknooppunt. Ook zien we het belang van de landbouwsector voor de regio terug in de cijfers. Vanaf 2015 overstijgt zelfs het aandeel van Landbouw dat van de sector Industrie, energie, water en afval.

FIGUUR 2.6c

SAMENSTELLING CO₂-UITSTOOT NAAR SECTOR IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND ⁵²

Aandeel per sector uitgestoten CO₂ in de totaal bekende CO₂-uitstoot in Regio Zwolle (boven) en Nederland (onder) in %; 2011–2017*, **

* Voor de jaren 2014 en 2017 ontbreken de regionale cijfers voor de sector Landbouw, bosbouw en visserij. Voor het jaar 2014 ontbreekt het regionale cijfer voor de sector Gebouwde omgeving.

** 2016 is het meest recente jaar qua beschikbaarheid van CO₂-uitstoot data op landelijk niveau.

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

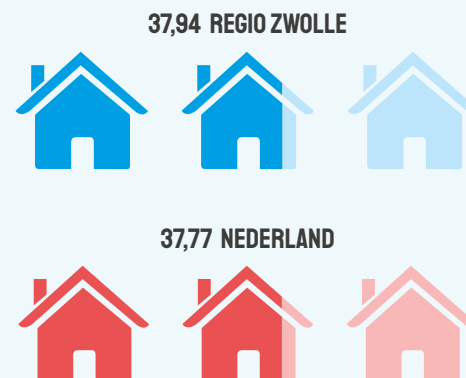
De uitstoot van CO₂ is het gevolg van het gebruik van energie.

De waargenomen samenstelling van de CO₂-uitstoot zien we dan ook weerspiegeld in het gemiddelde energieverbruik per inwoner (zie figuren 2.6d t/m 2.6f). ⁵³ In het geval van de sector Gebouwde omgeving is het energieverbruik per inwoner in Regio Zwolle en Nederland nagenoeg gelijk. De voornaamste verschillen zitten in de sectoren Verkeer en vervoer en Industrie, energie, afval en water. Per inwoner overtreft het energieverbruik in Regio Zwolle in de sector Verkeer en vervoer dat van Nederland aanzienlijk. Met afgerond 37 gigajoule is het energieverbruik per inwoner qua Verkeer en vervoer bijna gelijk aan dat van het gebruik in de sector Gebouwde omgeving.

FIGUUR 2.6d

ENERGIEGEBRUIK GEBOUWDE OMGEVING IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In hoeveelheid gigajoule per inwoner; 2017

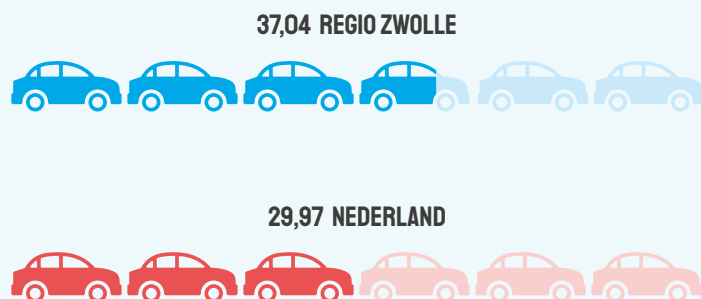

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 2.6e

ENERGIEGEBRUIK VERKEER EN VERVOER IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In hoeveelheid gigajoule per inwoner; 2016

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Vergelijking van de cijfers van het industriële energiegebruik maakt duidelijk dat Regio Zwolle geen onderdeel is van één van de vijf industriële regio's die ons land kent: Rotterdam/Moerdijk, Zeeland (Terneuzen en omstreken), Noordzeekanaalgebied, Noord-Nederland (Eemshaven) en Chemelot (regio Geleen).⁵⁴ De in deze regio's geclusterde energie-intensieve industrie drukt een forse stempel op het landelijke energiegebruik. De twaalf grote energie-intensieve bedrijven, die samen verantwoordelijk zijn voor driekwart van het industriële energiegebruik in Nederland, hebben sleutelposities in deze vijf industriële clusters.

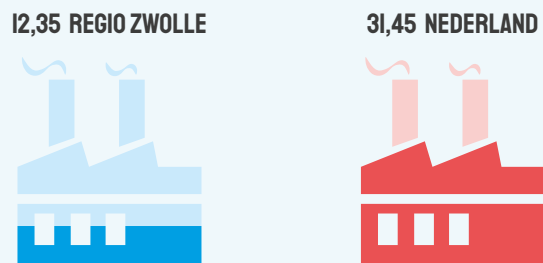
Regio Zwolle produceert bovengemiddelde hoeveelheid hernieuwbare energie

Regio Zwolle streeft naar meer opwekking en gebruik van duurzame energie. Figuur 2.6g geeft een indruk van de hoeveelheid opgewekte hernieuwbare energie, in Regio Zwolle en Nederland, als de aandelen in het totale regionale dan wel nationale energiegebruik. We zien dat het aandeel opgewekte energie

FIGUUR 2.6f

ENERGIEGEBRUIK INDUSTRIE EN ENERGIE IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

In hoeveelheid gigajoule per inwoner; 2017

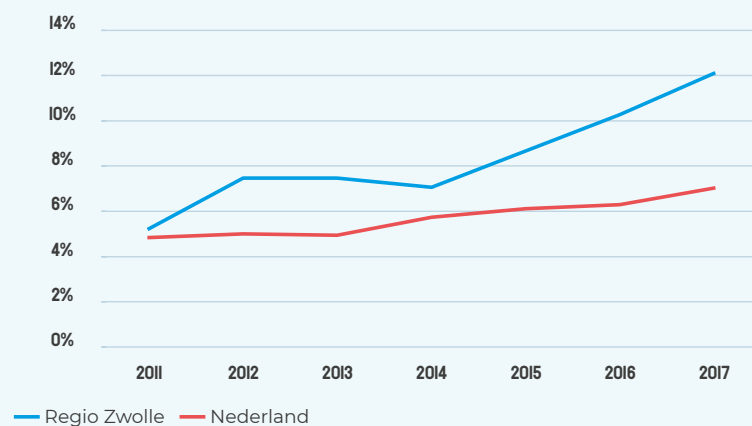

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 2.6g

PERCENTAGE HERNIEUWBARE ENERGIE IN REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND

Aandeel opgewekte hernieuwbare energie in het totale energiegebruik in %; 2011-2017

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

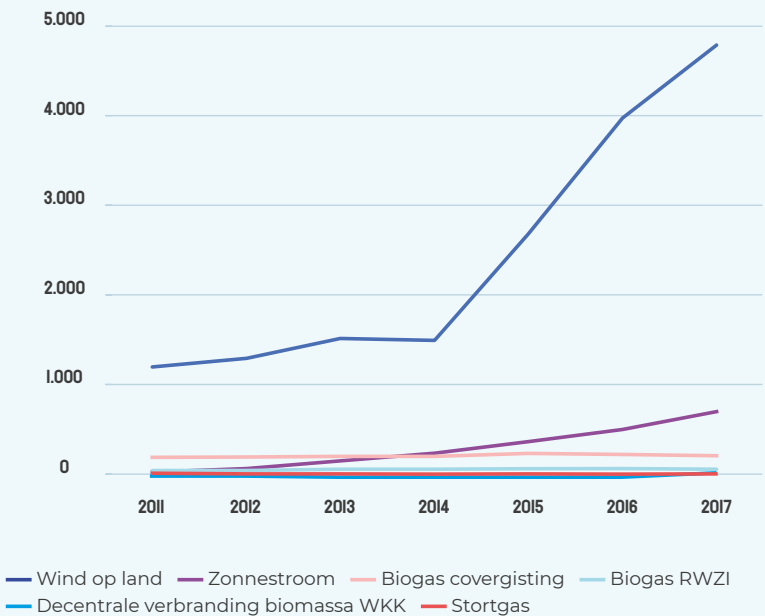
uit hernieuwbare bronnen in Regio Zwolle in de lift zit, en sneller groeit dan landelijk. In 2017 is in Regio Zwolle het percentage hernieuwbaar opgewekte energie gestegen tot 12 procent. Landelijk was dit 7 procent. Hiermee lijkt Regio Zwolle iets voorop te lopen, waar het gaat om de transitie naar een duurzamere energieproductie.

De wijze waarop een groot deel van de hernieuwbare energie in Regio Zwolle wordt opgewekt, is te zien in figuur 2.6h. Het gaat hierbij om de opwek van

FIGUUR 2.6h

HERNIEUWBARE ENERGIE (ELEKTRICITEIT) NAAR BRON IN REGIO ZWOLLE

In hoeveelheid terajoule; 2011-2017

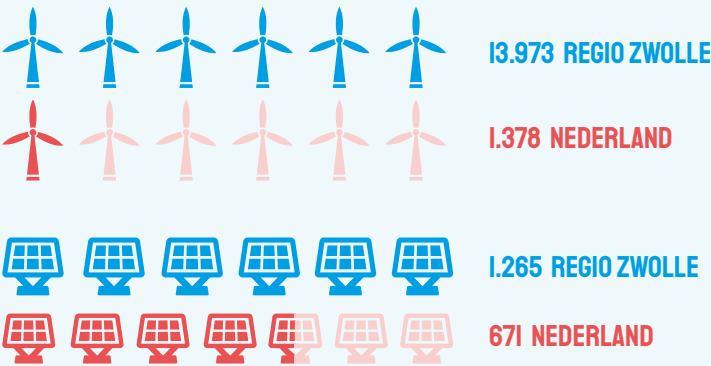
Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

hernieuwbare elektriciteit. Opwek van hernieuwbare warmte en hernieuwbare energie voor vervoer (bijmenging biobrandstoffen) zijn buiten beschouwing gelaten. Voor Regio Zwolle geldt dat wind op land de belangrijkste hernieuwbare bron van in de regio opgewekte energie is, op ruime afstand gevolgd door zonnestroom. Kijken we naar de ontwikkeling van de productie van deze vormen van hernieuwbare energie, dan zien we dat ze beiden sinds 2014 aan een opmars bezig zijn. Over de periode 2014-2017 blijkt de opgewekte hoeveelheid windenergie meer dan verdrievoudigd. De hoeveelheid zonnestroom is in dezelfde periode iets minder dan verdrievoudigd, hoewel het qua niveau nog ver achterligt op windenergie. Wanneer we kijken naar de gemiddelde hoeveelheid hernieuwbare energie (windenergie en zonnestroom) per inwoner, dan zien we een forse voorsprong van Regio Zwolle ten opzichte van het landelijk gemiddelde (figuur 2.6i). Dit geldt met name voor de hoeveelheid opgewekte windenergie. Tegenover bijna 14.000 megajoule geproduceerde windenergie per inwoner in Regio Zwolle, staat slechts 1.378 megajoule per inwoner landelijk.

FIGUUR 2.6i

**OPGEWekte WINDENERGIE (OP LAND) EN ZONNESTROOM
REGIO ZWOLLE EN NEDERLAND**

In hoeveelheid megajoule per inwoner; 2017

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 2.6j

Noordoostpolder en Dronten koplopers duurzame energie

Wanneer we kijken naar waar in Regio Zwolle hernieuwbare energie wordt opgewekt, en in hoeverre een gemeente energieneutraal is, dan zien we een ongelijkmatige ruimtelijke spreiding (zie figuur 2.6j). Met een productie van 4.000 terajoule hernieuwbare energie in 2017 loopt de gemeente Noordoostpolder ver vooruit op de overige gemeenten. Waarna Dronten overduidelijk 'best of the rest' is met een opwekking van 1.300 terajoule aan hernieuwbare energie. Maar naast dat Noordoostpolder de grootste producent van hernieuwbare energie is, is het ook de grootste gebruiker van energie, op de voet gevolgd door Zwolle. Het grote verschil tussen deze twee gemeenten is dat Noordoostpolder het omvangrijke energiegebruik voor een substantieel deel weet te compenseren met de lokaal opgewekte hernieuwbare energie. Tegenover het totale energiegebruik in Noordoostpolder staat een percentage hernieuwbare energie van 41 procent. Vanuit dit gezichtspunt valt ook de mate van energieneutraliteit van Dronten op: 35 procent. De overige gemeenten schommelen tussen de 5 en 10 procent, vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde van 7 procent. Dat de gemeenten Noordoostpolder en Dronten een dergelijk grote bijdrage leveren aan de duurzame energieproductie in de regio wordt voor een groot deel verklaard door de ligging. Beide gemeenten zijn onderdeel van de provincie Flevoland, de provincie zie beschouwd kan worden als windmolengrootmacht. Een combinatie van fysiek-ruimtelijke omstandigheden (onder andere de omvang van het landoppervlak en de relatief grote beschikbaarheid van open ruimte), provinciale ambities en regie maken dat er alleen al in de provincie Flevoland in 2017 641 windmolens stonden, wat gelijk is aan één-derde van het totaal aantal windmolens in Nederland.⁵⁵

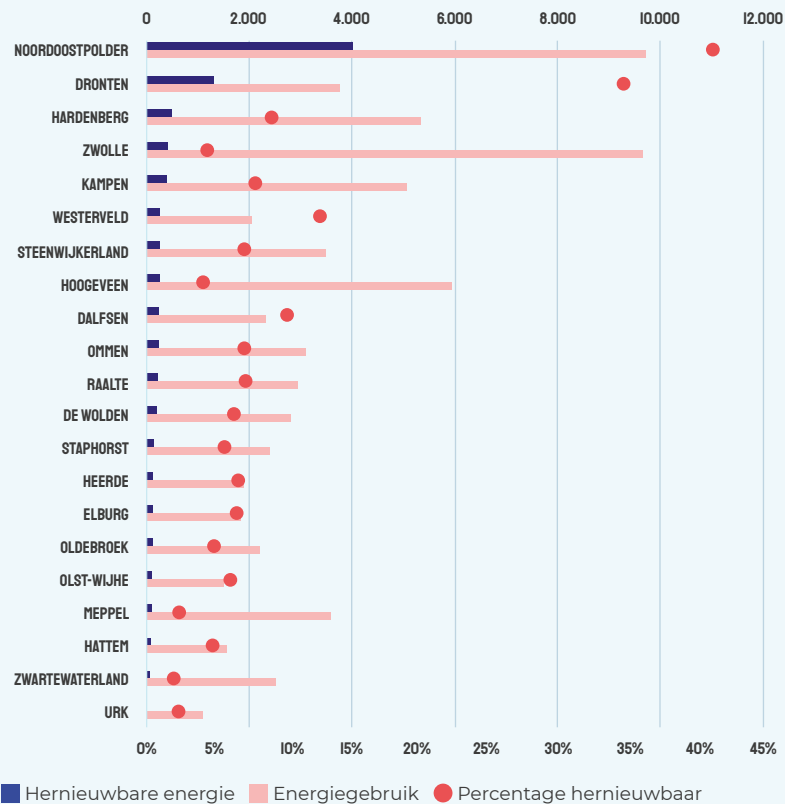
2.7 Aandachtspunten voor beleid

Van brede welvaartsmeting naar gebiedsgerichte brede welvaartsinitiatieven

De Brede Welvaartsindicator (BWI) brengt voor Regio Zwolle duidelijk een aantal kansen en uitdagingen in kaart. We zagen dat de algehele brede welvaart in de regio dalende is. De brede welvaart is hoger dan in Nederland als geheel, maar neemt in Regio Zwolle wel af, tegen de landelijke trend in. Op basis hiervan zou gesteld kunnen worden dat de algehele opgave voor Regio Zwolle is om deze trend om te draaien en de weg naar boven weer te vinden. Daarbij is het van belang de toenemende materiële welvaart niet ten koste te laten gaan van andere welvaartsdimensies. De groei in inkomen en werk lijkt gepaard te gaan met een afname in woontevredenheid en, vooral het afgelopen jaar, een toenemende druk op het milieu. Bij het formuleren en implementeren van nieuwe welvaartsinitiatieven is het daarom van belang rekening te houden

ENERGIEGEBRUIK VERSUS HERNIEUWBARE ENERGIE PER GEMEENTE

Totale hoeveelheid gebruikte energie en hoeveelheid opgewekte hernieuwbare energie in terajoule (top-as, staven) en aandeel hernieuwbare energie in het totale energiegebruik in % (onder-as, bollen)*; 2017

* In de totale hernieuwbare energie opwek gegevens ontbreekt de component windenergie opwek op zee. Deze datarestrictie levert mogelijk een vertekening op van de hernieuwbare energieprestaties van sommige gemeenten.

Bron: Klimaatmonitor (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

met mogelijke afruilen tussen de verschillende welvaartsdimensies. De accenten die daarbij worden aangebracht, kunnen per gebied binnen Regio Zwolle anders komen te liggen; met name de verschillen tussen de stad Zwolle en het ommeland vallen op. Op basis hiervan zou tot gebiedsgerichte welvaartsinitiatieven gekomen kunnen worden, maar het is daarbij van belang om gezamenlijk met alle relevante stakeholders verder concreet invulling te geven aan deze kansen en uitdagingen.

Ruimtelijke inrichting van de regio

We hebben gezien dat de economie van Regio Zwolle onder andere wordt gekenmerkt door een aanhoudende vraag naar werknemers en een steeds krappere woningmarkt. De aantrekkelijkheid en het economisch presteren van de regio hangt onder meer af van het, in onderlinge samenhang, functioneren van de regionale arbeidsmarkt en woningmarkt. De aantrekkelijkheid van een plek wordt weerspiegeld in de hogere prijzen die betaald worden om er te kunnen wonen. In een evenwicht zal de hoge prijs om te wonen precies opwegen tegen de voordelen die de betreffende plek of locatie biedt. Deze zogenoemde agglomeratievoordelen spelen deels op de arbeidsmarkt, maar hebben bijvoorbeeld ook te maken met het feit dat er schaalvoordelen zijn in het aanbieden van bijvoorbeeld culturele voorzieningen die daardoor beter gedijen in dichter bevolkte gebieden. In Regio Zwolle blijkt uit onder andere de pendelcijfers dat er een sterke samenhang is tussen de woning- en

arbeidsmarkten van de gemeenten die tezamen Regio Zwolle vormen. Gezien de fikse toekomstige woningbouwopgave lijkt ook voor dit dossier een belangrijke rol weggelegd voor de regio. Geschat wordt dat er tot 2030 een marktvraag is van bijna 17.000 nieuwe woningen en appartementen. De uitdaging ligt in het bouwen van het juiste type woningen op de juiste plekken. Bijkomend punt van aandacht is de energietransitieopgave. Voor een belangrijk deel zal de gewenste reductie van CO₂-uitstoot gerealiseerd moeten worden via verduurzaming van de woningvoorraad. Daarnaast valt voor Regio Zwolle op het vlak van verkeer en vervoer winst te behalen qua CO₂-reductie. Een afgewogen ruimtelijke verdeling van woningbouwlocaties (en werklocaties) kan bijdragen aan de vermindering van autoverkeer, zeker wanneer voor de betreffende locatie openbaar vervoer een volwaardig alternatief kan bieden. Dit vraagt fundamentele keuzes. De basis hiervoor zou gelegd kunnen worden in het gezamenlijke gesprek in en met de regio.

- 36 Een vergelijkbare instrument is de Monitor Brede Welvaart, die sinds 2018 wordt vervaardigd door het CBS. Jaarlijks wordt beschreven hoe de welvaart zich in de brede zin van het woord zich in Nederland ontwikkelt. Het gaat daarbij om zowel de economische als de ecologische en sociaal-maatschappelijke aspecten van welvaart. Meer details via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2019/20/monitor-brede-welvaart-sdg-s-2019>
- 37 Zie ook het in september 2019 rapport 'Hoge verwachtingen: 'Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2019' van de Sociaal-Economische Raad, waaruit blijkt dat de weg van jongeren naar een zelfstandig bestaan verloopt trager dan voorheen (beschikbaar via: <https://www.ser.nl/nl/Publicaties/kansen-belemmeringen-jongeren>).
- 38 De cijfers tot en met 2017 hebben betrekking op een Regio Zwolle die tot dan toe uit twintig gemeenten bestond. Aangezien Hoogeveen sinds 2018 ook onderdeel is van de regio, wordt deze gemeente vanaf dat jaar meegenomen in de cijfers. De invloed daarvan op de uitkomsten is echter minimaal en verandert de algemene conclusies over brede welvaart in de regio niet.
- 39 De deelgebieden zijn samengesteld uit de volgende gemeenten: Noord-Flevoland: Dronten, Noordoostpolder, Urk. Noord-Gelderland: Elburg, Hattern, Heerde, Oldebroek. Zuidwest Drenthe: Hoogeveen, Meppel, De Wolden, Westerveld. Overijssel overig: Dalfsen, Hardenberg, Kampen, Ommen, Olst-Wijhe, Raalte, Staphorst, Steenwijkerland, Zwartewaterland. Stad Zwolle: Zwolle.
- 40 Sinds 2015 wordt de potentiële beroepsbevolking ruimer gemeten dan voorheen het geval was; 15 tot en met 74 jaar (in plaats van 64 jaar). Daarnaast is bij werkzame personen de definitie van een werkweek veranderd; deze was '12 uur of meer per week werken' maar kent volgens de huidige definities geen urengrens meer. Hiermee sluit het CBS zich aan bij de definities die de International Labor Organization en Eurostat aanhouden.
- 41 CPB (2019). *Macro Economische Verkenning 2020*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- 42 CBS (2015). *De Nederlandse Economie. Productiviteit in Nederland 2002-2014: economische groei, productiviteit en de crisis*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 43 Vor, F. de, e.a. (2018). *Regio Zwolle Monitor 2018*. Zwolle: Stichting Metropool Regio Zwolle.
- 44 De afbakening van de regio's is in de meeste gevallen conform de veelal gelijknamige COROP-gebieden, waarbij Brainport Regio Eindhoven samenvalt met COROP Zuidoost-Noord-Brabant. Uitzondering is de bestuursregio Metropoolregio Amsterdam, die bestaat uit 36 gemeenten waarmee meerdere COROP-gebieden overlapt worden (voor nadere details, zie: <http://www.metropoolregioamsterdam.nl/>).
- 45 ING Economisch Bureau (2019). 'Aantal woningverkoop duikt onder de 200.000.' Nieuwsbericht, 15 maart 2019.
- 46 Vor, F. de, e.a. (2018). *Regio Zwolle Monitor 2018*. Zwolle: Stichting Metropool Regio Zwolle.
- 47 CBRE (2018). *The next step, Zwolle, Apeldoorn, Deventer*. The Property Perspective, november 2018, CBRE Research.
- 48 CBS, PBL, RIVM, WUR (2018). *Leegstand van winkels, 2004-2018* (indicator 2151, versie 06, 19 april 2019). www.clo.nl. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Den Haag; PBL Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag; RIVM Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven; en Wageningen University and Research, Wageningen.
- 49 Lok, T., Stam, C., Zwanenburg, N. & F Koster (2019). *Zwolle komt dichterbij Noordoost Europa*, Windesheim Honours College, mei 2019.
- 50 Dit onderdeel is in belangrijke mate gebaseerd op het Mobiliteitsbeeld 2019 van het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid (beschikbaar via: <https://www.kimnet.nl/publicaties/rapporten/2019/11/12/mobiliteitsbeeld-2019-vooral-het-gebruik-van-de-trein-neemt-toe>).
- 51 Zie ook: Regio Zwolle (2018). *Regio Zwolle stapt over eigen grenzen de beweging naar meer slagvaardigheid*. Zwolle: Regio Zwolle Bureau. Beschikbaar via: <https://regiozwolle.info/over-regio-zwolle/de-nieuwe-agenda-van-regio-zwolle/>.
- 52 CO₂-uitstoot is uitgesplitst in enkele sectoren. De CO₂-uitstoot die gerelateerd is aan elektriciteits- en gasverbruik is berekend door deze te vermenigvuldigen met jaarlijks bepaalde emissiefactoren. De emissiefactor voor elektriciteit wordt landelijk vastgesteld, deze is echter van grote invloed op de lokale CO₂-uitstoot. Voor Verkeer en vervoer is de CO₂-uitstoot modelmatig bepaald door de Nederlandse Emissieregistratie (RIVM) op basis van een verkeersmodel dat wordt gevoed door verkeersmetingen. Voor meer details zie: <https://klimaatmonitor.databank.nl>.
- 53 Recente gegevens over energiegebruik per inwoner gerelateerd aan de sector Landbouw, bosbouw en visserij zijn regionaal niveau niet beschikbaar.
- 54 SER (2019). Nationale Klimaataanpak voor regionale industriële koplopers, Advies 19/06, pp. 7-8.
- 55 Zie bijvoorbeeld de *Volkskrant* achtergrondreportage van 11 maart 2019.

PIJLER 3

28.000

extra platformwerkers
op den duur verwacht
in Regio Zwolle

46%

van de platform-
bedrijven is
gevestigd in de VS

ONDERNEMEN EN WERKEN IN DE PLATFORMECONOMIE

31%

van de Nederlandse
mkb-ondernemers
gebruikt een platform

18%

van de platform-
bedrijven komt
uit Europa

4

werknemers heeft een gemiddeld
Nederlands platformbedrijf

3.1 Vooraf

In de 2018-editie van de Regio Zwolle Monitor stonden we uitgebreid stil bij de wijze waarop de huidige, hoofdzakelijk door ICT gedreven, technologische ontwikkelingen ('vierde industriële revolutie') bedrijven en werk beïnvloeden. We stelden toen dat digitalisering onze economie en maatschappij in een razendsnel tempo transformeert. Er is sprake van een wereldwijde ontwikkeling, waarbij digitale technologieën op steeds meer plekken worden ingezet. Digitalisering wordt dan ook gezien als één van de belangrijkste bronnen van groei, innovatie en nieuwe bedrijvigheid.⁵⁶ Een verschijningsvorm van deze ontwikkeling die ons dagelijks leven onmiskenbaar heeft veranderd zijn digitale platformen. Een fenomeen dat gekenmerkt wordt door een onstuimige groei. Platformen, zoals Google, Bol.com, Booking.com en Marktplaats, zijn niet meer uit ons leven weg te denken. En door de opkomst van platformen zoals Uber, Deliveroo en Thuisbezorgd wordt steeds meer dienstverlenend werk gefaciliteerd door digitale platformen. Het stelt mensen in staat op een laagdrempelige en flexibele manier geld te verdienen, wat potentieel tot nieuwe, additionele arbeidsplaatsen leidt. Daarbij spelen platformen in toenemende mate een rol in het koppelen van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. YoungOnes en Temper zijn daar voorbeelden van. Tegelijkertijd zijn de traditionele uitzenders ook platformen gestart onder namen als YouBahn, Randstad Go en Kolibrie Next.

Hoewel platformen veel kansen bieden, gaat de platformrevolutie niet zonder slag of stoot. Platformen maken dat transacties sneller, goedkoper en beter afgehandeld kunnen worden. Daarnaast bieden zij ook een enorme flexibiliteit voor alle partijen en zetten platformen de gebruikers aan zet. Traditionele bemiddelaars worden op deze manier bedreigd, wat leidt tot vrees voor deze disruptie onder bedrijven en werknemers. Tegelijk is er zorg over de toenemende flexibilisering van arbeid die dienstverlening via

platformen met zich meebrengt. Via een platform ontstaat op een laagdrempelige en snelle manier werk, dat echter net zo snel weer verdwijnt als dat ze tot stand is komen. Is de klus voorbij dan is de arbeidsplaats dat ook. Het geeft meer dynamiek en onzekerheid voor werkenden. Onzekerheid bovendien, die zich concentreert bij een beperkt deel van de beroepsbevolking, een deel dat vaak op andere vlakken ook al kwetsbaar is. Anderen zien vooral de mogelijkheden van de platformeconomie. Ze kunnen via platformen de efficiëntie van bedrijfsprocessen, zoals de inkoop, vergroten of toegang krijgen tot nieuwe markten. Afhankelijk van de sector, liggen er voor bedrijven kansen om zelf een platformstrategie te implementeren, zoals in de flexbranche, retail en transport en mobiliteit.

Wat betekent dit allemaal voor Regio Zwolle? De ontwikkelingen omtrent digitale platformen zijn nog zo nieuw dat er nog heel wat te ontdekken valt. Steeds meer processen in onze samenleving worden door platformen georganiseerd. Platformen als technologie hebben de potentie om markten compleet op hun kop te zetten. Zonder volledig en uitputtend te willen (en te kunnen) zijn, gaan we in deze afsluitende pijler in op wat dit kan betekenen voor ondernemers en werknemers. We beschrijven trends en ontwikkelingen en kijken naar wat platformen eigenlijk doen. We zullen vervolgens stilstaan bij de (strategische) keuzes waarvoor bedrijven mogelijkerwijs komen te staan om de kansen die platformen bieden te benutten. Daarnaast gaan we in op de veranderingen van de arbeidsmarkt die gepaard gaan met op de opkomst van platformen. Oftewel, welke beroepen zijn vatbaar voor platformisering en in hoeverre wordt werken als zelfstandige via een platform in de nabije toekomst steeds meer een alternatief voor het traditionele arbeidscontract? Aan de hand van verschillende studies en verhalen uit de praktijk, al dan niet ondersteund door statistieken, maken we een schets van wat de opkomst van digitale platformen kan betekenen voor ondernemen en werken. Hiermee wordt een vertrekpunt gemarkeerd voor het gesprek over nieuwe vraagstukken en uitdagingen waarvoor Regio Zwolle zich nu en in de toekomst gesteld ziet.

3.2 De opkomst van de platformeconomie

Een spectaculaire groei

De laatste twintig jaar is het internet steeds sterker geïntegreerd geraakt in ons dagelijks leven. Eén van de manifestaties hiervan is de opkomst van digitale (online) platformen; platformen die fungeren als intermediair tussen vraag en

aanbod van allerlei diensten en producten. Het Emmeloordse Marktplaats.nl, opgericht in 1999, was één van de eerste digitale platformen in Nederland. Vooral na de komst van de smartphone in 2007 nam het aantal digitale platformen een enorme vlucht. Tegenwoordig zijn er platformen voor allerlei soorten transacties waaronder taxiritten (Uber), overnachtingen (Airbnb) en auto's (SnappCar). Wereldwijd maken de zogenoemde Big Five (Facebook, Apple, Amazon, Microsoft en Google) de dienst uit. Zij zijn beeldbepalend voor

wat we de platformeconomie noemen. Alle vijf zijn grote techconglomeraten uit Silicon Valley die zeer innovatieve producten maken of unieke diensten leveren.⁵⁷

Gebruikmakend van moderne informatie- en communicatietechnologie brengen digitale platformbedrijven snel en vrijwel probleemloos verschillende groepen consumenten en bedrijven bijeen die elkaar anders moeilijk hadden kunnen bereiken. Op deze wijze kunnen platformbedrijven bijdragen aan meer innovatie en hogere economische groei. Tegelijkertijd hebben platformbedrijven een grote schaal en economische marktmacht ontwikkeld. Dit is goed zichtbaar als we de top 5 van de grootste beursgenoteerde bedrijven ter wereld in 2008 en 2018 naast elkaar zetten (zie figuur 3.2a). Werd de lijst in 2008 nog gedomineerd door producenten van fysieke goederen (brandstof en levensmiddelen) en diensten (retail en telefonie), 10 jaar later zijn ze verdrongen door platformbedrijven.

FIGUUR 3.2a

GROOTSTE BEURSGENOTEERDE BEDRIJVEN

Rangschikking grootste bedrijven ter wereld naar beurswaarde (x mld. US dollar); 2008 en 2018

Bron: Understandinnovation.com.

Op mondiale schaal wordt de platformeconomie gedomineerd door de Verenigde Staten en China. Recentelijk heeft onderzoeks- en adviesbureau KPMG dit in kaart gebracht (zie figuur 3.2b).⁵⁸ In 2017 is 46 procent van de platformbedrijven, met een omzet van meer dan 100 miljoen, gevestigd in de Verenigde Staten, 35 procent in Azië (merendeel China), 18 procent in de EU en 1 procent in Latijns-Amerika. Wanneer we kijken naar de verdeling van de totale marktwaarde, dan is deze nog schever: 72 procent voor de Verenigde Staten, 25 procent voor China en 2 procent voor de EU. Niet alleen heeft Europa minder platformen c.q. platformbedrijven, gemiddeld genomen zijn ze aanzienlijk kleiner (\$ 6,6 miljard) dan die in de Verenigde Staten (\$ 63 miljard) en Azië (\$ 23 miljard).

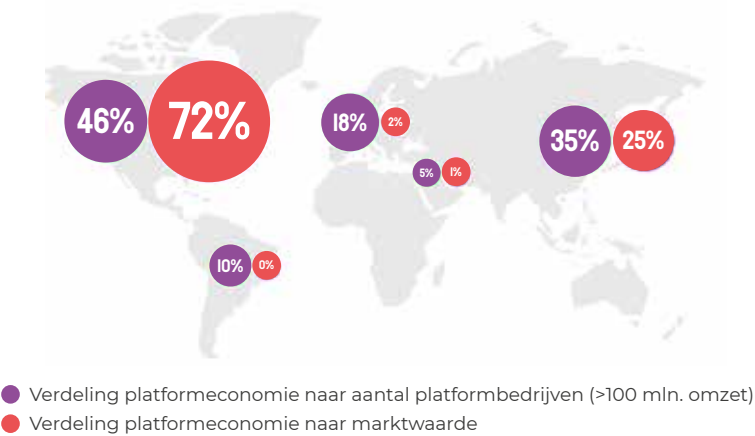
Digitale platformen dringen door in steeds meer sectoren

Kijken we naar de verdeling van de totale platformeconomie in sectoren over de jaren heen, dan zien we dat het niet meer alleen het domein is van

FIGUUR 3.2b

WERELDWIJDE PLATFORMECONOMIE

Verdeling naar aantal bedrijven en waarde per regio (in %); 2017

Bron: KPMG.

e-commerce en retail en internet en software diensten (zie figuur 3.2c). Het fenomeen van platformisering dringt steeds meer door in andere sectoren. In onder andere het dossier over digitale platformen, uitgebracht door economenblad ESB, wordt onder andere deze ontwikkeling nader beschreven (waarbij wordt nagegaan welke markten vatbaar zijn voor digitale disruptie door platformen).⁵⁹ In 1995 werd eBay opgericht. Op dit digitale platform verkochten particulieren hun goederen aan elkaar, waarbij ze gebruikmaakten van een veilingalgoritme om de prijzen te bepalen. Na de komst van de smartphone in 2007 nam ook het gebruik van digitale platformen in andere sectoren een vlucht. Was eBay nog alleen actief op de markt voor producten, daarna zijn de platformen op verschillende complexere markten doorgebroken. En dat heeft vaak ingrijpende gevolgen gehad: onder druk van Netflix zijn de videotheken uit het straatbeeld verdwenen, muziekwinkels zijn vervangen door de Spotify-app en de fysieke boekingskantoren zijn nagenoeg verdwenen door de opkomst van Booking.com

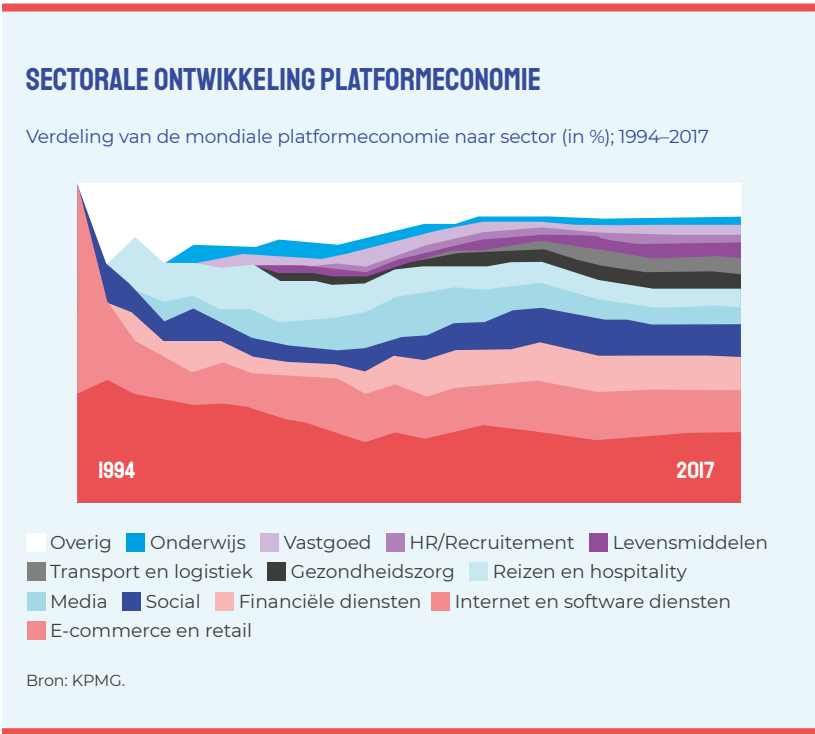
en Airbnb. Overigens sluit dit laatste aan op een trend die reeds aan de gang was in de reis- en overnachtingsbranche. Een bedrijf als easyJet was één van de eersten die traditionele intermediairs buitenspel zette door ook hotelovernachtingen en vakanties te gaan aanbieden naast alleen vluchten. Voor consumenten zijn de gevolgen overigens vaak positief, zij profiteren vanwege meer gemak, een hogere kwaliteit en lagere prijzen. Het is waarschijnlijk dat ook sectoren die nu nog ontzien zijn, te maken gaan krijgen met digitale disruptie.

Platformen in Nederland

KPMG constateert dat Nederland 'relatief goed' presteert qua platform-economie, gebaseerd op het toenemende gebruik van verschillende type platformen. Zo blijkt in 2018 dat 82 procent van de Nederlandse bevolking (ouder dan 15 jaar) gebruik maakte van social media platformen zoals Whatsapp, Facebook en Instagram, 6 jaar eerder was het 58 procent. Gekeken naar het gebruik in 2018 van marktplatformen (tweezijdige marktplaatsen), zoals Marktplaats, Bol.com en AliExpress, dan heeft 70 procent van de Nederlandse bevolking via een dergelijk platform een product of dienst afgenomen; waarvan 50 procent dit maandelijks doet. Daarbij heeft 48 procent van de bevolking een product aangeboden via een platform. Ook is er een flinke groei te zien in het gebruik van zogeheten deelplatformen: van 6 procent in 2013 naar 23 procent in 2016.⁶⁰ Ter illustratie: het gebruik van AirBnB in Amsterdam steeg van 600.000 nachten in 2016 naar een geschatte 2,1 miljoen nachten (+350 procent) in 2018. En in 2017 waren er 31.000 deelauto's beschikbaar via platformen zoals Snappcar; een jaar eerder waren het er 5.700 (+540 procent). Voor wat betreft de omvang van de 'kluseconomie' in Nederland, lopen de schattingen uiteen van 0,4 tot 12 procent van de beroepsbevolking (afhankelijk van hoe eng het begrip platformwerk wordt gedefinieerd).^{61, 62} Ongeveer een derde van de werkenden die actief is via een platform werkt in de maaltijdbezorging. De meeste werkers werken minder dan 20 uur per week, al bestaan er grote verschillen in het aantal gewerkte uren van fulltime taxichauffeurs en vakmensen en parttime maaltijdbezorgers. De populatie platformwerkers is zeer heterogeen. Een behoorlijk deel van de werkers is jong en hoger opgeleid, maar vooral in de huishoudelijke dienstverlening ook laagopgeleid. In hoofdstuk 3.5 van deze pijler gaan we uitgebreid in op de impact van platformen op de arbeidsmarkt.

Doordat digitale platformen een vrij nieuw fenomeen zijn, is nog relatief weinig bekend over de eigenschappen van wat de Nederlandse platformeconomie

FIGUUR 3.2c

genoemd kan worden. Op basis van uiteenlopende onderzoeken naar verschillende kenmerken van de platformeconomie in Nederland heeft het economische vakblad ESB een overzicht samengesteld (zie figuur 3.2d).⁶³ Het overzicht schetst een beeld van wat voor platformbedrijven er in Nederland zijn gevestigd, welke platformen Nederlanders voornamelijk

gebruiken en bij welke platformbedrijven Nederlanders werken. Het overzicht leert ons dat een doorsnee platformbedrijf in Nederland zich veelal bezighoudt met crowdfunding, gevestigd is in Amsterdam en vier of minder werknemers heeft. Verder is Google het populairste platform en platformwerkers zijn in hoofdzaak actief als maaltijdbezorger.

FIGUUR 3.2d

PLATFORMEN IN NEDERLAND

Overzicht van kenmerken van de Nederlandse platformeconomie; 2018

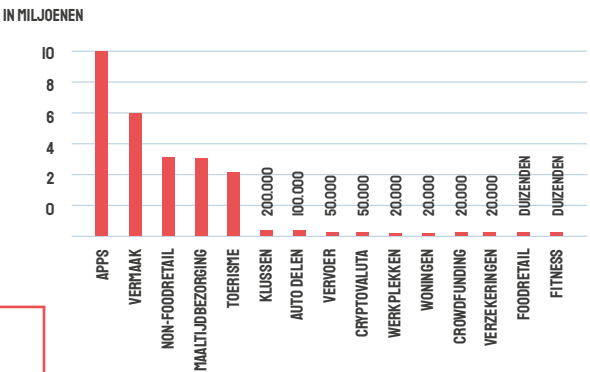
Platformen ontwrichten markten. Doordat de opkomst van platformen redelijk recent is, is er nog niet veel bekend over het type markten waarin ze actief worden, hoe populair ze zijn en wie het werk doet. Een overzicht.

Het **typische platformbedrijf** in Nederland onderhoudt een website voor crowdfunding, is gevestigd in Amsterdam en heeft vier of minder werknemers.

De **typische platformwerker** bezorgt maaltijden, werkt als schoonmaker of verdient zijn geld met microklussen.

Het **meest gebruikte platform** is Google. Het meest gebruikte platform van eigen bodem is Marktplaats.

WELKE PLATFORMBEDRIJVEN GEBRUIKEN NEDERLANDERS?

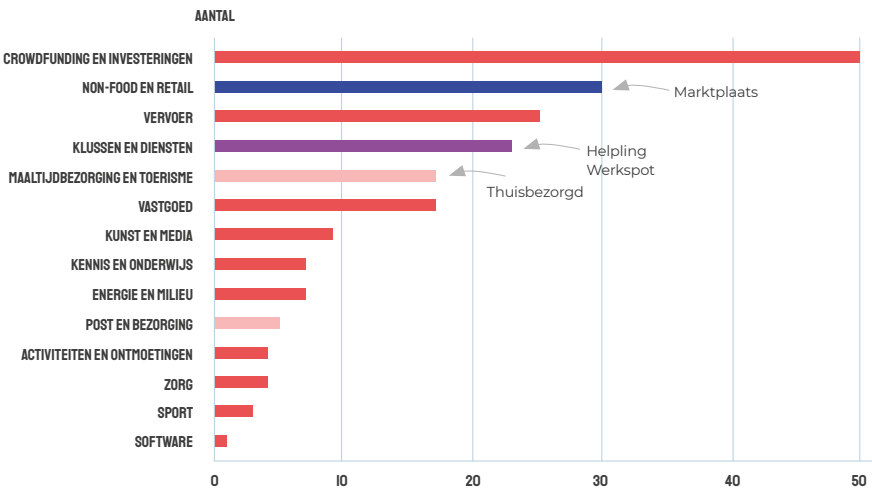

Miljoenen bezoekers per maand, 2018

Nederlandse platformen	
1	Marktplaats 8,0
2	Startpagina 5,1
3	Funda 4,0
Internationale platformen	
1	Google 12,8
2	Facebook 11,6
3	YouTube 11,4

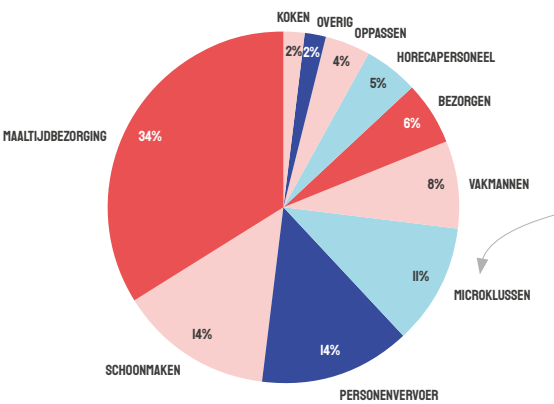
Zestig procent van de bezoekers van Startpagina is ouder dan vijftig.

WAT VOOR PLATFORMBEDRIJVEN ZIJN IN NEDERLAND GEVESTIGD?

Bron: ESB.

BIJ WELKE PLATFORMBEDRIJVEN WERKEN NEDERLANDERS?

Werkenden in de kluseconomie verrichten fysieke arbeid en komen voornamelijk via een internetplatform aan werk (SEO Economisch Onderzoek, 2018)

3.3 Het ene platform is het andere niet⁶⁴

ICT aanjager ontwikkeling platformen

Wat onderscheidt platformen van andere 'traditionele' ondernemingen?

De economische definitie van een platform is een intermediair tussen vraag en aanbod; het brengt twee of meer soorten gebruikers bij elkaar. Een platform onderscheidt zich van andere intermediairs door de aanwezigheid van kruislingse netwerkeffecten: het platform wordt aantrekkelijker voor gebruikers van de ene soort als het aantal gebruikers van de andere soort toeneemt – en vice versa. Consoles voor videospellen zijn een klassiek voorbeeld: een console is populair bij gamers als er veel spellen voor te verkrijgen zijn, terwijl de makers van spellen kiezen voor een console die veel verkocht wordt.⁶⁵

Om beter te begrijpen wat digitale platformen precies doen, is het belangrijk om eerst na te gaan wat er nieuw is aan deze platformen. Nieuw aan wat we digitale platformen noemen is 'de digitale laag' die deze platformen over de bestaande wereld heen leggen, mogelijk gemaakt door de ontwikkelingen op het vlak van informatie- en communicatietechnologie. Daarbij is het goed te realiseren dat een digitaal platform iets anders is dan een online webshop. Waar het verschil in zit is te illustreren aan de hand van de ontwikkeling van Bol.com; waarschijnlijk één van de bekendste Nederlandse online bedrijven die een transitie naar een platform hebben doorgemaakt. Bol.com begon oorspronkelijk als een webshop: een online winkel waarvoor het de eigen voorraad inkocht, het ondernemersrisico liep en via een website deze aanbod aan de eindklant. Een gangbare formule voor een e-commerce bedrijf. Vanaf het moment dat Bol.com de ambitie had een oneindig assortiment aan te willen bieden is geleidelijk afgestapt van deze formule; het werd namelijk op den duur onbetaalbaar om de geambieerde groei te organiseren. Door andere leveranciers toe te laten, variërend van particulier tot grote aanbieder, is Bol.com getransformeerd in een platformbedrijf. Bol.com werd een marktplaats waar consumenten toegang hebben tot een nagenoeg oneindig assortiment. Niet door alles zelf in huis te hebben, maar door anderen te faciliteren om, onder de voorwaarden van Bol.com, hun producten aan een klantgroep aan te bieden.

De kracht van digitale platformen zit in het aanbieden van een nagenoeg oneindig aanbod aan haar gebruikers, zonder deze zelf in het bezit te hebben. Platformen worden dan ook wel eens vergeleken met het prikbord bij de supermarkt waar aanbod van spullen en diensten werd gepresenteerd. Belangrijk verschil is dat platformen bepalen onder welke regels en

voorwaarden transacties tussen vraag en aanbod gedaan worden.

Platformen zijn marktmeesters en hebben een belang én verantwoordelijkheid bij en voor iedere transactie. Hierdoor worden platformen ook vaak marktplaatsen genoemd, en dan meer specifiek: tweezijdige marktplaatsen.

Er is sprake van een afhankelijkheid aan beide kanten van de marktplaats.

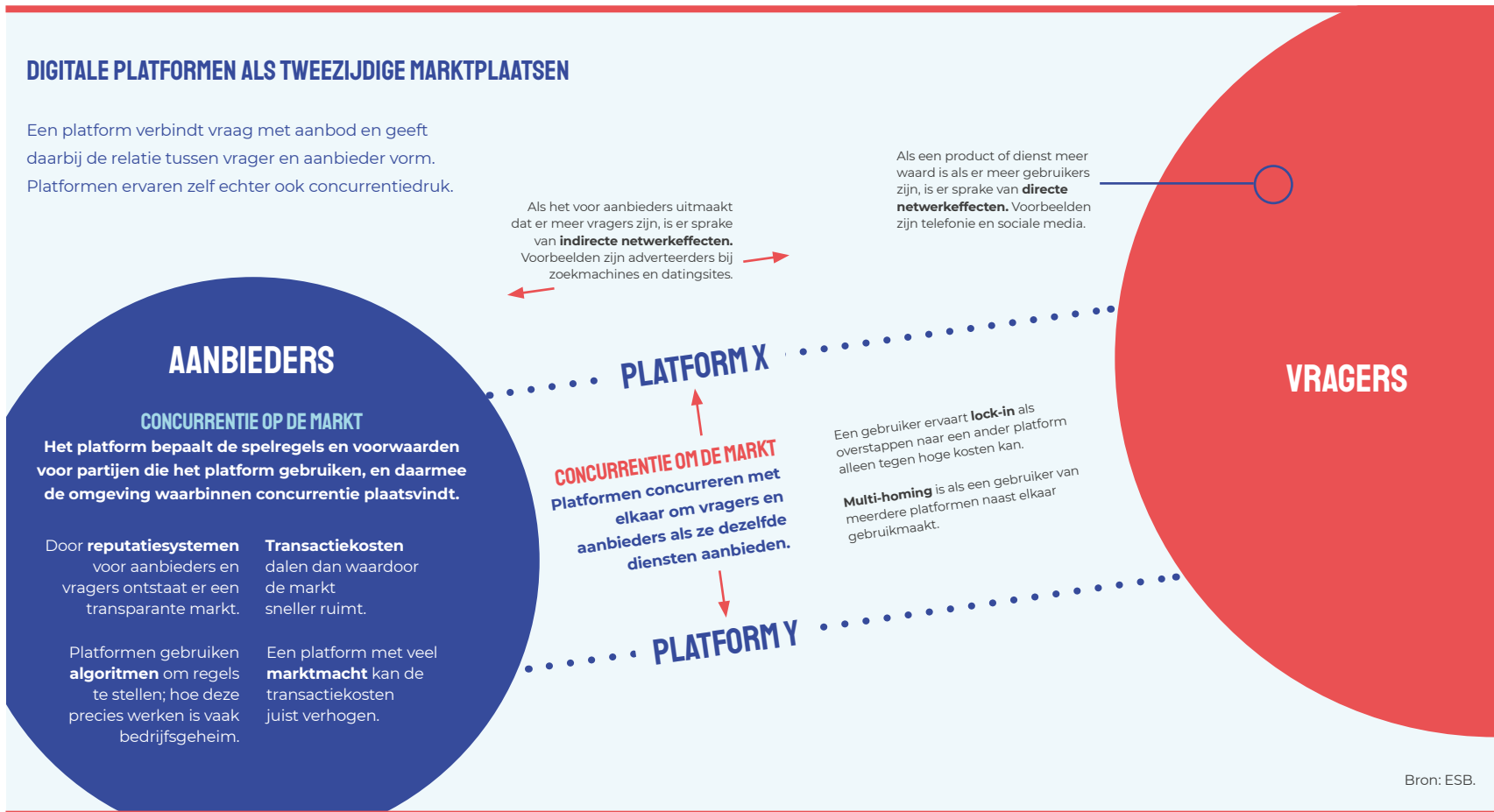
Juist dit tweezijdige karakter maakt platformen een uniek model.

Tweezijdige marktplaatsen

Het begrip platformen is een containerbegrip. De type platformen waar we in deze pijler voornamelijk onze aandacht op richten zijn de zogenoemde tweezijdige digitale marktplaatsen. Het platform bezit niet het goed of de dienst die aan de klant wordt aangeboden, maar is de intermediair tussen vraag en aanbod. Meerdere aanbieders en meerdere vragers komen elkaar tegen op het platform, en vervolgens wordt tegen betaling een transactie aangaan. De overeenkomst voor de transactie vindt plaats op het platform, maar soms gaan de betaling en/of levering buiten het platform om. Naast intermediair fungeert het platform in zo'n geval als facilitator van de transactie.

Figuur 3.3a bevat een overzicht van hoe platformen aanbod en vraag met elkaar verbinden, maar ook hoe ze met elkaar concurreren om aanbieders en vragers. Bepalend voor het succes van een platform is onder andere de mate waarin geprofiteerd kan worden van netwerkeffecten, die veelal samenhangen met de schaal van het platform. Een ander aspect dat meespeelt bij de concurrentie tussen platformen is in hoeverre er sprake is van multi-homing dan wel single-homing. Er is sprake van multi-homing wanneer een consument of leverancier meerdere platformen tegelijkertijd gebruikt om diensten of producten te kopen of aan te bieden. Bij single-homing wordt er maar één platform gebruikt. Booking.com is een voorbeeld waar sprake is van multi-homing aan beide zijden van het platform: consumenten kunnen ook op andere platformen hun overnachting boeken en aanbieders kunnen op verschillende websites accommodaties aanbieden. De mate waarin consumenten en leveranciers loyaal zijn aan een platform, is een belangrijke graadmeter van de concurrentie tussen platformen en heeft invloed op hoe de markt gedefinieerd wordt. Bovendien beperkt multi-homing ook de onderhandelingsmacht van een platform richting consumenten en leveranciers, omdat overstappen hierbij makkelijker is (in tegenstelling tot single-homing waar eerder sprake zal zijn van lock-in). Daardoor zijn deze markten minder snel geneigd om monopolies te worden.⁶⁶ Belangrijk hierbij is de hoogte van 'switching costs'; hoe meer moeite het kost om over te stappen van platform, hoe minder snel er sprake zal zijn van multi-homing.

FIGUUR 3.3a

Wat digitale tweezijdige marktplaatsen kenmerkt, is dat ze de spelregels en voorwaarden voor partijen die het platform gebruiken bepaalt. Daarmee creëren ze een omgeving waarbinnen concurrentie plaatsvindt. Hoe die marktomgeving eruit ziet en hoe die markt uiteindelijk functioneert kan het platform op verschillende manieren beïnvloeden. Allereerst dragen platformen bij aan de **transparantie van de markt**: ze laten zien welke en hoeveel aanbieders en/of vragers er op de markt zitten. Zo worden informatie-asymmetrie en zoekkosten verlaagd. Daarbij zit er verschil in de mate waarin het platform, als marktmeester, de keuze beperkt: Deliveroo en Uber tonen gebruikers slechts een klein aantal van de potentiële aanbieders, terwijl Apple App Store, Funda of Airbnb als digitaal prikbord fungeren, waarop alle aanbieders zichtbaar zijn. Ze verschillen ook in de manier waarop ze het aanbod sorteren. Op Funda bijvoorbeeld kan de koper zelf het aanbod sorteren, en IENS en Booking.com tonen aanbieders die meer betalen voor het platform op een meer prominente plek.

Ten tweede zorgt een platform voor het **vergemakkelijken van de transactie**. Alle platformen verminderen de moeite die het kost om een vrager of aanbieder te zoeken, maar de zoekkosten zijn veel lager als het platform een afdoende voorselectie maakt door slechts een klein aantal aanbieders te tonen. En ook het vergelijken van prijzen verlaagt de zoekkosten voor de consument. Dit doen platformen door middel van slim gebruik van data, algoritmes en kunstmatige intelligentie.

Ten derde wordt door een platform **een omgeving van vertrouwen gecreëerd**. Dit gebeurt door middel van online reviews, en in sommige gevallen een verzekering. Reviews zorgen ervoor dat zowel vraag als aanbod elkaar beoordelen na iedere transactie, waardoor het kaf vanzelf van het koren wordt gescheiden. Beide zijden worden gedwongen zich te gedragen. Een slechte beoordeling kan resulteren in minder handel, hogere prijzen of lagere

inkomsten en in het ergste geval uitsluiting van het platform. Vooral voor platformen waar een transactie tussen twee individuele partijen tot stand komt zorgen deze ratings voor een stuk extra zekerheid, het draagt bij aan inzicht in de kwaliteit van product en aanbieder. Platformen proberen op deze manier een omgeving te creëren waar vraag en aanbod elkaar vertrouwt. Aanvullend bieden sommige platformen diensten die voor extra zekerheid zorgen, zoals verzekeringen bij Airbnb.

Ten vierde wordt door het platform **de prijs voor de transactie bepaald**. Zo blijkt dit per klusplatform (zoals Werkspot) bijvoorbeeld te verschillen. Soms bepaalt het platform de prijs, soms de afnemer of de aanbieder (het niet ongebruikelijk dat het platform dan een advies geeft of een bandbreedte ten aanzien van de prijsstelling). Bij Uber bepaalt het platform de prijs, bij Booking.com en de App Store de aanbieder, en bij Temper de afnemer. Andere digitale marktplaatsen faciliteren prijsvorming via biedingen, zoals Marktplaats, en eBay.

FIGUUR 3.3b

MARKTEN WAAR DIGITALE PLATFORMEN EEN ROL SPELEN

MARKT	MAANDELIJKE TRANSACTIES VIA PLATFORMEN	GROOTSTE SPELERS
APPS	10 miljoen	Google Play en Apple App Store*
VERMAAK	6 miljoen	Muziek*: Spotify, iTunes Publicaties: Blendle, Kobo en Kindle
NON-FOODRETAIL	3 miljoen	AliExpress, Marktplaats, Bol.com**, Amazon, Catawiki en eBay
MAALTIJDBEZORGING	3 miljoen	Thuisbezorgd.nl, Deliveroo
TOERISME	2 miljoen	Overnachten*** en vluchten: Booking.com, Expedia, Airbnb Uitjes: Groupon Restaurants: IENS en ShareDnD
KLUSSEN	200.000	Helpling, Temper, Sitly, Freelancer, Upwork, Werkspot, Roamler
AUTODELEN	100.000	BlaBlaCar, SnappCar, MyWheels
VERVOER	50.000	Uber (Quicargo en CheapCargo)
CRYPTOVALUTA	50.000	Coinbase Pro, Bitfinex, Bitstamp
WERKPLEKKEN	20.000	Seats2meet
WONINGEN	10.000-20.000	Funda
VERZEKERINGEN	10.000-20.000	Independer
CROWDFUNDING	10.000-20.000	Funding Circle, Lendahand, Collin
FOODRETAIL	Duizenden	Thuisafgehaald en Beerwulf
FITNESS	Duizenden	OneFit

* Hier is het aantal gebruikers per maand geteld; ze zullen gemiddeld meer dan één nummer beluisteren of meer dan één app downloaden, dus het daadwerkelijke aantal transacties is een veelvoud hiervan.

** Hier is het aantal transacties tussen derden geschat, dus niet de rechtstreekse webwinkelverkoop van Bol.com.

*** Geschat aantal boekingen.

Bron: ESB.

Het komt voor dat platformen direct het contract sluiten tussen vrager en aanbieder: Uber en Airbnb doen dit bijvoorbeeld, maar Marktplaats niet. Vaak stellen platformen regels en standaarden voor de markt, zoals contractvoorwaarden bij Airbnb of toetsing van apps door de Apple App Store. In sommige gevallen helpen platformen bij de financiële afhandeling, zoals factureren en betalen: Uber en de Apple App Stores doen dit wel, maar Marktplaats of Booking.com niet altijd. Tot slot verloopt bij digitale producten zoals apps of video de levering volledig via het platform. En soms zorgt het platform voor de fysieke distributie (Amazon, Deliveroo), maar vaak heeft het platform niets met de levering te maken (Booking.com).

Markten waarbij digitale marktplaatsen een rol spelen

Hierboven hebben we beschreven wat digitale platformen kenmerkt en enkele marktaspecten die het succes van een platform of een digitale marktplaats bepalen. Om een indruk te krijgen van welke markten, in Nederland, het meest vatbaar zijn voor platformisering gebruiken we een in het vakblad ESB verschenen overzicht (zie figuur 3.3b).⁶⁷ De samenstellers geven aan dat er geen compleet overzicht bestaat van alle digitale marktplaatsen in Nederland, laat staan van hun omvang. Op basis van diverse bronnen is een inventarisatie gemaakt en daarbij ingeschat hoeveel betaalde transacties maandelijks gefaciliteerd worden. Op basis van dat criterium wordt beoordeeld welke markten momenteel het meest 'geraakt' zijn door digitale marktplaatsen.⁶⁸ Op basis van openbare bronnen zijn de markten vastgesteld waar platformen actief geworden zijn en is een schatting gemaakt van het aantal transacties. Dit heeft geresulteerd in lijst van vijftien markten waarop platformen een rol van enige betekenis spelen.

Uit figuur 3.3b kan geconcludeerd worden dat de verschillen groot zijn: het aantal transacties loopt namelijk per markt uiteen van enkele duizenden tot meer dan tien miljoen per maand. Daarnaast moet beseft worden dat het aantal transacties via een platform in bepaalde markten relatief laag zijn ten opzichte van de hele markt. Bijvoorbeeld minder dan 1 procent van het aantal maaltijdbezorgingen loopt via platformen die eigen bezorgers in dienst hebben en ook Thuisbezorgd.nl geeft aan dat de maaltijdbestelling per telefoon hun grootste concurrent is. Apps zijn de markten met veruit de meeste transacties: meer dan tien miljoen per maand. Vermaak volgt daar vlak achter – en wanneer ieder muzieknummer apart meetelt scoort vermaak zelfs hoger – met zo'n zes miljoen transacties per maand. Non-foodretail, maaltijd-

bezorging en toerisme zitten elk op enkele miljoenen transacties per maand. Klussen en autodelen zitten in de honderdduizenden. Daarna volgt er een aantal markten (vervoer, werkplekken, cryptovaluta, woningen, crowdfunding, verzekeringen, foodretail en fitness) met duizenden tot tienduizenden transacties per maand.

Afgaand op de gemaakte inventarisatie van markten waar digitale platformen een rol spelen en op basis van de kenmerken van deze platformen, stelt de reeds aangehaalde studie uit ESB vast dat digitale platformen bovenal goed passen bij markten waar ze schaalvoordelen kunnen benutten, zoals bij digitale producten.⁶⁹ Ze passen ook goed bij markten waar er eerst intermediaire spelers in de markt zaten, zoals handelaren, bemiddelaars, taxicentrales en reisbureaus. Ze losten eerder (een deel van) de informatie-asymmetrie en transactiekosten op en de digitale marktplaats neemt dat over. Ook gaat het om markten met veel vragers en aanbieders, dus vaak markten gericht op consumenten. Het bestaan van onbenutte capaciteit en sterke pieken en dalen is een laatste indicator voor de opkomst van digitale marktplaatsen, vooral als via die marktplaatsen de prijs beter kan meebewegen. Dat laatste lijkt nog weinig platformen echt te lukken.

De ESB-studie verwacht daarom vooral verdere groei in de toeristische sector, zoals bij het boeken van vakantie-of pretparken – maar ook bij fitness, waar de prijsdynamiek verder kan toenemen. En ook de vastgoedsector kan via digitale marktplaatsen tot een hogere bezetting of hogere opbrengsten per vierkante meter komen, zoals voor losse werkplekken of flexibele kantoorruimtes. De klusmarkt biedt – afhankelijk van de complexiteit van regelgeving – ook een groot potentieel. Daarbij zullen eerder de meer homogene klussen voor consumenten en voor kleinere bedrijven zoals horeca, landbouw en retail 'platformiseren'. In de bouw, waar grote schaarste bestaat, kunnen digitale marktplaatsen voor schaarse vakmensen de hoogste prijs bedingen. Markten die minder in aanmerking komen, zijn typische business-to-business markten, zoals de chemische of maakindustrie. Ook sterk gereguleerde markten met unieke, zeer persoonlijke diensten als de curatieve zorg of advocatuur komen minder in aanmerking.

3.4 Kansen platformeconomie benutten⁷⁰

Wat maakt het platform model bijzonder?

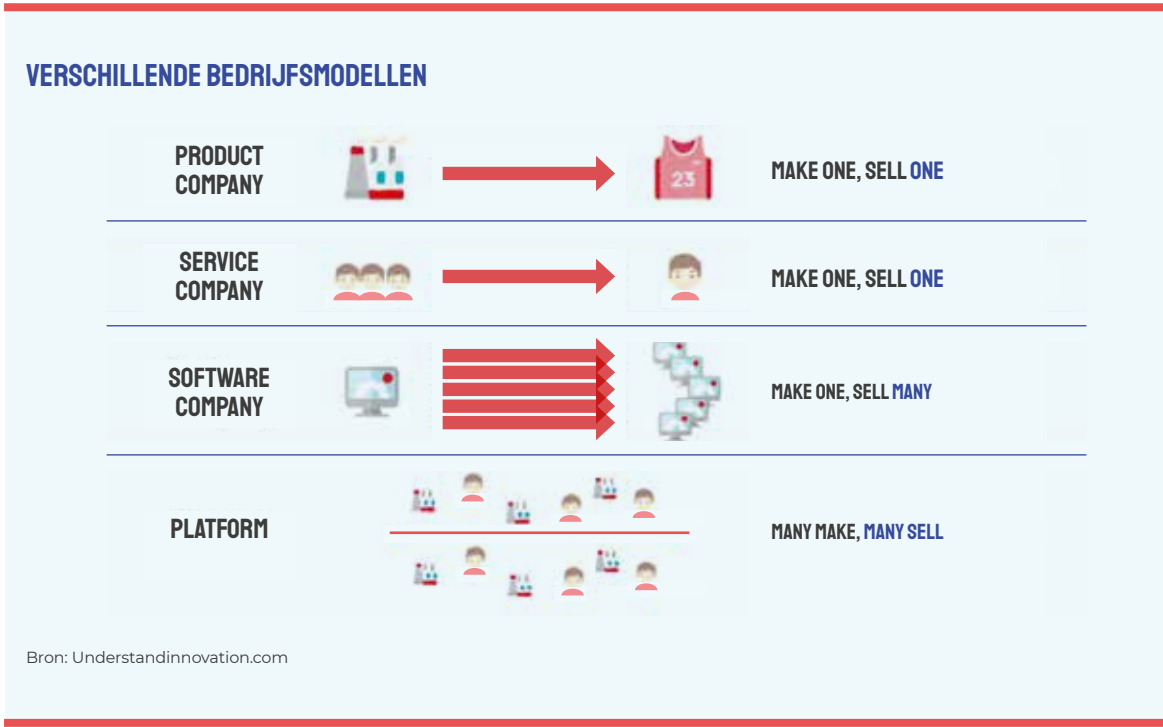
Traditioneel gezien hebben bedrijven controle en eigenaarschap over het gehele proces. De controle over het gehele proces was voorheen niet alleen noodzakelijk, maar was ook een concurrentievoordeel. Het was voor nieuwe spelers moeilijk om een gevestigd bedrijf te beconcurreren, aangezien het om een kapitaalintensief model ging waar de toetredingsdrempel om te starten hoog is. Het is bijvoorbeeld onwaarschijnlijk dat een start-up een nationaal 5G telefoonnetwerk aan te leggen. De investering in kennis, geld en tijd is niet te overzien. Aanbieders die het gehele proces in handen hebben worden ook wel 'pipeline businesses' genoemd. Wat platformen kenmerkt is dat zij niet alles

zelf in bezit hebben, maar dat zij als marktmeester een marktplaats faciliteren waarop anderen zaken kunnen doen. Uber, het grootste taxibedrijf ter wereld, heeft zelf geen eigen auto's en chauffeurs. Het platform verbindt aanbieders van taxi vervoer met klanten. Platformen worden daardoor ook wel matchmakers genoemd. Airbnb is de grootste hotelketen ter wereld, zonder in eigen vastgoed te investeren. Door niet zelf in de assets te investeren, maar gebruik te maken van bestaande assets, kan een platform groeien.

Figuur 3.4a zet verschillende modellen op een rijtje. Bij pipeline (productie) bedrijven wordt de toegevoegde waarde horizontaal gerangschikt. Links komt er iets binnen, rechts komt er iets nieuws uit. Servicebedrijven zijn hiermee vergelijkbaar: zij verdienen geld per verkochte eenheid: dienst, uur, dag en zo verder. Pipeline bedrijven zijn hierdoor beperkt schaalbaar. Wil een taxibedrijf meer klanten bedienen dan zal het moeten investeren in nieuwe auto's en

chauffeurs, of het moet manieren vinden om de bezetting te optimaliseren. Maar ook hier zit een grens aan. Software bedrijven hebben een voordeel: zij maken een programma en omdat het product digitaal is, is het oneindig schaalbaar. Omdat platformen, ook wel tweezijdige marktplaatsen genoemd, instappen op bestaande resources kunnen zij nagenoeg onbeperkt groeien. Net zo lang tot een van de twee van de zijden van de marktplaats is verzadigd.

FIGUUR 3.4a

Veel ondernemers nog niet bekend met mogelijkheden platformen

Een in 2018 uitgevoerde peiling onder mkb-ondernemers in Nederland, geeft de indruk dat de mogelijkheden die platformen bieden nog vrij onbekend zijn binnen het mkb.⁷¹ Het blijkt dat tot op heden 31 procent van de ondernemers een platform gebruikt om producten of diensten aan te bieden. Ondernemers die gebruikmaken van platformen, doen dat voornamelijk vanwege naamsbekendheid (38 procent) en meer omzet (32 procent). Andere redenen zijn gemak, kostenbesparing en expertise. De voornaamste reden waarom ondernemers niet gebruik maken van platformen is dat zij niet bekend zijn met platformen die relevant kunnen zijn voor hun business. Van de productfabrikanten en verkopers is 76 procent niet bekend met platformen. Van de dienstverleners is dat 62 procent.

Ondernemers die van platformen gebruik maken, doen dit voornamelijk via social media. Vooral Facebook (70 procent van de respondenten) en Instagram (40 procent) worden gebruikt om producten en diensten te verkopen. Andere populaire platformen zijn bol.com (16 procent) en het buiten Nederland opererende Amazon (11 procent). Op beide platformen kun je producten verkopen via een eigen verkoopaccount.

Wat verder opvalt is dat een even groot deel van de ondervraagde ondernemers dat gebruikt maakt van platformen, 31 procent, helemaal niet online onderneemt. Deze ondernemers geven aan geen website nodig te hebben om klanten te bereiken (23 procent) of zich nog te oriënteren op de online mogelijkheden (36 procent). Ook is er een deel van de ondernemers dat niet online onderneemt vanwege gebrek aan kennis of financiële middelen (10 procent). Daarbij moet vermeld worden dat sommige branches zich in de ogen van de ondernemers niet lenen voor een website, zoals de agrarische sector of bepaalde branches in de industrie.

Een markt winnen met een platform?

Eén van de belangrijkste kenmerken van een platform is dat zij extreem focussen op gemak van de klant. Via Booking en Uber is het mogelijk om met drie klikken op de smartphone een hotelkamer of taxi te boeken. Daarnaast zorgen platformen door de transparantie die zij in een doorgaans ondoorzichtige markt brengen ook voor een efficiencylag, waardoor de prijzen richting de klant ook omlaag kunnen. Kort gezegd: ook in markten waar de huidige aanbieders prima hun werk doen kunnen platformen daar nog een slag bovenop doen en daarmee de markt en klantcontact naar zich toe trekken.

Maar het is geen vaststaand gegeven dat een platform in de meeste gevallen een oplossing kan bieden. Een platform biedt in sommige gevallen een uniek voordeel en kans, maar in veel gevallen ook niet. Om na te gaan of een platform het juiste middel is om een bepaalde markt te winnen kunnen een aantal kenmerken aangewezen worden die daarbij een rol spelen. Hieronder volgende vijf belangrijkste kenmerken, geïllustreerd aan de hand van voorbeelden uit praktijk.

1. Groeien kan het snelst in een bestaande markt waar de doelgroep al gewend is geld uit te geven aan hetgeen je faciliteert.

Hoewel veel platformen vaak pretenderen een nieuwe markt te creëren, is dit in de meeste gevallen helemaal niet het geval. Deze claim wordt voornamelijk uitgesproken om niet aan bestaande marktregulering te hoeven voldoen. Uber bevindt zich in de taximarkt, Deliveroo in de maaltijdbezorgmarkt en Temper in de markt voor arbeidsbemiddeling voor tijdelijk personeel. De manier waarop zij de transactie organiseren is anders, maar in de kern zorgen zij er voor dat je in een taxi van A naar B gaat, het gerecht wordt bezorgd en de horecamedewerker aan het werk gaat. Wanneer een nieuw platform – of anders gezegd een nieuwe business – begint kan het snelst meters gemaakt worden door aan te sluiten op bestaand gebruik en een bestaand uitgavenpatroon van de beoogde doelgroep. Gebeurt dit niet, dan zal het platformbedrijf een lange adem en ruime financiën moeten hebben om uiteindelijk na een lange periode mogelijk succesvol te kunnen zijn.

Uber is in deze context een passend voorbeeld. Het bedrijf startte als taxiservice. Mensen gebruikten al jarenlang taxi's, bussen, metro's en treinen om van A naar B te komen en waren gewend om hier geld voor uit te geven. Wat Uber deed was door gemak en beschikbaarheid te verhogen en prijs te verlagen klanten vanuit deze markt naar het platform trekken. Mensen die voorheen verplaatsten met eigen auto, met de taxi en met het openbaar vervoer (in veel steden bleek Uber vooral mensen uit het openbaar vervoer te trekken). De manier van reizen veranderde niet wezenlijk voor personen, en door de toegevoegde waarde van gemak en een betere prijs kon de markt voor Uber snel groeien. Uber heeft wel veel uitdagingen rondom regulering gehad, maar zij konden zich uiteindelijk schikken aan bestaande regulering en beleid – het laatste woord is daar overigens nog niet over gezegd.

Uber probeert ook deelsteps en deelfietsen te gaan aanbieden. De grootste uitdaging in deze stap is deels het vinden van gebruikers die deze

vervoersmiddelen wilden gebruiken. Maar het grootste probleem ligt in het gegeven dat veel (buitenlandse) steden nog onvoldoende zijn ingericht op deze vorm van mobiliteit. Wat in de praktijk inhoudt dat Uber met iedere stad in gesprek is hoe dit in te passen in stedelijk beleid, meewerkt aan experimenten en meer. Hierin ligt voor een belangrijk deel de uitdaging voor de schaalbaarheid van het model.

2. Onbenutte capaciteit en informatieasymmetrie zijn een kans voor platformen

Platformen verlagen transactiekosten en brengen transparantie, waardoor bestaande capaciteit veel effectiever benut kan worden. In een groot deel van alle markten is er een overvloed aan capaciteit die niet wordt benut. Bijvoorbeeld de auto die minstens 95 procent van de tijd stil voor de deur staat, de woning die leeg staat tijdens een vakantie en de boor in de kast die in zijn levensduur van een flink aantal jaren hooguit een paar minuten wordt gebruikt. Een voorbeeld van een platform dat hiervoor een oplossing biedt is Peerby. Met behulp van een app worden buurtbewoners met een vraag naar bepaalde spullen gematcht met mensen die deze spullen aanbieden; je huurt of leent spullen van je buren. Een bedrijf als Floow2 doet zoiets soortgelijks op de zakelijke markt. Een onderneming kan dan bijvoorbeeld een vorkheftruck aanbieden aan een andere ondernemer die deze slechts af-en-toe nodig heeft. Door de beschikbare capaciteit van een lokale community, in dit geval zou dat een bedrijventerrein kunnen zijn, inzichtelijk te maken (opheffen informatieasymmetrie) ontstaan kansen voor het meer efficiënt gebruik maken van resources.

3. Platformen kunnen snel groeien in sectoren waar regelgeving onduidelijkheid is en handhaving achterblijft

Hoewel de oorspronkelijke 'move fast and break things' mentaliteit uit Silicon Valley intussen flink is getemperd, kunnen platformen nog steeds goed een eerste groeispurt maken in markten waar er onduidelijkheid is over regulering. Neem bijvoorbeeld weer de taximarkt en hoe Uber daarop acteert. Veel steden hebben middels een vergunningensysteem een maximum gesteld aan het aantal taxi's. Waar geen maximum aan is gesteld is het aantal taxi's dat op afroep via een telefoon besteld kan worden. De reguliere taxi's in Amsterdam, van bijvoorbeeld de TCA, vallen onder de opstapwet en worden zodoende gecontroleerd door de lokale overheid. Uber heeft daarentegen een vergunning voor de bel- en bestelmarkt – zonder een gesteld maximum aan taxi's. Naast dat dit juridisch de nodige voordelen met zich meebrengt, is de

handhaving van deze specifieke dienst niet op gemeente, maar op nationaal niveau. De gemeente is niet op de hoogte hoeveel Uber-taxi's er in de stad rondrijden en is niet in staat te handhaven. Slim van Uber, maar het is geen duurzaam model. De taximarkt in Amsterdam is verworpen tot een ongereguleerde vechtmarkt. Het zelfregulerend vermogen van de markt blijkt vaak beperkt, daar zijn platformbedrijven geen uitzondering in. Soortgelijke voorbeelden uit het buitenland laten zien dat de regelgeving op de taximarkt uiteindelijk is aangepast (stopzetten vergunningverlening). Belangrijkste les: een platform kan hard groeien bij onduidelijkheid in regulering, maar weet dat bij excessen regulering bijna altijd zal worden aangepast. Dit is iets waar een platform proactief op in kan springen door het beschikbaar stellen van data en een proactieve houding in het debat, waarmee tot op zekere hoogte meebeslist kan worden over de toekomst van de markt waarop het platform actief wil zijn.

In de discussie over platformwerk is ook duidelijk te zien dat onduidelijkheid in regelgeving en gebrekkige handhaving platformen in de kaart speelt (zie ook hoofdstuk 3.5). Zo concurreert een bedrijf als Temper door de aanbieders op het platform als freelancer te classificeren op prijs met uitzendbureaus. Een zzp'er is goedkoper voor de klant dan een uitzendkracht vanwege het ontbreken van de administratieve lasten en de verplichte afdrachten die het arbeidscontract met zich meebrengt. En de zzp'er houdt onder de streep netto meer over dan wanneer deze via het uitzendbureau had gewerkt. Dat de aanbieder vervolgens niet is verzekerd en geen pensioen opbouwt, dat wordt vaak vergeten. Dit is dan ook terecht onderdeel van de discussie over de individuele versus de collectieve belangen en hoe we in de toekomst onze welvaartsstaat kunnen blijven financieren. Duidelijk is dat een platform als Temper, maar bijvoorbeeld ook Deliveroo en Uber, profiteert van onduidelijkheid in regelgeving. Door hun manier van acteren leggen zij de tekortkomingen van de regelgeving bloot; platformen leggen de vinger op de zere plek.

4. Platformen gedijen in gefragmenteerde en ontransparante markten

Een gangbaar proces van innovatie is als kleine nieuwe partijen een bestaande markt, die wordt gedomineerd door een beperkt aantal grote partijen, binnenkomt en zich in eerste instantie focust op het bemachtigen van specifieke niches. Voor platformen geldt in essentie het omgekeerde scenario. Een platform kan succesvol zijn wanneer er zich nog geen grote speler zich in de markt bevindt. Ook geldt: hoe gefragmenteerder de markt, hoe beter. Platformen hebben namelijk het kenmerk dat zij informatieasymmetrie in een markt oplossen en hiermee gefragmenteerde markten centraliseren.

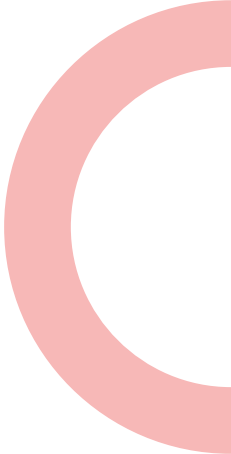
‘OOK DE ‘GROTE JONGENS’ KUN JE OVERTUIGEN’

Zakendoen via platforms brengt voor ondernemers nieuwe juridische aandachtspunten met zich mee. Edo Nijdam, advocaat en partner bij Dommerholt Advocaten, is gespecialiseerd in IT- en ondernemingsrecht. Hij vertelt over de contracten tussen kleine leveranciers en machtige marktplaatsen.

Tekst: Mirjam van Huet, MCM tekst

‘Een dropshippingbedrijf (online verkoop zonder eigen voorraad) dat vanuit Nederland internationaal producten verkoopt, heeft te maken met (consumenten)rechten van talloze landen. Die rechten allemaal samenvoegen tot overzichtelijke leveringsvoorwaarden, is geen doen. Voor zulke ondernemingen maken wij voorwaarden die specifiek voor hún klanten gelden. Daarbij houden we rekening met Europese regelgeving en internationale handelspraktijken, zodat deze voorwaarden zoveel mogelijk internationaal standhouden.

In onze klantenkring hebben we ook ondernemers die flinke aantallen producten verkopen via bestaande grote platforms, de online ‘warenhuizen’ met een flinke machtspositie. Die ondernemers krijgen soms onmogelijke voorstellen van deze ‘grote jongens’. Bijvoorbeeld onredelijke betalingstermijnen

EDO NIJDAM

ADVOCaat EN PARTNER BIJ DOMMERHOLT ADVOCATEN

of de eis dat geretourneerde producten óók moeten worden teruggenomen als die zijn gebruikt of gedragen. Maar dan zit die ondernemer dus met een product waar hij niets meer mee kan.

Het goede nieuws is dat er wel mogelijkheden zijn om die contracten te laten versoepelen. Als we gerichte argumenten aandragen, kunnen we ook de grote online warenhuizen overtuigen van de belangen van onze klant.'

Daarnaast is het individuele stakeholders in een gefragmenteerde markt nagenoeg onmogelijk om op grote schaal te investeren in technologie en innovatie, iets waar bij een platform juist de specialiteit ligt.

Platformen als Booking.com, Uber, Thuisbezorgd en Helpling zijn enkele willekeurige maar sprekende voorbeelden. Kijken we naar de taximarkt in Nederland dan bestaat deze uit duizenden veelal kleinere bedrijven. Natuurlijk zitten er een paar grote bedrijven bij, maar zij hebben niet genoeg schaal om zelf succesvol een app te kunnen ontwikkelen en fors in marketing te kunnen investeren. Daarnaast is de organisatie ingericht op het operationele proces, niet als een marketing- en technologiebedrijf. Er zijn genoeg taxibedrijven die zelf investeren in een app, maar geen van het is het gelukt om een digital first service neer te zetten op het niveau van wat Uber met ruim 25 miljard dollar aan investering en 18.000 medewerkers doet. Dit geldt overigens ook voor de zakelijke dienstverlening. Zo creëert het platform Fixico transparantie in de gefragmenteerde markt van schadeherstelbedrijven en Decidee in de gefragmenteerde en ontransparante (vooral op prijs) markt van uitvaartondernemers. In principe kan iedere markt met een gefragmenteerd aanbod worden gecentraliseerd door een platform. Het is aan de platformen de taak om hun toegevoegde waarde ten opzichte van de klant, maar zeker ook ten opzichte van de aanbieder te bewijzen en hier een business model aan vast te maken dat duurzaam is.

5. Bij een gefragmenteerde markt kan een platform snel groeien wanneer de drempels om als aanbieder toe te treden laag zijn

Platformen verlagen drempels, maar soms zijn de drempels door bijvoorbeeld regelgeving hoog. Dat belet een platform om snel te kunnen groeien, een belangrijke voorwaarde voor succes. Wederom aan de hand van een Uber-voorbeeld, toen het in Nederland kwam mikte het met de UberPop service (niet te verwarren met de 'reguliere' Uber-dienst die werkt met gelicenseerde taxi's) op een markt waar iedereen die een auto die niet ouder dan 10 jaar was een paar uurtjes per week taxidiensten via het platform aan kon gaan bieden. Later bleek, dat dit in strijd was met de wet en deze aanbieders ('snorders') een illegale dienst uitvoerden. Uber heeft hard haar best gedaan om het tij te keren, volgens het bedrijf waren de regels ouderwets, maar uiteindelijk hebben de inspanningen het bedrijf geen goed gedaan en was het genoodzaakt om deze specifieke dienst stop te zetten.

Voor veel andere platformen geldt dat de toetredingsdrempels voor zowel vraag als aanbod extreem laag zijn. Een van de belangrijkste speerpunten van

platformen is dan ook om deze drempels zo laag als mogelijk te maken en te houden. Bij een platform als Gearbooker, een platform waarop professionele foto- en videoapparatuur verhuurd kan worden, kan binnen een paar minuten iedereen zijn of haar aanbod op de website zetten. De enige drempel voor de huurder is de identificatiecheck, iets dat een vereiste is van de verzekeraar wil het product ook echt verzekerd kunnen worden verhuurd. Het niet bekend zijn met een platform is overigens ook een vaak onderschatte drempel. Platformen zijn zich hier vaak goed van bewust en de strategie om nieuwe aanbieders en klanten met het platform bekend te maken wordt dan ook gezien als een vorm van referral, oftewel 'aanbeveling' marketing. De gebruiker krijgt een korting op de volgende transactie wanneer een nieuwe gebruiker wordt aangedragen. Deze krijgt vervolgens ook zelf een korting bij de eerste boeking. Op deze manier subsidiëren platformen dus in veel gevallen nieuwe gebruikers.

Digitale platformen benutten als ondernemer

Platformen bieden een open infrastructuur voor interacties en transacties, maar treden zelf niet op als producent of consument. Deelname aan platformen is veelal open en laagdrempelig. Dit geldt niet alleen voor consumenten, maar juist ook voor producenten of ondernemers. Zonder dat een onderneming zelf investeert in een digitaal platform, kan het op relatief eenvoudige wijze profijt hebben van het aangesloten zijn op een platform. Zo kunnen ondernemers op een platform meer en slimmer hun klanten bereiken en daardoor hun afzetmarkt vergroten. Er kan gedacht worden aan het hotel dat kamers verhuurd via Booking.com of de elektronica producent die zijn producten via Bol.com verkoopt. Via het platform waar het bedrijf op aangesloten is, kan ook slimmer worden samengewerkt met andere bedrijven. Nieuwe producten of diensten kunnen gemakkelijker geïntroduceerd worden of inkoop kan beter worden georganiseerd.

Hoewel ondernemers kansen worden geboden door digitale platformen te gebruiken in hun business model, bestaat het risico dat ondernemers meer onderaan in de waardeketen terecht komen en afhankelijk raken van digitale platformen. Ondernemers staan daarom voor uitdagingen wanneer (een deel van) hun business via een platform is georganiseerd. Wanneer een ondernemer voor zijn afzet steeds meer afhankelijk wordt van platformen, kan het directe contact met de klant onder druk komen te staan. Een ander aspect dat speelt is dat een toeleverende ondernemer gebonden is aan gebruikersvoorwaarden, die de winstmarges mogelijk verlagen en afhankelijkheid van het platform vergroot. Sommige digitale platformen betreden de markt als directe

concurrent en gebruiken data en nieuwe technologie om klanten beter te bedienen. De vraag is echter of dit onder dezelfde spelregels gebeurt.⁷²

3.5 Platformen en een veranderende arbeidsmarkt

Sterke toename aantal platformwerkers verwacht

De arbeidsmarkt flexibiliseert in hoog tempo. Een categorie digitale platformen die bijdragen aan deze verandering zijn de zogeheten werkplatformen. De omvang van het digitale platformwerk lijkt op dit moment nog bescheiden. In Nederland lopen de schattingen uiteen van 0,4 tot 12 procent van de beroepsbevolking. En buitenlandse onderzoeken laten eenzelfde beeld zien.^{73, 74, 75} Digitale werkplatformen, zoals Uber en Temper, faciliteren het werken als platformwerker (in veel gevallen via een zzp-contract) door middel van technologische oplossingen: het inschrijven via een app is gemakkelijk en er hoeft relatief weinig gedaan te worden aan administratie, zoals tijdschrijven, factureren en incasseren. Bovendien kost het zoeken van opdrachtgevers minder tijd: via een app komt de match automatisch tot stand. Vooral door het gemak dat deze platformen bieden, kan verwacht worden dat het aantal platformwerkers, waaronder zzp'ers, in Nederland sterk toeneemt. Niet alleen zzp'ers, maar ook uitzendkrachten en werkenden in kortdurende en oproepcontracten zijn vatbaar om in de toekomst via een werkplatform als aan de slag te gaan. Door middel van een verkennende scenarioanalyse heeft het ING Economisch Bureau de schaal ingeschat waarop werkenden mogelijk actief worden als zzp'er.⁷⁶ Uit de gemaakte schattingen komt naar voren dat de opkomst van werkplatformen op den duur kan leiden tot een aanzienlijke toename van het aantal zzp'ers op de Nederlandse arbeidsmarkt; variërend van 200.000 tot één miljoen extra zzp'ers.

Mogelijk scenario: 28.000 extra zzp'ers in Regio Zwolle

Nederland telde in totaal ruim 1,4 miljoen zzp'ers (in 2017). Gegeven de schattingen van ING zou het aantal zzp'ers met zo'n 15 tot 70 procent groeien. In 2017 bestond de Nederlandse arbeidsmarkt uit 8,5 miljoen werkenden. Dit zou betekenen dat in het uiterste geval de Nederlandse arbeidsmarkt voor ruim een kwart zou bestaan uit zzp'ers die met behulp van een werkplatform actief zijn; bij een minder extreme situatie zou dat een zesde zijn. Daarmee geeft de analyse een eerste indruk van de mogelijke omvang van een fenomeen die groot genoeg is om de arbeidsmarkt fors te kunnen veranderen.

In de studie van het ING Economisch Bureau wordt betoogd dat hoe groot de daadwerkelijke impact van werkplatformen wordt, afhangt van 1) het tempo van technologische ontwikkeling, en 2) de regelgeving die bepaalt hoe groot de juridische ruimte en financiële prikkels zijn. Onzeker is hoe deze factoren zich gaan ontwikkelen. Het tempo van technologische ontwikkeling en hoe de regelgeving op den duur verandert, vormen de kaders van de scenario's waarbinnen het aantal zzp'ers dat werkt via een platform zich ontwikkeld.

1. Technologie. Hoe sneller de technologie zich ontwikkelt, hoe makkelijker banen in 'klussen' veranderen en hoe meer mensen zzp'er zullen worden. Platformen verlagen transactiekosten, zoals zoekkosten, contractkosten en administratie. Ze maken met beoordelingen de kwaliteit van werkenden inzichtelijk. Dit helpt beide partijen op de markt voor werk. Technologie maakt een zzp'er zijn of inhuren gemakkelijker: opdrachtgevers vinden kost minder tijd, goede mensen zijn te herkennen aan goede beoordelingen, facturen sturen en betalingen afdwingen kost geen tijd meer.

De huidige platformen staan technologisch nog in de kinderschoenen. Bijvoorbeeld bieden platformen nu nog weinig oplossingen voor grote bedrijven, om onder andere hun ploegendiensten te plannen of door aan te sluiten op andere administratieve systemen. Daarnaast kost het platformen juist in het begin veel moeite om schaal op te bouwen, omdat ze ervoor moeten zorgen dat vraag en aanbod zich ongeveer in hetzelfde tempo blijven ontwikkelen. Pas als er schaal is ontstaan, kunnen netwerkeffecten de groei versterken. De vraag is dus hoe snel het de platformbedrijven, lukt om tot goede oplossingen te komen.

2. Regelgeving. Naast de stand van de technologie is regelgeving een bepalende factor of iemand de stap zet om arbeid te gaan verrichten als zzp'er of niet. Regelgeving bepaalt hoe groot de juridische ruimte en financiële prikkels zijn. Hoe meer juridische ruimte voor het verrichten van arbeid als zelfstandige, des te meer zzp'ers. De vraag daarbij is in hoeverre een zzp-contract in de toekomst een alternatief mag zijn voor een regulier arbeidscontract. Tegelijkertijd is bepalend welk type contract financieel aantrekkelijker is, een zzp-contract of een arbeidscontract? Daarbij valt te denken aan zaken als minimumtarieven, verplichtingen en tarieven voor verzekeringen, pensioen en belasting. Hoe groter het verschil in financiële prikkels zal zijn, des te meer zzp'ers.

In de 2017-editie van de Regio Zwolle Monitor zagen we dat Regio Zwolle 40.000 zzp'ers telde.⁷⁷ Ook stelden we vast dat de ontwikkeling van het aantal zzp'ers overeenkomt met de ontwikkeling op landelijk niveau. Net als op veel andere vlakken lijkt Regio Zwolle ook in dit geval op Nederland. Wanneer we de geschatte landelijke groei van het aantal zzp'ers projecteren op Regio Zwolle, dan komen we uit op een extra aantal zzp'ers, grofweg variërend tussen de 6.000 en 28.000 (zie figuur 3.5a). Bij het extreme scenario, dat leidt tot de hoogste groei, zou dat betekenen dat bij een arbeidsmarkt bestaande uit 340.000 werkenden (in 2017)⁷⁸, een vijfde actief wordt als zzp'er. Bij het behoudende scenario zou dit aandeel 14 procent zijn. Deze schattingen geven een indicatie van het aantal mensen dat vatbaar is voor werk als zzp'er via werkplatformen en hoe dit afhangt van de factoren technologie en regelgeving.

FIGUUR 3.5a

Kans op platformisering verschilt per beroep

Bij de analyse van het ING Economisch Bureau is er vanuit gegaan dat niet ieder beroep gevoelig is voor platformisering. Het ene beroep is beter geschikt om via een werkplatform, als zzp'er, aan de slag te gaan dan het andere. In figuur 3.5b geven we een top 10 van de beroepen die het meest gevoelig zijn voor platformisering. Deze zogenoemde typische platformberoepen zijn relatief gemakkelijk via een platform te organiseren en er geldt dat de kostenvoordelen van platformisering relatief groot zijn. Makkelijker te organiseren via een platform is het werk dat relatief simpel en repetitief is, zoals laders en lossers. Beoordelingen kunnen dan een goede indicatie van de kwaliteit van werkers geven. Ook werk dat op afstand (digitaal) verricht kan worden is gevoeliger, want dan kan een platform een grotere groep werkenden ontsluiten en makkelijker opschalen, zoals software ontwikkelaars en IT-ondersteuners. Kostenvoordelen van platformisering (lagere transactiekosten) zijn relatief groot bij beroepen met grote kwaliteitsverschillen tussen werkenden. Platformen kunnen daar via ratings helpen de match te verbeteren. Ook is er sprake van kostenvoordelen bij beroepen waar het aantal werkenden elkaar snel opvolgt of de vraag sterk fluctueert, zoals door een groot baanverloop of seizoens- en conjuncturele pieken in de bouw en horeca. Daar kan een platform immers snel en goedkoop werven en kan het de prijs gemakkelijker mee laten bewegen.

Er is een specifieke branche die direct onder druk is komen te staan door de opkomst van werkplatformen, dat is namelijk de flexbranche. Platformen treden op als bemiddelaar tussen vraag en aanbod van werk en vormen een aantrekkelijke oplossing voor kortdurende en/of flexibele contracten. Waar tot voor kort bemiddeling van arbeid het domein was van uitzend- en detacheringsbureaus, payrollbedrijven en werving en selectiebureaus, is een deel van deze markt op het spel komen te staan.⁷⁹

FIGUUR 3.5b

TOP 10 BEROEPEN DIE HET MEEST GEVOELIG ZIJN VOOR WERKPLATFORMEN

BEROEPEN	MARKTOMSTANDIGHEDEN	KENMERKEN WERKZAAMHEDEN
HULPKRACHTEN BOUW EN INDUSTRIE	• De vraag naar dit beroep kenmerkt zich door pieken en dalen (conjunctuur- en seizoengevoelig) • Disbalans in vraag en aanbod neemt naar verwachting toe, door meer vraag naar hulpkrachten	Het werk is repetitief
KLUSSERS: TIMMERLIEDEN, LOODGIETERS, SCHILDERS EN METAALSPUITERS	• De vraag is conjunctuurgevoelig en kent hierdoor pieken en dalen • De vraag neemt naar verwachting toe en zal de disbalans in vraag en aanbod vergroten	Werkspot laat zien dat het technisch mogelijk is dit type beroep via een online platform te matchen
SCHOONMAKERS	• Een groot baanverloop	Het werk is repetitief
KELNERS, BARPERSONEEL EN KEUKENHULPEN	• De beroepen zijn conjunctuur- en seizoengevoelig. Er zijn hierdoor pieken en dalen in de vraag • Kwaliteitsverschillen tussen arbeidskrachten zijn groot; dit verhoogt de waarde van een rating	Platformen Temper en Flexbook laten zien dat horecamedewerkers goed via een platform kunnen werken
LADERS, LOSSERS EN VAKKENVULLERS VAKKENVULLERS	• De vraag naar laders en lossers kent duidelijke piekmomenten, bijvoorbeeld tijdens de decembermaand.	Het werk is repetitief
CHAUFFEURS (AUTO'S EN BESTELWAGENS)	• Een groot baanverloop	Het werk is repetitief
CALLCENTERMEDEWERKERS OUTBOUND	• Beroeringen op het platform helpen om de meest servicegerichte arbeidskrachten te vinden	Het werk is repetitief
SOFTWARE- EN APPLICATIEONTWIKKELAARS	• Er is sprake van een krapte (disbalans) op de arbeidsmarkt • De vraag naar deze beroepen is conjunctuurgevoelig en kent hierdoor pieken en dalen	Het werk kan makkelijk op afstand gedaan worden, zodat de schaal van het platform gemakkelijk terug te verdienen is
DATABANK- EN NETWERKSPECIALISTEN	Zie beschrijving bij 'Software- en applicatieontwikkelaars'.	Zie beschrijving bij 'Software- en applicatieontwikkelaars'.
GEBRUIKERS-ONDERSTEUNING ICT	• De disbalans (krapte) op de arbeidsmarkt neemt naar verwachting toe • Opdrachtgevers kunnen via het platform de meest servicegerichte arbeidskrachten vinden	Het werk is in zekere mate repetitief Het werk kan ook op afstand gedaan worden

Bron: ING Economisch Bureau.

Beroepsgroepen waar vatbaarheid voor platformisering niet aan de orde is zijn er ook. De ING-studie noemt managers, directiesecretaresses, medisch personeel, overheidspersoneel, politie, brandweer, militaire beroepen, piloten, accountants en consultants als voorbeelden van typische beroepen die uitgesloten zijn van platformisering. Zo levert werken met zelfstandige platformwerkers teveel veiligheidsrisico's op (persoonlijk of voor de organisatie, denk aan vertrouwelijkheid of medische risico's). Daarnaast passen platformen niet goed bij beroepen die veel continuïteit vragen. Zoals functies die 'dragend' zijn voor (de cultuur van) de organisatie of die bedrijfsspecifieke kennis vragen.

Keerzijden van platformwerk

Het gros van de zzp'ers kiest bewust voor ondernemerschap op basis van een positieve motivatie en een behoefte aan flexibiliteit, zelfstandigheid/autonomie, en passie voor het vak dat zij uitoefenen.⁸⁰ Platformen kunnen daarnaast bijdragen aan de toegankelijkheid van werk, met name werk voor 'commodity skilled' zzp'ers, wat zorgt voor verhoging van de arbeidsparticipatie. Platformwerk kan groepen met een zekere afstand tot de arbeidsmarkt relatief eenvoudig helpen bij het zetten van (eerste) stappen op de arbeidsmarkt. Maar er bestaan ook zorgen over een deel van de werkenden die vanwege platformwerk juist in een kwetsbare positie terecht kunnen komen, zeker waar mensen er langdurig van moeten rondkomen. Diverse studies en nota's hebben kwesties geadresseerd over de toekomst van de arbeidsmarkt in relatie met de opkomst van werkplatformen.⁸¹ Deze kwesties hebben hoofdzakelijk betrekking op de aard en kwaliteit van het werk alsmede de arbeidsverhoudingen en juridische status van platformwerk. Hieronder volgt een selectie van als onwenselijk of problematisch aangeduide punten die verbonden zijn aan platformwerk.

- Platformen bieden nauwelijks leermogelijkheden, en er is slechts beperkt zeggenschap over arbeidstijden en over de uitvoering van werkzaamheden. Het platform meet voortdurend de prestaties van de werkers. Bovendien schept dit het risico van onveilige en éénzijdige arbeidsomstandigheden. Maaltijdbezorgers werken bijvoorbeeld vaak op onveilige tijdstippen, in onveilige buurten en bij slechte of risicovolle weersomstandigheden.

- Algoritmen sturen de platformwerkers aan, de app fungeert als baas, zoals het geval is bij de taxi-app van Uber. Op basis van welke criteria dat gebeurt, is niet duidelijk voor de platformwerkers (ratings van klanten, aantal geweigerde opdrachten, deelname aan vakbondsactiviteiten, et cetera). Algoritmen zijn niet transparant, waardoor het onduidelijk is op welke manier tarieven en werktijden worden bepaald. De arbeidskwaliteit staat hierdoor onder druk met het risico op vervreemding in plaats van betrokkenheid.
- Werkers hebben bij hun arbeid voor platformen beperkte zeggenschap over het werk. Vanwege Europese mededingingswetgeving mogen platformwerkers zich niet organiseren noch collectief onderhandelen, en zijn zodoende nauwelijks in staat tegenwicht te bieden aan de platformen.⁸²
- Er is een zekere machtsongelijkheid tussen platform en werkers, vanwege de aanzienlijke afhankelijkheid van ondoorzichtige algoritmen en het sterk geïndividualiseerde werk. Machtsongelijkheid bij platformwerk ondergraaft bijvoorbeeld stabiele beloningsverhoudingen alsmede de instrumenten en instituties om zulke stabiele verhoudingen in de samenleving te bevorderen, zoals de cao, de vakbonden en de collectieve zorg voor sociale zekerheid.
- Onduidelijk is hoe de arbeidsrelatie van het platform ten opzichte van de platformwerker gekwalificeerd kan worden: is er sprake van werkgever-schap of opdrachtgeverschap? Dit roept mede vragen op over de wenselijkheid en maatschappelijke houdbaarheid van de (fiscale, sociale zekerheid en andere rechtspositionele) verschillen tussen werknemers, bepaalde groepen zzp'ers en zzp'ers werkzaam via een platform.

Bovengenoemde punten raken in sterke mate aan de in eerdere edities van de Regio Zwolle Monitor genoemde maatschappelijk onwenselijke uitkomsten die flexibilisering van de arbeidsmarkt met zich meebrengen. We zien dat door de ontwikkeling van steeds meer mensen die als zzp'er aan de slag gaan, er zorgen ontstaan omtrent vermogensopbouw van individuen. Het gaat dan om de zzp'ers met 'commodity skills' en niet zozeer om de (hoog- en vakopgeleide) 'unique skilled' zzp'ers. De kern is dat deze ontwikkelingen op de arbeidsmarkt een bron van onzekerheid kunnen vormen voor burgers die werkzaam zijn als flexwerker of zzp'er, al dan niet via een platform.

3.6 Aandachtspunten voor beleid

Kennis en expertise

De ontwikkelingen omtrent digitale platformen zijn nog zo nieuw dat er nog heel wat te ontdekken valt over het toepassingsdomein en de sociaal-economische gevolgen. Vast staat dat de opkomst van de platformeconomie razendsnel gaat en dat die hoe dan ook door zal zetten. De uitdaging voor de regio is om hier goed op in te spelen door enerzijds de kansen die het biedt optimaal te kunnen benutten, maar ook oog te hebben voor de negatieve sociaal-economische gevolgen en daar passende antwoorden op te ontwikkelen. En dit begint bij voldoende kennis en handelingsperspectief bij zowel het regionale bedrijfsleven als andere relevante organisaties zoals overheden, brancheorganisaties, vakbonden, en kennisinstellingen. Deze randvoorwaarden dienen ervoor te zorgen dat 1) kansen en bedreigingen die platformen met zich meebrengen geadresseerd kunnen worden, en 2) accurate maatregelen genomen kunnen worden die de kansen vergroten dan wel bijdragen aan betere benutting van kansen.

De groeiende platformeconomie brengt verschillende opgaven met zich mee die onder andere spelen op het vlak van spelregels en toezicht rond mededinging, dataveiligheid, cybersecurity en belastingregels. Hierover zullen op nationaal niveau, maar ook in Europa of zelfs wereldwijd afspraken gemaakt moeten worden. Voor veel mkb-ondernemers, in het bijzonder de kleinere ondernemers, is het een grote stap om de mogelijkheden die digitale platformen bieden optimaal te benutten. Juist de regio kan dan ondersteuning bieden bij het bevorderen van specifieke kennis- en expertiseontwikkeling waarmee bedrijven (en instellingen) beter in staat worden gesteld het potentieel van platformen zo goed als mogelijk te benutten. Een dergelijke aanpak zou onderdeel kunnen zijn van een bredere digitaliseringsstrategie. Digitalisering geldt als een belangrijke sleutel naar een innovatief en adaptief bedrijfsleven, een noodzaak om als regio vernieuwend en concurrerend te blijven.

Maatschappelijke impact

We zien dat de opkomst van de platformeconomie ook enkele maatschappelijk onwenselijke uitkomsten met zich meebrengt. Schattingen wijzen erop dat

een fikse groei van platformwerk (vaak via zzp constructies) in het verschiet ligt. Enerzijds kan platformwerk een positieve bijdrage leveren aan de inclusiviteit van de arbeidsmarkt. Voor specifieke groepen wordt werk toegankelijker gemaakt, wat leidt tot verhoging van de arbeidsparticipatie en verlaging van werkloosheid. Anderzijds zijn er ook zorgen over een deel van de zogeheten platformwerkers die in een kwetsbare positie kunnen komen. Een dergelijke vorm van flexibele arbeid is een belangrijke bron van onzekerheid en kan de onderhandelingspositie van werknemers verzwakken. Waar het betreffende platformwerk een bijbaan is, zal dit niet problematisch zijn. Als mensen er langdurig van moeten rondkomen kan dat anders zijn. Dit heeft onder meer gevolgen voor de vermogensopbouw van individuen. De traditionele situatie waarin voor een solide vermogensopbouw zorg werd gedragen via lange termijn relaties tussen werkgevers en werknemers wordt steeds minder vanzelfsprekend. Bijkomend mogelijk gevolg van de verdere flexibilisering van de arbeidsmarkt (lees: toename van het aantal zzp'ers) is dat het innoverend vermogen van de regio onder druk komt te staan. Innovaties vinden meer plaats in grotere bedrijven dan in de micro-bedrijven. Het lerend en ontwikkelend vermogen van zzp'ers lijkt kleiner. Ook toenemende onzekerheid draagt niet bij aan het innovatief vermogen en ontwikkelingen gericht op de lange termijn (waaronder niet alleen innovatie maar ook investeringen in menselijk kapitaal behoren). De vraag dient zich aan in hoeverre de opkomst van de platformeconomie gevolgen moet hebben voor het innovatiebeleid van de regio. Platformisering van de economie werkt niet alleen door op de arbeidsmarkt, maar heeft het ook impact op de leefbaarheid van de regio. Er dienen zich namelijk vragen aan over wat het betekent, op lokaal niveau, wanneer winkels verdwijnen, woningen in hotels veranderen en bezorgbusjes af- en aanrijden.

Om als regio adequaat in te spelen op de ontwikkelingen verbonden aan de opkomende platformeconomie, is het van cruciaal belang te beseffen dat niet uitsluitend naar de economische impact gekeken dient te worden, maar ook naar de bredere maatschappelijke impact op thema's als vertrouwen, arbeidsmarkt, innovatie en leefbaarheid. Hier ligt een belangrijke taak voor de regio in het enerzijds stimuleren en anderzijds creëren van randvoorwaarden die een slimme, inclusieve en duurzame benutting van het potentieel van de platformeconomie mogelijk maken.

-
- 56 Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (2019). *Nederland Digitaal. Hier kan het. Hier gebeurt het.* Nederlandse Digitaliseringsstrategie. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.
- 57 Er bestaat ook een tegenhanger van de Silicon Valley Big Five, de zogeheten China Big 5. Deze top 5 bestaat uit de grootste Chinese techconglomeraten, te weten: China Mobile, Tencent, Alibaba, Baidu en Xiaomi.
- 58 KPMG (2018). *Unlocking the value chain, mastering the good, the bad, and the ugly.* Amstelveen: KPMG Advisory N.V.
- 59 Blom, M. (2018). Schaalvoordelen vaak de kern van succesvolle digitale marktplaatsen. *Economische Statistische Berichten*, 103(4768S), pp. 18-23.
- 60 Frenken, K., Van Waes, A. Schmink, M. & R. van Est (2017). *Eerlijk Delen*. Den Haag: Rathenau Instituut.
- 61 Weel, B. ter, Van der Werff, S. & Bennaars, H. e.a. (2018). *De opkomst en groei van de kluseconomie in Nederland*. SEO-rapport, 2018-30.
- 62 TNO (2016). *Factsheet Platformeconomie Nederland*, beschikbaar via: https://www.tno.nl/media/7841/2016-22_factsheet_netherlands_platform_economie.pdf
- 63 ESB (2018). *Dossier digitale platformen: de economie van klussen, delen en liken*. Economische Statistische Berichten, 103 (4768S) 20 december 2018.
- 64 De inhoud van dit hoofdstuk is voor een groot deel gebaseerd op een exclusieve preview van het boek *De Platformrevolutie* van Martijn Arets, te verschijnen in het voorjaar 2020 bij uitgeverij Management Impact.
- 65 Frenken, K. & B. Straathof (2015). Online platforms op (en in plaats van) de arbeidsmarkt. In: *De match tussen mens en machine*, Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde, preadviezen, 2015.
- 66 Hoyng, A. (2018). Het ene platform is het andere niet. *Economische Statistische Berichten*, 103(4768S), p. 75.
- 67 Blom, M. (2018). Schaalvoordelen vaak de kern van succesvolle digitale marktplaatsen. *Economische Statistische Berichten*, 103(4768S), pp. 18-23.
- 68 Andere mogelijke criteria voor de mate waarin een markt geraakt is, zijn het aantal gebruikers, de totale omzet en bijvoorbeeld ook het marktaandeel. Die zijn echter niet betrouwbaar en/of voor alle sectoren te vinden.
- 69 Blom, M. (2018). Schaalvoordelen vaak de kern van succesvolle digitale marktplaatsen. *Economische Statistische Berichten*, 103(4768S), pp. 18-23.
- 70 De inhoud van dit hoofdstuk is voor een groot deel gebaseerd op een exclusieve preview van het boek *De Platformrevolutie* van Martijn Arets, te verschijnen in het voorjaar 2020 bij uitgeverij Management Impact.
- 71 MKB Servicedesk heeft onderzoek gedaan onder 641 mkb-ondernemers uit diverse branches, om te onderzoeken of ondernemers gebruik maken van de trend platformeconomie. De resultaten zijn verzameld via een digitale peiling op de site van MKB Servicedesk, beschikbaar via: <https://www.mkb servicedesk.nl/11330/ondernemer-mist-trend-platformeconomie.htm>.
- 72 MKB-Nederland & VNO-NCW (2019). *De Platformeconomie, hoe laten we het werken?* Den Haag: MKB-Nederland & VNO-NCW.
- 73 Weel, B. ter, Van der Werff, S. & Bennaars, H. e.a. (2018). *De opkomst en groei van de kluseconomie in Nederland*. SEO-rapport, 2018-30.
- 74 TNO (2016). *Factsheet Platformeconomie Nederland*, beschikbaar via: https://www.tno.nl/media/7841/2016-22_factsheet_netherlands_platform_economie.pdf
- 75 Evers, G. en F. Pot (2018). Platformwerk ontwricht ons arbeidsbestel. *Economische Statistische Berichten*, 103(4768S), pp. 42-44.
- 76 ING (2018). *Platformen kunnen arbeidsmarkt drastisch veranderen*. Amsterdam: ING Economisch Bureau.
- 77 Deze cijfers over 2017 hebben betrekking op de situatie toen Regio Zwolle uit twintig gemeenten bestond en Hoogeveen zodoende nog geen onderdeel van de bestuursregio was.
- 78 Idem.
- 79 Zie ook: ING (2018). *Algoritmes versus de flexbranche. Bestaat het uitzendbureau straks nog?* Amsterdam: ING Economisch Bureau.
- 80 Zie onder andere: Dorenbos, R., Gommans, T & B. Heebels (2017). *Zzp'ers in middelgrote en plattelandsgemeenten. Analyse en beleidsaanpakken*. Den Haag: Platform 31.
- 81 Zie onder andere: Evers, G. & F. Pot (2018). Platformwerk ontwricht ons arbeidsbestel. *Economische Statistische Berichten*, 103(4768S), pp. 42-44 en MKB-Nederland & VNO-NCW (2019). *De Platformeconomie, hoe laten we het werken?* Den Haag: MKB-Nederland & VNO-NCW.
- 82 Platformwerkers lijken zolang zij als 'zelfstandigen' worden aangemerkt niet te beschikken over de gebruikelijke collectieve mogelijkheden zoals het afsluiten van cao's en het voeren van collectieve (stakings)acties. Dit hangt samen met het Europese mededingingsrecht, waar de Nederlandse Mededingingswet ook op is gebaseerd.

‘EEN EIGEN PLATFORM; IK BEN DIRECT INGESTAPT’

Rober Brink runt een schoenenwinkel in het centrum van IJsselmuiden. Hij staat dag in dag uit in de winkel, maar genereert 22 procent van zijn omzet via het online platform TopShoe.nl, de webwinkel die hij samen met andere schoenwinkels zelf opzette. Het platform maakt een vuist tegen grotere spelers, zoals Bol.com en Wehkamp.nl.

Tekst: Mirjam van Huet, MCM tekst

‘Ik heb vroeger wel eens gedacht, ik begin een Marktplaats voor dood kapitaal, oftewel voor schoenen die hier maar in het magazijn blijven staan. Maar, in je eentje een goede webshop runnen, vraagt veel tijd en geld. En dan heb je nog de advertentiekosten die je betaalt aan Google. Want, wil je hoog in de zoekresultaten verschijnen, dan moet je flink adverteren. In 2010 kwam Han Landman, net als ik winkelier, met het idee voor TopShoe.nl, een verkoopplatform voor schoenenwinkels. Ik ben direct ingestapt. We zijn gegroeid van 21 naar 62 aangesloten winkeliers, met voorraden van inmiddels 100 fysieke schoenwinkels. Samen hebben we een actueel aanbod van gemiddeld ruim 2 miljoen paar schoenen.

We hadden ook aan kunnen haken bij een groot bestaand platform, zoals Bol.com. Dat hebben we bewust niet gedaan,

want dan zouden we niet meer zijn dan een doorgeefluik. In het begin is dat leuk, je ziet je omzet stijgen, maar je brengt niet alleen schoenen naar Bol.com – ook je data. Zien zij dat een bepaald type schoenen als zoete broodjes over de toonbank gaat, dan kopen ze het rechtstreeks bij het merk in, in plaats van bij ons, de kleine leveranciers. Bovendien draag je aan zo'n groot platform al snel 20 procent marge af. Aan TopShoe.nl draag ik 16 procent af en dat wordt geïnvesteerd in het uitbouwen van het platform, ons eigen platform.'

ROBER BRINK

ONDERNEMER

BRINK FASHION IN SHOES

EN TOPSHOE.NL

DIRECTEUR-

EIGENAAR

TCR GROEP BV

**MARC
ROESCHER**

‘DE APP RIDENOW VERDUBBELDE ONZE OMZET’

Tekst: Mirjam van Huet, MCM tekst

TCR Groep heeft 700 personeelsleden, die samen 600 voertuigen besturen in het gebied van Hardenberg tot Winterswijk. Die voertuigen variëren van taxi's tot touringcars. Voor de straattaximarkt ontwikkelde het bedrijf een eigen app, RideNOW. De app is gebaseerd op de sterke kanten van Uber en verbeterd met de zekerheden van een solide regionaal taxibedrijf.

‘De app RideNOW hebben we vijf jaar geleden ontwikkeld en gelanceerd in Deventer. Het is een lokaal platform, waarop mensen bij ons een taxi bestellen. We kwamen op het idee door onder andere UGo en Uber, maar wij hebben het anders aangepakt. Uber is alleen een platform, waar chauffeurs als onderaannemer voor rijden. Die zijn afhankelijk van de tarieven en afdrachten die Uber oplegt. RideNOW heeft eigen chauffeurs, die bij TCR in dienst zijn. Zij krijgen keurig hun normale salaris betaald. De transparantie die Uber biedt – hoe laat is de taxi er, wie is de chauffeur, wat kost de rit – is prettig voor de klant. Taxi's hebben wereldwijd immers het imago duur en onbetrouwbaar te zijn; iedereen kent wel verhalen van chauffeurs die omrijden of een andere prijs rekenen dan vooraf ingeschat. De app RideNOW maakt onze betrouwbaarheid zichtbaar.

We hebben zeventien RideNOW-taxi's rijden in Deventer en omgeving. Via sociale media en reclame in horecagelegenheden en de reclame op onze eigen RideNOW taxi's hebben we de app bekend gemaakt. Het heeft onze omzet met straattaxi's in Deventer verdubbeld. De investering in de software en de reclame hadden we binnen twee jaar terugverdiend. In Zutphen zijn we ook begonnen met RideNOW en in de toekomst willen we de app ook in andere steden inzetten.’

GEMEENTELIJKE KERNGEGEVENS⁸³

DALFSEN	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING	27.570	27.674	27.677	27.916	28.070	28.242
JAARLIJKE GROEI IN %	0,5%	0,4%	0,0%	0,9%	0,6%	0,6%
BEROEPSBEVOLKING	14.687	14.767	14.648	15.065	15.302	15.273
JAARLIJKE GROEI IN %	0,5%	0,5%	-0,8%	2,8%	1,6%	-0,2%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING	13.939	13.893	14.220	14.162	14.764	14.815
WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	764	753	688	678	536	458
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE	72,7%	72,0%	73,4%	72,3%	74,0%	73,6%
WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	5,2%	5,1%	4,7%	4,5%	3,5%	3,0%
BEDRIJFSVESTIGINGEN	2.405	2.521	2.583	2.645	2.718	2.792
JAARLIJKE GROEI IN %	-0,3%	4,8%	2,5%	2,4%	2,8%	2,7%
WERKZAME PERSONEN	10.421	10.864	11.233	11.506	12.147	12.357
JAARLIJKE GROEI IN %	-2,5%	4,3%	3,4%	2,4%	5,6%	1,7%

DRONTEN	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING	40.679	40.413	40.363	40.592	40.746	40.735
JAARLIJKE GROEI IN %	0,5%	-0,7%	-0,1%	0,6%	0,4%	0,0%
BEROEPSBEVOLKING	21.942	21.425	21.358	21.917	22.282	22.446
JAARLIJKE GROEI IN %	1,8%	-2,4%	-0,3%	2,6%	1,7%	0,7%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING	20.057	19.856	20.419	20.602	21.297	21.660
WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	1.514	1.414	1.303	1.315	1.003	786
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE	71,0%	70,5%	71,7%	71,7%	72,4%	72,9%
WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	6,9%	6,6%	6,1%	6,0%	4,5%	3,5%
BEDRIJFSVESTIGINGEN	3.680	3.770	3.770	3.860	3.930	3.980
JAARLIJKE GROEI IN %	4,0%	2,5%	0,00%	2,4%	1,8%	1,3%
WERKZAME PERSONEN	15.660	15.530	15.270	16.100	16.520	16.750
JAARLIJKE GROEI IN %	3,0%	-0,8%	-1,7%	5,4%	2,6%	1,4%

ELBURG	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING	22.510	22.645	22.843	22.929	23.026	23.107
JAARLIJKE GROEI IN %	0,4%	0,6%	0,9%	0,4%	0,4%	0,4%
BEROEPSBEVOLKING	11.825	11.920	12.035	11.952	12.062	12.165
JAARLIJKE GROEI IN %	0,7%	0,8%	1,0%	-0,7%	0,9%	0,8%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING	11.184	11.275	11.300	11.465	11.589	11.788
WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	662	644	590	562	458	377
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE	72,1%	72,1%	71,2%	71,7%	71,4%	71,6%
WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	5,6%	5,4%	4,9%	4,7%	3,8%	3,1%
BEDRIJFSVESTIGINGEN	1.590	1.620	1.670	1.740	1.720	1.840
JAARLIJKE GROEI IN %	4,6%	1,9%	3,1%	4,2%	-1,2%	7,0%
WERKZAME PERSONEN	9.260	9.030	9.120	9.400	9.470	9.560
JAARLIJKE GROEI IN %	-1,7%	-2,5%	1,0%	3,1%	0,7%	1,0%

HARDENBERG	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING	59.585	59.577	59.577	59.687	60.211	60.539
JAARLIJKE GROEI IN %	0,3%	0,0%	0,0%	0,2%	0,9%	0,5%
BEROEPSBEVOLKING	31.886	32.165	31.637	31.566	32.135	32.797
JAARLIJKE GROEI IN %	0,8%	0,9%	-1,6%	-0,2%	1,8%	2,1%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING	30.003	29.667	29.574	29.673	30.709	31.747
WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	2.105	1.930	1.898	1.768	1.414	1.050
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE	73,4%	72,1%	71,7%	71,5%	72,1%	72,9%
WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	6,6%	6,0%	6,0%	5,6%	4,4%	3,2%
BEDRIJFSVESTIGINGEN	4.745	4.790	4.881	4.977	5.067	5.260
JAARLIJKE GROEI IN %	1,7%	1,0%	1,9%	2,00%	1,8%	3,8%
WERKZAME PERSONEN	25.398	25.669	25.528	25.523	25.442	26.323
JAARLIJKE GROEI IN %	-1,8%	1,1%	-0,6%	0,0%	-0,3%	3,5%

HATTEM	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	11.769 -0,3%	11.732 -0,3%	11.821 0,8%	11.890 0,6%	12.040 1,3%	12.154 0,9%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	6.030 1,4%	5.997 -0,5%	6.091 1,6%	6.112 0,3%	6.275 2,7%	6.280 0,1%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	5.696 350	5.691 342	5.757 317	5.871 281	6.048 232	6.079 201
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	70,6% 5,8%	71,1% 5,7%	70,9% 5,2%	71,4% 4,6%	71,7% 3,7%	71,0% 3,2%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	840 2,4%	860 2,4%	880 2,3%	930 5,7%	960 3,2%	1.000 4,2%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	3.970 -0,5%	3.910 -1,5%	3.890 -0,5%	3.980 2,3%	4.160 4,5%	3.890 -6,5%

HEERDE	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	18.399 0,8%	18.490 0,5%	18.512 0,1%	18.556 0,2%	18.561 0,0%	18.603 0,2%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	9.474 0,0%	9.615 1,5%	9.545 -0,7%	9.597 0,5%	9.715 1,2%	9.783 0,7%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	9.051 521	9.013 548	9.079 515	9.241 441	9.357 350	9.529 254
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	70,2% 5,5%	69,7% 5,7%	70,0% 5,4%	70,6% 4,6%	70,6% 3,6%	71,1% 2,6%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	1.220 0,8%	1.290 5,7%	1.300 0,8%	1.370 5,4%	1.390 1,5%	1.450 4,3%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	6.670 -1,9%	6.670 0,00%	6.640 -0,5%	6.680 0,6%	7.180 7,5%	7.150 -0,4%

HOOGVEEN	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	54.874 -0,4%	54.664 0,4%	54.860 0,7%	55.240 0,1%	55.311 0,7%	55.677 -0,4%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	28.104 0,6%	27.756 -1,2%	28.221 1,7%	28.071 -0,5%	28.303 0,8%	28.432 0,5%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	25.772 2.333	25.508 2.248	26.217 2.004	26.387 1.684	27.001 1.302	27.380 1.052
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	69,8% 8,3%	69,1% 8,1%	70,0% 7,1%	69,1% 6,0%	69,5% 4,6%	69,3% 3,7%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	4.170 0,0%	4.060 -2,6%	4.070 0,3%	4.130 1,5%	4.150 0,5%	4.280 3,1%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	29.230 -0,5%	28.010 -4,2%	27.900 -0,4%	28.080 0,7%	28.010 -0,3%	28.590 2,1%

KAMPEN	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	50.924 0,4%	51.092 0,3%	51.432 0,7%	51.950 1,0%	52.511 1,1%	53.259 1,4%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	26.967 1,1%	27.273 1,1%	27.054 -0,8%	27.661 2,2%	28.266 2,2%	29.091 2,9%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	25.418 1.726	25.016 1.800	25.747 1.596	25.923 1.438	27.080 1.159	28.102 989
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	73,7% 6,4%	72,4% 6,6%	73,2% 5,9%	72,3% 5,2%	73,9% 4,1%	74,8% 3,4%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	3.970 2,7%	4.049 2,0%	4.140 2,3%	4.272 3,3%	4.395 2,9%	4.567 3,9%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	20.585 0,5%	20.277 -1,5%	20.563 1,4%	20.778 1,1%	21.601 4,0%	22.594 4,6%

MEPPEL	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	32.726 0,5%	32.867 0,4%	32.799 -0,2%	32.794 0,0%	33.025 0,7%	33.410 1,2%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	17.418 2,6%	17.544 0,7%	17.520 -0,1%	17.313 -1,2%	17.876 3,3%	17.737 -0,8%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	16.208 1.237	16.206 1.333	16.087 1.156	16.265 1.056	17.011 840	17.063 674
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	72,1% 7,1%	72,1% 7,6%	71,0% 6,6%	71,1% 6,1%	72,3% 4,7%	71,0% 3,8%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	2.810 2,6%	2.720 -3,2%	2.690 -1,1%	2.690 0,00%	2.670 -0,7%	2.840 6,8%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	19.720 -0,8%	19.370 -1,8%	18.880 -2,5%	18.610 -1,4%	18.290 -1,7%	18.530 1,3%

NOORDOOSTPOLDER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	46.284 -0,1%	46.356 0,2%	46.479 0,3%	46.439 -0,1%	46.544 0,2%	46.625 0,2%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	24.473 1,2%	24.359 -0,5%	24.128 -0,9%	24.319 0,8%	24.742 1,7%	25.047 1,2%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	22.643 1.664	22.184 1.778	22.691 1.568	23.187 1.338	23.672 1.064	24.170 877
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	71,7% 6,8%	70,5% 7,3%	70,9% 6,5%	71,6% 5,5%	71,7% 4,3%	72,2% 3,5%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	4.790 3,0%	4.800 0,2%	4.800 0,0%	4.940 2,9%	4.990 1,0%	5.010 0,4%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	24.000 -1,4%	23.940 -0,3%	24.130 0,8%	24.740 2,5%	25.110 1,5%	25.550 1,8%

OLDEBROEK	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	22.774 0,3%	22.835 0,3%	23.001 0,7%	23.104 0,4%	23.256 0,7%	23.504 1,1%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	12.121 -0,1%	12.069 -0,4%	12.095 0,2%	12.304 1,7%	12.401 0,8%	12.475 0,6%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	11.364 691	11.294 712	11.586 629	11.603 628	11.936 459	12.126 349
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	71,6% 5,7%	71,2% 5,9%	71,9% 5,2%	71,4% 5,1%	72,0% 3,7%	71,9% 2,8%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	1.770 4,1%	1.790 1,1%	1.850 3,4%	1.890 2,2%	1.920 1,6%	1.990 3,7%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	8.240 -0,5%	8.130 -1,3%	8.400 3,3%	8.500 1,2%	8.510 0,1%	8.730 2,6%

OLST-WIJHE	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	17.751 0,5%	17.770 0,1%	17.839 0,4%	17.886 0,3%	17.957 0,4%	18.023 0,4%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	9.503 0,8%	9.482 -0,2%	9.549 0,7%	9.626 0,8%	9.621 -0,1%	9.867 2,6%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	8.910 542	8.914 550	9.028 525	9.170 424	9.283 346	9.571 296
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	71,7% 5,7%	71,6% 5,8%	71,7% 5,5%	71,5% 4,4%	71,2% 3,6%	72,5% 3,0%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	1.455 1,1%	1.523 4,7%	1.538 1,0%	1.560 1,4%	1.612 3,3%	1.661 3,0%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	5.985 -0,5%	5.991 0,1%	6.164 2,9%	6.083 -1,3%	6.196 1,9%	6.345 2,4%

OMMEN	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	17.314 -0,4%	17.361 0,3%	17.341 -0,1%	17.696 2,0%	17.531 -0,9%	17.630 0,6%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	9.081 -0,2%	9.059 -0,2%	9.023 -0,4%	9.214 2,1%	9.171 -0,5%	9.318 1,6%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	8.465 563	8.493 534	8.522 469	8.739 461	8.793 376	9.029 289
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	70,4% 6,2%	70,2% 5,9%	69,9% 5,2%	69,8% 5,0%	70,5% 4,1%	71,2% 3,1%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	1.635 0,2%	1.674 2,4%	1.729 3,3%	1.739 0,6%	1.783 2,5%	1.829 2,6%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	8.476 -1,2%	8.499 0,3%	8.193 -3,6%	8.381 2,3%	8.516 1,6%	8.639 1,4%

RAALTE	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	36.486 -0,3%	36.519 0,1%	36.603 0,2%	36.700 0,3%	36.907 0,6%	37.158 0,7%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	19.871 -0,4%	19.893 0,1%	19.624 -1,4%	19.854 1,2%	20.362 2,6%	20.528 0,8%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	18.704 1.153	18.478 1.094	18.696 1.099	18.869 973	19.645 733	19.953 575
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	73,1% 5,8%	71,9% 5,5%	72,6% 5,6%	72,6% 4,9%	73,9% 3,6%	73,9% 2,8%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	2.987 2,5%	3.050 2,1%	3.121 2,3%	3.195 2,4%	3.280 2,7%	3.386 3,2%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	16.836 0,2%	16.449 -2,3%	16.300 -0,9%	16.338 0,2%	15.976 -2,2%	16.305 2,1%

STAPHORST	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	16.275 0,3%	16.367 0,6%	16.421 0,3%	16.544 0,7%	16.691 0,9%	16.797 0,6%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	8.391 1,6%	8.384 -0,1%	8.393 0,1%	8.562 2,0%	8.722 1,9%	8.930 2,4%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	7.844 478	7.856 461	8.023 436	8.187 394	8.416 305	8.680 250
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	73,1% 5,7%	72,5% 5,5%	73,1% 5,2%	73,3% 4,6%	73,9% 3,5%	74,8% 2,8%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	1.542 1,3%	1.568 1,7%	1.608 2,6%	1.639 1,9%	1.675 2,2%	1.700 1,5%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	7.379 0,4%	7.325 -0,7%	7.537 2,9%	7.835 4,0%	7.957 1,6%	8.249 3,7%

STEENWIJKERLAND	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	43.437 0,1%	43.350 -0,2%	43.219 -0,3%	43.333 0,3%	43.448 0,3%	43.768 0,7%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKSE GROEI IN %	22.609 1,7%	22.287 -1,4%	21.964 -1,4%	22.289 1,5%	22.577 1,3%	23.048 2,1%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	20.714 1.650	20.524 1.471	20.780 1.362	20.904 1.360	21.540 1.039	22.218 830
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	69,5% 7,3%	68,6% 6,6%	69,2% 6,2%	69,2% 6,1%	69,7% 4,6%	70,6% 3,6%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKSE GROEI IN %	4.071 1,6%	4.146 1,8%	4.238 2,2%	4.307 1,6%	4.406 2,3%	4.523 2,7%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKSE GROEI IN %	16.326 -1,1%	16.361 0,2%	16.049 -1,9%	15.915 -0,8%	16.261 2,8%	16.573 1,9%

URK	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	19.225 1,5%	19.470 1,3%	19.705 1,2%	19.987 1,4%	20.220 1,2%	20.524 1,5%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	9.600 2,8%	9.812 2,2%	9.941 1,3%	10.142 2,0%	10.495 3,5%	10.755 2,5%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	9.112 547	9.263 530	9.477 497	9.778 416	10.166 336	10.475 280
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	75,1% 5,7%	75,0% 5,4%	75,2% 5,0%	75,6% 4,1%	76,6% 3,2%	77,2% 2,6%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKE GROEI IN %	1.510 0,7%	1.490 -1,3%	1.530 2,7%	1.580 3,3%	1.630 3,2%	1.730 6,1%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKE GROEI IN %	8.450 1,3%	8.440 -0,1%	8.830 4,6%	9.090 2,9%	9.750 7,3%	10.790 10,7%

WESTERVELD	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	19.091 -0,6%	18.933 -0,8%	19.085 0,8%	18.940 -0,8%	19.084 0,8%	19.152 0,4%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	9.241 1,1%	9.123 -1,3%	9.244 1,3%	9.235 -0,1%	9.445 2,3%	9.499 0,6%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	8.567 619	8.565 575	8.679 610	8.702 489	9.033 397	9.204 294
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	65,4% 6,7%	65,5% 6,3%	65,8% 6,6%	65,5% 5,3%	66,4% 4,2%	66,5% 3,1%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKE GROEI IN %	2.020 1,5%	2.020 0,00%	2.030 0,5%	2.000 -1,5%	2.030 1,5%	2.120 4,4%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKE GROEI IN %	9.490 -0,2%	9.250 -2,5%	9.390 1,5%	9.370 -0,2%	9.340 -0,3%	9.380 0,4%

DE WOLDEN	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	23.761 0,0%	23.583 -0,7%	23.661 0,3%	23.722 0,3%	23.744 0,1%	23.917 0,7%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	12.175 0,4%	12.099 -0,6%	12.133 0,3%	12.317 1,5%	12.475 1,3%	12.641 1,3%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	11.461 694	11.335 714	11.574 655	11.771 567	12.016 449	12.262 379
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	69,7% 5,7%	69,4% 5,9%	70,0% 5,4%	70,1% 4,6%	70,7% 3,6%	70,8% 3,0%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKE GROEI IN %	2.500 1,2%	2.500 0,0%	2.560 2,4%	2.580 0,8%	2.620 1,6%	2.670 1,9%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKE GROEI IN %	7.760 1,2%	7.680 -1,0%	7.780 1,3%	8.000 2,8%	8.060 0,8%	8.170 1,4%

ZWARTEWATERLAND	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	22.139 0,4%	22.167 0,1%	22.166 0,0%	22.278 0,5%	22.309 0,1%	22.468 0,7%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	11.620 1,3%	11.669 0,4%	11.617 -0,4%	11.886 2,3%	11.931 0,4%	12.203 2,3%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	10.952 662	10.950 653	11.169 592	11.192 523	11.492 441	11.849 354
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	73,0% 5,7%	72,6% 5,6%	73,6% 5,1%	72,5% 4,4%	73,5% 3,7%	74,5% 2,9%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKE GROEI IN %	1.738 0,1%	1.766 1,6%	1.789 1,3%	1.833 2,5%	1.906 4,0%	1.931 1,3%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKE GROEI IN %	10.293 -0,7%	10.307 0,1%	10.690 3,7%	10.876 1,7%	11.542 6,1%	11.897 3,1%

ZWOLLE	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	122.562 0,9%	123.159 0,5%	123.861 0,6%	124.896 0,8%	125.548 0,5%	126.116 0,5%
BEROEPSBEVOLKING JAARLIJKE GROEI IN %	68.179 0,6%	68.945 1,1%	68.387 -0,8%	69.175 1,2%	69.038 -0,2%	70.916 2,7%
WERKENDE BEROEPSBEVOLKING WERKLOZE BEROEPSBEVOLKING	64.050 4.568	63.415 4.688	63.568 4.787	64.863 4.635	65.638 3.383	68.221 2.695
BRUTO ARBEIDSPARTICIPATIE WERKLOOSHEIDSPERCENTAGE	74,8% 6,7%	73,8% 6,8%	73,8% 7,0%	74,1% 6,7%	73,1% 4,9%	74,6% 3,8%
BEDRIJFSVESTIGINGEN JAARLIJKE GROEI IN %	9.829 2,4%	10.144 3,2%	10.503 3,5%	10.835 3,2%	11.296 4,3%	11.788 4,4%
WERKZAME PERSONEN JAARLIJKE GROEI IN %	92.319 0,2%	92.541 0,2%	92.756 0,2%	93.981 1,3%	98.266 4,6%	98.172 -0,1%

83 De gemeentelijke kerngegevens zijn samengesteld op basis van twee bronnen: CBS en het LISA-vestigingenregister. De cijfers over beroepsbevolking, werkloosheid en arbeidsparticipatie zijn verzameld via CBS Statline. De cijfers over bedrijfsvestigingen en werkzame personen zijn verkregen via LISA. Voor de cijfers geldt dat wijzigingen jaarlijks met terugwerkende kracht worden doorgevoerd. Mogelijk wijken hierdoor cijfers uit vorige edities af van de definitief gecorrigeerde cijfers die zijn opgenomen in deze editie van de Regio Zwolle Monitor.

‘ZELFS MIJN COMPAGNON HEB IK NOG NOOIT ONTMOET’

Een nieuwe vorm van ondernemen rukt op, een vorm met ongekend veel vrijheid, onafhankelijkheid én anonimiteit voor de ondernemer: dropshipping. De negentienjarige Daan de Leur uit Elburg runt vanuit zijn slaapkamer in zijn ouderlijk huis een succesvol dropshippingbedrijf. Hij vertelt over zijn online avontuur en deelt een paar geheimen van dit opkomende businessmodel.

Tekst: Mirjam van Huet, MCM tekst

Hoe kwam je op het idee om een dropshippingbedrijf te beginnen?

‘Op Instagram volgde ik een Amerikaan, Jeffrey Bunting. Ik zag zijn levensstijl; een en al vrijheid. Hij bleek voor zichzelf te werken in de dropshipping. Ik dacht, dat wil ik ook. Bovendien, ik woon nog thuis, dus ondernemen zonder voorraad leek me een goed idee. Toen ben ik op YouTube gaan zoeken naar informatie over dropshipping. Het bleek een hele community te zijn. De grote jongens in deze wereld kennen elkaar allemaal. Zo kwam ik uit bij de mensen die er echt verstand van hebben. Ik heb een online mentor gezocht en daarvan leerde ik hoe ik een goede advertentie maak, hoe ik een pakkende productbeschrijving opstel en hoe ik zo veel mogelijk winst maak met zo min mogelijk input. Ik schreef me in bij de Kamer van Koophandel, bouwde mijn eigen webshop met een licentie van Shopify en begon.’

Hoe breng je je producten aan de man?

‘Ik plaats advertenties op Facebook. Die verschijnen ook op Instagram. Door middel van targeting kan ik bepaalde doelgroepen bereiken. Stel dat ik

DROPSHIPPING

Dropshipping is een manier om producten te verkopen, zonder zelf voorraden te houden. De webwinkelier prijst het product op sociale media aan, verkoopt het via zijn webshop en rekent direct af met de klant. Logistiek hoeft hij niets te doen; de producent, groothandel of leverancier stuurt het product rechtstreeks naar de consument. De webwinkelier is dus de tussenpartij die verdient aan het verschil tussen in- en verkoopprijs.

iets verkoop tegen snurken, dan kan ik dat onder de aandacht brengen bij mensen die bijvoorbeeld een pagina over gezondheidsproblemen volgen. Wie op mijn advertentie klikt, komt terecht op mijn site. Daar kan hij of zij het product bestellen en afrekenen.'

Meer dan een laptop en goede advertenties heeft een dropshipper dus niet nodig?

'Ik kan alles op mijn laptop regelen, maar er moet wel aardig wat gebeuren. De webshop moet worden bijgehouden. Als ik een nieuw product verkoop, is daar een site voor nodig. Er moet een productvideo worden gemaakt en ik moet zoeken naar andere goede producten voor de verkoop. Ik doe het niet alleen; ik heb een compagnon en we huren mensen in voor onder meer de klantenservice. En daar zit werk in, want als we producten uit China verkopen,

DAAN DE LEUR

JONGE ONLINE ONDERNEMER

‘HET IS EEN KWESTIE VAN TESTEN, TESTEN, TESTEN EN FALEN’

duurt het nog wel eens wat langer voordat die hier in het westen worden geleverd. Over die levertijd krijgen we dan vragen van klanten.’

Waarom herken jij een goed dropshipping-product?

‘Een goed dropshipping-product is, net als in alle andere markten, een product dat goed verkoopt. Maar wat verkoopt online nou makkelijk? Mijn allereerste poging deed ik met een horloge. Ik dacht, iedereen draagt een horloge, dat loopt vast goed. Viel dat even tegen. Later snapte ik dat zo'n negentig procent van de online verkopers met horloges beginnen; veel te veel aanbod dus.

Het best lopen de producten die een probleem oplossen voor de klant.

Bijvoorbeeld dingen die stress verminderen of die mensen van het snurken afhelpen. Een goede vondst waren ook de 3D-sweaters die ik heb verkocht: truien met de afbeelding van een bekend figuur op het voorpand. Bijvoorbeeld een karakter uit Southpark of de kerstman. Het enige dat ontbrak was het gezicht, dus zodra je de trui aantrok, was het plaatje compleet. Verder moet het product van goede kwaliteit zijn en dat ook uitstralen. En omdat ik het product niet altijd zelf in handen heb voordat ik het verkoop, moeten er goede afbeeldingen en productvideo's zijn om de advertentie te kunnen maken. Ik beoordeel de kwaliteit mede aan de hand van de reviews die eerdere kopers gaven. Een product met een lagere score dan 4,5 van de 5 sterren, wordt het sowieso niet bij mij. Overigens ken ik mijn leveranciers via de online netwerken waarin dropshippers actief zijn, dus ik weet van wie ik het koop.’

Zie je jouw leveranciers en klanten wel eens persoonlijk?

‘Nee dat niet. Alles gebeurt online. Overigens kunnen klanten wel terecht bij de klantenservice, maar echt contact met een verkoper is er niet nee. Vergelijk

het met een bestelling bij Wehkamp, daar heeft de consument ook geen contact met de winkelier. Zelfs mijn compagnon heb ik nog nooit ontmoet. Het is een jongen van mijn leeftijd en hij woont in Engeland. We hebben nu steeds contact via Skype en we hopen elkaar binnenkort te ontmoeten.’

Waarom verbind je je eigen gezicht niet aan je advertenties en webshop? Die persoonlijke ‘touch’ zou het misschien wel goed doen bij je klantenkring?

‘In de wereld van dropshipping kennen alle verkopers elkaar en we houden elkaar allemaal goed in de gaten. Want heeft er eentje een product dat als zoete broodjes over de toonbank gaat, dan wil de rest dat product natuurlijk ook verkopen. Dus ik zorg graag dat de rest van de ‘community’ niet weet welke producten ik adverteer en verkoop.’

Wat is je ultieme doel, je droom als ondernemer?

‘Mijn droom is om een product te vinden waarmee ik geen duizenden euro's aan omzet in de maand heb, maar duizenden per dag. Ik geloof dat dat gaat lukken. Het is een kwestie van testen, testen, testen en falen. Steeds weer opnieuw producten aan de man brengen en kijken welk product dat éne gat in de markt blijkt te zijn. Alles wat mijn compagnon en ik momenteel verdienen aan de verkoop, stoppen we in de zoektocht naar hét product. Hebben we dat gevonden, dan bouwen we een ‘personal brand’ rond dat product. Dan zorgen we voor snellere levering, optimale klantenservice en voorraad in huis, zodat we altijd kunnen leveren. Op die manier kan het aanbod van dat product jaren blijven bestaan.’

Ilona Wielinga zit in het laatste jaar van de opleiding Motion Design aan het Cibap in Zwolle.
Ondertussen werkt ze al parttime als zelfstandig ondernemer. Ze maakt illustraties en animaties.
Haar klanten vindt ze stuk voor stuk via online platforms.

Tekst: Mirjam van Huet, MCM tekst

ILONA WIELINGA

‘VOOR MIJ GEEN NETWERKBORRELS, IK VIND MIJN KLANTEN ONLINE’

‘Ik blog om mijn werk onder de aandacht te brengen. Mijn blog Ilonaa.nl gaat over creatieve onderwerpen. Momenteel heb ik daar per maand zo’n 1.500 unieke bezoekers. Ook op Instagram breng ik mijn eigen bedrijf onder de aandacht. Ik geef mijn volgers een kijkje in de keuken. Ik laat zien aan welke opdrachten ik werk en deel schetsen en eindproducten.

Ik krijg geregeld opdrachten van andere bloggers. Die vragen me bijvoorbeeld om headers voor sites, visitekaartjes en icoontjes voor instagram-hoogtepunten te ontwerpen. Een ander platform waar ik klussen vind, is Young Creators, een community voor jonge ondernemers en makers. Op het Cibap zit ik in de ‘ondernemersklas’; we hebben allemaal de intentie om een bedrijf te starten. Het is me opgevallen dat de lessen over netwerken allemaal zijn gericht op ‘face to face’ contact. Wat dat betreft loopt het onderwijs een beetje achter. Netwerkborrels zijn overigens ook niet mijn ding. Ik krijg in zulke situaties het gevoel dat ik geforceerd met anderen moet praten. Online werkt voor mij veel beter. Een ander voordeel van platforms is dat ik contacten door het hele land krijg. Nog lang niet iedereen ziet de kansen van online netwerken; van mijn klas ben ik de enige die het zo doet.’

STUDENT MOTION
DESIGN EN PARTTIME
ZELFSTANDIG
ONDERNEMER

BIJLAGEN

BIJLAGE I WOON-WERKBALANS REGIO ZWOLLE

Aantal werkzame personen (x 1.000); 2017 (peildatum 31 december)

	DALFSEN	DRONTEN	ELBURG	HARDENBERG	HATTEM	HEERDE	HOOGVEEN	KAMPEN	MEPPEL	NOORDOOSTPOLDER	OLDEBROEK	OLST-WIJHE	OMMEN	RAALTE	STAPHORST	STEENWIJKERLAND	URK	WESTERVELD	DE WOLDEN	ZWARTEWATERLAND	ZWOLLE
ARBEIDSPLAATSEN	9,6	12,8	8,7	23,6	3,4	6,6	29,4	20,7	18,5	21,8	7,7	4,8	6,2	13,5	7,2	11,3	8,4	7,3	5,7	10,6	101,8
WOONT IN EIGEN GEMEENTE	4,2	5,8	2,6	13,7	1,1	2,7	11,9	10,8	5,7	10,1	2,5	1,9	2,3	6,9	3,2	6,2	5,8	2,1	2,1	5,1	35,6
INKOMENDE PENDEL	5,4	7,0	6,1	9,9	2,3	3,9	17,5	9,9	12,8	11,7	5,2	2,9	3,9	6,6	4,0	5,1	2,6	5,2	3,6	5,5	66,2
- WAARVAN UIT REGIO ZWOLLE	3,4	2,4	1,9	4,2	1,1	1,4	5,5	6,4	7,4	3,9	1,7	1,2	2,3	2,6	2,8	2,7	1,4	1,3	2,2	4,5	34,0
- WAARVAN BUITEN REGIO ZWOLLE	2,0	4,6	4,2	5,7	1,2	2,5	12,0	3,5	5,4	7,8	3,5	1,7	1,6	4,0	1,2	2,4	1,2	3,9	1,4	1,0	32,2

WERKZAME BEROEPSBEVOLKING	13,8	19,0	10,8	29,0	5,5	8,6	24,9	25,8	15,8	21,1	11,0	8,7	7,9	18,8	8,1	19,2	9,5	7,5	10,8	11,1	63,3
WERKT IN EIGEN GEMEENTE	4,2	5,8	2,6	13,7	1,1	2,7	11,9	10,8	5,7	10,1	2,5	1,9	2,3	6,9	3,2	6,2	5,8	2,1	2,1	5,1	35,6
UITGAANDE PENDEL	9,6	13,2	8,2	15,3	4,4	5,9	13,0	15,0	10,1	11,0	8,5	6,8	5,6	11,9	4,9	13,0	3,7	5,4	8,7	6,0	27,7
- WAARVAN NAAR REGIO ZWOLLE	6,5	2,8	2,3	6,9	2,5	2,0	5,1	8,2	5,1	4,1	4,5	2,5	3,2	4,9	3,4	7,1	1,6	2,6	5,5	4,2	9,3
- WAARVAN BUITEN REGIO ZWOLLE	3,1	10,4	5,9	8,4	1,9	3,9	7,9	6,8	5,0	6,9	4,0	4,3	2,4	7,0	1,5	5,9	2,1	2,8	3,2	1,8	18,4

INKOMEND - UITGAAND	-4,2	-6,2	-2,1	-5,4	-2,1	-2,0	4,5	-5,1	2,7	0,7	-3,3	-3,9	-1,7	-5,3	-0,9	-7,9	-1,1	-0,2	-5,1	-0,5	38,5
WOONT EN WERKT IN EIGEN GEMEENTE	44%	45%	30%	58%	32%	41%	40%	52%	31%	46%	32%	40%	37%	51%	44%	55%	69%	29%	37%	48%	35%
WOONT ELDERS IN REGIO ZWOLLE	35%	19%	22%	18%	32%	21%	19%	31%	40%	18%	22%	25%	37%	19%	39%	24%	17%	18%	39%	42%	33%
WOONT BUITEN REGIO ZWOLLE	21%	36%	48%	24%	35%	38%	41%	17%	29%	36%	45%	35%	26%	30%	17%	21%	14%	53%	25%	9%	32%

Bron: CBS (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

BIJLAGE 2 KERNGEGEVENS MOBILITEIT 2010–2018*,**,***

PERSONENMOBILITEIT	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2010-2018)	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2013-2018)
MOBILITEIT IN NEDERLAND (MILJARD REIZIGERSKILOMETERS)	179,0	180,0	180,5	182,5	182,0	181,0	181,0	180,5	NNB	0,12	-0,28
- AUTOBESTUURDER	91,5	92,5	92,5	93,5	93,5	93,0	93,5	93,0	NNB	0,23	-0,13
- AUTOPASSAGIER	41,0	40,0	40,0	40,5	40,0	39,0	38,5	38,0	NNB	-1,08	-1,58
- OPENBAAR VERVOER	21,5	21,5	22,0	22,0	22,5	23,0	23,0	23,5	NNB	1,28	1,66
- FIETS	15,0	15,0	15,0	15,5	15,5	15,5	15,5	15,5	NNB	0,47	0,00
- LOPEN	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	NNB	0,00	0,00
- OVERIG (INCLUSIEF BROMFIETS)	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	NNB	0,00	0,00
TREIN	17,1	17,6	17,9	18,0	18,1	18,5	18,9	19,1	19,6	1,72	1,72
BUS, TRAM, METRO	6,7	7,0	-	-	5,2	5,4	5,5	5,5	5,5	-2,44	1,41
LUCHTVAART (MILJARD REIZIGERSKILOMETER NEDERLANDERS)	48,6	53,9	55,7	58,0	60,9	64,6	70,3	76,2	79,6	6,36	6,54

GOEDERENVERVOER	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2010-2018)	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2013-2018)
GOEDERENVERVOER OP NEDERLANDS GRONDGEBIED (MILJARD TONKILOMETER)	118,6	121,1	120,5	125,1	126,5	126,8	130,7	131,0	130,2	1,17	0,80
- WEG (EXCLUSIEF BESTELAUTO'S)	54,1	54,8	52,8	56,2	56,8	57,4	60,5	60,6	60,7	1,45	1,55
- BINNENVAART	46,6	47,3	47,5	48,6	49,4	48,5	48,8	49,0	47,2	0,16	-0,58
- SPOOR	5,9	6,4	6,1	6,1	6,2	6,5	6,6	6,5	7,0	2,16	2,79
- PIJPLEIDING	12,0	12,6	14,1	14,3	14,1	14,5	14,9	15,0	15,2	3,00	1,23
GOEDERENVERVOER OP NEDERLANDS GRONDGEBIED (MILJOEN TON)	1807,6	1830,0	1824,1	1834,5	1867,1	1888,1	1920,5	1950,4	1964,4	1,05	1,38

VERKEERSVEILIGHEID	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2010-2018)	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2013-2018)
VERKEERSDODEN (AANTAL)	640	661	650	570	570	621	629	613	678	0,72	3,53
ERNSTIG GEWONDEN (AANTAL)	19.100	19.700	19.500	18.800	20.700	21.300	21.400	20.800	NNB	1,23	2,56

EMISSIONS	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2010-2018)	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2013-2018)
AANTAL PERSONENAUTO'S (MILJOEN)	7,6	7,7	7,9	7,9	7,9	8,0	8,1	8,2	8,4	1,26	1,23
WEGVERKEER TOTAAL (MILJARD VOERTUIGKILOMETERS)	132,4	132,8	132,4	131,8	132,2	134,1	137,8	139,1	142,5	0,92	1,57
UITSTOOT CO ₂ WEGVERKEER (IPCC) (MILJARD KILO)	32,9	32,9	31,4	30,6	28,6	28,8	29,0	29,8	30,0	-1,15	-0,40
UITSTOOT NO _x WEGVERKEER (MILJOEN KILO)	107,6	102,8	97,0	90,1	85,1	84,2	80,5	77,1	72,8	-4,77	-4,17
UITSTOOT PM ₁₀ ⁶ WEGVERKEER (MILJOEN KILO)	6,6	6,2	5,8	5,3	5,0	4,9	4,7	4,5	4,3	-5,21	-4,10
UITSTOOT NMVOS ⁷ WEGVERKEER (MILJOEN KILO)	34,4	33,2	32,0	31,1	29,5	29,1	28,3	28,4	27,1	-2,94	-2,72

BEREIKBAARHEID	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2010-2018)	GROEI (gem. jaarlijks in %, 2013-2018)
WEGVERKEER HOOFDWEGENNET (IN MILJARDEN VOERTUIGKILOMETERS)	62,8	64,8	64,5	65	66,3	67,8	69,9	71,1	72,4	1,79	2,18
VERLIESTIJD FILES EN VERTRAGINGEN HOOFDWEGENNET (IN MILJOENEN UREN)	65,7	53,9	46,1	42,9	45,4	55,6	61,2	63,1	66,3	0,11	9,10
VERLIESTIJD PER AFGELEGDE VOERTUIGKILOMETER	100	80	68	63	65	78	84	85	88	-1,59	6,91
REISTIJD OP HOOFDWEGENNET (INDEX 2010=100)	100	101	100	100	103	108	111	113	118	2,09	3,37
ONBETROUWBAARHEID REISTIJD OP HOOFDWEGENNET (INDEX 2010=100)	100	84	77	74	77	91	99	104	118	2,09	9,78

* De cijfers in de kerngegevens tabel hebben betrekking op het Nederlandse grondgebied, met uitzondering van de reizigerskilometers bij luchtvaart.

** NNB: nog niet bekend

*** Cursief: voorlopige cijfers.

Bron: Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid.

DE REGIO ZWOLLE MONITOR WORDT MOGELIJK GEMAAKT DOOR
DE PARTNERS VAN DE STICHTING METROPOOL REGIO ZWOLLE

REGIO ZWOLLE
MONITOR 2019